

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

SEYTEK
SEYTEKTİN ÇOĞ ENESİNE CANA BAKAYGA COLUGUŞU
SEMETEYDİN KAYRA ELGE KOŞULUŞU

GİRİŞ-METİN-AKTARI-DİZİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

42360

Hazırlayan
Özlem DENİZ
9201010

Danışman
Prof. Dr. Emine GÜRİSOY-NASKALI

İstanbul-1995

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	V
GİRİŞ	1
KAYNAKÇA.....	5
METİN	7
SEYTEKTİN ÇOĞ ENESİNE CANA BAKAYGA COLUGUŞU	8
SEYTEKTİN ÇOĞ ENESİNE KEZİKKENİ.....	8
EL KUBANDI	16
KANÇORONUN ÖLÜMÜ.....	20
SEMETEYDİN KAYRA ELGE KOŞULUŞU.....	33
KARADÖÖNÜN SEMETEYDİ KÖRÜŞÜ	33
AKTARI	40
SEYTEK'İN BABAANNESİNE VE BAKAY'A RASTLAMASI	41
SEYTEK'İN BABAANNESİNE RASTLAYIŞI	41
HALK SEVİNDİ.....	47
KANÇORO'NUN ÖLÜMÜ.....	50
SEMETEY'İN HALKINA DÖNÜŞÜ	60
KARADÖÖ'NÜN SEMETEY'İ GÖRÜŞÜ	60
DİZİN	65
DİZİNİN DÜZENLENİŞİ.....	66
DÜZELTMELER VE NOTLAR	150

ÖNSÖZ

Kırgız Türkleri'nin milli destanı olan Manas Destanı, dünya edebiyatının sayılı başyapıtları arasında yer alır. Manas Destanı, Semetey ve Seytek Destanları ile birlikte üçlü bir zincir oluşturmaktadır. Elinizdeki çalışma Sayakbay Karalayev'in söyleyip, bir kaç kişi tarafından yazıya aktarılan, 1960 yılında Kırgız İlimler Akademisi'nce Bişkek'te basılan Manas Destanı'nın üçüncü bölümünü oluşturan Seytek Destanı'nın 11346-14742. dizeleri arasındaki metnin bir incelemesidir. Metin Kril harflerinden Latin harflerine transkripsiyonlanmış, çevirisi ve dizini yapılmıştır.

Bu çalışmayı yapmamdaki en önemli etkenlerden biri destanın Kırgız Türkleri'nin tarihini, edebiyatını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, kısacası kültür değerlerini yüzyıllarca bünyesinde saklayan çok değerli bir hazine olması teşkil etmektedir. Destanın Türkiye Türkçesi'ne kazandırılması, Kırgız Türkleri'ni daha iyi tanıyıp, anlamamıza olanak sağlayacaktır. Ayrıca bu alandaki bilgi eksikliğimizin kapatılmasında yararının olabileceği düşüncesindeyim. 1995 yılı, Manas Destanı'nın 1000. yılı olması dolayısıyla bu çalışmanın güncel bir yönünün olduğunu da söyleyebiliriz.

Gerek Rusya'da gerek Batı'da Manas Destanı ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bizde Manas üzerinde ilk çalışmaları Abdulkadir İnan yapmıştır. Destanın metnini ortaya koyan matbu çalışmalar Abdulkadir İnan'ın 1972 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları'ndan çıkan Manas Destanı ile Wilhelm Radloff'un Manas tespitini Türkiye Türkçesi'ne çeviren Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'nin 1995 yılında Türksoy Yayınları'ndan çıkan Manas Destanı adlı kitaplarıdır. Tez çalışması olarak hazırlananlar ise 1934 yılında Şaziye Berin Kunt'un İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde mezuniyet tezi olarak hazırladığı Manas çevirisi ile Naciye Yıldız'ın halk edebiyatı doktora tezi olarak hazırladığı çalışmasıdır.

Çalışmamda Kırgız Türkçesi metni Latin alfabesiyle verdim. Destanın Kırgız Türkçesi metnine sadık kalarak sözcük sözcük, düzyazı biçiminde çevirisini yaptım. Metnin dize düzenini çevirimde bir kaç yer dışında aynen korudum. Bu da Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi'ni karşılaştırmak isteyenler için büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Folklorik yönden açıklanmaya muhtaç olan sözcük ve dizeleri dipnotta gösterdim. Daha sonra metnin gramatikal dizinini hazırladım. Ana madde ve ana maddelerin altında kendi içlerinde alfabetik olarak dizilen ara maddelerin anlamlarını verdim.

Bana bu çalışmayı yapma olanağı sağlayan, danışmanlığımı üstelenip, çalışmalarımı beni devamlı teşvik eden, bilgi ve görüşleriyle yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye, Kırgızistan'a gidebilmem için işyerimden gerekli izni veren değerli hocalarım M. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. İnci Enginün ile Müdür Yardımcısı Prof. Dr. Nadir Devlet'e şükranlarımı sunarım. Kırgızistan'da bulunduğum on ay zarfında çeviride karşılaştığım güçlükleri aşmamda yardımlarını esirgemeyen, eski adıyla Tilder cana Gumanitardık İlimderdin Mamlekettik İnstitutu, yeni adıyla Bişkek Gumanitardık Üniversitesi Rektör Yardımcısı folklorcu Dr. Kayıpov Sulayman Turdiyevič'e, yine aynı üniversitenin Doğu Dilleri Fakültesi Dekanı tarihçi Dr. Mokayev Anvarbek'e teşekkür ederim. Dizini hazırlama işinde Yard. Doç. Dr. Ceval Kaya'nın dizin programını kullandım. Kendisine ve yine metni dizine hazırlamamda yardımlarını gördüğüm Yard. Doç. Dr. Gülden Sağol ile Kırgızistan'da on ay birlikte olduğum ve her yönden bana destek olan Araş. Gör. Meral Gölgeci'ye teşekkürlerimi sunarım.

Özlem DENİZ

KISALTMALAR VE İŞARETLER

bkz.	bakınız
c.	cilt
harf.	aynen çeviri
mec.	mecaz olarak
No	numara
s.	sayfa
v. b.	ve benzeri
v. s.	ve saire
(?)	tereddüt gösterir
<	kelimenin kaynağını gösterir
+	isim tabanına gelen eki gösterir
-	fiil tabanına gelen eki gösterir

GİRİŞ

Manas Destanı çeşitli araştırmacılar tarafından tespit edilmiş, çeşitli varyantları bulunan Kırgız milli destanıdır. Destan, Semetey ve Seytek Destanları ile birlikte üçlü bir zincir oluşturmaktadır. Destan yaşayan ve yaşatılan bir sözlü-sesli edebiyattır. Bugün Doğu Türkistan'da yaşayan Kırgızlar'ın ünlü manasçısı Cusup Mamay tarafından tespit edilmekte olan, şu ana kadar 18 cilde ulaşan Arap harfleriyle yazıya aktarılmış el yazma Manas Destanı vardır. Cusup Mamay bu destanı yazıya aktarmaya hala da devam etmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere Manas söyleme geleneği bugün Kırgızlar arasında çok canlı bir şekilde sürmektedir.

Manas Destanı'nı bilim alemine ilk duyuran Çokan Valihanov'dur. Bu destanı bir bütünlük içinde ilk defa tespit etmiş olan Türkolog ise Wilhelm Radloff olmuştur. Dünyanın en uzun destanı olarak kabul edilen Manas Destanı'ndaki hayatın 9. yüzyılın sonlarına ait olduğu görüşü yaygındır. Ayrıca destan kahramanı olan Manas'ın tarihi bir kişi olup, olmadığı konusunda tartışmalar devam etmektedir.

Manas adı, destan kahramanının adıdır. Destan, kahramanının adıyla anılır. Manas Destanı'nı söyleyen ozanlara manasçı, Semetey Destanı'nı söyleyenlere semeteyci, Seytek Destanı'nı söyleyenlere ise seytekçi denir. Fakat Seytek halk arasında Manas ve Semetey'e oranla daha az söylenmiş, bu yüzden de sadece kendisine ait bir söyleyiciye sahip olamamıştır. Manas Destanı'nı okumak bir sanat, bir meslek sayılır. Bazen destan bir hafta boyunca sürekli okunabilir. Bişkek'te kaldığım süre zarfında manasçılarla tanışma ve çeşitli vesilelerle onları dinleme olanağı bulabildim. Bunun çok güzel bir deneyim olduğu kanısındayım. Manasçıların destanı söylerken kendilerini destanın büyüüne kaptırışlarını, nasıl kendi kişiliklerinden sıyrılıp, farklı bir hüviyete büründüklerini görüp, ilk dinleyişte insana gürültü gibi gelen bu söyleyişin zamanla sizi nasıl etkilediğini hissetmeniz gerekir.

Manas Destanı'nın çeşitli varyantları vardır. Bunların tanınmışları arasında Wilhelm Radloff'un tespitini, el yazmasını görme fırsatını bulduğum Bişkek Gumanitardık Üniversitesi kitaplığında saklanan 1925 yılında Arap harfleriyle yazıya aktarılmış Sagınbay Orozbekov'un söylediği Manas Destanı'nı, Kırgız İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün El Yazmaları Bölümü'nde saklanan Sayakbay Karalayev, Togolok Moldo, A. Rısmendeyev'in söylediği Manas'ını sayabiliriz.

Yaşayan manasçıların en ünlüleri arasında Cusup Mamay (70-75 yaşlarında), Şaarbay Aziz (75 yaşlarında), Kaba Atabekulu (70 yaşında), Urkaş Mambetaliyev (40-45 yaşlarında), Seyit Rahmanov'u (35 yaşlarında) sayabiliriz. Cusup Mamay dışında hepsi Kırgızistan Cumhuriyeti sınırları içinde yaşamaktadır.

Kısaca Manas Destanı'na değindikten sonra şimdi çalışma alanımızı oluşturan Seytek Destanı'na geçelim.

Seytek Destanı, Manas üçlemesinin üçüncü bölümünü oluşturur. T. Sıdıkbekov'un da dediği gibi "Seytek içerik bakımından üçlemenin Manas, Semetey bölümleri ile sıkı ilişkide olsa da kompozisyon bakımından müstakil bir üttür. Destanın anafikrini Manas ve Semetey'de olduğu gibi iç ve dış düşmanları yok etme, dağılan halkı toplama oluşturmaktadır. Destanın baş kahramanı Seytek, büyükbabası Manas'ın, babası Semetey'in kaldığı yerden işleri devam ettirerek onların arzu edip de tam olarak erişemedikleri amaçları gerçekleştirir. Kırgız halkının Kaçoro, Kıyaz gibi hain iç düşmanlarını, Celmoguz oğlu Sarıbay (bazı varyantlarda Kara döö, Kuyalı) gibi saldırgan dış düşmanlarını yok edip, barış içinde rahat bir hayata kavuşulmasını

sağlar. Bu bakımdan Seytek'i genel anlamda Manas üçlemesinin sonuç bölümü olarak düşünebiliriz"¹.

Bugün Kırgız İlimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün El Yazmaları Bölümünde Seytek'in dokuz temel varyantı vardır. Bunlar W. Radloff'un tespit ettiği varyant, S. Karalayev, Togolok Moldo, Ş. Rısmendeyev, M. Musulmankulov (kısık bölümler halinde), C. Sarıkov, I. Abdır Rahmanov, B. Sazanov, M. Çokmorov'un varyantlarıdır. Bunların içinde içeriği kapsamlı olan Sayakbay Karalayev'in varyantıdır.

1995 yılının Manas Destanı'nın 1000. yılı olması dolayısıyla kurulan, müdürlüğünü Şerimbek Şarşeyev'in yaptığı "Manas-1000" Mamlekettik Direksiyası'nın "Manas-1000 Devlet Müdürlüğü'nün" Manas Destanı uzmanı ve bütün Manas Destanı varyantlarını birleştirerek Manas romanını yazan Aşım Cakıpbekov'a göre *manas; ölbös can* "ölmeyen insan, ölmeyen ruh", *ayköl* "asil kişi; dürüst; cömert; temiz kalpli; nurlu; bahadır, yiğit", *şer* "güçlü, kuvvetli; yiğit", *baatır* "bahadır, yiğit" anlamlarına gelir. *Semetey* sözcüğü *caş kulun* "süt emen tay" anlamına gelir. Kırgızlar'ın oğullarına *kulunum* "süt emen tayım" diyerek seslenmeleri onların kültüründe, daha doğrusu Orta Asya Türkleri'nin kültüründe atın insan yaşamında ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından da ilgi çekicidir. Cakıpbekov'a göre *seytek* sözcüğünün anlamı ise *kulundun tuyacı* "tayın nesli veya tayın yavrusu" anlamlarına gelmektedir. Semetey Destanı'nın kahramanı Semetey'in, Seytek'in babası olduğu düşünülürse bu anlamın doğru olabileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Üzerinde çalışma yaptığımız Seytek Destanı, Sayakbay Karalayev'in (1894-1971) söyleyip çeşitli kişilerce yazıya aktarılan ve 1960 yılında Kırgız İlimler Akademisi tarafından Bişkek'te basılan varyantın bir kısmını içerir. Destanın bütünü 19200 dizedir. Benim üzerinde çalıştığım bölüm 11346-14742. dizeleri arasında kapsamaktadır. Diğer kısımları Asuman Subaşı, Ülkü Çavdar, Selçuk Kırbaç ve Meral Gölgeci Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamaktadırlar.

Kırgızistan İlimler Akademisi, Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün El Yazmaları Bölümünde Sayakbay Karalayev'in el yazma Seytek Destanı'nı görme fırsatı buldum. El yazma Seytek Destanı'nın tamamı 14 cilt. I. cildin Env. No: 135. Kataloglanma tarihi 1979 yılı. 345 sayfa. 10833 dize. Latin alfabesiyle yazıya aktarılmış.

Benim üzerinde çalıştığım kısım I. ciltte 645(357)-662(374) sayfaları arasında yer alıp, II. ciltte devam ediyor. *Seytekin Çoñ Enesine cana Bakayga Coluşu* "Seytek'in Babaannesine ve Bakay'a Rastlaması" başlığı el yazma destanda *Manastın Saygan Bagına Seytek Enesin İzdep Cerine Kelgeni* "Seytek'in Babaannesini Arayarak Manas'ın Diktiği Ormana Gelmesi" biçiminde kaydedilmiş. Destan basılırken bu ad yukarıda belirttiğimiz biçimde değiştirilmiş. *Seytekin Çoñ Enesine cana Bakayga Coluşu* 29.10.1940 yılında Sayakbay Karalayev tarafından söylenip, Amanat Baycigitov tarafından yazıya aktarılmaya başlanmış.

II. cildin Env. No: 136. Kataloglanma tarihi 1979 yılı. 267 sayfa. 10839 dize. 663(1)-952(267) sayfaları arasında yer alan II. cilt, Latin alfabesiyle 1940 yılında Amanat Baycigitov tarafından yazıya aktarılmış. Destan ciltler halinde sürdürüldüğünden, yazmanın üst kısmındaki rakam Seytek serisinin sayfa sayısını, alt kısmındaki rakam ise sadece o cildin sayfa sayısını göstermektedir.

El yazma Seytek Destanı'nın son cildini yazıya aktaran Kurman Kırırbayeva olmuştur. Kiril alfabesiyle yazıya aktarılan destanın bitiş tarihi 25.04.1947 yılıdır. 388-632 sayfaları arasında yer alan bu son cilt 244 sayfadır. 9000 dizeden oluşmaktadır.

¹ Sıdıkbekov, T., "Seytek", *Kırgız Sovyet Ensiklopediyası*, c. 5, Frunze, 1980, s. 280.

14. cildin Env. No: 146'dır. Destan eski adıyla Frunze yeni adıyla Bişkek'te tespit edilmiştir. 14. ciltte Seytek'in oğlu Kenen ve onun oğulları Kulansarık ile Alımsarık'ın maceraları anlatılmaktadır.

El yazması destanı incelediğimde üzerinde çalışma yaptığım destan ile epey farklılıkları olduğunu gördüm. Kırgız İlimler Akademisi tarafından bastırılan destanda bazı sözcüklerin değiştirildiğini, bazen de sayfalarca yerin kesip atıldığını saptadım. Bu yüzden el yazma destan üzerinde yeni bir çalışma yapılmasının çok yararlı olacağı kanaatindeyim.

Sayakbay Karalayev'in söyleyip, Amanat Baycigitov tarafından yazıya aktarılmaya başlanan *Seytekin Çoñ Enesine cana Bakayga Coluğuşu* "Seytek'in Babaannesine ve Bakay'a Rastlaması" ana bölümünün bir alt başlığını teşkil eden *Seytekin Çoñ Enesine Kezikkeni* "Seytek'in Babaannesine Rastlayışı" Seytek'in babaannesi Kanıkey'i bulmak için büyükbabası Manas'ın yurt tuttuğu yerlere gelmesiyle başlar (11346-11348). Seytek buraya geldiğinde atalarından yadigar kalan Bozingen adlı dişi devenin acıklı durumunu görür. Her şey harap bir haldedir (11349-11405). Seytek, çok ıstırap çekmiş, yaşlı, köle bir kadın görür. Bu babaannesi Kanıkey'dir (11406-11424).

Kanıkey gelen yiğidin kim olduğunu bilmeden ona dert yanmaya başlar (11425-11464). Seytek ona cevap olarak buraların kimin yurdu olduğunu sorar, gerçek durumu anlatmasını ister (11465-11521). Kanıkey, kocası Manas'ın hüküm sürdüğü yerlerin şimdi Kañçoro'nun hakimiyetinde olduğunu, gelini Ayçürök'ün esir olarak götürüldüğünde üç aylık hamile olduğunu, oğlu Semetey'in han olduğu zamanlarda savaştan boyların dost olup, birlik içinde yaşadıklarını, şimdi ise çok zor günler geçirildiğini anlatır. Kendisinin hangi soydan olduğunu sorar (11522-11726). Seytek ise sadece adlı sanlı bir hanın oğlu olduğunu söylemekle yetinir (11727-11745). Bunun üzerine Kanıkey kendisinin kim olduğunu, eskiden nasıl bir hayat sürdüğünü, oğlu Semetey ortadan kaybolunca zorbalıkla Kañçoro'nun bey oluşunu, yaşıyorsa 13 yaşında olması gereken torunu Seytek'e umut bağlayarak ömür sürdüğünü anlatır (11746-11847). Bu sözler üzerine Seytek, Ayçürök'ün erkek doğurduğunu söyler (11848-11879).

Koşulmuş çifte buzağı büvelek sokunca koşmaya başlar. Kanıkey sürüklenir. Seytek de hayvanların başını keser. Kanıkey bu durumu Kañçoro Han'a nasıl açıklayacağını sorup, öfkeyle Seytek'in üzerine atılır. Külçoro'nun karısı Akbala da Kanıkey'in yardımına gelir. Onlardan korkan Seytek gerçeği açıklar. Kendisinin Seytek olduğunu söyler. Bu habere iki kadın da çok sevinir (11880-12105).

Seytek, Kañçoro Han'la savaşmaya karar verir. Onu bu kararından Kanıkey güçlülükle vazgeçirir. Daha çok genç olduğunu söyler (12106-12222).

El Kubandı "Halk Sevindi" adlı bölümde Ayçürök ile Külçoro'nun Talas'a dönüşü anlatılır. Kanıkey onları karşılar. Özlemle kucaklaşırlar. Halk, Seytek'i bey olarak görmek istemektedir. Bunun üzerine kalabalık halk galeyana gelerek Kañçoro Han'ın otağına doğru yürümeye başlar. Külçoro "Kardeşim diyerek yanına varayım. Kötülük ederse, birdenbire saldırırsa başını alayım" diyerek güçlülükle halkı yatıştırır (12223-12579).

Külçoro eski günleri hatırlar. Semetey'in hüküm sürdüğü zamanları. Sonra da bugünü düşünür. Kañçoro zorbalıkla han olmuştur. Kırgızlar'ın bir kısmı öldürülmüş, kimisi sağa sola kaçmış, geri kalanlar ise çok zor duruma düşmüş. Kañçoro Argın, Kırgız halkını haraca bağlamış. Semetey'in büyük karısı Çaçıkey'i almış. Birlik dağılmış (12580-12667).

Kançoronun Ölümü "Kançoro'nun Ölümü" adlı bölümde Külçoro, konuşmak için Kançoro'nun otağına gider. Aradaki kini unutup, tekrar akraba olalım der. Kançoro Kıyaz'a, Külçoro'yu öldürmesi için buyruk vermiştir. Külçoro'yu karşısında görünce emrini yerine getirmediğini anlar ve Kıyaz aleyhinde konuşmaya başlar. Kançoro öfkeden çılgına döner. Külçoro'ya da söylenmeye başlar. Bunun üzerine Külçoro hiddetlenir. İstediklerini vermezse, dediğine gelmezse acımadan öldüreceğini söyler. Kançoro, Külçoro'dan korkarak Semetey'in bütün servetini, yadigar kalan eşyaları geri vermeye razı olur. Bu sözleri duyan Çaçıkey çok öfkelenir. İkisine de demediğini bırakmaz. Ortalık iyice kızıştığı sırada Ayçürök, onun ardından Kanıkey hanın karargahına girer. Ayçürök kendisine hakim olamayarak hançerle Kançoro'ya saldırır. Külçoro onun elinden hançeri alır ve Kançoro'nun yüreğine saplar. Kançoro ölür (12668-13658).

Kançoro'nun ölümünü Karadöo herkese haber verir. Bu haberi duyan bilge Bakay aklını yitirir. Karadöo Bakay'ın yanına gelir. Onun ardından sırasıyla Kanıkey ile Ayçürök, daha sonra Seytek ile Külçoro gelirler. Seytek Bakay'a bakar ve onu eski sağlığına kavuşturur (13659-14147).

Semeteydin Kayra Elge Koşuluşu "Semetey'in Halkına Dönüşü" ana bölümünün alt başlığını oluşturan *Karadöonin Semeteydi Körişü* "Karadöo'nün Semetey'i Görüşü" Kutubiy'in oğlu Karadöo'nün hem avlanmak, hem de etrafı yoklamak için avcılığa çıkışı ile başlar. Karadöo kimsenin ayak basmadığı yerlere gider. Orada karşısına birdenbire Semetey çıkar. Karadöo onu yakalayarak Talas'a götürmeye karar verir. Fakat Semetey mağaraya girerek kaybolur. Bunun üzerine Karadöo, Semetey'in sağ olduğunu haber vermek için geri döner. Ayçürök'e kocasının yaşadığı müjdesini verir. Daha sonra Külçoro ile Karadöo Semetey'i bulmak için yola çıkarlar (14148-14742).

Karalayev'in söylediği Seytek Destanı'nın 11346-14742. dizeleri arası yukarıda özetini verdiğimiz bölümlerden oluşmaktadır.

Üçlemenin Manas, Semetey bölümleri ile karşılaştırıldığında Seytek'te olayların çeşidi ve kahramanların sayısı azdır. Bu Seytek'in Manas ve Semetey destanlarına oranla daha sonra meydana gelip, onların seviyesine gelecek biçimde işlenememesi ile açıklanabilir. Seytek'in daha sonraki bir dönemde meydana gelmesi, ondaki olaylardan da anlaşılmaktadır. Manas ve Semetey'e has, ağırlıklı bahadırılık motifleri Seytek'te yerini dramatik motiflere bırakmış, zorba Kançoro tarafından ezilen halkın durumuna geniş olarak yer verilip, trajedik durum üstünlük kazanmıştır. Sonunda bu durum kahramanların geri gelişi, düşmanların yok edilişi, huzur ve refah içinde bir hayatın başlamasıyla ortadan kalkar.

KAYNAKÇA

- Abdıldayev, E., "Manas", *Kırgız Sovyet Entsiklopediyası*, c. 4, Frunze, 1979, s. 155-157.
- Abdıldayev, E. ve İsayev, D., *Kırgız Tilinin Tüştüdürmö Sözdüğü*, Bişkek, 1969.
- Abdıldayev, E. ve diğlerleri, *Kırgız Tili -Pedinstitutardın Pedagogikalık Fakulteteri Üçün Okuu Kitebi-*, Frunze, 1986.
- Ahmatov, T. K. ve diğlerleri, *Kırgızskiy Yazık -Uçebnik Dlya Russkih Grupp Vuzov Kırgızskoy SSR-*, Frunze, 1975.
- Akpınar, A. Yavuz, "Kırgızlar", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul, 1982, s. 310-316.
- Alptekin, Ali Berat, "Manas Destanındaki Gelenek ve Göreneklerle İlgili Hususlar", *Türk Kültürü*, sayı 363, Ankara, Temmuz 1993, s. 435-444.
- Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 1, İstanbul, 1971, s. 269-273.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1981, s. 96-107.
- Ercilasun, A. B., *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II*, Ankara, 1991.
- Gürsoy-Naskali, Emine, "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı, 1. Bölüm", *Türk Dili*, sayı 505, Ankara, Ocak 1994, s. 25-36.
- _____ "XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı, 2. Bölüm", *Türk Dili*, sayı 506, Ankara, Şubat 1994, s. 125-136.
- İnan, Abdulkadir, *Manas Destanı*, 2. Baskı, Ankara, 1985.
- _____ "Manas Destanı Üzerine Notlar", *TDAY Belleten 1959*, Ankara, 1959, s. 125-159.
- _____ *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, 1968, s. 39-44; 99-164.
- İvgin, Hayrettin, "Manas Destanı Üzerine Türkiye'de ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yapılan Çalışmalar", *Türk Kültürü*, sayı 295, Ankara, Kasım 1987, s. 680-689.
- Kalçakeyev, K., "Manastın Tüştükçö Ayılışı", *Muras*, sayı 1-2, Bişkek, 1993, s. 2-5.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 -Tip Tahlilleri-*, 2. Baskı, İstanbul, 1991, s. 66-100.
- Kerimcanova, B., "Semetey", *Kırgız Sovyet Entsiklopediyası*, c. 5, Frunze, 1980, s. 286-287.
- Kırgız İlimler Akademisi, *Manas Entsiklopediyası I*, Bişkek, 1989.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul, 1980, s. 158-161.

Manas Dübirtül No: 5; 7, Bişkek, 1994.

Oktay, Osman (çizen Denge Animasyon), *Manas Destanı/1 -Manas Diye Bir Çocuk-*, Ankara, 1991.

_____ *Manas Destanı/2 -Arslan Manas-*, Ankara, 1991.

Oruzbayeva, B. O. ve diğeri, *Russko-Kirgizskiy Slovar -Orusça-Kirgizça Sözdük-*, Frunze, 1988.

Radloff, W., *Manas Destanı*, yay. haz. Emine Gürsoy-Naskali, Ankara, 1995.

_____ *Halk Edebiyatı Numuneleri: Manas Destanı*, çev. Şaziye Berin Kunt, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü T. 50, 1934.

Sıdıkbekov, T., "Seytek", *Kirgiz Sovyet Ensiklopediyası*, c. 5, Frunze, 1980, s. 280.

Şçerbinin, V. G., *Russko-Turetskiy Slovar -Rusça-Türkçe Sözlük-*, Moskva, 1989.

Karalayev, Sayakbay, *Seytek*, yay. haz. Şükürov, C. ve diğeri, Bişkek, 1960, s. 153-198.

Toktorbayev, Satı, *Öspitümdör Oyundarı*, Bişkek, 1991.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük I-II*, Ankara, 1983.

Yudahin, K. K., *Kirgizsko-Russkiy Slovar -Kirgizçe-Orusça Sözdük-*, Moskva, 1965.

Yudahin, K. K., *Kirgiz Sözlüğü I-II*, çev. Abdullah Taymas, Ankara, 1988.

METİN

SEYTEKTİN ÇOŃ ENESİNE CANA BAKAYGA COLUGUŞU

SEYTEKTİN ÇOŃ ENESİNE KEZİKKENİ

11350. Sarı kertü kaykağa,
Özönü cılın taysağa
Bala cetip keldi ele,
Çın kırçındın oyuna,
ÇoŃ çınardın boyuna,
Çakın cetip kelgende,
Bet aldınan burkurap,
Bozdop çıktı Bozingen,
Baatırdan kalgan töö eken.
11355. Cüktöp aydar cüğü çok,
Aytayın dese, tili çok,
Adamdın süygön malı bar
Ay, Bozingen, canıbar,
Mañ-mañ-mañ baskan,
11360. Tört ayagın teñ baskan,
Çuudaların çañ baskan,
Eki közün kal baskan,
Töö enesi boz kaymal
Cıl on altı bolguça
11365. Böğüp kalgan kezi eken,
Közdün çaşın ırgeltip,
Tögüp turgan kezi eken.
Kıbilanı bet alıp,
Eki örköçün koykoytup,
11370. Ördöktöy moynun orkoytup,
Öydö turbay ordunan
Çögüp kalgan kezi eken.
Tüzöñdön basıp, çöp çalbay,
Çırp etkizip suu içpey,
11375. Moynun cerge salıptır,
On altı cılga Bozingen
Bozdop catıp alıptır,
Eegin taşka arıptır,
Bul Bozingen azabın
11380. Ködöödön culup çöp berip,
Könök menen suu berip,
Akbalı şordu tartıptır.
Ayban mintip turganda,
Adamdın canı kaday dep,
11385. Opsuz ıylap burkurap,
Seytek keyip turdu emi.
Keyigenden al bala
Közdün çaşın tıya albay,
Kımbat başka küç boldu,
11390. Aybandan belgi iş boldu:
"Atamdan kalgan malım - dep,
Talaada kalgan baarım - dep,
Talaanga tüşkön canım - dep,
Talıkpay keyip turdu ele, -
11395. Adamdı kaday albaybı?
Artında mal-baş kalbaybı?"-
11400. Dep, oşentip, er Seytek
Kubarıp öñü bölündü,
Aydasa, baspay Bozingen
Közünön çaşı töğüldü;
"Baatır Seytek kelse"- dep,
Tosup cürgön kezi eken.
Bozingendi körgöndö
Örttönüp içi çok bolup,
11405. Kaygı tüştü Seytekke.
Kak çınardın özünö
Bala cetip barganda
Köñülü caman bölündü,
Küñdük menen kün körgön
11410. Bir kara kempir köründü.
Ustukan sööğü caylangan,
Artına kolu baylangan,
Artıkça şoru kaynagan,
Kısır emdi torpoktun
11415. Ortosuna baylangan.
Torpoktor ketet saygaktap,
Süyrölüp kempir çırkırıp,
Tamanı taşka birkırıp,
Etinin baarı bölünüp,
11420. Kanının baarı töğülüp,
Köynöktün baarı titilip,
Torpoktor toktoy kalganda,
Armanın aytip çırkırıp,
Bozdop iyet burkurap:
11425. "Mañday söögüm kaykı eken,
Baldarımdan ayrılıp,
Kün körorüm taykı eken.
Kecige çaçım çöp eken,
Cırgalımdan cılasım
11430. Nayza salım köp eken.
Alda taala kuduret,
Ne tüçün adam dedi eken?
Adam bende kasabın
Artıkça tartım kuu düynö,
11435. Emçegim berip emizgen
Kañçoronun azabın.
Kayrat kaçıp, kün ötüp,
Karıp boldum minetip.
Kulundarım barında,
11440. Kurulgan şaar zor boldum.
Kulundun közü ötkön soñı,
Uşunday cayda ofibodum.
Köp müşkölögö çağıldım,
Kısır emdi torpokko,
11445. Kökbörü bolup tartıldım.
Tamanım taşka çor boldu,
Ölböy, citpey, kayran baş
Kañçoro kanga kor boldu.

11450. Eki kolum şal boldu,
Eki köztüm kal boldu,
Külçoro menen Ayçürök
Bir körtülgö zar boldum.
Saamay çaçım agında,
Saparım cakın barında,
11455. Korduk körtüp artıldım,
Adam emes, şorduu baş
Aybanga kökbör tartıldım".-
Dep, zarlanıp Kanıkey
Ölöyün dep ölä albay,
11460. Ölçööstü ketken ölümgö
Özü basıp baralbay,
Kül botom dep çırkırap,
Külçoro menen Semetey
Caş botolop burkurap,
11465. Kempir mintip turganda,
Akırın süylöp, bek taştap,
Al kempirge söz baştap:
"Karıp bolgon eneke,
Sandagan malıñ köp beken,
11470. Muzoo, torpok kaytarçu
Ayılında caşın çok beken?
İrdap bergin ırıñdı,
Uşu bügün, eneke,
Süylöp bergin çınıñdı!
11475. Aytiluu Talas ceriñdi
Ayıp bergin kebiñdi!
Bereki munarık bolup
burçtangan,
Buluñ kır bolup uçtangan,
Kaysı kandın kerütüsti?
11480. Agala burçuk, soñkak taş,
Kaysı toonun beli ele?
Tetigi budur-budur uyulgan,
Budurdan bugu kuyulgan,
Tigi çöbü suyulgan,
11485. Boz adırmak sarı kır
Kanday kandın kerütüsti?
Tigi karaarıñkı Kapkak-Taş,
Kanday kandın beli ele?
Cergeleşken kalıñ el,
11490. Kanday kandın eli ele?
Tetigi tügöngön toonun urçukça
Dümüröygön tumşukça,
Kaysı kandın ceri ele?
Kırka tikken sarı bak,
11495. Kıyalduu korgon, salgan tak
Kaysı kandın özönü?
Cergesi koroo, ceti bak,
Kanday kandın ordosu?
Munu eelep turgan eriñ kim?
11500. El biylegen şeriñ kim?
Kaarı toluk kanıñ kim?
El büldürüp, curt sorgon,
Bu kaarı kalıñ zoruñ kim?
11505. Ay-aalamdı buy kılıp,
Curtka dümök şum kılıp,
Cetimdi kordop cürgüzüp,
Cetkileñ curtun baarina
Kaarın kalıñ bilgizip,
Kalıñ eldi tukumsuz
11510. Tuura örttöp küygüzüp,
El kordogon zoruñ kim?
Karı, caştı kor kılğan
Elge kaarлуу çoñuñ kim?
Aytkan tildi alıñız,
11515. Kabarın ayta salıñız?!"
Atasın tartkan er neme,
Şay koldogon şer neme,
Kılküröñ oozun burdu emi,
Cerdı surap turdu emi.
11520. Kalıñ kırgız, az argın.
Eldi surap turdu emi.
Mına oşondo Kanıkey:
"Balam, sölkötüñ, sölbötüñ,
Adamdan artık körtünöt,
11525. Senin atka mingen kelbetiñ.
Balam, bir müçöñdü karasam,
El biylegen zardalday,
Balam, bir müçöñdü karasam,
Kalk biylegen adamday.
11530. Baatır, bir müçöñdü karasam,
Maydan bağıp, nayza alıp,
Kalayık bakkan balbanday.
Balam, torpok bakkan
kempirge,
Tozoktu tartkan enefie,
11535. Balam, moynuñ burup turasıñ!
Küyör menen bışardan,
Tıypıl çoгуu ayrılğan,
Muzoo cıyıp kañgırgan,
Bolottun artı toñı boldu,
11540. Kayran baldar barında
Kazı cebes kayran baş,
Kañçoro kanga küñı boldu.
Cılañaylak, cılañ baş,
Al Kañçoro baatırđın
11545. Muzoosun cayıp cüröbtiz.
Küydük korduk kılabız,
Ölböy-citpey turabız,
Ayçürök menen Külçorom
Adamdan aşkan can ele,
11550. Ayçüröktün boyunda,
Üç aylık perzent bar ele.
Egerde erkek uul bolso,
Enesin izdep doluga,
Körtünüp kalar çağı ele.
11555. Kelip kalar tabı ele.
Ölöyün deymın arıman,
Ölböy tirtüü cürgönüm
Oşondoy kabar barınan.

11560. Çaçalbay turam kanımdı
Kün kılıp tutup özümdü,
Kıya albay turam canımdı.
Balam, sen arak içpes massıfı
Akıldan boştoo çaşsıñ go?
Baştakımdı kep salsam,
11565. Balam közüñdün çaşın
tögörstüñ.
Balam, maktanganday
körörsüñ.
Tokoy elem can kelbes,
Ört kaptap kara col boldum.
Çalkaygan kara too elem,
11570. Kulap ketip kor boldum.
Balam, cal-kuyruktan ayrılıp
Sopol bolup turamın.
Müyüzüm sınıp başımdan,
Tokol bolup turamın.
11575. Artık elem aşım dım,
Ak tulpar elem basındım,
Kara lök elem coorudum,
Baybiçe elem oorudum.
Kan Manastın zayıbı,
11580. Kan Semetey enesi
Kanıkey baykuş men elem.
Kıraandardın enesi,
Kırk çoro emes kırk coro
Kırkının cöntü kırk başka,
11585. Kırk cerden kelgen köy kaşka,
Kılım curtun törösü,
Kırk kıraandın enesi,
Ortolop Keñ-Kol caylagan,
Ok ötpös tonun kamdagan,
11590. Urgaaçının suluusu,
Altın söömöy, ar kıyal
Ademi candın biri elem.
Maktansam kadir tün elem,
Keler menen keterdi,
11595. Abaylap murda bilüüçü
Kanıkey beybak men elem.
Kapalıktan kaygırıp,
Kayran uulum Semetey,
Kadıрман uulum Külçoro,
11600. Ayday balam Ayçürök
Alardan katar ayrılıp,
Ay böksörüp kün ötüp,
Küñdükto turam minetip.
Kaңçoro bizdin kanıbiz,
11605. Artıkça ketken alıbiz.
Afigemeni kurasıñ
Balam, abaldan surap turasıñ.
Cılgınduu Keñ-Kol, keñ Talas,
Cerdı surap turasıñ,
11610. Cırgalduu argın, köp kırgız
Eldi surap turasıñ.
- Bayırkısin surasañ,
Balbanı bar, eri bar,
Bar kızıktın baarı bar
11615. Semetey kandın ordosu!
Emdigisin surasañ,
Kayratı buzuk, zaarı küç,
Kalayıktı kılğan tüz,
Kaңçoro kandın ordosu!
11620. Tetigi, tegiz tikken çınar bak
Ortosu ompol, altın tak,
Keçee iç etinen ok ötpös
Kiyip turgan kezinde,
Ok cetpegen Narbuudan
11625. Minip turgan kezinde.
Tuyuktuu kara özöndön
Col çıgarıp turganda,
Asmandan cıldız kozgolup,
Alışkan curttar dos bolup
11630. Bir özöndön kol çıgıp,
Bir cakadan baş çıgıp.
Atanıp törö kan bolup,
Askeri altı san bolup,
Arbağı curtka dañ bolup,
11635. Beren uulum Semetey
El başkarıp, curt kütkön.
İlgerkisin surasañ,
Semetey kandın tağı oşol!
Balam, emdigisin surasañ,
11640. Aktı buzup, cok kılğan.
Ay-aalamdı kor kılğan,
Kaңçoro degen kan oşol,
Minip turgan tağı oşol!
Ee balam, tetigi kaynardın kara
közündö
11645. Kak çınardın özöndö,
Törtküldün tömön çağında,
Aytam sözdün emkisin,
Artımda balam eeler dep,
Sayıp koygon çınar tal.
11650. Belgige koygon kan Manas
Çeti kırka bak ele.
Curt başkarıp , el kütkön,
Atadan kalgan murası
Asıl çıkkın cılası
11655. Semeteydin bağı ele.
Al ordodo Aksaray
Kanıkeydin ordo dep
Curt atagan çağı ele.
Erteñkimdi surasañ,
11660. Ne bir kızık bar ele,
Er uulum sultan barında
Uşu turgan Talastı
Bet alıp duşman kelbegen.
Ölbösö, süylöyt tilibiz,
11665. Küñdük menen kün körüp,
Uşunday boldu küñübüz.

- Muñduu boldu sözübüz,
Karargandan tünörüp
Kal boldu eki közübüz,
11670. Kübülüp ketken tişibiz,
Bekçeydi bizdin belibiz,
Buudan baldar barında,
Kanıkey ene dedirgen
Kayran baldar közü çok,
11675. Kökbörü bolup torpokko,
Köz kaşayıp, kor bolduk,
Ofıdu kiygen tonubuz,
Kazık boldu kolubuz,
Eç kimge ötpöy sözübüz,
11680. Kökbörü bolduk özübüz,
Kalıñ eldi kordodu
Kaңoro bizdin kanıbiz.
Kalbay küyöt canıbiz.
Balam, baş teriñ başka körtünöt,
11685. Korduktu körgön baykuştu
Acıratıp alıñız?
Balam, sölököttüñ, sölböttüñ,
Atka mingen kelbetiñ
Adamdan bölök körtünöt.
11690. Uruguñ kim, cayıñ kim?
Uraanıñ kim, daynıñ kim?
Kindigiñ buugan cer kayda?
Tuulup öskön el kayda?
Astıñdağı mingeniñ
11695. Kara küröñ, taykı cal,
Karasak çıkpıyıt sendey can
Aybandan asıl minipsiñi,
Curt kıldırıp, cer çardap,
Kögörö cortup cürüpsüñi.
11700. Balam, kundagiñ, artı bir
kuçak.
Cıgaçtıñ mülküñ ilipsiñi.
Cay caragiñ caylanıp,
Cabdıgiñdın baarisın
Cay-cayına baylanıp,
11705. Toodon sokkon şamalday,
Tolkuganıñ dayraday,
Komdongonuñ colborstoy,
Koygulaşkan duşmanıñ,
Betteşe aman bolbostoy,
11710. Kenendigiñ kertüdüy
Keñ kayratıñ temirdey.
Baatırdıgıñ señirdey,
Uskatıñ bölök körtünöt.
Ustukanıñ körgöndö,
11715. Men Kanıkey baykuştun,
Köñülü ketip bölünöt,
Közünön caşı tögülöt,
Çımınday canı çırkırayt,
Şay söögümdün baarisı,
11720. Bit-çıt bolup birkırayt".-
Dep oşondo Kanıkey
- Kep baştı armandan,
Ar bir kebi ar başka,
Muñduu kebi ar kanday,
11725. Burulup turup söz aytsa
Bolot menen sayganday.
Anda Seytek munu aytat,
Aalamdan başka şumdu aytat:
"Ata kokuy, eneke,
11730. Elsiz adam deysiñbi,
Caratılıp can bolgon,
Cersiz adam deysiñbi?
Töögö minip, nayza algan,
Töröltü curt tañ kalgan,
11735. Töp Küncüt bizdin ceribiz,
At arıtıp, cer çalıp,
İt agıtıp, kuş salıp,
Cer kezip önör kılabiliriz.
Torpok bakkan karıya
11740. Özlüñö kelip turabız.
Ara cerde baş koşup,
Añgemeni kuradık.
Biz dağı ataktuu kandın uulu
elek..."
- Dep, oşentip, er Seytek
11745. Şumdu aytıp turganda,
Akırın aytıp, bek taştap,
Kanıkey şorduu kep baştap:
"Bayırkımdı men aytsam,
Maktağanday bolormun,
11750. Arı çok kempir balpıldap,
Aşık aytıp koyormun.
Balam, ırdap aytsam çınımdı:
Kalkka mömө cele elek,
Biz kapaluu Kanıkey,
11755. Uşu Kaңoro kanga ene elek.
Murdagını köp estep,
Balam, buzulup ketip baramın.
Bu kakşanıp turgan karıya
Balam, kabarıñda bar beken?
11760. Semetey şerdin enesi,
Bu kakşagan menen al cetpeyt,
Emi Kaңoro boldu törösü.
Kalıñ el kaldı kaygırıp,
Karaldı kılıp oturgan
11765. Semeteyden ayrılıp.
Kaңoro kan döө boldu,
Kalıñ el çuulap cöө boldu.
Öksödü bugün kaygırıp,
Kök calınan ayrılıp,
11770. Çarkı ketken el oşol.
Çınarduu terek mömөsü,
Kabılan erdin enesi,
Kaptalınan col bolgon,
Karıganda kor bolgon,
11775. Kanıkey beybak men bolom.
Kaңoro kan döө boldu,

- Bu Talaska ee boldu.
Üyrlü menen çañı çıktı,
Dübürtünön can çıktı.
11780. Argın menen kırıgızga,
Müşkül salıp bakırıp,
Kaңoro elge paşa dep,
Atağın aytıp çakırıp,
Kaңoro kandın kaarınan
11785. Oluya öldü, çal öldü,
Oylosok eçen can öldü.
Kırgındı kızık baştı,
Nayza sunçu iktuunu,
Ayılga cakşı mıktuunu,
11790. Tuu tütünö turçuunu,
Turguzbay kırıp ciberdi.
Kaңoro kan döo boldu,
Kalayıkka ee boldu.
Aalamdan aştı dayını,
11795. Şaatemir kızı Çaçıkey
Kaңoro kandın zayıbı.
Tañı-tamaşa çoñı oyun,
Uşu kezde batkan kez,
Altın taktın üstünö
11800. Astı tüşpöy küñ-tünü,
Kaңoro eköo catkan kez.
Ölöyün dep arıman,
Ölböy tirtü çürömtün,
Ayday katın Çüröktö
11805. Bir mederdin barınan.
Tökpöy ayap, kanımdı,
Esen bolso keler dep,
Kuurasa kıybay canımdı.
Uulum, ukkun sözümdü,
11810. Altın, kümüş, kohar taş
Taştan çıgat deçü ele.
Ergigen önör, kelçü akıl
Sen öñdütü caştan çıgat deçü
ele.
- Aylıñ bolso alıstan
11815. Balam Ceti-Özöndön öttüñbü?
Zordukka ketken Ayçürök,
Bayloogo ketken Külçoro
Olcogo ketken oyronдор,
Oylonsok çınar korgondor,
11820. Kimbat baa sınaakı,
Kordukka ketken kıraakı,
Alardan kabar uktuñbu?
Tutulup alar ketkenge
On üç cilga toldu ele.
11825. Boyuna ketken balasın
Töröp alsa Ayçürök,
On ekige toldu ele.
Cetim, cesir, miskindi,
Ata koşun cerlerdi,
11830. Babası Manastan kalgan
elderdi,
- Tabar kezi boldu ele.
Kara niyet Kaңoro,
Curt büldürgön çoçkonu,
Kabar kezi boldu ele.
11835. Bir esebin zulumdun
Tabar kezi boldu ele.
Kırdaalı bolot Sırnayza
Sunar kezi boldu ele.
Kursak kaynap, cürök çok,
11840. Balası erkek bolso dep,
Caratkanga kööntüm tok.
Kartayganda küñ bolup,
Cıñaylak çurkap küyömtün,
Balamdan tukum kalsa dep,
11845. Oşondo cüröt tilegim.
Koş uuç arpa azıgım,
Muzoo bagar cazıgım".-
Anda Seytek munu aytat,
Bilgenge müşkül şumdu aytat:
11850. "Ay, eneke, süylünçü,
Duşmanga bolor küylünçü,
Olco katın Ayçürök
Erkek töröp, el çuulap,
Toyun tokson soydu deyt,
11855. Atın Seytek koydu deyt,
Köñüldögü kapanın
Birin koyboy coydu deyt,
Kün esebin alganda
Semetey uulu boldu deyt.
11860. Seytekti töröp turganda,
Kıyındar toyun cep ketti,
Aman bala çoñooyso
Kıylanı kılar dep ketti.
Ağıştın uulu Kıyazga,
11865. Teñ salışar dep ketti,
Argın, kırıgız atı uykaş
Elin izder dep ketti.
Cılgınduu Keñ-Kol, keñ Talas,
Cerin izder dep ketti.
11870. Kulduktığı Külçoro
Şerin izder dep ketti.
Ay kıyadan tayangan,
Köçün alar dep ketti.
Aman bolso duşmandan
11875. Öçün alar dep ketti.
Çoñ sınçı kelip sınaptır,
Kalayık el çuulaptır,
Belgisin beren aytıptır,
Baldarıñ cayı uşunday".-
11880. Dep, aytıp Seytek turganda,
Kanıkey aytı minday kep:
"Çırkırıp ıylap, bolom çok.
Uuluman kalgan mederim
Koluma tiyer beken?- dep,
11885. O, balam, caratkanga kööntüm
tok.

- Bayırkı sözdön baştasañ,
Balam, talıkpayt bizdin
sözübüz.
Uraanın kim? Cayın kim?
E, balam, ayta koysoñ özüñüz?!
11890. Cortulman bolsoñ, col mına,
Cerdeseñ, Talas cer mına,
Çabıssañ, Kañçoro attuu er
mına!
Uksañ şeker kep mına,
Kütsöñ, kırgız el mına,
11895. Acıratsañ azaptan.
Köksöö kempir men mına!
Köbürök sındı bilebiz,
Balam, köp kapadar elibiz"!-
Dep, oşentip, Kanıkey
11900. Armanın aytıp turğuça,
Aytıp oozun cıyğıça,
Koşoktoluu koş muzoo
Saygak tiyip möñküdü.
Kakşap targan kempirdi
11905. Süyröp alıp cöñküdü.
Körüp turgan Seytektin
Ört bolup közü caynadı,
Kayratı katuu kaynadı.
Bayağı Kıyaz kolunan
11910. Tartıp algan Açalbars
Karmay kalıp sabınan,
Suurup alıp kabınan,
Kısır emdi torpoktu
Kılıçtap başın aldı öle.
11915. Mına oşondo Kanıkey,
Çıñırıp ıylap karabay,
Çımınday canın ayabay,
Kıykırıp, bozdop karabay,
Kılça canın ayabay:
11920. "Cibi cok baylap kolumdu,
Tirütölöy kazıp orumdu,
Köpkülöñ bala kuu coltoy,
Körgözdüñ korduk sonundu.
Er Kañçoro kanıma-
11925. Ezdirmek bolduñ boorumdu!
Calınsam ukpayt sözümdü,
Balam, çukutmak bolduñ
közümdü.
Kün kılıkday batkanda,
Tozoku kempir kuu mastan,
11930. Torpok kana?- degende.
Til baylanıp, köz caynap,
Coop bere albay şor kaynap,
Eçkirip ıylap ölömtün,-
Kaarın salsa Kañçoro,
11935. Kanday dep coobun beremin?
Balam kak koluñdan ölömtün!
Kandın kaarın körgüçö
Kasaptanıp ölgüçö,
- Karıp, miskin kempirdi,
11940. Kuturgan uulum, soyup ket!
Bezildetpey kempirdi
Belgilütü cerge koyup ket!
Korduk kılıp karganda
Ayban başın talkalap,
11945. Çabayın degen ekensiñ?!
Muzoo bağıp kün körlüp,
Burkurap cürgön kempirdin,
Bir esebin kuu coltoy,
Tabayın degen ekensiñ?!
11950. Kaarluu katın Çaçıkey
Andan korduk körgüçö,
Karuusu toluk Kañçoro
Kaarludan ölgüçö,
Köpkön balam, kuu coltoy,
11955. Körlünöş senden ölöyün,
Kayra kelbes çın caydı
Uşu bügün köroyün".-
Er müçölütü enekeñ,
Çındap kaarın saldı ele.
11960. Kıküröñ oozun tartkıça,
Burulup Seytek bargıça,
Şamdagayı bolcolsuz,
Urgaaçı şer Kanıkey,
Şap etkize balanı
11965. Tüp etekten aldı emi.
Anday mınday degiçe,
Bala ofidono bergiçe
At üstünön kulatıp,
Astına basıp kaldı emi.
11970. Camgırçı kızı Akbala
Ötkörö suluu dayını,
Alda olcodo kuuragır,
Külçoronun zayıbı.
Tize cerge bügülüp,
11975. Akbala kelet cügürüp.
Akbalanı körgöndö,-
Sır aytpastan öküntüp,
Kara közüüm oyor dep,
Seytek turdu sabılıp,
11980. Kartaygan karıp Kanıkey,
Enesine calımp:
"Ee, kağılayın, eneke!
Ereşen tartıp er bolgon,
Egiziñ Seytek men bolom,
11985. Cetim kalıp cetilgen,
Cergege eptep koşulgan,
Olcogo ketip tuulgan,
Kök kırmandıñ talmızı,
Semeteydin calgızı,
11990. Kursakta kalıp atadan,
Kurup, tentip katardan,
Alakan cayıp kol berbey,
Ayrılğan kök cal atadan.
Kuunu kuşka cedirip,

11995. On ekige kelgiçe
Kıyaz uulu dedirip,
Kursakta kalıp kul bolgon,
Cedigerge uul bolgon,
Semeteydin botosu,
12000. Munarıktın talaası,
Ayçürök katın balası,
Kabilandin calgızı,
Karaanıñ Seytek men bolom!
Enemden ugup sözümdü,
12005. İzdep keldim özümdü.
Alıstan ugup sözüñdü,
Beren ene beytaalay,
Aman kördüm közüñdü.
Karañğı aman, tın aman,
12010. Kaalaganıñ Ayçürök,
Keliniñ beybak küñi aman.
Beş arkar cıldız batkança,
Beş kayrılıp emizgen,
Beren uuluñ Külçoro
12015. Beyli süttöy er aman,
Kursakta kalıp tuulgan,
Balañdan kalgan cetimiñ,
Eneke, balañ Seytek men
aman!"-
12020. Munu ukkanda Kanıkey
Çımınday canı çırkırıp,
Söögü boşop birkırıp,
Iylap turdu burkurap:
"Alıska ketken carıgım,
Köñülgö tögö karaanım,
12025. İç zırkırıp, köñül çok,
Köp müşkül salgan düynö şok.
Karaldı balam, muraapım,
Özüñdön başka belgim çok.
Muzoo bağıp köp cürdüm,
12030. Külçoro menen Ayçürök,
Seytegim kelse dep cürdüm.
Öñümbü deymen, tüşümbü?
Boz ala çınar bolpoñbu!
Booruma basayın
12035. Alıskı Seytek çolponbu!
Tilegim kудay bergen beym,
Tiktegen uulum kelgen beym!
Men kara bet dolunun
Kuuraganın bilgen beym,
12040. Kıraanım kolgo tiygen beym!
Üzülgönüm ulanıp,
Çaçılғанım cıynalıp,
Ketkenim bugün kabılıp,
Çın abiyirim cabılıp,
12045. Tilegimdi bergen beym!
Közü kurgur köp tartkan
Bolup catkan cışaanam,
Balamdı köröm degen beym?
Küyükkön cürök basıldı,
12050. Küptüü ooru cazıldı.
Tuuruk butum ak boldu,
Keñ taalay başka bak konu".
Al Kanıkey baykuşuñ
Balasın - Seytek körgöndö,
12055. Köñülü köpkö bölündü,
Közünün caşı tögüldü,
Dene söögü birkırıp,
Süyüngöndön kariya
Iylap turat çırkırıp.
12060. Seytek bozdop, sabılat,
Enekelep calınat...
Küyügüp çurkap kamıgıp,
Akbalala cetip kelgende,
Karıgan eneñ Kanıkey
12065. Süyünçülöp bakırıp,
Akbalaga calınat:
"Ey, aylanayın Akbalala,
Tilegiñdi beriptir,
Tiktegeniñ keliptir.
12070. Emi armanduu dartıñ çaçılrat,
Örttöngön içiñ basılıp,
Umaçtay közüñ açılrat.
Çalkaktuu toodon kılayıp
Ayıñ kelip kalıptır.
12075. Çıñırsa, eldi çuulantkan
Üñüñ kelip kalıptır.
Çekesi cañı kılayıp,
Carıgı cerdi kubantkan
Künüñ kelip kalıptır.
12080. Cañı tülöp, cün çıgıp,
Kulunum balam, Akbalala
Tuuruñ kelip kalıptır.
Ketkeniñ tiyip koluña
Demiñ kelip kalıptır.
12085. Balam, öksöp, ıylap cürçü elek,
Öksügün kудay beriptir.
Özölönüp cürçü elek,
Özüñdün kayniñ keliptir:
Akbalala balam, süyünçü,
12090. Baatırı curtka sınaakı,
Ayköl abañdan kalgan muraapı.
Kaygının baarı kıyıldı,
Öksütülör bugün tıyıldı.
Ketkenimdin kereezi,
12095. Kayranımdın kaldığı,
Kadırduu cilga ukumu,
Arstanımdın tukumu,
Balam kelip kalıptır!"
Muñduu cetim, cesirler
12100. Aydalaadan kezigip,
Muñdaşıp booru ezilip,
Burkuraşıp körtüşüp,
Ezilişip turdu emi,
Ene, bala talaadan
12105. Kezigişip turdu emi.

- * * *
12110. Akbala turat telmirip,
Almaday kimbata ak emçek
Kamçı tiyip bölüngön.
Keñ köynögü titilgan,
Ar denenin uçunan
Kara kan agıp sızılğan.
Munu körtüp Seytektin,
Közünün çaşı tögülüp:
"Kabılan atam ölböstün,
12115. Kalgan curt korduk körböstün.
Minday korduk tacaaldı
Mindan kiyin caratkan
Pendesine berbesin!
Eneme tacaal köp kılğan
12120. Aybandan tömön can eken.
Erkeletken enege
Eselek tuğan çoçkonun
Emne kegi bar eken?
Aram zaada, Kañçoro,
12125. Bulañdı bulap albasam,
Buzuktı mıktap salbasam,
Berenim enem közünçö
Dañgıttarga carbasam,
Tuulbay tuna çögöyün,
12130. Tirtüü cürböy ölöyün!"-
Dep, küülönüp, er Seytek
Közü örttönüp caynadı,
Artılğan şerdin tukumu,
Kıyaldı kızık baştadı,
12135. Kızıtalak kuu candı
Kılga baylap taştadı.
Eki tanoo derdektep,
Keltekçe toonun kabınday,
Oozunan çıkkın ilebi
12140. Köörtüktön çıkkın calınday.
Kabak-kaşı butkulday,
Tolkuganda bu çirkin
Too da bolso cutkuday.
Bedelin körsöñi balanın
12145. Kara çaar arstanday,
Kırk miñ koldu bir özü
Katılçu bolso cançkanday.
Arstanday bala arkırap,
Attanmak boldu kenebey...
12150. Oşondo şorduu enesi, Kanıkey
Şordo cürgön Akbala,
Çılbirdan karmap çırkırıp,
İylap turdu burkurap:
"Kagılayın Seytegim,
12155. Aytkanım müşkül bilip al,
Arstan cetim, tilimdi al,
Ukkun, uulum, kebimdi,
Kuuratpagın özümdü,
Ugup tur uulum, sözümdü!
12160. Kaarduu kakşaal Kañçoro
Talastın kuygan conunda.
Kañçoro kaapır kan bolup,
Kalıñ eldin şoru da.
Arkaygan Talas, Keñ-Moynok
12165. Kebelebey aşçu bel emes,
Al Kañçoro kakşaalga
Sen baruuçı er emes.
Erdigi senden cön emes!
Baltır etiñ tolo elek,
12170. Kaarı katuu kapırğa
Bastaşaar kezifiñ bolo elek,
On uçkö çaşifiñ cete elek,
Eneñ Çürök emçegi
Tañdayıñan kete elek.
12175. Bokono söögüfiñ bolo elek
Balam, senin borbuy etiñ tolo
elek!
Kazınada beder çok,
Al kaapırdın kolunda
Neler bar da, neler çok,
12180. Sakçısı bar, pili bar,
Bar şumduktun baarı bar.
Eşiğinde sakçısı
Al kapırdın bakçusu,
Koybos, taybas, bütü bar,
12185. Bir koybostun özündö
Tokson colbors küçü bar,
Kırğızdan sıygan kulu bar,
Korooloy salgan tamı bar,
Korkunuçtuu kakşaalдар
12190. Karoolçunun baarı bar.
Karoolçusu kapırdın
Kabar ukşa, cabılğan,
Buttay çokmor kolgo alıp,
Kezikse, coogo kamingan.
12195. Kabar berse biröögö
Kepke kelbey cabılğan,
Kerişke mıktap cabılğan,
Ketken atañ kök caldan
Olco kılıp, dıynö alıp,
12200. Oyron bolgon al çoçko
Coogo mıktap kamingan.
Kara niyet Kañçoro
Sen baruuçı er emes.
Öröpkübö calgızım,
12205. Atakeñdin Akolpok
Kañçoro kakşaal kolunda,
Belekke kiyçü ton oşol.
Beren atañ kolunda
Akkelte barañ bar ele.
12210. Altı say mıltuk Almbaş
Al Kañçoro kolunda.
Eneñdin aytar muñu bar,
Estep, cetim, ugup al,

12215. Enekefi aytsa - cöö comok,
Eçen kızık şumu bar"-
Muñkanıp enefi Kanıkey
Çıñırıp ıylap, çırkırıp,
Çılbırdan karmap cetimdi

12220. Turgan eken burkurap.
Munu minday taştaylı
Külçoro kök cal, Ayçürök
Comogunan baştaylı.

EL KUBANDI

12225. Mina oşondo Külçoro
Şay koldogon şar çoro,
Çın tilegin caratkan
Berip kalgan kezi eken.
Çındap köçüp Talaska
Kelip kalgan kezi eken.
12230. Ayday katın Ayçürök
Sarı kaykı, adırmak
Cerdi körtüp, bir ıylap,
Sandagan kırgız, az argın
Eldi körtüp bir ıylap.
12235. Bulaktuu beles, adır tör,
Kara-Buura çoñ Çatkal,
Kan-Caylaktın etegi
Catkanın körtüp bir ıylap:
"Canıbarım çoñ Talas
12240. Atadan kalgan cer eken,
Cerden kuup cogotkon
Kara neet kakşaaldı
Alda talaa kuduret
Ne üçün pendem dedi eken?
12245. Kaykalagan kırañça
Baatırdın saygan bağı ele.
Mañıdayda catkan zoñkokço
Seyilge çikkan tak ele.
Biz keikende kayran cer
Özöngö eli konuptur,
12250. Kandan kalgan köp belgi
Ört öçköndöy boluptur.
Belgilep saygan çınar bak
Kañçoro kıygan sulatıp,
Belgige koygon altın tak
12255. Cıkkın eken kulatıp.
Seksen kelin, seksen kız
Dümpüldök oynop dañı salıp,
Orompoy oyun, şabiyet
Selkinçek oynop, çañı salıp,
12260. Köp kızıkka batkan cer,
Bere, Kara-Döbö kaykañça
Berender ordo atkan cer.
Mına oşol babadan kalgan
kayran cer"-
Dep, oşentip, Çüröktün
12265. Köñülü saylap bölündü,
Közünün çaşı tögüldü.
Botom, too cogolgon urçuktan,
Tomuraygan tumşuktan,
Orgup-orgup çañı çıgat.

12270. Orgugan çañdı körgöndö
Karagan candan can çıgat.
Adam, orgugan çañdı karasa,
Töö atası Bozbuura
Köp tööstü menen burkurap,
12275. Çuudaları bölünüp,
Çurkap keldi Çürökkö.
Közdön çaşı tögüldüp,
Een kalgan karan mal,
Estese katuu muñu bar.
12280. Aytayın dese tili cok,
Çuudaları bölünüp,
Közünün çaşı tögüldüp,
Şorgo üyülgön emedey
Tegerektep bukuldap
12285. Kurçap aldı Çüröktü.
Baş kötörtüp karasa:
Azuuluudan Aktaygan,
Ayıp bolgon kezi eken.
On eki cılga tolguça
12290. Bir adamga körtünböy,
Bir kişiğe bilinbey,
Kayıp bolgon kezi eken.
Moynundagı kargını
Taştap ketken kezi eken.
12295. Bolsoñ dümök, çoñ cañcal,
Kañçorogo kalayman
Baştap ketken kezi eken.
Ulup-uñşup, kıñşılap,
Beren katın Çürökkö,
12300. Ulup kelgen kezi eken.
Baatırdan kalgan Kumayık
Azır kirip kelgenge
Kumayıktı körgöndö,
Kan kabılan törönün
12305. Öztün körgön nemedey,
Özü turmak kök caldın
Közün körgön nemedey,
Tilegin kудay bergendey,
Kördön çığıp, tirilip
12310. Kök cal şeri kelgendey,
Çıñırıp ündü saldı emi,
Çınar sinduu kayran bet,
Çulup-culup aldı emi.
Beş tirmak tiygen al betten,
12315. Bezelenip kan ketti,
Ayçüröktön al ketti.
Tarak tiybes kara çaç

- Tal-talınan culundu:
"Orolmo Toonun kök zoñkok
12320. Urçugunday töröm - dep,
Celi Ala-Too zoñkoktun
Tumşugunday töröm - dep,
Altı dayra kuyulgan,
Şar cerindey töröm"- dep,
12325. Aybanı mintip turganda,
Ezelden canın ayabay
Kabargandan, tünörtüp,
"Kan törölöp"-burkurap,
Kayran ceñeñ Ayçürök
12330. Aytıp ıylap, turganda
Kutpaga moynun burganda,
Bayağı, kara surdun suluusu,
Urgaaçının nurluusu,
Keñ köynöktün tazası,
12335. Uzun çaçtın paşaası,
Kayran enem Kanıkey,
Eti ketip, söögü bar,
Caratkanga kılğan zar.
Kömtürdöy eti kararıp,
12340. Kördön turup kelgende,
Tirüü arbaktay körtünüp:
"Çürögüm!"- dep çırkırıp,
Kele catat burkurap.
Kanıkeydi körgöndö
12345. Ayçürök çıktı sabılıp,
Enekelep calınıp:
"Koldo bolot caragım,
Aylanayın şorduu enem,
Ala askar toodoy karaanım!"-
12350. Dep, bozdodu Ayçürök.
Oşondoy şay koldogon şer çoro
Altın caak Aybalta
Böyrökkö takap, bolkuldayt,
"Eneke"- dep, solkuldayt:
12355. "Beş arkar cıldız batkıça,
Beş kayra alıp emizgen,
Balam açka kalat dep,
Kazıdan ezip cegizgen,
Kaz aylanbas zodayım,
12360. Kargıluu kara toodayım.
Çın baybiçem - enekem,
Kölbüp turgan berekem"-
Dep muñkanıp ayabay,
Külçoro ıylap burkurap,
12365. Ene, bala kezigip,
Koşulup ıylap turganda,
Karagan kalıñ el ıylap,
Katuu kara cer ıylap,
Cıgaç bozdop, tal ıylap,
12370. Körgön candın baarı ıylap,
Çırkırıp, çımçık, boto ıylap,
Kara köñül kuu ıylap,
Iylagandın baarısı
- Öz kaygısın cep ıylap.
12375. Ene, bala koşulup,
Kaygının baarı basıldı,
Kapanın baarı çaçıldı.
Üzülgöntü ulanıp,
Cogolgonu tabılıp,
12380. Ay kabagı açıldı
Armandın baarı basıldı.
Kalıñ argın, köp kırgız,
"Baabedin"- dep, bata ayttı.
Ay tuyakka at ayttı.
12385. Ayırı örköçtön töö soyup,
Curt çurkurap, el çuulap:
"Dobul kelse cel tiybes,
Dooçu kelse mal berbes,
Beren çoro keldi - dep.
12390. Eki tizgin, bir çılıbır,
Ayçuu Seytek keldi - dep.
El kiñirin tüz colgo
Salçu kök cal keldi"- dep,
Kalk çurkurap, curt dürböp,
12395. Baabedinin bat aytıp,
Baarıdan kızık uşul iş,
Ay tuyakka at aytıp,
Ketkenibiz keldi - dep,
Kimbattuu tereñ oy boldu,
12400. Kanıkey cañı tuuganday
Kalk çurkurap toy boldu.
Kalıñ el kaynap topurap,
Asmanga uçtu topurak:
"Kara-Buura, Çatkalga,
12405. Tam kötörüp alsak dep,
Kaarluu kuldu cogotup,
Semetey uulu Seytekti
Kan kötörüp alsak"- dep,
Baskan cerin tamandap,
12410. Naalat kılıp, curt tildeyt,
Kañçoronu camandap:
Kapkança çaptı belifidi,
Şibelep torgop coluñdu,
Curtum, cipsiz baylap koluñdu,
12415. Körsöñ buzuk Kañçoro
Köp körgözdü sonundu,
Erendi caylap, töönü aldı,
Er öltürüp, beeni aldı.
Capaa salıp, çır kılıp,
12420. Kıyanı tosup köç aldı.
Kayaşayak bergendi
Kırgın kılıp öç aldı,
Tartıp aldı kızıñdı,
Tatıttı neçen tuzuñdu.
12425. Zorduktap alıp buluñdu,
Kırgızga saldı kıyındı.
Kara niyet, curt buzguç
Kaarlangan kapırdan,
Alban türlütü can ıylayt,

12430. Es bilbegen bala ıylayt.
Kayaşayak ayttı dep
Nayza sayçu ıktuunu,
Kırdı kıyla mıktuunu
Baatırdın baarın bayladı,
12435. Bölögün aytıp netebiz,
Ayköl arstan calgızı -
Semetey şerdi cayladı.
Celkelep kırdı karıfıdı,
Cetim kıldı baarıfıdı,
12440. Aylaker Bakay karını,
Atasınday can ele,
Balbandarga sabattı.
Bar dünüyö, sansız mülk
Cedigerge talattı.
12445. Köp çabuul koydu ordogo,
Öltürdü kök cal törösün,
Özgöçö caman kordodu,
Emçegin emgen enesin.
Kan bolup tursa Kañçoro
12450. Kıylanı cana körösüfi,
Aalamdık dilde, sansız mülk
Ayı sayın çoçkonun
Alımına beresiñi.
Açuusuna kabılsañı,
12455. Kıyşık bolup tabılsañı,
Acaldan murun ölösüfi.
Kaarlanıp kakaysa
Kalıñ kırıgız, köp argın,
Dümögün anın körösüfi.
12460. Bu Kañçoro çoçko cogolboy,
Kalktın işi oñolboyt,
Bu kıcırluu çoçko cogolboy,
Bu kırıgızdın işi oñolboyt!"-
Dep zarlanıp artıqça
12465. Ulamaluu karı aytat,
Uzun kulak, köp körgön,
Uşunça curttun baarı aytat.
Kepke çeçen mıktı aytat,
Keñ akılman ıktuu aytat:
12470. "Argın menen kırıgızdın
Caktırbay otun öçürdü.
Cabıla curttu çuulatıp
Kıştın küñü köçürdü,
Nayza karmap attandı:
12475. "Semetey kanday? Men
kanday?"-
Dep, oşentip kep aytıp,
Bir küñdö uç col maktandı.
Eserden çıyıp kol aldı,
Öz curtuna kol saldı,
12480. Kıylabızdı kıldı tüz:
Kulak ugup, köz körgön,
Kılımda bolboyt uşul iş.
Şay tulpardın baarısın
Kulagin coogo tildirdi,
12485. Kurgan curttu büldürdü".
"Tilekti kудay beriptir.
Külçoro baykuş keliptir.
Tagdır cetse öölü,
Karmaşsa kayran kök calga
12490. Karaan bolup bereli.
Karmaştı katuu salalı,
Kalgan erdin murasın
Argın, kırıgız birigip,
Belge tañuu berendi
12495. Çokmor kılıp alalı.
Çamgır kılıp caa tartıp,
Möndürdöy top top ok atıp,
Al öñdöngön buzuktu
Aradan kuup cogotup,
12500. Mañdaylaşıp turuşup,
Bılçıldeşip uruşup,
Balaaluu şumdu cogotup,
Başkadın orun oñoltup,
Kargıştı katuu salalı.
12505. Semetey uulu Seytekti
Uşul Talas özünö
Kan kötörüp alalı,
Kep uşunday baatır dep,
Kep cebegen adamdın
12510. Ceti atası kapır" dep,
Ak buuday nanın çaynaştı,
Keleme şarıp karmaşıp,
Ölöp keter ant kılıp,
Aç bolot mizin calaştı.
12515. "İçi caman aramdı
Bılçırasa kokustan,
Tik ele karmap alalı.
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga caralı.
12520. Eşektey kardın eşeli,
Cakın debey camandan
Duymanday körüp bezeli.
Tak uşunday kılbasak,
Akkelte miltık ogu ursun,
12525. Ak miltenin çogu ursun!
Töbösu bütö kök ursun,
Töşü tuktüü cer ursun!
Kaarı bölök kandı ursun,
Kara niyet candı ursun,
12530. Ubadadan tayısak,
Emi kудay bizdi ursun!" -
Kaza cetse, ölüügö,
Seytek menen çorogo
Karaan bolup berülüügö,
12535. Ölö turgan şert kılıp,
Ubadanı bek kılıp,
Kalıñ curt duulap turganda.
Ak bolottun tukulu,
Alakeñ kandın tukumu,
12540. Şay koldogon Külçoro

12545. Karçıgaday kamınıp,
Ayıp kaldı minday dep:
"Al Kaңoro er menen
Bir tuugan elek tübündö,
Eren kanga baralı.
Belekke kalgan beş buyum
Berenden surap alalı.
Kürktürögön töröntün
Kayda eken, söögün tabalı.
12550. Söögün tapsa abamdın
Adırdagı bulaktay
Koşuluşup kalayın,
Egizden emçek emişken,
Egiz elek tübündö,
12555. O, curtum, tuugandı mintip
tabayın!
Carılğan baştar cabılar,
Bizge agayın kaydan tabılar?
Surasa berbes Akolpok
Berse, tuugan bololu.
12560. Tuugandıkka al bizdi
Körsö, tuugan bololu.
Aytkandardı berbese,
Aytkan sözgö könbösö,
Surasa berbes boyumga
12565. Suuk ukuruk salayın?
Calınsa berbes altın tak
Abakem kandın tağı ele,
Kayradan tartıp alayın!
Al Kaңoro kapırıñ,
12570. Aga dese aga ele,
Tay-kunanday tebişken,
Talaşıp emçek emişken,
Tuugandığı bar ele.
Tuuganıñ dep barayın,
12575. Kıyşıktık kılşa okustan,
Kıcırga tiyse kokustan,
Kılıçtap başın alayın.
Kol bulgaba bölögüñ,
Esebin öztüm tabayın". -
12580. Özü akılman Külçoro
Küülöngön eldi tiydi emi,
Küyütün estep turdu emi:
Balbandarın, şerlerin,
Esine alat kayran er,
12585. Abası Semetey turgan cerlerin.
Döölöt bütün çağında,
Kan abası barında,
Sakçı sandan köp ele.
Colbors cüdöp, şaşıptır,
12590. Sakçıların baarısı
Tuş-tuş cakka kaçtıptır.
Acalı cetken ölüptür,
Tirүүлöy күнүн көрүptür.
Çınar da terek, bay terek,
12595. Suu cayılbay soluptur.
12600. Kıyın abası közli cok,
Kımbattuunun özü cok,
Kızıtalak kuu düynö
Ört öçköndöy boluptur.
Kayran abası barında
Kasiyettin çağında
Alma bışıp köñ bolgon,
Cañgak bışıp döñ bolgon,
Cañgagı tügül çırpık cok,
12605. Düniyö kara cer bolgon.
Kaңoronun kaarınan
Kırgız kaçıp, curt ketken,
Kalğanı bozdop küyüngön,
Kıylanı kırıp minetken.
12610. Kaarı şonço boldu dep,
Kalayık candan tüñülögön.
Talaştı çalıp çañ kılıp,
Küç menen başın kan kılıp,
Argın, kırgız curtuna
12615. Capaanı caman salıptır.
Abam-Semetey zayıbı-Çaçıkey,
Çoñ katındı alıptır.
Baatır kandın altın tak,
Künü-tünü a çoçko
12620. Turbay çatıp alıptır,
Kesirdi kenen kılıptır...
Kan bolup takka miniptir,
Kalıñ eldi buy kılıp
Kaңoro doordu sürüptür.
12625. Nardan cüzdön töö ber dep,
Altı miñ kısır tay ber dep,
Töögö cüktöp çay ber dep,
Argınga salım salıptır.
Salımına çıdabay
12630. Argın ıylap, çuu turup,
Köñülü köpkö bölünüp,
Közünün caşı tögölüp,
Alapayın tabalbay
Aytkanına köñö albay,
12635. Salımın taap bere albay,
Argın köçkön bir cayga,
On eki töögö çay ber dep,
Kırk miñçe kısır tay ber dep,
Kırgızga salım salıptır.
12640. Elkin öskön kayran curt,
Degenine köñö albay,
Salımın taap bere albay,
Muñun ayıp kakşanıp,
Çaması ketip tamşanıp:
12645. "Alışıp adam cefibegen,
Bet alıp duşman kelbegen,
Kakanga surak berbegen
Kalıluu köp curt biz elek.
Kabilan baatır ölbö dep,
12650. Bul öfidöngön tozoktu
Pendesine berbe" dep,

12655. Kıstoo tışıp kıykırıp,
Kıyın zorduk şum körtüp,
Teli kuş uçkan temine,
Kulaalı uçkan temine,
Kurama ketken eline.
"Balbanı başka, zaarı küç,
Baatır emes, şer emes,

12660. Curt başkarıp, el küttüp,
Paydası tiyçülü neme emes.
Baatır asıl Semetey,
Okşop koyçu neme emes". -
Dep, uşuntıp, söz kılıp,
12665. Kalayık kööntü bölüngön,
El köztünö Kançoro
Calafıkiç türtü körtüngön.

KANÇORONUN ÖLÜMÜ

12670. Akıl kozgop, kep oylop,
Ar sanaanı bek oylop,
Mına oşondo Külçoro
Kılıçın kıya bayladı,
Cay caragın cayladı.
Tiptik çıkkın murutu
Bukarlıktın şabınday,
12675. Oozunan çıkkın ilebi
Köörüktön çıkkın calınday.
Köz üstündö kara kaş
Er böktörgön çepkendey,
Eki közdün kıçığı
12680. Urunduu toonun ötköndöy
Sırtı biyik, sını tüz
Şay koldogon kurgurdun
Şıyagın karap otorup,
Çımınday candan küdür üz.
12685. Körsöñ çoro uşunday,
Uzun boyluu, keñ dalı
Arı balban, arı şer,
Adamdan çıkpıy mindiy er.
Çın akılman, eñ bilgiç,
12690. Oyu tereñi, özü köl,
Oylosoñ mindiy Külçoro,
Agası eken Kançoro,
Eger elçilikke kelışse,
Salam aytap baruuga,
12695. Kayradan tuugan boluşup,
Aga, ini bolup kaluuga,
Korduk, zorduk müşküldü
Koyboy takır keçüügö,
Cılgınduu Keñ-Köl, Kaşka-
Taş,
12700. Kayrılıp ördöp konuuga,
Kayradan tuugan boluuga,
Tündüğü altın, eşik cez,
Kançoro kandın ordogo
Külçoro bargan oşo kez.
12705. Tize cerden bügüülüp,
Karoolçusu, sakçısı,
Ordo eşigin bakçuusu,
Kül abañdı körgöndö,
Kırgın tiygen emedey
12710. Kıyrıp kaçtı baarısı.
Kan kapkası ordonu

- Karabay kaarın taştadı,
Adam, külüstönüñ Külçoro
Bir tınımgı buydalbay
12715. Kançoro kandın ordogo
Karp-kurp kirip bardı emi,
Bosogo attap turdu emi.
Kançoro kandı karasa,
Cumulgan közü açılбай,
12720. Sunulgan butu tartılбай,
Çoñ cırgalga batıptır.
Bölüntüp kööntün burbaptır.
Çaçıkeydin koynunan
Kançoro çoçko turbaptır.
12725. Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Argın, kırgız, kalıñ el
Astı biröñ Kançoro
Buçkagına tefebeyt.
Alar andip cıtkanda,
12730. Şay koldogon Külçoro
Kaarluu eken debesten,
Ölümdön kaygı cebesten,
Ölup kalam debesten,
Çın kabılan baykuşuñ,
12735. Çürök çoçup kenebey,
Kançorodoy kaardı
Buçkagına tefebey
Erlık menen şerdikti,
Ebaktan beri çorogo
12740. Bergen eken çenebey.
Er Külçoro oşondo,
Kançoronu karasa
Ötük çeçip, but sunup.
Özgöçö sultan boluptur.
12745. Kölpöñdögön kuturgur,
Kök kenedey tolupdur.
Uçu, tübün çalbaptır,
Ukuruk kayrar kalbaptır.
Basıgınan çañ çıgıp,
12750. Dobuşunan can çıgıp,
Colop adam barbaptır.
Colukkan adam kalbaptır.
Tilge kelse Kançoro,
Abake kılıp aluuga,
12755. Tuuganıñ dep caloorup,
Külçoro kepti saldı emi:

- "Saloodon saloom alaykum,
Sancırgaluu Kañçoro,
Külçoro keldi sabılıp,
12760. Moynuna barçak salınıp,
Adırmak zañgel kıyalaş,
Canımız birge uyalaş,
Akılga kelseñ abake.
Kekti suuga salıñız!
12765. Kelgeninde booruñdu
Tuugan kılıp alıñız!
Ayrılgan baş cabılar,
Kol kıyrasa tañılar,
Bizge tuugan kaydan tabılar!
12770. Bittey kezde biriktik,
Balalık kezde baş koşup,
Kenedey kündö kezigip,
Bir dayradan çalkıdık,
Bir uyardan talpındık,
12775. Bir töşökkö catıştık,
Bir çoñoyup, birge östüp,
Birge çükö atıştık.
Tay, kulunday tebiştik,
Talaşıp emçek emiştik.
12780. Birge cürüp torolduk,
Bir tuugan bolup çoñoyduk.
Şorduu enem Kanıkey
Cürögü mayлуу bolsun dep,
Caya kesip, cal berdi,
12785. Kaymakka mıqçıp, bal berdi;
Oñdop-soldop emçegin
Eköobüzgö emizdi.
Kay duşmanga şorduu abam
Kaçan bölök degizdi?
12790. Cetim kalıp cetildik
Er katarı koşulduk,
Ereşen tartıp, er bolduk,
Er uulu menen teñ bolduk.
Kımbat abam barında
12795. Döölöttün aman çağında,
Nayza alıp birge booladık,
Ay, abake, beri tur,
Coonu birge cooladık.
Atı uykaş çoro bolgonu
12800. Keñ Talastı cer kıldık,
Kabılan abam Aykölgö
Kanat-kuyruk biz bolup,
Aalamga dayın iş kıldık.
Koş tildüü çıgıp içinen,
12805. Arbağı oor abamı
Kara cer menen teñ kıldıñ,
Buzukka tuulgan can bolduñ,
Buudan şer közün cogotup,
Bu kırgızga kan bolduñ?!12810. Oygon aba, coobuñ ber,
Döölöt keldi kaşıña.
Aytkanım uşul bilip al,
- Agayın kaydan tabılat,
Kañçoro aba, tilimdi al!
12815. Asmandağı cıldızday
Erikteşe keteli,
Agargan tañdın bozunday
Birikteşe keteli.
Altı ay minse arıgıs
12820. Buudan bolup kalalı,
Murunku kekti talkalap
Tübü cok suuga salalı.
Barmak tiştep, baş çaykap,
Baatır aba, tilimdi al
12825. Tuugan bolup alalı!
Karanı tier beken dep,
Kaçıp keldim, kan abam,
Kuldukta cürgön cerimden.
Öçkön ottu tamızıp,
12830. Ölgön candı tirgizçi,
Üzülüp kettim ulaçı,
Al-abalım suraçı!
Suukka toñdum tonuñ ber,
"Kayrıldım tuugan boldum"-
dep,
12835. Kayran abam, Kañçoro,
Kayra külüp coobun ber?
Abamdan kalgan kıraandın
Atı Seytek koyulgan.
Karan kıldın küñümdü,
12840. Taştap keldim Kıyazga
Abamdan kalgan inimdi.
Kemitip Kıyaz it kıldı,
Ceti kündük küñümdü.
Bir sayratıp kalayın,
12845. Kan abam senin canıñda
Tañdayda kızıl tilimdi.
Kültip alsañ kan abam,
Külçoro şorduu iniñdi!
Aylık cerden op tartkan,
12850. Müyüzü bar kara mar,
İlebi candı örttögön,
Acıdaarday Er Kıyaz
Çetinen kaçıp kutuldum.
Çenebegen kızıl çok
12855. Örtünön kaçıp kutuldum.
Karıp can kaçıp kutulbas,
Temir arkan, çoñ kinci
Torunan kaçıp kutuldum.
Kalsa candı kaysagan,
12860. Kaarлуу Kıyaz kan içer,
Kolunan kaçıp kutuldum.
Kanattuu uçup kutulbas,
Kırk arkan boyлуу çoñ zından
Orunan kaçıp kutuldum.
12865. Kayra tartpas çoñ caydı
Körördö kaçıp kutuldum.
Kayrılbastan düynödö

- Ölördö kaçıp kutuldum.
Kanim kalıp bir kaşık,
12870. Muun tüzüldü, et çaşık,
Kankor bolsoñ, şer bolsoñ,
Tuuganga közdü salıñız,
Atı uykaş elek abake,
Tuugan kılıp alıñız!
12875. Kankorum dep, şerim dep,
Körgönü keldim oy, abal
Kazır senin koluña
Ölgönü keldim, oy, abal
Aytsa arman arılbas,
12880. Çın bir booruñ Külçoro
Koluña mendey tabılbas.
Oylon aba sözümdü,
Karaan kılam özüñdü!
12885. Cılgınduu Keñ-Kol, keñ Talas,
Üyürlüü Maral, Kümüş-Tak,
Curt küzdöögö sen konson,
Kara-Buura, Kancaylak,
Çatkal toso men konsom,
Barmaktuu adam batabí?
12890. Tırmaktuu duşman tiebi?
Bizge kızığıp coo kelebi?
Aytkanım artık bilip al,
Asıl abam, tilimdi al!
12895. Iris aldı-ıntımak,
Birlikti kaysok bir cerge
Katılıp biröö kelebi.
Karmaşıp duşman ceñbebi?
Culunup biröö kelebi,
Culkuşup duşman ceñbebi?
12900. Baatırsingan batabí,
Sen ekööbtüz biriksek,
Etegiñ biröö tartabı?
Ekööbtüz bolsok bir tuugan,
Aba, cılkıñdı biröö tiebi?
12905. Estep abam, tilimdi al,
Erendin bütkön sanaasın,
Eç kim buzup ala albayt,
Birdiktüü eldin kalaasın!
Ar kim cumşap kul kılát,
12910. Birliksiz eldin balasın.
Bu sözümdü karaçı,
Aytkanım akıl bilip al,
Kañoro abam, tilimdi al!
Sen kalıpsıñ kan abam,
12915. Ordo kütüp uul bolup,
Men cürömün kan aba,
Kıyazga barıp kul bolup.
Adırda cılkı altı san,
Altı san cılkı kayırçı,
12920. Tübölük birge bir tuugan
Kulduktan baştı ayırçı!
Kunanıñ bağıp buudan kıl,
Moynuna kurun salınıp,
Kuluñ keldi calınıp,
12925. Kurbaldaş abam, tuugan kıl!
Askabız bir cay kıyalaş,
Ababız eleñ uyalaş
Karal kıldım, bel kıldım,
Kan abam, seni şer kıldım.
12930. Kıymaluu cagdan, kırk kilem,
Cigiti balban, kızı altın,
Kızıktuu kırgız kayran curt,
Eliñ esen catabı?
Adırñıda altın bar,
12935. Küñgöyüñdö kümüş bar,
Toosunda karı bar,
Böksösü tokoy çarı bar,
Caralğan sonun baarı bar,
Özöndüü Keñ-Kol, keñ Talas
12940. Ceriñ aman catabı?
Kırmızı köynök, ayça bel,
Uzuñ esen catabı?
Oymok ooz, boto köz,
Kızıñ esen catabı?
12945. Murunku kezde kan aba,
Muzdak şamal cel bolduñ,
Kek oyloboy kan aba,
Tuugan bolçu men boldum.
Kürdösün ukkun sözümdün,
12950. Kütüp al aba özümdü".
Uşunu aytıp Külçoro,
Kaynılıp karap turdu ele.
Kaarluu çoçko Kañoro
Kaapırdı kuday urdu ele.
12955. Ok ötpös tondu camınıp,
Körsöñ türü uşunday,
Kök colborstoy çamınıp,
Kamanday kaşka köz çaynap,
Karsıldata tiş çaynap,
12960. Kulasın kuuy kaçkansıp,
Kuturgurdu kördüñbü,
Kurcunda bulun çaçkansıp,
Tutkağı karmap tutuldu,
Kaarlanıp kütülöntüp,
12965. Külçorogo süylöndü:
"Ceti-Özöndü cerdegen,
Alışıp duşman ceñbegen,
Töbödön cıldız boz bolgon,
On eki tamır kozgolgon,
12970. O düynölük dos bolgon.
Ak buuday danın çaynaşıp,
Keleme şarıp karmaşkan,
Ak bolot mizin calaşıp,
Bilgizbey kat berişken,
12975. Dos bolup sözgö kelişken,
Bağıstın uulu er Kıyaz.
Ata, Kıyaz kul, saga kılbasam,
Kıyırñdı cançıp kırbasam!
Tobuña tozok salbasam,

12980. Toktotpoy çaap albasam,
Kaņçoro bolboy ölöyün,
Karap tur saga kılbasam!
Kaltırbay kalkıñ kırbasam,
Baatır Kıyaz men desem,
12985. Botom, katın Kıyaz turbaybı,
Uçasınan bir kудay,
Urgan Kıyaz turbaybı?!
Ötkön cıldın kütündö
Kancayloonun kezinde,
12990. Altı küllük at berdim,
Alakanday kat berdim,
Külçoronu karma dep,
Can tındırıp cayla dep,
Kılıçtap başın algın dep,
12995. Dünüyödön cogotup,
Tındım kılıp salgın dep,
Ayttırsam da özlünö
Oñbogon Kıyaz oñboptur.
Çık etpes salıp külbümö,
13000. Ağıştın uulu bu Kıyaz
Öltür desem til albay,
Cetken eken tübümö!
Bul örttöngön çoçko curt
bolboyt".
13005. Dep tutalanıp kıykırıp,
Al Kaņçoro baatırdı
Tuura kудay urganı,
Kök kamanday kürtüröp,
Körtüp turgan pendenin
Azat boyu dürtüröp,
13010. Çağılganday çartıldap,
Kök askarday balkıldap,
Köödönündö kütülönüp,
Külçorogo süylönüp,
Celigip turdu Kaņçoro:
13015. "Atañdın körü Külçoro,
Kuturgan kuytu, arsız kul,
Körtünböy cogol közümö,
Coloboy bat ket özlümö!
Çımırkanıp çirdansam,
13020. Tirtütü kaytpay ölösüñ,
Kayra tartpas çın caydı,
Kaarlansam körösüñ!
Çın müşkül salam türüñö,
Çırıldagan Külçoro
13025. Çındasam cetem tübüñö!
Menin celdetterim ceti miñ,
Cetik buyruk bir kılсам,
Cetimim saga çır kılсам,
Ceke özlün turup netesiñ.
13030. Cetigiñ eköñ bolsoñ da,
Cerge kirip ketesiñ!
Kulcuñdap kuru süylöbö,
Kaalaganıñ alarsıñ,
Katuu cinim karmasa,
13035. Karalduu abañ canına,
Ayaktaşa kalarsıñ.
Kayra tartkıs çın cayga
Kurgurum katuu cin kelse
bararsın!
13040. Özöndütü Keñ-Kol, keñ Talas,
Ölçööstün alğan col ele,
Sen gana emes, kuturgur,
Sen karaldı kılğan arkañdı.
Baraanı toodoy babañdı,
Bayakı köödön abañdı,
13045. Añtara saygan kol uşul,
Artı sasık örttöngür,
Azır saa aytkan coop uşul!
Coloboy ket özlümö,
Corotup başıñ albayın,
13050. Körtünböy cogol közümö!
Körtünbö tuugan bolom dep,
Kocuray berbe özlümö.
Öküldögön tügöngür,
Ölbögön candın birisip,
13055. Cılgınduu Keñ-Kol, keñ Talas
Oyuñ bar go aramım
Kayra aylanıp konuuga
Kayçılaş tuugan boluuga
Bul kebiñdi kim uksun,
13060. Bir karañğı tün uksun,
Körtünböy cogol közümö,
Kakşabay cogol özlümö!
Tuugan ay dep bilcırıp,
Ekinçi kelseñ ölörstüñ,
13065. Köp cañcal menden körörstüñ!
Bederiñ canga calbay ket,
Kulcuñdagan kuturgur,
Bee saamdın kalbay ket!
Ayılga minday debey ket.
13070. Uy kaytargan küñüm bar,
Kanıkey, Bakay eköönü
Nazar salıp körböy ket,
Sakçıga kabar salbay ket!
Camgırçı kızı Akbala
13075. Sen kapır kul, aga barbay ket!
Kerelensem kekim bar,
Kesir kul senin kegiñ bar.
Kaarlanıp kaçırısam
Kalayman salçu cerim bar.
13080. Kul ordogo kelerbi?
Öçöşkön duşman betbaktı,
Kandın közü körörbü?".
Caagı katuu kütülönüp,
Kaņçoro turdu süylönüp.
13085. Almambet uulu Külçoro,
Ak peyildütü kurgan şer,
Atası kök cal kurgan er,
Akırın süylöp, bek taştayt,
Alban türülüü kep baştayt:

13090. "Altı ayda miner Kılıtırön
Buudanım dep kelgemin.
Ay Kañçoro özüñdñ
Tuuganıñ dep kelgemin!
Uyalaş elek can birge,
13095. Aytkanımdı kılbasam,
Tuu tübünö turbasam,
Ak cilkınıñ çañı ursun,
Ak buudaydın danı ursun!
Uk, Kañçoro, söztümdñ,
13100. Altı ay minse arıbas
Temir tuyak, cez bilek,
Çölgö carar tulparmın,
Bozdon toodak kutkarbas,
Boz ala tınar şumkarmın,
13105. Tabımdı taap, şilteseñ,
Saydan kaltar kutkarbas
Sarala bürtüt tınarmın.
Degen sözgö köñüñüz,
Aldıñda turgan çoronun
13110. Aytkanıñ azır berıñüz!
Çataktaşpay, çırdaşpay,
Akolpok kayda berıñüz!
Kaarlanıp kakaysam,
Calınsañ ukpaym özüñdñ!
13115. Başımdı tarttım, bolboysuñ,
Baş kötürüp orduñdan,
Tuuganıñ dep koyboysuñ,
Babam Bakay şer kayda,
Abamdan kalgan mal kayda?
13120. Beş arkar cıldız batkıça,
Beren enem Kanıkey-
Meke kılğan bul kayda?
Tış salsa, candı büldürgön,
Colborsko salıp ayt dese,
13125. Colukkandı büldürgön,
Bödünñ kuusa bölüntkön,
Kamandı kötürüp kaçırıp,
Kabırğa söögün sögültkön,
Uçkanı kaçıp cutunbas,
13130. Üyürlüñ kulan kutulbas,
Abakem kandın Kumayık,
Olcolop alıp kalğansız.
Cakşı aytkan sözgö köñüñüz,
Abam kandın Kumayık
13135. Belekke bizge berıñüz?
Tuytulıñdap çırdaşpay,
Suragandı berıñüz.
Kaygınıñ baarın coyufuz,
Akolpok menen Kumayık,
13140. Buurugup turgan çorogo
Buurukpasın, kokustan,
Kabarın ayta koyufuz!
Sañooru cibek, boosu altın,
Abakem kandın Akşumkar
13145. Keçee al kümböz tayıp
- turganda,
Oynoto mindiñ tulpardı,
Olcologon kul kayda,
Senin oroñdoşuñ ne payda?!
Alban türlüñ can kayda,
13150. Menin abamdan kalgan mal
kayda?
Kınıñ kımbat maşagan,
Kımbat baa casagan,
Sabına altın tolgogon,
Baası baaluu oñdolgon,
13155. Şiberge koyso ört ketken,
Şiltegen coosu murt ketken,
Kas duşman başıñ kespese,
Kayra kinga kirbegen,
Örttönüp mizi kızargan,
13160. Kıya tartıp şiltese,
Kıçuusun kızık kandırgan,
Salmagı koldu taldırgan,
Kızıgı candın bolcoşu,
Kımbatı adam coldoşu,
13165. Toltosu kohar, sabı altın,
Abam kandın Zulpukor,
Belekke berçi, al kayda?
Asınganda tüz ele,
Amanat candın ermegi,
13170. İçin on üç tolgogon,
Bölökbay usta oñdogon,
Düp degende, can ketken,
Tütündön murun kan ketken,
Artıkça kurç Almabaş,
13175. Iraak, cakın ılgabas,
İrmese tütün buragan,
Bir kıyşayıp ısıbay,
Seksen kün atsa çıdagan.
Abakemdin Akkelte
13180. Belekke bergin alayın.
Tübübüz birge uyalaş,
Beypaydı kaydan salayın.
Keçee kıyırıp belge çalganda
Cogolgon akıl tabılğan,
13185. Kaçırıp coogo bettese,
Kara çaar kabılan
Kaptalınan çamıngan,
Kasiyettüñ Bozkise,
Kan abam menen dos kise,
13190. Kaaladım, baatır, bul kayda?
Beren abam buların
Belekke berseñ alayın.
Bek arstan abam berdi dep,
Meder kılıp belime
13195. Belek kılıp çalamın.
Suradım uşul buyumdan
Bir albay kantip kalamın.
Beren abam tuyagı,
Belekke kalğan çunagı,

13200. Karında kalgan kayranı,
Kan abamdın oyronu;
Caralgan cıldız çolponu,
Kayran abam soltonu,
Toyuna tokson soyulgan,
13205. Atı Seytek koyulgan,
İniñiz keldi körüñüz,
Aytılğan buyum - köp mura
Beleкке aba beriñiz?!
Tuugan bolsoñ, mol bolsoñ,
13210. Turuktuu çalkar köl bolsoñ,
Asıl abam calgızı
Baanayın keldi körtüñüz.
Baatırdan kalgan san düynö
Kıymıldabay, kınk etpey,
13215. Kıyşalaktap, bık etpey,
Baş ıldıy sanay beriñiz!
Akılman abam sen bolsoñ,
Korsoñdoşpoy, çırdaşpay,
Kekti suuga salarsıñ.
13220. Aylangan calgız küñüñdö,
Asıldan kalgan iniñdi,
Tuugan kılıp alarsıñ!
Booruñ kelse, türlöndüñ,
13225. Kaltırbay baarın kırıbayt dep,
Kan Kıyazga süylöndüñ.
Kayra caaçu buluttay
Kan içmeñ karmap türlöndüñ.
Semetey uulu er Seytek,
Cediger barıp tuulgan.
13230. Süylögön sözgö köñüñüz,
Semeteydin san düynö
Keliptir, eesi beriñiz!
Aşkere tuugan şer bolsoñ,
Toyuñuzga kamdanıp,
13235. Balanı küñüp alıñız.
Üyülgön çatak, bolgon kek,
Kötörüp suuga salıñız!
Baatırdan kalgan belek dep,
Balañız Seytek iniñdi,
13240. Muraa kılıp alıñız!
Tübütüz birge uyalış
Kantip seni kor kılam,
Ala-Toodoy bel kılam.
Tilimdi alsañ Kañçoro
13245. Ak aska toodoy bel kılam.
Adamdan artık şer kılam.
Tuu tübünö tuu kılıp,
Tutuşkan coogo çuu kılıp,
Karaan kılıp albasam,
13250. Caratkan kудay meni ursun!
Can aramıñ çoñ bolso
Canıttap akmak seni ursun!
Akılga köñüp, til alsañ,
Aytkan tiliñ alarımın,
13255. Aydasañ colgo basamın,
Degeniñe köñömün,
Caaldansañ okustan,
Aytkan tildi tük albay,
Aydagan colgo tük baspay,
13260. Özüñdö ölçöp bile albay,
Ökürö berseñ til albay,
Kılıçıñdı şaylasañ,
Kıyalıñ buzuk, zaarıñ küç,
Baştakı ciniñ karmatsañ,
13265. Tuuradan çukuym közüñdö,
Kaalagam kadir tüñüñdö,
Kapkaydan kagam ciniñdi!
Açuum kelip apsaysam,
Arbayta sermep özüñdö,
13270. Kandaymın kara közüñdö!"
Dep, oşentip, Külçoro
Küyüp aytsa bolgon cok,
Tutalanıp örttöngür
Kaarluu tuugan Kañçoro
13275. Kaarın takır koygon cok.
Kürkürödö, küñlödö,
Külçorogo Kañçoro
Kaarlanıp, taş çaynap,
Ökürügü taş carıp,
13280. Kıyırığı baş carıp,
Aç kamanday küñlönüp,
Kürüldödö kürküröp,
Külçorogo süylönüp:
"Ataıdın körtü Külçoro,
13285. Cıla salba belime,
Ölböy ketkin kuturgur,
Cılıkı bakkan ceriñe!
Kakşık salba canıma.
Öröpkügön sen çoçko,
13290. Ölböy ket Kıyaz kanıñal!
Colobo menin canıma,
Kulcuñdap cinim karmasa,
Kutura tartıp netesiñ,
Kulcuñdagan kuturgur,
13295. Kudayıña ketesiñ!
Cadaal salsam, caylaymın,
Cakındaba, Külçoro,
Çın cinim tiyse karmaymın.
Kıcırim kelip kıyırısam,
13300. Kıylaıdı kızık utamın,
Kıcırim kelse kokustan,
Kıyazıñ koşo cutamın!
Menin atım Kañçoro
Altı talaa, kezeñ bel,
13305. Aytırbay çalgan colu uşul,
Senin abañ Semetey
Cogotup iygen kol uşul.
Oñbogon çoro, oñboysuñ,
Ar kaçandan, bir kaçan,
13310. Ar dayımdan, bir dayım
Kayratıdı koyboysuñ.

13315. Bulkunasıñ, celesiñ,
Kiyçü tonuñ kiybeseñ,
Kidirbey colgo kirbeseñ,
Acaldan murun ölöstüñ!
Maani-çarkıñ cogunda,
Bakıldaysıñ, netesiñ,
Akır-takır zamandın
Baarın süylöp ketesiñ!
13320. Ökıldöy berseñ kuuragır,
Dütynödön azır keçesiñ!
Kara söz tier coluñıa,
Kılıç tier moynuñıa,
Kan şorgolor koynuñıa!
13325. Ağıştın uulu Kıyazdın
Eselegin bilgemin,
Esin cıysa, kuturgur
Keler go dep cürgömün.
Aytkanım tuura çın çıktı,
Akırkısı çır çıktı". -
13330. Dep, bakırıp Kañçoro
Tumandap közül baylandı.
Külçoronu körgöndö,
Altımış sanaa, miñ müşkül
13335. Töböstünö aylandı.
Çorodon çoçup boy boylop,
Şır aldırbay küülöndü:
"Munaramdın tübündö
Kırk arkan boyluu orum bar -
13340. Kezikseñ, tındım bolorsuñ,
Körsöñ uşul sonundar,
Tak kapkanın oozunda
Altı miñ mıktı kolum bar,
Ayt dese, daldal kılıuçu,
13345. Baş baksañ, ölüm kılıuçu.
Temirden sokkon torum bar.
Kaarım kelip kakaysam,
Kerigim bar, bilim bar,
Köp cañcal salbay, tilimdi al!
13350. Çataktın cayı - kan çıgat,
Kağıştın cayı - can çıgat,
Kaalap, tuugan, tilimdi al!
Colborston bakkan uçum bar,
Kert başımdın özündö
13355. Tokson taybas küçüm bar.
Tuuganga aytar sıırım bar,
Baylaşa ketseñ, Külçorom,
Saa körsötör çırım bar!
Men Kañçoro - kandırmin,
13360. Balaanın kara közümün,
Kabılandı kaysaçu
Balakettin özümün.
Ütüröyüp, üksöysöm,
Çataktap cañcal salabı?
13365. Çartıldap kaarım tögülsö,
Çarpışkan aman kalabı?!
Emçekteş elek başınan,
13370. Ne kılayın, baykuşum,
Orto coldon kaytıp bar,
Kañçoro kaarı minday dep,
Kabılanıña aytıp bar.
Tagıma közül salbay ket,
Bezildegen Külçoro,
Bee saamdan kalbay ket!
13375. Körtünböy cogol közümö,
Köp colobo özümö,
Kañçoronun kandığın
Kaalap, tiktep, bilip ket!
Köp keçikpey, şar ketkin,
13380. Kaarım kelet, kokustan,
Cadalım karmayt, okustan,
Bılçıldabay bat ketkin!
Cakası altın, cefi cez,
Koş badana, torgoy köz,
13385. Tabılğı caksa çok ötpös,
Oçogor atsa ok ötpös,
Coo coluksa, kol ötpös,
Kaalaganıñ Akolpok
Belekke berdim kie ket!
13390. Tübtütüz birge eken dep,
Bul kadırım bile ket!
Taygılsañ, coldon tarta bar,
Dardaygan Kıyaz - doñuzga
Menin kaarım ayta bar.
13395. Kaalaganıñ Akkelte
Kanımdan kalgan buyum dep,
Kacaygalap surasañ,
Belekke berdim men anı
Moyunuñıa ile ket,
13400. Kañçoronun kandığın
Mindan kiyin bile ket!" -
Dep, oşentip, Kañçoro
Kaarlanıp, kaldañdap,
Köp maktanıp, dardañdap,
13405. Kömtülgür aytıp turganı.
Erke katın Çaçıkey
Çorogo kaardı kılğanı.
Çaçıkey çıktı bulkunup,
Kaarın tögüp, silkinip,
13410. Erke katın küülönüp,
Kañçoro menen Külçoro
Eköönö katar süylönüp,
"Aram argın kakşaaldın
Arsızdıgın karaçı,
13415. Atadan cetim bir bolgon,
Tentigendin balası.
Tegi buzuk, tübü aram,
Bul aramdı karaçı!
Belsenip belin buuşkan,
13420. Sen, kankoruñ menen tuuşkan,
Kaçan Manas uulu eleñ!
Kuturgurdun kebin kör,
Şumduk-cañcal kepti aytıp,

13425. Kıcırluu kepten kılasıñ,
Kıcırga tiyip turasıñ,
Degeniñe könböymün.
Akkelteni berbeymin!
Cılgınduu Keñ-Kol, keñ Talas,
Cer eken dep oturam,
13430. Cerge kirgen Kañçoro
Men seni er eken dep oturam.
Eselek sendey aybandı -
Er dep aytkan oñobu?
Ereen sendey bolobu?
13435. Urgaaçının uzu elem,
Bukardın kanı Şaatemir -
Şaatemir erke kızı elem.
Keçee Bukarga buzuk
salganda,
13440. Tartuu kılıp, mal berip,
Men şorduunu alganda,
Kündüzündö tinç albay,
Tündö tınıp, uyku albay,
Burçuna bolot matatkan,
Bulkuşkandı cadatkan,
13445. Aratıp bolot solotkon,
Alışsa candı korotkon,
Kempiri bıçıp, kız tikken,
Cılma kayıp büktürgön,
İştüü kızga tiktirgen,
13450. Şibegeltüü kayıtkan,
Tiktegende cön ele,
Adamdın köztün tayıtkan;
İçin cibek iştegen,
Çaçıkey dolu tiştegen,
13455. Cakası bolot, ceñi altın,
Cakşı buyum Akolpok,
Öztüm kindap casagam,
Kul sözüñö könböymün,
Kuduret tokson ursa da,
13460. Akolpogum berbeymin!
Erdiğiñ kalıñ, esiñ cok,
Eñke ekensiz Kañçoro,
Ataktuu cañcal buzuktun,
Aytkanına ne köndüñ.
13465. Akolpok menen Akkelte,
Kuturgurga ne berdiñ?
Mal ayagan karaluu,
Coo ayagan caraluu,
Alış tartıp baştabay,
13470. Adam sendey bolobu,
Adam dep aytkan oñobu?
Tıypıl soyup kakşaaldı,
Tındım kılıp taştabay,
Kapırıñdın kegi bar,
13475. Karaldı kılğan ceri bar,
Can dostuñ Kıyaz al erdi,
Tındırıp kelgen çeçi bar.
Kayratı bar, kurçu bar,

13480. Kağışa turgan sırtı bar,
Körsöñ çoro şumduktu,
Kök kenedey toluptur.
Kulcuñdagan kuu kuldu,
Ciberbe tirtüü ba şumdu.
Kabırgasın söktürgün,
13485. Kaltırbay kanın töktürgün!
Bu Külçoro barında,
Bu Talas sizge cer bolboyt,
Bu kırgız sizge el bolboyt.
Tigilüü çınar bak bolboyt,
13490. Bul ordo sizge tak bolboyt!"
Caagın canıp Çaçıkey
Ordodon turdu küülöntüp,
Kañçorogo stıylöntüp.
Balbandarga bakırdı,
13495. Karoolçusun çakırdı.
Erke dolu şurkuya,
Esepsiz cañcal iş kıldı,
Kañçorogo küç kıldı.
Kanişi buyruk bergiçe,
13500. Balban kaptap kelgiçe,
Şay koldogon Külçoro
Kabilanday kamındı.
Kayıptan akıl tabıldı:
"Cakşı aytkan sözdü bilbesefi,
13505. Şum ekenim dağı çın,
Belestüü Talas, Çoñ-Çatkal,
Bel ekenim dağı çın!
Kabılsa candı kaysaçu,
Şer ekenim dağı çın.
13510. Örtüşün buzup, may kıldım,
Kaalaganıñ er Kıyaz
Başın kesip cay kıldım!
Tuusun cıgıp, çuu saldım,
Tuura Kıyaz kandı aldım.
13515. Kanın soyup kaltırbay,
Begine beypay salgamın,
Bek torop öçüm algamın!
Tuugan dep kelsem özüñö,
Duşmança moynuñ burasıñ.
13520. Canıña kelsem acıldap,
Baatırım kaap turasıñ!
Esiripsiñ Çaçıkey
Eriñ eköñ bir bolgun!"-
Açuulanıp, Külçoro
13525. Artık cini karmadı.
Taktada catkan dolunu,
Kara çaçtan aldı emi
Kolomtodo taş tulga,
Taş tulgaga katındı
13530. Çabaktay çaap saldı emi...
Külçorogo kamınıp,
Kañçoro kayrat kılğança,
Kaarın katuu salgıça,
Celdetinen cel dürböp,

13535. Cetip kurçap kalgiça,
Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Akundan kızı Ayçürök
Acal cetse ölüügö
13540. Karaldı toodoy Külçoro
Karaldı bolup berülüögö,
Peri zaada beybaktın
Kaynap içi çok bolup,
Karaanı kirse cañcalga,
13545. Kantip tursun toktolup,
Çatak bolso kokustan,
Cañcaldaşsa okustan,
Tagdır cetse ölüügö
Oyron katın Ayçürök
13550. Oloñdoy bolgon kayran çaç
Töböögö kınap tüyüptür.
Eelikmelülü beytaalay,
Erkek kiymin kiyiptir,
Karaldı bolup berülüögö
13555. Er müçölülü Ayçürök
Eñ aldında bölüngön,
Alardın art cagınan,
Uzun çaçtın miktısı,
Urgaaçının iktusu,
13560. Keñ köynöktün tazası,
Caralgan zayıp paşaası,
Kargan enefi Kanıkey
Emçek sütün ak kılıp,
Bul ordogo kirtülüögö,
13565. Kandı tökkön Kañçoro
Kurmanga karmap çaluuga,
Kaçankı kegin aluuga,
Tagdır cetse körüügö,
Balası kiraan çorogo
13570. Karaan bolup berülüögö,
Kanıkey enefi bölünüp,
Caaday uçup süylünüp,
Kañçoro kandın ordogo,
Ayçüröktün artınan
13575. A da kelip kalıptır:
"Kürstüldögön kuturgur,
Kokustan korduk salbasın?
Çaçım kuuday agında,
Şaparım tutam çagında,
13580. Acal cetpey ölöyün,
Kagılayın balama
Karaan bolup bereyin!"-
Dep - oşentip, Kanıkey,
Kayrat süylöp turganda,
13585. Peri zaada Ayçürök,
Olco bolgon duşmanga,
Küyütlülü bolgon beytaalay,
Kapanı kalıñ taştadı,
Kaarluu kandın aldında
13590. Ayçürök sözdü baştadı:
"Kıyamattı, tozoktu,
Körböy keldim, can kaynim,
Köp cıldı kündö ötkörüp,
Bargan can bargıs çin düynö
13595. Barbay keldim, can kaynim.
Ayköl kayda, şer kayda,
Bel baylagan bel kayda?
Bendeden artık tuulgan,
Duşmanga salgan çuulgan,
13600. Astıga salsañ, ak coltoy,
Arkası dümdütü san koldoy,
Bereke kayda? Bel kayda,
Meder kılğan er kayda?
Kan abañdı cogotup,
13605. Ordo kütüp, kan bolup,
Eki tizgin, bir çılbur,
Ceke kolgo alıpsız,
Köp aldında barbaktap,
Sultan bolup kalıpsız.
13610. Kor kıldıñ - tilek sanaamdı,
Alda, korduguña kuday bar,
Biröontün uulu dedirdiñ,
Arstandan kalgan balamdı.
Müşkülögö baştı taştadıñ,
13615. Bıspastan murun bışırdıñ,
Küyböstön murun küyğüzdüñ,
Küyüp ölgön, sen çorol
Kapkamdın oozun kan kıldıñ.
Talastı tepsep çañ kıldıñ,
13620. Ala-Too eelep cer kıldıñ,
Kırgızdı kıstap kem kıldıñ,
Caman katın, çaş baldar,
Eñkeygen kargan, öşçü çaş,
Baarın nege kor kıldıñ?
13625. Cırgal kütüm az boldu,
Kaarluu Kıyaz kas boldu.
Ay karañğı tün boldu.
On tört cılı küñ boldum
Otun alıp, mal bagıp,
13630. Omolup ketip oñolduk,
Cetim kalıp çoñoyduk.
Öröpkügön kuturgur,
Öz kılğanıñ özüñö
Ubalıñ kara töböñö!"-
13635. Dep, oşentip, Ayçürök,
Kaarlandı kaynadı,
Örttönüp közül caynadı,
Mistedey bolgon appak tiş
Bölö-bölö çaynadı.
13640. Kañçorogo kaardanıp,
Kiraan kuştay umtuldu,
Bayağı ala cürgön Aktinte,
Karmay kalıp sabınan,
Suurup çıgıp kasınan,
13645. Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,

- Tuuganbız dep booru açıp,
Külçoro ırgıp turguça,
Araçalap kalğıça,
13650. Irgıp çurkap, zakımdap,
Kaңçoro kanga cakındap,
Cüröktün tolto başı dep,
Aktinteni saldı ele,
Teep suurup aldı ele,
13655. Aktinte soyboy turabı?
Kambarşıgan Kaңçoro
Altın taktan uradı.
Cer kuçaktap suladı.

* * *

- Kaңçoro kasap öldü dep,
13660. Curt kubanıp turganda.
Aşıp-şaşıp Karadöb
Baarıga kabar salıptır,
Babası Bakay kargan çal,
Akılınan tanıptır.
13665. Körgö butu salaktap,
Müşkülğö abañ kalıptır,
Sakalı kupkuu kuu bolup,
Körgönü korduk duu bolup,
Ölümün dep ölö albay,
13670. Öglüçö tattuu kayran can
Arınan Bakay kıyalbay,
Kulagı ukpay ker bolup,
Kurgan Bakay abañız,
Kara cer menen teñ bolup,
13675. Kimbat Bakay barkı bar,
Bu düynödö carıktık
Cogolmok bolgon karkıbar.
Keterine tez kalgan,
Kara cerge katılıp,
13680. Colbors Bakay babañız
Cogoluuga az kalgan.
Caıçu cerin alaçık,
Kılğan eken kan Bakay
Kıyamat, tozok talaşıp,
13685. Es-akıldan er Bakay,
Eçak kalgan adaşıp.
Oyron Bakay abañdın
Öydö turar demi cok,
Kıymıldaarga beli cok,
13690. Bılkıldaarga darman cok,
Tabış kelse koñgurap,
Dübürt kelse oñgurap,
Baraan körsö sabılat,
Bakay dartı uşunda,
13695. Kobur çıksa eşikten
Kulak koyup üñülöt.
Karaansız tozok tüşkönsüp,
Kayran candan tüñülöt.
Dene-boy seksen bölünöt,

13700. Köödön dartı çer bolup,
Közdün caşı töğülöt:
"Ata, koş sülöösün börk kiyip,
Caynap cürgön kezimde,
Ayçıgı altın kızıl tuu
13705. Keçee karmap cürgön kezimde,
Dünyö kenen çağında,
Kabılan Manas barında,
Ölöp albay ne boldum?!
Tozokko nege katıldım,
13710. Azapka mınça çatıldım!
Kök cal Manas, Semetey,
Eköönön katar ayrılıp,
Culunup sakal kaygırıp,
Bılk etpey kolum şal bolup,
13715. Bütökön boyum dal bolup,
Eki közüm kal bolup,
Karılıktan kalcırıp,
Bar küçümdön acırıp,
Ölböy-citpey kaygırıp,
13720. Kayrandardan ayrılıp,
Kalat degen ne müşkül?
Kazdı kuşka cedirip
Ölböy-citpey kün körgön,
Kakbaş Bakay dedirip,
13725. Kañça cıl ölböy uşu baş,
Kalat degen emne?!
Cer tügöngön Celpiniş,
Celpinişte tuuganda,
Ene, atam bağıp çoñoytup,
13730. Ereşen tartıp turganda,
Moynokçogo tüştümbü?
Caralıp kalgan kudaydan
Capaa surap, çır kılıp,
Mürök suusun içimbi?
13735. Ölbös-citpes uluu duu,
Azapka özüm tüştümbü?
Kargan Bakay coltoydu
Körgönün adam körbösün,
Menin uzak caşımdı
13740. Caratkanı çın bolso,
Bendesine berbesin.
Ker murut cigit kezimde,
Acuruktun tukumun
Talaadan taap çaçtımbı?
13745. Botom, öz başıma kudaydın,
Tozogun toluk açtımbı?
Maga ne bolor dep cürüp,
Maşayıktın pırlerin,
Oluyasın cançtımbı!
13750. Sakalımdın agında,
Saparım cakın çağında,
Alaçık boldu turganım,
Körsöñ müşkül tüş kördüm,
Öz cakınım Kaңçoro
13755. Uşundan caman iş kördüm.

- İş körbödüm, küç kördüm,
Toktu mayın toñ kördüm,
Tozoktu ölböy çofñ kördüm.
Kanday kaarga katıldım?
13760. Azapka kanday çatıldım?
Bul Kañçoro balamdın
Arpasın kam ordumbu,
Aylına kırgın saldımbı?
Balam, Kañçoro demin
bastımbı,
13765. Kulasın kuuy kaçtımbı?
Munun, kuralgan işin çatımbı?
Atañı-anañı dedimbi?
Artık kordop koyguday,
Cumada üç col soyguday,
13770. Tirtülü agasın kor kılıp,
Kör azap salıp koygudap,
Kalcandap buzuk cürdümbü?
Kalıstan kaçıp kayran baş,
Kıyığına tiydiñbi?
13775. Mendey kargan elde cok,
Baskan kimsiñ oolak ket!
Mederiñ öçü mende cok,
Cakındaba balaket!
Oo, arı ket, dabiş, arı ket!"-
13780. Köödöndö çımın can kımbat,
Ulup Bakay oñgurap,
Öksöp ıylap koñgurap,
Koñgurap Bakay ıylasa,
Kuurap kalgan baş da ıylap,
13785. Arkaygan zoo, taş da ıylap,
Akkan bulak suu ıylap,
Alban türlülü çöp ıylap,
Argın, kırgız köp ıylap.
Iylagan candar makuluk.
13790. Öz kaygısın cep ıylap.
Kan Bakayga koşulup,
Mına, Karadöö balban er ıylap,
Eki közdön akkan caş
Omuroodo coşulup,
13795. Say-saylap cöök bölüntüp,
Bakay erdi körgöndö
Karadöö köönü bölüntüp,
Kalktı cıybay, kol albay,
Kayratı kemip, köön boşop,
13800. Baştakıday bolo albay,
Kapalanıp iş bütöp,
Kañırığı bek tütöp,
Kımbat erdi körgöndö,
Cana kıstalış tüşüp, kuu başka,
13805. Köñülü köçüp bölüntüp.
Bakaydı körtüp Karadöö
Kıraandın kañırığı bek tütöp,
Ün çıgarbay oñgurap,
Baatırıñ turdu koñgurap.
13810. Akırın süylöp, bek taştap,
- Ölütüçü Bakay kurgurga,
Adam, Karadöö turdu kep
baştap:
"Cetkileñ tozok, müşkölögö,
Batkan, Bakay, esenbi?
13815. Meken kılıp alaçık
Catkan abam esenbi?
Babalar menen teñ öskön,
Etegi çalkıp keñ öskön,
Ar düynönü teñ çeçken,
13820. Şerim abam esenbi?"-
Oşondo Bakay kariya:
"Balam, baş teriñ başka
körünöt,
Eey, balam, barkıldap ünüñ
çıkında,
Men Bakayday şorduunun
13825. Başkaça köönü bölünöt,
Erenimdin egizi,
Emgektütünün buragı,
Kutubiydin çunagı,
Ak bolottun tukulu,
13830. Muruntan muraa bolçu ele,
Botom, muraapı Kutu tukumu.
Öçkön ottu tamızçu,
Ölgön candı tırgızçılı,
Ak bolotton kınagan,
13835. Kara cer Bakay kargandın
Al-abalın suragan,
Elçiçe cürgön çensiñbi?
Kabarga cürgön kansıñbi?
Karalduu kıya belsiñbi?
13840. Kayranımdın tukumu
O, botom, Karadöö balam
sensiñbi?
O, közü kurgur tarttı ele,
Tilegimdi berer dep,
Kayranımdın kaldığı
13845. Cetimden biröö keler dep,
Cer bolgon Bakay abasın
Kabarın biröö biler dep,
Keleriñdi bilgemin,
Botom keler go dep cürgömün.
13850. Tereñ kazıp, körtümdü,
Tegiz baldar kol menen
Kömör go dep cürgömün
Köp kaşaygan kanduu köz,
O botom, körör go dep
cürgömün!
13855. Baldar kelip tañ atıp,
Babası Bakay karısın,
Körör go dep cürgömün.
Ölügüm baldar çuu turup,
Kömör go dep cürgömün.
13860. Beregi cılgınduu Keñ-Kol, keñ
Talas,

- Duşman cerder cer bele?
Beregi babası Bakay kurgan
can
13865. Kömülböy kalıp talaada,
Coru ceçüü er bele?
O, Karadöö kulunum,
Tirtüülöy kök cal cogolup,
Azgırılıp ketkende
Tübümö tüptüz coo bolup,
13870. Kaçoro çoçko cetkende,
Ordoluunu zor Kıyaz
Orup kaptap catkanda:
Kulunum ketti kıl ceerde,
O botom, kursakta ketti bir
bala,
13875. Cesir ketti Ayçürök,
Celkesiz ketti Külçoro.
Karmoodo ketti dalay can,
Ayçürök menen Külçoro
Arka kılğan cetimçem,
Balam, kursakta bular amanbı?
13880. Adam bolso, alar da,
Sen öfidönüp kelerbi?
Ak kepindep, aruu cuup,
Asılı Bakay abasın
Kelip baldar kömörbü?
13885. Oşondoy kün bolorbu,
Karıya Bakay babam dep,
Baldar kelip çuu turup,
Kolu manan koyorbu?
Kıyındatıp cuudurup,
13890. Kimkap menen buudurup,
Zamzam menen cuudurup,
Sarbab menen buudurup,
Irçılarga maktatıp,
Kimbatkerge saktatıp,
13895. Kara cer açıp, kör kazıp,
Ayza bulgap çoñ kazıp,
Aylanasin zor kazıp,
Çuñkuru kırk kez or kazıp,
Küyütüü Bakay ölörbü?
13900. Asmanga uçup topurak
Kalayık kaptap topurap,
Kişi körbös oy bolup,
Körgöndördün aşınan
Artıgıraak toy bolup,
13905. Kemegeni oydurup,
Asıl taylak, tay taylak,
Kısır bee tandap soydurup,
Kalıñ curtka dañ bolup,
Kara cerge koyulup,
13910. Ölö turgan kün barbı?
Babası Bakay karını,
Baldar ıylap, koşoşup,
O botom, kömö turgan kün
barbı?
13915. Ayçürök, cetim, Külçoro,
O botom, körö turgan kün
barbı?
O balam, cedigerden çıktıñbı,
Ey, aylanayın, kulunum,
Andan kabar uktuñbu?
Ak bolottun talmızı,
13920. Alakem kandın calgızı,
Küülöngön şer Külçoro
Karadöö, mindan kabar
bildiñbi?
Caralğan boyu bak ele,
Kaza bolup ölbösö,
13925. Kelip kalçuu çak ele.
Kaçoro korduk salganda,
Kaygıramın, küyömün,
Karaldı kılğan Küüstön
Külçoro keler beken dep,
13930. Kubat kılıp cürömün.
Arman, müşkül köp tartıp,
Çöp alaçık cer caylaym,
Ölbösö keler beken dep,
Kursaktağı kuu coltoy
13935. Cetimçege bel baylaym.
Ay böksörtüp kün ötüp,
Aradan mıñça cıl ötüp,
Añtara serpip şum calğan,
Ketip barat minetip.
13940. Kaar körtüp şor kaynap
Katın da bolso beybaktın
Bir karaanı tier beken dep,
Cüröm, Ayçürökkö dem
baylap,
13945. Botom, katın ele sıypalgır,
Cediger kütüp el kılıp,
Er Kıyazdı er kılıp,
Küzgüdöy öñün süzdübü?
Küdürtün bizden üzdübü?
Oymoktoy oozun çoygonbu,
13950. Bizden küdürtün üzüp
koygonbu?
Bıştım, calın, küyünöm,
Ayçüröktön tüñülöm.
Köptü körgön men Bakay,
Kor bolomun, küyömün". -
13955. Dep, muñkanıp, oñgurap,
Bakay aytıp turganda,
Artıktığın, şerdigin,
Bilgizmek boldu Karadöö,
Ölçüdüy öñü kabulup,
13960. Bakaydı körtüp köp ıylap,
Kudayga ünü ugulup:
"Ey, aba Bakay, süyünçü,
Keliniñ erkek törögön!
Toyuna tokson soyulgan,
13965. Atı Seytek koyulgan.

13970. Kaarлуу Кiyaz baatırdın,
Er Seytekke berüüdö,
Kaalaganı uu bolup,
Kaalagan uusun berdirbey,
Kayran Çürök tuu bolup,
Moynuna tumar tagılган,
El körböstün çölünö,
El bilbestin kölünö,
Eeçip eptep er bolup,
13975. Er uulu menen teñ bolup,
Balalıgı cogolup,
Baatırdıgı zor bolup,
Dal uşunday bağılgan.
Kan abam ukkun sözümdü,
13980. Altı küllük ata menen,
Ayçürök cazgan kat menen,
Cerdin üstün çalgamın,
Bakayga dostu Momuncan
Eñ sebepker, darıger,
13985. Kıldattı taap algamın.
Ceti kurcun бүктөтүп,
Celmayanga cүктөтүп,
Er, şerdikti bilgizip,
Cel cetpegen tulpardan,
13990. Cetigin tandap mingizip,
Cerge kabar saldırıp,
Ebeb-sebep darıdan,
Ar bir şaardan aldırıp,
Köp ketirip alımdı,
13995. Zarıp kılıp canımdı,
Berdim düynö barımdı,
Sebepkordu aldırdım,
Şay koldogon berendin
Dalısın kayra saldırdım.
14000. Emi, on eki mütçö teñ boldu,
Baştagıdan er boldu.
Kiyazdı körgö kirgizdi,
Kımbattıgın bilgizdi.
Kas bolgon duşman kıyradı,
14005. Cetim bala, tul katın,
Koyboy munu cıynadı,
Köy duşman körgö kirgizdi,
Kök caldıgın bilgizdi,
Aba, Bakay, süyünçü!
14010. Tilegimdi beriptir,
Kaalaganıñ Külçoro
Karaldı iniñ keliptir.
Kursakta kalgan cetimçeñ,
Cediger barıp cetilgen,
14015. Ak bolottun tukulu,
Arstanıñdın tukumu.
Argın, kirgız ortosu,
Er Semetey çolponu,
Köñüldün tüyün sanaası,
14020. Argın, kirgız kalaası,
Ayköl Semeteydin balası,
Uuluñ Seytek keliptir.
Aba Bakay süyünçü,
Uşuntıp kuday beriptir!
14025. Baarısının paşaası,
Obodo cıldız çolponu,
Ordoluunun tazası,
Sanaluunun ayaşı,
Ayday katın Ayçürök,
14030. Ay keliniñ keliptir.
Azaptuu küñüñ batıptır,
Aba, Bakay, süyünçü,
Agarıp tañıñ atıptır!
Kordogon duşman cogolup,
14035. Komuttuu işi oñolup,
Kaarduu duşman cogolup,
Kayradan işi oñolup,
Tiktegeniñ keliptir,
Tilegiñdi beriptir.
14040. Kaalaganıñ keliptir.
Kaygırған capañ çaçıldı
Kasiyettü can eleñ,
Kayradan bağıñ açıldı.
İçki küptüñ çaçılıp,
14045. Cürök oorunı basıldı.
Sakalıñ kuuday agında,
Saparıñ cakın barında,
Kömütüçüm azır keldi dep,
Köp tilek kılıp turuñuz.
14050. Başınan ele, kan abam,
Tilegeniñ bar eken,
Carıktık Bakay, er aba,
Oboldon işiñ ak eken". -
Dep, oşentip, Karadöö
14055. Ayıp oozun cıygıça,
Tize cerge бүгүлүп,
Kanıkey menen Ayçürök,
Süyünçülöp cүгүрүп,
Bakay şerdin aldına,
14060. Zıyarat kılıp, cүгүntүп,
Bozdop ıylap, burkurap,
Kan abalap, çırkırıp,
Katar eköö cetelep,
Kabırğa kıyrıp bölüntүп,
14065. Muñduu bakır baş koşup,
Közdün caşı tögүлүп,
Ölörman Bakay karı ıylap,
Kanıkey bozdop zar ıylap,
Ayçürök kakşap, al ıylap,
14070. Köp müşkül tarıkan
muñduular,
Köödöndön çerler cazıldı.
Köp kumar daroo açıldı.
Körtüşүп bular turdu ele,
Alardin artı cagınan
14075. Baatır Seytek, Külçoro
Katar eköö kelgeni

14080. Karıgan Bakay babafız,
Er Seytekti körgöndö,
Ölütücü canı çırkırıp,
Karıya Bakay zor abafı:
"Öñüm bele, tüştümbü.
Öz kaalagan işimbi?
Közümdü açıp baykaçuu,
Körörüm kelgen belem - dep,
14085. Oozumdu açıp süyüntüp,
Öbörtüm kelgen belem - dep,
Terefi kazıp tepkilep,
Kömörüm kelgen belem - dep
14090. Asıl abam öldü dep
Körörüm keldi belem - dep?
Kaalap algan berekem,
Karaanım çorom kelgen soñ,
Öndürüm cayluu kefi özön,
14095. Curtum kelgen turbaybı,
Kaşkayıp toodon körüngön
Ayım kelgen turbaybı?
Aylanayın şerlerim,
Ketmendep cerdi oygula,
14100. Köp bozdoptoy abafıdı,
Oyup körgö koygula!
Ölsöm emi arman çok,
Manas menen birge ölböy,
Ubara kıldı düynö şok".-
14105. Esten tandı er Bakay,
Kuçaktap başın Külçoro
Bozdop turdu oşondo:
"O, kabılan Bakay kan abam,
Sözü şeker, kebi altın,
Taalayluu abam daanışman.
14110. Bolotton ayza aştagan,
İlektep tümön kol çıksa,
Bir adamday baştagan,

- Karañğı tündö köz tapkan,
Kaarluu cerde söz tapkan.
14115. Carga aydasa carılbas,
Caralğan adam uulunan
Abakem sendey tabılbas,
Basıp coogo kol salğan
Bala çoro men elem!
14120. Baylanıp, kalsa bak açkan,
Danaker sebep sen eleñ!
Cadaal sözgö tañılbas,
Karañgıda karsaktın
İzin çalsa cañılbas,
14125. Kaygırıp ıylap bozdosok,
Kan abam sendey tabılbas,
Özöndülü çınar teregim,
Canga ölçölülü keregim.
Ötkön ata, babadan
14130. Muraaga kalğan belegim.
Cel tiybes tüptülü çınarım,
Cetik aba canıbız,
Köp kırgız cügün cüktögön,
Kızıl kuyruk narıbiz.
14135. Baatır Bakay bababız,
Kayra kelbes düntüyö
Körörüñdö keziktiñ,
Kas acal cetip düynödön
Ölörüñdö keziktiñ".-
14140. Dep, Bakayga Külçoro
Uçuraşıp turganda,
Kabaktın baarı açıldı,
Kapa saylap çaçıldı.
Irisi köldöy cönödü,
14145. Bala Seytek er çığıp,
Babafı Bakay karını
Çılık kazıga bölödü.

SEMETEYDİN KAYRA ELGE KOŞULUŞU

KARADÖÖNÜN SEMETEYDİ KÖRÜŞÜ

14150. Körkömdölülü köyüstön,
Köçük çağı İndistan,
Altı şaar Margalan,
Ayagı Bukar, Camarkan,
Alıstan coo kelbeske,
Kutunun uulu Karadöö
Urçugu biyik too izdep,
14155. Kinsız kılıç baylanıp,
Köz cetpegen munarık,
On eki künde aylanıp,
Cazayıl tartıp, caa atıp,
Canduulardı kıldırıp,
14160. Üyürülü kulan tüş körtüp,
Kulandı alğan kuş körtüp,

- Aydıñ türlülü çañ körtüp,
Alban türlülü can körtüp,
Say kıldırıp, too kezip,
14165. Caannamdı çalçu eken,
Kayıp catar kara kır
Belden bir tal koyboston,
Kulan catar kuu kakır
Çöldön bir tal koyboston,
14170. Baarı-coktu çalçu eken.
Cediger eli cay catıp,
Kanı anın Karadöö
Salbuurun ketip kalçu eken.
Beles aşıp, bel kesip,
14175. Ay aalam çalıp, cer kesip,
Altımış ayuu, cüz arstan

- Atıp alıp Karadöö
Ceke bakan büktötüp,
Nardan narga cüktötüp,
14180. Taman eti takıldap,
Kulan kuup, aň uulap,
Üç ay, tört ay toktolboy,
Salbuurunga barçu eken
Ošo cürgön Karadöö
14185. At arıtıp cer çalıp,
İt agıtıp, kuş salıp,
Beleske çıga barıptır,
Too cogolgon tumsuaktu,
Cetimiş toonun urçuktu,
14190. El baspas toonun arasın,
El cürbös çöldün talaacın,
Arkaygan toonun arasın,
Ayu aňdıp, colbors kuup,
Belge çığıp barıptır.
14195. Köñül ketip bölündü.
Karadöönün közünö
Kök askar tooday kaldayıp,
Semetey özü körtündü,
"O, botom, köp adam aytkan
öldü" dep,
14200. "Kayra tartpas çın caydı,
Kayran kişi kördü" dep.
Curt çurkurap cürçü ele.
Nar kesken bolot kılı eken,
Kayıp bolup ketti dep,
14205. Ar kim uşak kılçu eken.
Oşonusu çın eken,
Narbuuruldu miniptir,
Akolpok tonun kiyiptir,
Kasabası kalkıldap,
14210. Altın caak Aybalta
Aç bilekte çarkıldap,
Körsö, köñül bölünüp,
Kök askar tooday körtünüp,
Tolkunu toonun beli okşop,
14215. Aybatı kırañ belge okşop,
El biylegen döögö okşop,
Kök menen cerge ee okşop,
Orolmonu aylanıp,
Cay caragın baylanıp,
14220. Ata çarkıldagan er kök cal
Calañ kılıç baylanıp,
Kayra burgak bolçuday
Kaar betine aylanıp
Budurdan kulan şaştırıp,
14225. Astında tulpar Narbuudan,
Olcoñdoto bastırıp,
Orolmo toonu condurup,
Teköörü temir, teegi cez,
Tegeregi eki kez,
14230. Kezi kara kök şalbut,
Ak şumkardı kondurup,
Kep süylösö, koş-koştop,
Azuuluudan Aktaygan
Kocoñdotup boş koştop,
14235. Cakası altın Akolpok
Bul iyinde çarkıldap.
Atışka salçu Akkelte,
Aydalıda balkıldap.
Körsö köñül bölüngön.
14240. Semeteydi körgöndö
Al Karadöö baykuştun
Közünön caşı töğülgön.
Erte sözü keç boldu,
Kök cal tirtülü eken dep,
14245. Eki közü tört boldu.
Ak coltoy, Bakay kan aytkan,
Kıraan çoro dağı aytkan,
Karmaş kılıp turganda
Ayıp boldu dedi ele,
14250. Kayda ekeni bilinbey,
Kayıp boldu dedi ele.
Cañcaldı çoro salganda,
Ölgönün bir can körö albay,
Kalk çurkurap kömö albay,
14255. Muraazına er kök cal
Cetip kaldı dedi ele.
Uşuntıp, kök cal cogolup,
Ketip kaldı dedi ele.
Kalk çuuldap, el aytkan,
14260. Kadimkidey çın eken.
Kak Semetey özü eken,
Kayrandın kara közü eken,
Şıyrırılap köz baylap,
Perinin kızı Kökmonçok
14265. Alıp ketken kezi eken.
Azgırçular azgırıp,
Koştop coldon cazgırıp,
Kulagın ukkus kör kılıp,
Til süylötpöy mal kılıp,
14270. Acıratıp adamdan,
Ketken eken azgırıp,
A Semetey baatırñ,
Adam menen işi çok,
Minday deçü kişi çok.
14275. Adam türün koyuπτur,
Kayıp türütü boluπτur.
Tal, tokoy, taş aralap,
Bölünüp bölök talaaga,
At arıtıp, cer çalıp,
14280. İt agıtıp, kuş salıp,
Uuga kirip ketiptir.
Ayıkpay turgan bir ülkön
Çuuga kirip ketiptir.
Munu körtüp, Karadöö
14285. Betten kanı suyulup,
Eki közdön akkan çaş,
Omuroo ıldıy kuyulup,

14290. Semeteydi körtülgö,
Bir maksatka cetülgö,
Arstan şeri Talaska
Alıp, karmap ketülgö,
Çimin canı çirkirap,
Say sööktün baarısı
Bıt-çıt bolup birkirap.
14295. Çın kızıktı baştıdı,
Çımınday candan Karadöö
Çın ele keçip taştadı.
Semeteydi körgöndö
Alapayın tabalbay,
14300. Kök caldı karmap alganı
Köp erdikti salganı.
Karmap alıp kök caldı,
Karıganda Kanıkey,
Kartayganda Bakayga,
14305. Kıyalı cumşak akılga,
Akılga dıykan Ayçürök
Ata türün körö elek
Cetim Seytek balaga,
Külçoronun öztünö,
14310. Argın, kırgız köztünö,
Ayköldü karmap baruuga,
Oy keltirip Karadöö,
Semetey beri kelgiçe,
Beylep közü körgüçö,
14315. Terdik teñdep tokunup,
Cay-caragın baylanıp,
Karmayın dep kamdanıp,
Astındağı tulpardı
Dolono saptuu ak kamçı,
14320. Tolgoy karmap imerdi,
Tomukka tartıp ciberdi.
Açuulanıp aykırıp,
Abakelep çakırıp,
Kaarın tögüp, küülöndü:
14325. "Kan abam toktoy turgun!"
dep,
Semeteyge stıylödü.
Karadöö barat küülönüp:
"Keñ düynönü tar kıldıñ,
Cogolup bizdi kar kıldıñ.
14330. Kalaymandı baştıdıñ,
Altımış katın, tul ceñe,
Aylıñdı karan taştadıñ.
Ak nikelütü, ak cuptu
Zayıbıñdı karan taştadıñ.
14335. Adını altın, tüzü mal,
Ceriñdi karan taştadıñ.
Kürdölütü argın, köp kırgız
Elıñdı karan taştadıñ!
Cogotup iydiñ öztüñdü,
14340. Kandı beken uykuñuz,
Taloongo tüştüp tamtıksız,
Kor bolgon kırgız curtuñuz.
14345. Kıyrap singan belibiz
Kıyırızdan cogolgon.
Kıdır çalğan şeribiz,
Çabilgan curtka barıñız,
Şurak surap, kan bolup,
Baatır, sultan bolup kalıñız!
Azgan-tozgon kalkıñı
14350. Kayradan cıynap alıñız!
Sarı adırmak bel kalgan,
Sizden sandagan kırgız el
kalgan
Köñüldö bar kep arman,
Uşunday bolgon şum calgan.
14355. Duşman aşıp çikkısız,
Sarı adırmak bel eleñ,
Salmagıñız Kap-toodoy,
Oodarılbas şer eleñ.
Balbandıgıñ başkaça,
14360. Baatırılıgıñ bir kança,
Uluk eleñ, pil eleñ,
Uşunday mıktuu şer eleñ.
Cogolup eldi kuuratkan
Baatır, cogolup ketken sen
eleñ.
14365. Baatır, on ekige kelgende,
Alım sultan can bolduñ,
Atañız Manas ayköldön
Artıgıraak kan bolduñ,
Ata-Toonu cer kıldıñ,
14370. Ala-Toonun kırgızın
Eptep cürüp el kıldıñ.
Böksö adırmak aylıña
Mömö bolduñ baarıga.
Buzugu cok oñ bolduñ,
14375. Telegeylütü teñ bolduñ,
Deği kök cal er bolduñ.
Deği köztüñ cogolup,
Baatır, temseletken sen bolduñ.
Olcolonup baarız,
14380. Ketti küçütü karıbiz,
Kaşık kaldı karıbiz.
Opot boldu elibiz,
Sözgö kulak salıñız,
Karaldı Seytek balañ bar,
14385. Kor kılbay emi elıñdı
Kayrılıp elge cürüñüz!
Söödörlük bolot munuñuz,
O, curtuñuzga barıñız!
Oroyluk bolur munuñuz,
14390. Oñ aytkan kepti uguñuz!
Kapkaluu şaar kalaañdı
Kayrılıp, baatır köpüñüz,
Artında kalıp tuulgan,
Atı Seytek balañdı.
14395. Belesi uçkul belıñdı,
Kayradan kör, kan aba,

- Kalaluu kapka ceriñdi?" -
Dep oşentip, sabılıp,
Karadöö turdu burkurap,
14400. Semeteyge calınıp.
Ayta berse til albay,
Aytandarın bile albay,
Nazar salıp kenebey,
Kep aytıp tursa Karadöö
14405. Buçkagına tefebeıy.
Appak cüzün burgan cok,
Sen kim aysıñ, degen cok.
Karadöö közün körgön cok,
Opol toodoy er kök cal,
14410. Ziñgıradı kenebey.
Kirpik üyrüp, kaş kakpay,
Süylögön adam uuluna,
Sen kimsiñ dep söz katpay,
Adam cüzün tük körböıy,
14415. Adamga coop tük berbey,
Semetey cönü mına uşul,
Narday bolgon Buuruldu
Olcoñdotup culkuntup,
Kolundagı Akşumkar,
14420. Oroñdotup bulkuntup,
Aktayganın şaştıp,
Kayıpçanın Kara-Üñkür,
Kara-Üñkürgö bastırıp,
Kütügüm kire, kün bata,
14425. Eldin astı dım cata,
Kara-Üñkür kirip cogolup,
Karasa közgö ilinbey,
Kayda ekeni bilinbey,
Al üñkürgö cok boldu.
14430. Al Karadöö muraanın,
Çımınday canı çırkırap,
Çıdabay, bozdop, burkurap,
Kapalanıp, kaygırıp,
Kayran şerden ayrılıp,
14435. Ölçösö köñül bölünüp,
Cogolgon törö körünüp,
Cobop, keyip Karadöö
Ayla tappay bakırıp,
Abası azır kelçüdüıy
14440. Kök cal, şer dep çakırıp,
Küyüp canı çok bolup,
Külüstön şerdi körgöndö,
Kantip tursun toktolup,
Çımçık uçpay keñ saydan,
14445. Çıñıroon tartıp çoñ saydan,
Ayla tappay bakırıp,
Al üñkürdün oozunan
Abakelep çakırıp,
Kayrattanıp Karadöö
14450. Kañçalık turdu aykırıp.
Armanı astan arılbay,
Semetey şer tabılbay,
- Küñgüröntüp, kıygaçtap,
Semeteydi bergin dep,
14455. Al üñkürgö çır baştap,
Bolotton kılğan çoyun baş,
Koş koldop karmap imerdi,
Üñkürdögü kara taş
Semeteydi bergin dep,
14460. Karadöö salıp ciberdi.
Çokmorunan çok çıktı,
Kara taştan ot çıktı,
Karuusunan çañ çıktı,
Kayratınan can çıktı.
14465. Tutalanat, bakırıp,
Toonu-taştı tokmktop,
"Semeteylep" çakırıp.
Baatır eken Kanadöö
Tacaaldık kıldı abıdan,
14470. Mintse, Semeñ tabılbayt:
"Kaptal cagı kara zoo,
Kaykalagan ülkön too,
Bu degen sözgö köñüñüz,
Koynuña katpay abamdı,
14475. Kokuy, üñkür, beriñiz!
Borçuguñ buzup uratam,
Bu sözüñö könbösöñ,
Abakem şerdi berbeseñ,
Kara zoo seni kulatam!
14480. Cay-cayıñdı culbasam,
Koy cürgön korun kılbasam,
Borçuguñdu çaçpasam,
Esebiñdi tappasam,
Karadöö bolboy ölöıyün!
14485. Şer casagan abamdı
Bekitip körcü körtıyün!
Betiñden mömöñ culbasam,
Taşıñdı talkan kılbasam,
Toodoy canıñ tompoytup,
14490. Tokmktopoy döbö kılbasam!" -
Dep, oşentip, Karadöö
Kapa bolup, kaygırıp,
Karaanın körtüp, köz körböıy,
Kayran şerden ayrılıp,
14495. Dene çarçap, al ketip,
Eki koldon kan ketip,
Kara zoonu tokmktop,
Aybalta, çokmor coyulup,
Eñ kayratıuu alakan
14500. Möltüröp takır soyulup,
Kayrat kaçıp, al ketip,
Karadöö baykuş minetip,
Tutalanıp iç kaynap,
Tilsiz katın algansıp,
14505. Kara üñkür menen uruştu,
Badananı çoygulap,
Astundagı Küröñçö,
Başka-közgö koygulap,

14510. Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Can caratat ar kanday,
Altın taap alganday,
Baabedinin bat aytıp,
Ay tuyakka at aytıp,
14515. Kubançı turup bakırıp,
Külçoronu çakırıp,
Talaska kirdi bakırıp,
Kanıkey, Bakay kariya,
Kariyasın çakırıp.
14520. Argın, kırıgız atı uykaş,
Elden koyboy çakırıp:
"Ayday katın Ayçürök.
Ay ceñeke süyünçü,
Senin üzülgönüñ ulandı,
14525. Çaçılğanıñ cıynaldı,
Arman-dartıñ arıldı,
Ayköl şeriñ tabıldı.
Duşman körsün küyünçü.
Beren ceñe süyünçü?!
14530. Ölgön töröñ tirildi,
Ayçürök menen Külçoro,
Atı uykaş uk! Kanıñ uk!
Ey, kalayık, baarıñ uk!
Kök cal ölböy tirtü eken,
14535. Ölbögön candın biri eken.
Cogolgon törö tabıldı,
O, ceñeke, süyünçü!
Körüp keldim Semefdi
Akşumkar alıp bakalap,
14540. Ala-Köldü cakalap,
Añ kuştarın şaştırıp,
Astındağı Buurulun,
Olcoñdotup bastırıp,
İçke kolun töölöp,
14545. Aktayganın cetelep,
Körsö köñül bölünüp,
Kök askar tooday körüntüp,
Kördüm kök cal bul cüröt,
Köñül küyüp bölündü,
14550. Közümön çaşım tögüldü.
Tim oluya, baatır, şer,
Tirütüsündöy köründü.
Altın kerden Aybalta
Aç bilekte çarkıldap,
14555. Ok ötpögön Akolpok,
Tonu üstündö balkıldap,
Manastan kalğan Akkelte
Aydalıda kaykıldap,
Kayıpçının Kara-Üñkür
14560. Bastırıp kirip kutuldu.
Taş uratıp, too buzup,
Ökürdüm da, kaygırdım,
Kayıpçının üñkürgö
Kırgızıp iyip ayrıldım.
14565. Belgi kördüm, bel kördüm,
Belgilütü şerdi men kördüm.
Berenimdin özü eken,
Karagan kara közü eken,
Ölböy-citpey tiptirüü
14570. Kayran şer cürgön kezi eken.
Semetey şerdi körgöndö,
Ayla tappay bakırdım,
Abakelep çakırdım
Çırdı mintip baştadım,
14575. Çımınday candı cön ele,
Kılga baylap taştadım.
Özün kördüm abamdın,
Öksöp, ıylap bakırdım,
Kan abalap çakırdım.
14580. Baştakıdan miñ ese
Uluk bolup kalıptır,
Aytarına tili çok
Duduk bolup kalıptır.
Tüp kötörö baralı,
14585. Kök caldı karmap alalı.
Arbın cılkı, tümön mal,
Ay tuyakka çalalı.
Güldötüp kültü açalı,
Kürdö toluk kazına
14590. Süyünçügö çaçalı!
Bolot nayza aştaylı,
Maldı tügül kuu candan
Takır keçip taştaylı.
Asmanga uçsun topurak,
14595. Kalk cıyılın topurap.
Cetilgen tilek oy bolsun,
Cer silkinip, curt çuulap,
Cetkileñ mınday toy bolsun.
Mal cıyılsa tögöngüs,
14600. Say emespi Semetey,
Kılayıp toodon körlüngön-
Ay emespi Semetey", -
Karadö aytıp turganda,
Ayday katın Ayçürök
14605. Kabırğa söögü bölünüp,
Közdün çaşı tögülüp,
Bödönödöy közünön
Bölök-bölök çaş ketip,
Karagattay közünön
14610. Kamçı boyu çaş ketip,
Süyüngöndön çırkırıp:
"Bu aytkan kebiñy çın bolso,
Aylanayın Karadö,
Ögömdü koyup, bülöömdü al,
14615. Eköömdü koyup, biröömdü al,
Akılduu bolsoñ, bilip al.
Kızıl kuyruk pilimdi al,
Tulpar tandap malımdı al,
Cogolgon kök cal tabılssa,
14620. Karadö sendey balaga,

14625. Ayday ceñeñ Ayçürök
Azır bolsun sadaga!
Sarıp kılam kanımdı,
Kurman kılam canımdı,
Berekelüü belimdi,
Kez keltirseñ şerimdi,
Aylanayın Karadöö
Güldötöstüñ bagımdı".
14630. Dep, Ayçürök ceñeñiz
Toktono albay tolukşup,
Kubanıp içi kül bolup,
Süyünçügö bak tolup,
Köñül tolkup, şat bolup,
14635. Körsöñ minday Ayçürök
Kımbat baa kırmızı
Tañıp-tañıp büktöttü,
Süyünçügö cüktöttü.
Bekitilüü kazına
14640. Baltalap oozun açtırdı,
Arbın düynö, tümön mal
Sarıp kılıp çaçtırdı.
Appak altın, ak dilde,
Karıp, miskin, dubana,
14645. Cetpegeñe berdirip.
Tolkunun toodoy çar kılıp,
Uluu curtka dañk kılıp,
Zarlanganı bilinip,
Zarloo kılıp süyünüp,
14650. Karadöödön kep ugup,
Semetey tirtüü dep ugup,
Ebegeyi ezilip,
Et cürögü süyünüp,
Erte sözü keç bolup,
14655. Semetey körüp ölüügö
Kusa bolup Ayçürök
Kup süyünüp turdu ele.
Şay koldogon Külçoro
Telegeyi teñ ele,
14660. Caralğan adam uulunan
Artıla tuugan neme ele.
Caynagan kızıl çok ele,
Ay aalamda çok ele.
Er Külçoro bereniñ,
14665. Badana kiyip balkıldap,
Baatır tuugan er kök cal,
Körsö, köñül, bölünüp,
Kök zoñkoktoy körünüp,
Uzun boyluu, keñ dalı,
14670. Arı balban, arı şer,
Aalamdan çıkpayt minday er.
Er Külçoro abañız,
Baatır Seytek balañız,
Baarı dürböp keldi ele,
14675. Argın, kırgız-baarısı,
Kanıkey, Bakay karısı,

- Kıcıldap curtun baarısı,
Kıyla akılman karısı,
Akılga dıykan ereeni,
14680. Kalbay kalkı çoğulup,
Karasañ, kızık uşunday!
Asman cargan duu kılıp,
Baabedin dep bakırıp,
Baatır tirtüü eken dep,
14685. Biröönü, biröo çakırıp,
Ay tuyakka at ayıp,
Kalayık çuulap, çurkurap:
Uşu kebiñ çın bolso,
Cer çarçısın çalalı,
14690. Cetkileñ cerge baralı.
Çındap colun çalalı,
Oy dağı dürböp, too dağı
Cügtürgöndöy bololu,
Argın, Manas, Kara Kan,
14695. Almambet, Çubak, baatırlar
Tirilgendey bololu.
Oy çurkurap, too kırgız
Cönögöndöy bolobuz.
Kayran enem Kanıkey
14700. Kayra baştan Ayköldü
Törögöndöy bolobuz.
Kas duşmanga kayradan
Tuu bolgondoy körünöt.
Kayrılsa Semeñ, kırgızga
14705. Tuu bolgondoy körünöt.
İras argın, kırgızdın
İrisi kaynap tolboybu,
İris küçöp, bak östüp,
Azgan el kayra oñboybu!
14710. İsıktan candı aluuçu,
Baanaluu çınar kelbeybi!
Baatır tiyse bu kolgo.
Kayradan kuday berbeybi.
Küyüttün baarın baspaybı,
14715. Kün tamaşa aşpaybı!
Kündüzü cırgal, tünü oyun
Kürkürögön kayran curt,
Talaştı eelep çatpaybı!
Erikse elik atışıp,
14720. Ereni Semeñ kelgende,
Erkin oynop, curt çuulap,
Erikpey oynop çatpaybı!
Ay Karadöö, baatır ay,
Kaalap turduk bul başka,
14725. Kadır tün öñdüü tün kayda!
Ölümdön esen bar bolup
Ölböy tirtüü al bolup,
Karaldı tuygun, Semetey
Kele turgan kün kayda!?
14730. Ölümdön aman kök caldı
Körö turgan kün kayda!?" -
Tilek kılıp, sır ayıp,

- Çuuga kirdi kalayık.
Kalayık baştap, cer çalıp,
14735. Kırga kirdi Külçoro,
Can coldoşu Karadöö,
Ok ötpöstü kiyiştı,
Ok cetpes tulpar miniştı.
Küldüü badam ton alıp,
14740. Kül azıktan mol alıp,
Kayıp bolgon Semeñdi
İzdep çıkkın colu ele.





AKTARI

SEYTEK'İN BABAANNESİNE VE BAKAY'A RASTLAMASI

SEYTEK'İN BABAANNESİNE RASTLAYIŞI

(11346) Seytek, yamaçları sarı otlarla, havzası ilgin ağaçlarıyla örtülü dağ yaylasına ulaştı. Yeni gelişmekte olan sık ormana, ulu çınarın dibine yaklaştığında önüne acı acı bağırp, bozlayarak Bozingen adlı yavru yapmış dişi deve çıktı. Bu, bahadırdan kalan deve imiş. (11355) Götürmeye yükü, söylemeye dili yok. Her insanın (Manas'ın, Semetey'in) sevdiği hayvanı var. Ey, Bozingen, değerli hayvan, bütün cüssesiyle ağır ağır basan, ahenkle yürüten, uzun tüyleri tozlanan, iki gözünün ferî sönen, deve anası boz deve, on altı yıl boyunca acı çekerek beklemişsin. (11366) Gözünü her kırışında, göz yaşların dökülürmüş. Kibleye dönüp - iki hörgücünü uzatıp, ördek gibi boynunu kamburlaştırıp, hatta yerinden kalkmadan - çöküp kalmışsın. Bozingen, ovada gezip, otlamamış, şıp ettirip, su içmemiş. (11375) Boynunu aşağı sarkıtmış. Çenesini taşa yaslayıp, on altı yıl boyunca Bozingen bozlayarak yatmış. Bu Bozingen'in kahrını, bozkır otundan ot yolup, deriden yapılmış büyük bir kapla su vererek bedbaht Akbala çekmiş. (11383) "Hayvan böyle olursa, insan nasıl olur?" diye Seytek gayet acı acı bağırp, ağlayarak kederlendi. Kederden göz yaşlarını tutamadı.

(11390) Seytek hayvanı işaret ederek "Babamdan kalan değerli hayvanım, bozkırda kalan varım, yağmalanan canım!" diye kederlendi. (11395) "İnsanı Tanrı almaz mı? Ardında mal-mülk kalmaz mı?" diyerek yüzü solup, beti benzi sarardı. Haydasa gitmez Bozingen. (11400) (Seytek'in) gözünden yaşlar döküldü. (Bozingen) "Bahadır Seytek gelse!" diye bekler durmuş. Bozingen'i gördüğünde Seytek'in yüreği yandı, kederlendi. Bahadır tam çınarın dibine ulaştığında yüreği parçalandı. (11409) Kölelikle gün geçiren, çok ıstırap çekmiş, yaşlı bir kadın görüldü. (Bu kadın Kanıkey'di.) Çok eziyet çekip, bir deri bir kemik kalan bu kadın, anasını iki yıl emen güçlü kuvvetli tosunların ortasına bağlanmış.

Büvelek sokağın tosunlar sağa sola koşunca yaşlı kadın sürüklenip, bağırp çağırılmaya başlar. Ayak tabanları taşlarda parçalanır. Etileri lime lime olur. (11420) Kanının olancası dökülür. Elbisesi bütün yırtılır. Tosunlar durduğunda içindeki ukdeyi söyleyip, bağırp çağırıp, acı acı ağlayarak:

(11425) "(Ne kadar) bahtsız imişim. Çocuklarımdan ayrıldığımdan beri gün görmedim. Saçımı süpürge ettim. Huzurum kaçtı. (11430) İyi gün görmedim. Kudretli Allahü-teala, öyleyse niçin beni insan yarattı? Bu kötü dünyada kul eziyetini, meme verip emzirdiğim Kançoro'nun azabını fazlasıyla çektim. Gayretim tükenip, günler geçti. Garip oldum böylece. (11439) Çocuklarım varken görkemli bir şehir¹ gibiydim. Onların ölümünden sonra bir daha öyle olamadım. Çok zorluklarla karşılaştım. Anasını iki yıl emen güçlü kuvvetli tosunlarca sağa sola sürüklendim. Ayak tabanlarım nasır bağladı. Ölmez yitmez zavallı başımı Kançora Han hor gördü. Ellerime inme indi. (11450) Gözlerimin ferî söndü. Külçoro ile Ayçürök'ü görmeye muhtacım. Pürçeklerim aklaşıp, ölümüm yaklaştığında horlanıp, fazla görüldüm. Bu dertli baş, insan değil, hayvanların da eziyetine uğradı." diyerek Kanıkey ağladı. Öleyim der, ölemez. (11460) Canına kıymaya cesaret edemez. (Kanıkey) Kül oğlum diye bağırp, çağırdı. Külçoro ile Semetey göz yaşları dökerek acı acı ağladılar. (11465) Yaşlı kadın bu durumdayken Seytek, kendinden emin bir sesle:

"Garip anacığım, hayvanın çok mu? (11470) Buzağı, tosun güdecek obanda gencin yok mu? Şimdi bize anacığım, gerçek durumunu, hakikati söyle! (11475) Meşhur Talas'ı anlat! İşte bu, bir görünüp bir kaybolarak öne doğru çıkan, yana doğru sivrilen, hangi hanın obası? (11480) Alaca renkli, köşeli büyük taş, hangi dağın beli? İşte öteki, büyüklü küçüklü bir çok tepenin bulunduğu girdap gibi yer! Geyik kaynayan irili ufaklı bir çok tepenin bulunduğu yer, şu dik otu seyrekleşen boz

1 *şaar* "şehir"

Kırgızca'da şehir, "para, zenginlik, temizlik, yenilik" anlamlarına gelir. Ö.D.

yamaç, sırt, hangi hanın obası? Şu siyahımsı Kapkak-taş, hangi hanın yaylası? (11489) Yerleşen kalabalık halk, hangi hanın eli? Şu, dağın sona erdiği yer, büyük burun, hangi hanın yeri? Sıra ile kurulan sarı orman, güzel yapılı kale, orada yapılan taht, burası hangi hanın havzası? Çevresi kaleyle çevrilmiş yedi orman, hangi hanın karargahı? Buraya sahip olan bahadır kim? (11500) Halkı yöneten arslan kim? Hiddetli han kim? Halk bozup, yurt dağıtan, bu öfkeli başbuğ kim? Bütün cihanın rahatını kaçırıp, halka gözdağı verip, yetimi hor gören, mükemmel halkın hepsini gazabına uğratan, kalabalık halkı dölsüz, doğruyu söylemek gerekirse kırıp, yok eden, halkı hor gören başbuğ kim? Yaşlı, gence eziyet eden, halka karşı acımasız olan büyük kim? Söylenen sözü dinleyiniz! (11515) Bize gerçek durumunuzu anlatınız!"

Babasına çeken er Seytek, her zaman pirin himmet ettiği arslan kişi, Kalküröñ'ün başını çevirip, yurdunu sordu. (11520) Kalabalık Kırgız, az Argın halkını sordu. İşte o zaman Kanıkey:

"Yavrum, dış görüntüşün, biçimin, insandan daha üstün görünüyor. (11525) Senin ata binen heybetin de. Yavrum, heybetine bir baksam, halk yöneten başbuğ gibi. Yavrum, boy bosuna bir baksam, halk yöneten adam gibi. (11530) Bahadır, heybetine bir baksam, kargı alarak savaşlar yapan, halk gözeten pehlivan gibi. Çocuğum, tosun bakan kocakarıya, azap çeken anana, yavrum, ilgi göster! Benim için yanıp yakılan kimse yok. Tamamen herkesten ayrıldım. (11538) Buzağı toplayıp, yersiz yurtsuz dolaşan -çelik kılıç körelidi²- sevgili çocuklarımla varlığında, kısırağın karın yağı ile boyun altındaki yağından yapılan sucuk bol olduğu halde yemeyen, (şimdi ise bulamayan) zavallı baş Kañçoro Han'a cariyeye oldu. (11543) Yalınayak, başı kabak, o Kañçoro bahadırın buzağısını güdüyoruz. Üzülüyoruz, kederleniyoruz. Buna rağmen ölmeyip, yaşıyoruz. Ayçürök ile Külçoro'm çok iyi insanlardı. (11550) Ayçürök üç aylık hamileydi. Şayet erkek olduysa o cesur kişi, anasını arayıp, bulabilecek çağdadır. (11555) Gelme zamanıdır. Öleyim diyorum utancımından, ölmeyip yaşıyorum, bu haberi duyduğumdan. Saçamıyorum kanımı -çaresiz cariyeye olup- kıyamıyorum canımı. Yavrum, sen delidolusun. Daha çok gençsin. (11564) Olup bitenleri sana anlatsam, çocuğum, göz yaşları dökersen. Yavrum (benim için) övünüyor dersin. Ayak değmemiş orman idim. Yangın her yandan kuşatınca kara yol oldum. Aşılmaz büyük dağ idim. (11570) Yıkılıp kederli oldum. Yavrum, koruyucumdan mahrum olunca yalnız kaldım. Boynuzum kırılıp başımdan, boynuzsuz kaldım. (11575) Daha iyi idim, üstündüm, beyaz savaş atı idim, horlandım. Kara lök idim, sırtım sıyrıklarla kaplandı. Büyük hanım idim hastalandım. Han Manas'ın karısı, Han Semetey anası, garip Kanıkey ben idim. (11582) Bahadırların anası, sadece kırk savaşçı değil, kırk yakın yoldaş, kırkının yönü kırk türlü, kırk yerden gelen seçkin kişi, bütün dünya halklarının başbuğları, işte bu kırk bahadırın anası, Keñ-Kol yaylasının tam ortasında yaylayan, ok geçmez gocuğu hazırlayan, dişilerin güzeli, on parmağında on marifet olan, her duruma uyum sağlayabilen, eşsiz insanın biri idim. Övünsem, kadir gecesi idim. (11594) Geçmiş ile geleceği önceden bilen bedbaht Kanıkey ben idim. Kederlenip, zavallı oğlum Semetey, vefalı oğlum Külçoro, ay gibi yavrum Ayçürök, hepsinden teker teker ayrıldım. Böylece günler geçti. Cariye olarak hayatımı sürdürüyorum. Kañçoro bizim hanımız. (11605) Ayrıca bütün gücümüzü yitirdik. Yavrum, eskiyi soruyorsun. İlginli Keñ-Kol ile geniş Talas'ı soruyorsun. (11610) Rahat ve huzur içinde yaşayan Argın, kalabalık Kırgız halkını soruyorsun. Geçmişini sorarsan, Semetey Han'ın karargahında pehlivanı var, eri var, eğlencenin her türlü süsü var. Şimdiyi sorarsan, bu, cesaretsiz, hiddeti amansız, halkı yok eden Kañçoro Han'ın karargahı!.. (11620) İşte

2 Bolottun artı toñ boldu. "Çelik kılıç körelidi."

Manas, Semetey, Seytek zamanında savaşın olmadığı bir an olmamış. Bu yüzden kılıç, Kırgızlar'da hayatta kalmak için çok gerekli bir alet olmuş. Kırgızca'da "kılıç körelidi" ya da "kılıç kırıldı" dendiğinde zor bir hayat geçirildiği, ıstıraplı bir ömür sürdürüldüğü anlatılmak istenir. Burada da bu sözle Kanıkey'in zor bir yaşam sürdürdüğü anlatılıyor.

Kılıcın kırılması ya da körelmesi Kırgız roman, hikaye ve tiyatro eserlerinde bugün de sıkça kullanılan bir motiftir. Ö.D.

bu, bir boyda olan çınar ve bağlar, yüksek yerdeki altın taht, (Semetey'in) çıplak ten üzerine ok geçmez gocuğu giydiği, ok yetişmez Narbuudan'a bindiği, kapalı büyük havzadan yol yaptırdığı, gökyüzünden yıldız kayıp, savaşan boyların dost olup, birlik içinde olduğu zamandı. O zamanlar Semetey'in han olduğu, ordusunun altı yüz bin olduğu, ruhunun yurda şenlik olduğu (zamandı). (11635) Yiğit oğlum Semetey halk idare edip, yurt yönetti. Eskiye sorarsan, Semetey Han'ın tahtı işte böyle! Yavrum, şimdikini sorarsan, düzeni bozup yok eden, bütün dünyaya eziyet eden, Kaңoro denen han şu! Otura durduğu tahtı şu! (11644) Ee yavrum, şu kaynağın gözünde, tam çınarın dibinde, Törtkül'un aşağı tarafında -efendime söyleyeyim- ben öldükten sonra çocuğuma kalır diye (Han Manas) çınar ve söğüt dikti. (11650) İşaret olarak Han Manas (buranın çevresine) yedi sıra bağ (dikti). (Burası) yurt idare edip, halk yöneten -babadan kalan miras- asil, kayıp Semetey'in bağı idi. O karargahtaki Aksaray, halkın nezdinde Kanıkey'in sarayı diye ünlendi. Yarinkini sorarsan ne ilginç şeyler var. Yiğit oğlum sultanken bu Talas'a düşman gelmedi. Bunu ölmedikçe söyler dilimiz. (11665) Böylece cariye olarak yaşıyoruz. Kederli oldu sözlümüz. Seçmez olup, perdelendi iki gözümüz. (11670) Dökülüp gitti dişimiz. İki büklüm oldu bizim belimiz. "Kanıkey ana" dediren sevgili çocuklar öldü. (11675) Tosunlarca sağa sola sürüklendik. Eziyet çekip, horlandık. Soldu giyilen gocuğumuz. Kurudu elimiz kolumuz. Hiç kimseye geçmez sözlümüz. (11680) Oyuncak oldu özlümüz. Kalabalık halka eziyet etti, Kaңoro bizim hanımız. Hepimiz kederliyiz. Çocuğum, sen diğer insanlardan farklı görünüyorsun. (11685) Eziyet çeken ben zavallıyı kurtarınız! Yavrum, dış görünüşün, biçimin, ata binen heybetin, insandan farklı görünüyor. (11690) Hangi boydansın, yerin neresi? Hangi soydansın, sen kimsin? Göbeğinin kesildiği yer nerede? Doğup, büyüdüğün halk nerede? Bindiğin, doru renkli, yatık yeveli at. Senin gibi biri bir daha gelmez bu dünyaya. Asil bir hayvana binmişsin. Yurdu dolaşıp, yer hakkında malumat toplayıp, hiç dinlenmeden geziyorsun. (11700) Yavrum, tüfeğinin dipçiği bir kucak, ağacın en iyisini takmışsın. Bütün pusatlarını kuşanıp, silahlarının hepsini yerli yerine bağlayınca dağdan esen rüzgar gibi, çağlayan nehir gibi, pusudaki kaplan gibisin. Senle karşılaşan düşman sağ kalmaz. (11710) Cömertliğin ölçüstü, iraden demir gibi. Bahadırlığın dağ doruğu gibi, önderliğin ise bambaşka. Vücudunu gördüğümde ben bedbaht Kanıkey'in kalbi dayanamayıp, parçalanır. Göz yaşları dökülür. Kuş canı çırpınır. Bütün kemiklerim boşalır" diyerek Kanıkey içindeki ukdeden söz etmeye başladı. Her bir sözü başka, kederli sözü muhtelif. (11725) Dönlüp, söz söylese (bu sözler) çelik kılıçla deşmiş gibi acı. O zaman Seytek bunu söyler, kurnazca şöyle söyler:

"Ey, anacığım, sen beni kimsesiz mi sanıyorsun? Yaratılmış yersiz yurtsuz insan mı sanıyorsun? Deveye binip, kargı alan, hanlı halkın hayret ettiği, Töp Küncüt bizim yerimiz, at yorup, yer yoklayıp, yabani hayvan üzerine it koyuverip, alıcı kuş salıverip, dünya gezip, hüner gösteriyoruz. (11739) Tosun bakan ihtiyar, böylece sizin yanınıza geliyoruz. Sizle karşılaşıp, konuşuyoruz. Keza biz adlı sanlı hanın oğlu idik..." diyerek bahadır Seytek kurnazca söylediğinde bedbaht Kanıkey kendinden emin bir sesle konuşmaya başladı:

"Ben geçmişimden bahsetsem, belki kendimi övmtiş gibi olurum. (11750) Arsızca homurdanarak şikayet eden ihtiyar olarak benim sözlüm belki abartma olur. Yavrum, gerçeği söylersem; biz halk için nimet idik. Biz kederli Kanıkey, şu Kaңora Han'ın anası idik. Eskileri hatırladığımda yavrum, kederleniyorum. Bu hıçkırarak ağlayan ihtiyarı, yavrum, duydun muydu? (11760) Semetey arslanın anası idim. Ağlıyorum. Kaңoro'ya karşı koyacak güç yok. Şimdi Kaңoro Kanıkey'in hani oldu. Geleceğe umutla bakan kalabalık halk, Semetey kaybolunca kederlendi. (11766) Kaңoro Han başbuğ oldu. Kalabalık halk, çılgılık koparıp, atsız kaldı. Kederlenerek acı acı ağladı. Bahadırdan (Semetey'den) ayrılınca gücü tükenen halk şu. Ağacın meyvesi, kaplan erin anasıydım. (11773) Talihsiz olan, kocadığında eziyet çeken, bedbaht Kanıkey benim. Kaңoro Han başbuğ oldu. Bu Talas'a sahip oldu. At sürüsünden havaya toz kalktı, atların ayak patirtısından insanlar korktu. (11780) Argın ile Kırgız'a ıstırap salıp, bağırdı. Kaңoro halka padişah oldu. Şöhretini bağırap çağırarak söyledi. Kaңoro Han'ın hiddetinden evliya öldü, yaşlı öldü. Düşünürsek

ne kadar insan öldü. Halkı kılıçtan geçirdi. Kargıyı iyi kullanabilen çevikleri, obadaki akıllı kişileri, bayrak dibindeki bekçiyi, hepsini kırıp geçirdi. Kançoro Han başkumandan oldu. Halka sahip oldu. Ünü dünyayı aştı. (11795) Şaatemir kızı Çaçıkey, Kançoro Han'ın karısı (oldu). Şu anda onlar eğleniyorlar. Kançoro (ile Çaçıkey), ikisi birlikte, altın tahtın üstünde hiç inmeden gece gündüz yatıyorlar. Öleyim diyorum utancımдан, ölmeyip yaşıyorum, ay gibi kadın Çürök'ün oğlunun haberini aldığımdan. Bu nedenle döküyorum kanımı, (Seytek) sağsa gelir diye zavallı canıma kıymıyorum. Oğlum, dinle sözümü! (11810) Altın, gümüş, cevher, taştan çıkar; hüner, parlak zeka, senin gibi sıhhatli gençten çıkar. Oban uzakta olmalı yavrum, Ceti-Özön'den geçtin mi? Zorbalıkla götürülen Ayçürök, bağlanarak götürülen Külçoro, ganimet giden bahadırlar, düşünsek (onlar bizim için) çınardan kalelerdir. (11820) Kıymetli kişiler, eziyete uğrayan akıllılar, onlardan haber aldın mı? Onların tutsak edilerek gitmelerinin üzerinden on üç yıl geçti. (11825) Gebe kalan Ayçürök, çocuğunu sağ salim doğurduysa, on iki yıl oldu. Yetim, dul kadın, biçareyi, ata yurdunu, dedesi Manas'tan kalan halkları, (Seytek'in) bulma zamanıdır. Kara niyetli Kançoro, yurt bozan domuzun bundan haberinin olduğu zamandır. (11835) Bu zulmün hesabını (Seytek'in) sorma zamanıdır. Uygun an geldi. Çelik Sırnayza'yı fırlatma zamanıdır. İçim yanıp, yüreğim kor (olarak Ayçürök'ün) çocuğu erkek olsun diye Yaradan'a yalvardım, gönlüm ferah. (Çocuğun erkek olduğunu biliyorum. Bu yüzden de hiç korkmuyorum.) Kocalığımda cariyeye olup, yalınayak koşup, eziyet çekiyorum. Çocuğumdan döl kalsın diye dua ediyorum. İki avuç dolusu arpa azığı, buzağı bakmak görevim". O zaman Seytek şunu söyler. Anlayan insan için sır söyler:

(11850) "Ey, anacığım, mtjde! Düşmanın kederli günleri yakında başlayacak. Esir kadın Ayçürök, erkek doğurunca halk sevinçten çığlık kopardı. (Ayçürök) toyda doksan hayvan kesti. (11855) (Bebeğin) adını Seytek koydu. Gönüldeki kederin hepsini yok etti. Hesap edildiğinde (doğan bebeğin) Semetey'in oğlu olduğu anlaşıldı. (11860) Seytek'i doğurduğunda bahadırlar toy yemeğinden yiyip: "Çocuk sağ salim büyürse büyük savaşlar yapar. Ağış'ın oğlu Kıyaz'a karşı savaşır. Argın, Kırgız adaş halklarını arar. Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas'ı arar. (11870) Esaretteki Külçoro arslanını arar. Yollarda yürüten göçü yeniden başlatır³. Sağ olursa düşmandan öcünü alır" dediler. Büyük danışman gelip, sınımış. Tutsak halk sevinçten çığlık koparmış. Danışman çocuğun iyi alametlerinden bahsetmiş. (11879) Çocuğun durumu işte böyle" diyerek Seytek durduğunda Kanıkey şunları söyledi:

"Bağırıp, çağırıp, ağlayarak yanıp yakılıyorum. Oğlumdan kalan umudum acaba yanıma gelir mi? diye ey yavrum, Tanrıya yalvardım. İçim rahat. (Çocuğun erkek olduğunu biliyorum.) Eskilerden başlasam, yavrum, bitmez bizim sözümüz. Hangi soydansın? Yerin neresi? Ee yavrum, kim olduğunuzu söyleyiverseniz! (11890) Akıncıysan, yol işte! Yerleşeceksen, Talas işte! Çarpışacaksan, Kançoro adlı er işte! Dinlesen, şeker söz işte! Yöneteceksen, Kırgız eli işte! (11895) Kurtaracaksan ıstıraptan kocakarı ben işte! Biz her şeyi biliyoruz. (Geçmişte neler olduğunu biliyoruz.) Yavrum, çok kederli halkımız!" diyerek Kanıkey içindeki ukdeyi söyleyip, sustu.

(11902) Koşulmuş çifte buzağı büvelek sokunca koşmaya başladı. Acı acı ağlayan kocakarıyı sürükleyip gittiler. Bu durumu gören Seytek'in (hiddetten) gözü alev gibi parladı. O kızgınlıkla bütün gücünü topladı. Önceden Kıyaz'ın elinden aldığı Açalbars'ı kavrayıp sapından, çıkarıp kınından, anasını iki yıl emmiş güçlü kuvvetli

3 Ay kıyadan tayangan köçün alar. "Yollarda yürüten göçü yeniden başlatır."

Semetey kaybolunca bir daha göç olmadı. Hayat durdu. Kırgızlar'da göç çok önemlidir. Göçte boyun serveti olan altın, gümüş, halı v.b. değerli eşyalar atların üstüne yüklenir. Böylece o boyun zenginliği sergilenir. Halk boyunun servetine bakıp, sevinir. Gençler kendilerine evlenmek için eş seçerler. Halk eğlenir, sohbet eder. Göçte birlik, beraberlik ve dayanışma daha da pekiştirilir. Bu nedenle göç olmaması büyük bir eksiklik sayılır. Ö.D.

tosunun kılıçlayarak kesti başını. (11915) İşte o zaman Kanıkey, canının yanmasına aldırmadan acı acı bağırıp, ağlayarak, acı çekmesine bakmadan haykırarak şöyle der:

(11920) "Elimi kolumu bağladın, daha diriyken çukurumu kazdın! Caka satan delikanlı, uğursuz (çocuk), bana felaket getirdin. Er Kançoro Han'ıma ezdirmeli oldun ciğerimi! Yalvarsam dinlemez sözümü, yavrum, çıkartmalı oldun gözümü! Güneş süzülerek battığında "Cehennemlik kocakarı, cadı! (11930) Tosun nerede?" dediğinde (ben ne yaparım?). Dil bağlanıp, göz iri iri açılıp, söyleyecek söz bulamam. Hıçkırarak ağlayıp öleceğim! Hiddetlense Kançoro, nasıl cevabını vereceğim? Yavrum senin yüzünden öleceğim! Hanın hiddetini görmektense, öfkesinden ölmektense, garip, biçare kocakarıyı, deli oğlum, kes! (11941) Acı çekerek kıvrınmama meydan vermeden ben kocakarıyı öldürüp, belirli bir yere göm! (Sen bana) kocadığımda eziyet etmek istiyorsun. Bu hayvanın başını kesmeyi önceden mi kararlaştırdın? Sen, uğursuz, buzağı bakarak ömür süren, acı acı ağlayan kocakarının hesabını görmek mi istedin? (11950) Hiddetli kadın Çaçıkey'in hakaretine uğramaktansa, kudretli Kançoro'nun öfkesinden ölmektense, arsız yavrum, uğursuz (çocuk), halkın gözünün önünde senin elinden öleyim. Dönüşü olmayan, gerçek yeri bugün göreyim".

Bahadır meziyetlerine sahip anacığın, hiddetlendi. (11960) Kılıkürö'nün dizginini çekti. Seytek dönüp gelince çevik, dişi arslan Kanıkey, ansızın Seytek'i (elbisesinin) eteğinden tutup, yere çekti. Kaşla göz arasında delikanlı dengesini kaybederek at üstünden yuvarlanıp, (Kanıkey'in) altında kaldı. (11970) Camgırcı kızı Akbala, çok güzel (olduğu) açık, o zavallı da ganimet olarak alınmış (şu anda burada ve Kanıkey'in yanında). (Akbala) Külçoro'nun karısı. Akbala diz büküp, selam vererek koşarak gelir. Seytek, Akbala'yı gördüğünde kara gözümü oyar diye doğruyu söylemediğine pişman olup, kocayan garip Kanıkey anasına yakararak, ağlamaklı bir halde şöyle dedi:

"Ey, kurban olayım anacığım! Erlik kademelerinden geçip, bahadır olan torunun Seytek benim. (11985) Yetim kalarak yetişen, yurduna zorlukla kavuşan, ganimet olarak gidip doğan bereketli toprakların çocuğu, Semetey'in biriciği, babası öldüğü zaman anasının karnında olan, yurdundan ayrılan, (bir defa) görmeden bahadır babamdan ayrılan (benim). (11994) Gücsüzü güçlüye ezdirip, on ikiye gelince Kıyaz'ın oğlu dedirip, anasının karnında iken köle olan, Cediger'e oğul olan, Semetey'in çocuğu, serap ülkesinin uçsuz bucaksız bozkırı, Ayçürök adlı kadının oğlu, kaplanın yavrusu, umudun Seytek benim! Anamdan işitip sözünü, izleyip buldum özünü. Uzaktan işitip sözünü, talihsiz aziz ana, seni iyi gördüm. Her şey yerli yerinde. (12010) Sözünü ettiğin Ayçürök, bahtsız gelinin cariye (olmasına rağmen) sağ. Yıldızlar batıncaya kadar, akşamdan sabaha değin beş defa emziren ey Kanıkey! Yiğit oğlun Külçoro, seciyesi süt gibi olan bahadır sağ, babası öldüğü zaman anasının karnında olup, daha sonra doğan, oğlundan kalan yetimin, anacığım, yavrum Seytek ben sağım!"

(12019) Kanıkey bunu işittiğinde kuş canı çırpınır. Bütün kemikleri boşalır. Acı acı bağırıp ağlayarak:

"Uzağa giden ışığım, gönüle dolan umudum! (12025) İç sızlatıp, yürek yakan vefasız dünya! Umudum, mirasım, senden başka kimsem yok. Buzağı bakarken Külçoro ile Ayçürök, (torunum) Seytek gelse diyerek bekledim. Bunu uyanıkken mi diyorum, düşümde mi? (Karşımdaki) sevgili torunum mu? Bağırma basayım! (12035) Bu uzaklardaki Seytek'im mi? Dileğimi Tanrı vermiş mi? Beklediğim oğlum gelmiş mi? Ben bedbaht talihsizden haber almış mı? (12040) Desteğim (Seytek'im) yanıma gelmiş mi? Kopanım birleşip, saçılanım toplanıp, gidenim bugün kavuşup, gerçek benliğimi muhafaza edip, dileğimi (Tanrı) vermiş mi? Çok azap çeken zavallı başım, alamet olan (torunum Seytek'e kavuştuktan sonra) çocuğuma da kavuşacak mı? Yanan yürek sükunet buldu. (12050) Ruh ağrısı dindi. Yarılmış ayağım iyileşti. Başıma devlet kuşu kondu."

Zavallı Kanıkey'in torunu Seytek'i gördüğünde yüreği bin parçaya bölündü. Göz yaşları döküldü. Vücut kemikleri parça parça olup, sevinçten yaşlı kadın bağırıp çağırarak ağlar. (12060) (Bunun üzerine) Seytek elem ve kederle ağlayıp, boyun

eğer. Anacığım diye yakarır. İçi yanarak müteessir olan Akbala koşarak geldiğinde kocayan anan Kanıkey sevinçle bağırarak Akbala'ya yakarır (şöyle der):

"Ey Akbala! Kurban olayım. (Tanrı) dileğini vermiş, beklediğin gelmiş. (12070) Şimdi dünyevi dertlerin yok olacak. Yanan için ferahlayıp, faltarşı gibi gözün açılacak. Büyük dağdan parlayan ayın gelmiş. (12075) Acı acı bağırsa, halka çığlık koparttıran ünün gelmiş. Kenarı henüz bir parça gözükerek ışığı yeri şenlendiren güneşin gelmiş. (12080) Yeni tüyünü dökererek kıl çıkaran tayım, Akbala alıcı kuşun oturduğu tüneğin gelmiş. Gidenine tekrar kavuşunca kuvvetlendin. (12085) Yavrum, hıçkırarak ağlayıp durur idik. Eksiğini Tanrı (geri) vermiş. Üzülür durur idik. Senin kaynın gelmiş: Akbala yavrum, müjde! (12090) Yiğitliği halk tarafından bilinen, bahadır ağabeyinden kalan mirasın (gelmiş). Kaygının hepsi dağıldı. Sıkıntılar bugün son buldu. Gidenimin vasiyeti, canım oğlumun yadığarı, değerli yaylağımın parçası, arslanımın (Semetey'imın) dölü torunum gelmiş!"

(12099) Kederli yetim ve dul kadınlar ıssız yerden gelip, hasretle kucaklaşır, acı acı ağlayarak uzun süren ayrılıktan sonra özlem giderdiler. Bu şekilde ana ve torun bozkırda karşılaştılar.

* * *

Akbala umutla yalvarırcasına bakar. Onun elma gibi değerli, ak memeleri kamçıyla parçalanmış. Bol elbisesi didiklenmiş. (12110) Vücudunun her yerinden kara kan sızmış. Bunu gören Seytek'in göz yaşları dökülüp:

"Kaplan babam ölmesin! (12115) Kalan halk eziyet çekmesin! Böyle ıstırabı, halkın başına gelen felaket ve musibet günlerini bundan sonra Yaradan kuluna vermesin! Anama eziyet eden hayvandan aşığı mahluk imiş. İnsanın üstüne titreyen anaya, ciddiyetsiz domuzun ne kını varmış? Piç Kançoro! (12125) Kıymetli kumaşını çekip almazsam, amansız bir şekilde akın yapmazsam, aziz anacığımın gözünün önünde itlere yarmazsam, doğduğum saat kahrolsun! (12130) Sağ kalmayıp, öleyim!" diye yemin ederek er Seytek'in (hiddetten) gözü alev gibi parladı. Arslanın ardında kalan dölü, böylece ilginç düşüncelere daldı. (12135) Değerli talihsiz canı tehlikeye attı. (Savaşmaya karar verdi.)

Kabaran burun delikleri dağın boğazı gibi, ağzından çıkan sıcak hava körutkten çıkan yalım gibi. Göz kapağı, kaşı dağın eteği gibi. Kızdığında bu değerli kişi, dağ da olsa onu yutacak gibi. Delikanlının şu anda dengi ancak kara benekli arslan olabilir. Saldırsa, kırk bin kişilik orduyu tek başına ezecek gibi. Yiğit bahadır gürleyip, korkmadan atlandı. (12150) O zaman bedbaht anası Kanıkey, eziyet çeken Akbala, çılbirdan tutarak bağırıp çağırıp, yüksek sesle göz yaşları dökererek ağladı (ve Kanıkey şöyle dedi):

"Kurban olayım Seytek'im! (Tehlikeler seni bekliyor.) (12155) Sözüümü dinle! Arslan yetim, beni dinle! İşit oğlum sözüümü, tüketme özüümü, dinle oğlum sözüümü! (12160) Gözü dönmüş kahrolası Kançoro, Talas (nehrinin) döküldüğu dağ sırtına (yerleşmiş). Kafir Kançoro han olup, kalabalık halkın başına bela oldu. Göklere doğru yükselen Talas, Keñ-Moynok (dağları) çok kolay aşılacak bel değil. Sen, o vahşi Kançoro'ya gidecek er değilsin. (Daha çok gençsin.) Onun yiğitliği senden az değil. Yeterince güçlü değilsin. (12170) Hiddeti amansız kafirle vuruşacak zamanın gelmemiş. Yaşın on üçe ulaşmamış. Anan Çürök'ün memesi ağzından gitmemiş. (12175) İyice kuvvetlenmemişsin. Yavrum, yeterince güçlü değilsin. Hazineye insanın sayamayacağı kadar çok şey var, o kafirin elinde her şey var. (12180) Muhafızı var, fili var. Bütün kurnazlıkların hepsi var. Kapısında muhafızı, o kafirin gözctüsü, vahşi hayvanların hepsi var. (12185) Yalnız bir yabani hayvanda doksan kaplan gücü var. Kırgız'dan yiğin halinde topladığı kulu var. Kale içinde yapılmış sarayı var. Korkunç vahşiler ile muhafızların hepsi var. Kafirin muhafızı bir haber duysa but gibi kocaman gürzü ele alıp atılacak. Düşmanla vuruşulacak her tedbiri almış. (12195) Onların sadece birisi bir haber işitse, hepsi birden atılıp, kavgaya girecek. (Bu sırada) kayıp olan baban bahadırdan ganimet alıp, servet yapıp, güçlü olan o domuz, düşmana karşı gereği gibi tedbirler aldı. Kara niyetli Kançoro'ya

sen gidecek er değılsin. Heyecanlanma biricik oğlum! (12205) Sevgili babanın giydiği Akolpok, Kañçoro adlı vahşinin elinde. Sana hediye kalan o gocuğu giymelisin. Kudretli babanda Akkelte adlı pistonlu tüfek vardı. (12210) Altı yivli tüfek Almabaş şimdi Kañçoro'nun elinde. Ananın söyleyecekleri var. Hatırla yetimim, beni dinle! Anacığın masal anlatsa bile ne kadar düşündürücü yanı var." diyerek anan Kanıkey hüzünlenip, acı acı bağırıp ağlayarak yetimin atını çılbirdan yakalayıp, göz yaşları döktü. (12220) Bunu böyle bırakalım. Bahadır Külçoro ile Ayçürök'ün hikayesinden başlayalım.

HALK SEVİNDİ

(12223) İşte o zaman Külçoro'nun, her zaman pirin himmet ettiği arslan bahadırın dileğini Yaradan'ın verdiği zaman imiş. Gerçekten Talas'a göçüp geldiği zaman imiş. Ay gibi kadın Ayçürök, dağ yamacındaki büyük gedik ile dağın alnacını görünce bir ağladı. (12232) Sayısız Kırgız ile az Argın halklarını görünce bir ağladı. Bulaklı dağ sırtı, küçük tepe, yayla, Kara-Buura, büyük Çatkal, Kan-Caylak'ın eteğini görüp, bir daha ağladı (ve şöyle dedi):

"Kutsal ulu Talas, babadan kalan yer imiş. (12240) Yurttan kovup, yok eden kötü niyetli vahşiye kudretli Allahü-teala niçin kulum demiş? Büyük ve yüksek dağların önünde bulunan küçük dağdaki eğimli sırt, bahadırın diktiği orman idi. Karşıda duran (benzeri görülmemiş) kayalık dağ, gezintiye çıktığı yer idi. Biz gittikten sonra sevgili yurdunun havzasına onun halkı konmuş. (12250) Handan kalan bir çok işaret yok olmuş. İşaret olarak dikilen çınar ve bahçeyi Kañçoro acımadan yok edip, işaret olarak koyduğu altın tahtı yıkıp, yere çalmış. (12256) Seksen gelin, seksen kızın "kurt ve koyun" oyunu oynayarak neşeli bir gürültü kopardığı, tek ayak üstünde zıplayarak kovalamaca oynadığı, sırtlarını birbirlerine verip oturarak oyun oynadığı, salıncakta sallanarak toz kaldırdığı, bir çok eğlenceye sahne olan yer! (12261) Bu, Kara-Döbö, iki yanı yüksek orta yeri çukur olan dağ sırtı yiğitlerin aşık attıkları yer. İşte bu, atadan kalan sevgili yer!" diyerek Çürök'ün yüreği parçalandı. Göz yaşları döküldü.

Oğlum, dağ doruğundan, dağ burnundan göğe kasırğa gibi toz yükseliyor. (12270) Yükselen tozu gördüğünde bakan insan korkuyor. Göğe yükselen toza bakarken deve babası Bozbuura, kendi sürüsündeki develeri ile acı acı bağırıp, uzun tüyleri yolunup, koşarak Çürök'ün yanına geldi. Göz yaşları döktü. Tek başına kalan bakımsız hayvanın kederi çoktu. (12280) Söyleyeyim dese dili yok. Uzun tüyleri yolunup, göz yaşları dökülüp, felakete uğramış gibi etrafında dolaşıp, kesik kesik ve yavaş sesler çıkararak Çürök'ü kuşatıverdi. (12286) Başını kaldırıp baksa, bu an, -keskin azı dişli Aktaygan'ın kaybolduğu zaman imiş. On iki yıl boyunca bir insana görünmeden, bir kişiye kendini bildirmeden kayıp olduğu zaman imiş. Boynundaki tasmayı (on iki yıl önce) atıp, gittiği zaman imiş- (Aktaygan'ın) Kañçoro'ya saldırıp, kötü alametleri bıkırıp, (Ayçürök'ün yanına) geldiği zaman imiş. Uluyup, kısık sesler çıkararak aziz kadın Çürök'e geldiği zaman imiş. (12301) Bahadırdan kalan Kumayık, şimdi geldiğinde, (Ayçürök) Kumayık'ı gördüğünde, han, kaplan başbuğun (Semetey'in) kendisini görmüş gibi, hatta bahadırın gözünü görmüş gibi, dileğini Tanrı vermiş gibi, mezardan dirilip çıkıvermiş gibi, bahadır arslanı gelmiş gibi olup, can tırmalayan bir şekilde bağırarak çığlık kopardı. (12312) Çınar endamlı sevgili yüzünü, orasından burasından yırtıverdi. Beş tırnak değen o yüzden kanlar aktı. Ayçürök feryatlar kopardı. Ayçürök'ün gücü kuvveti tükendi. Tarak işlemeyen kara saç tutam tutam yolundu.

(12319) "Tek başına yükselen muazzam dağın tepesindeki kayanın doruğu gibi bahadırım, yedi Ala-Too kayasının burnu gibi bahadırım, altı nehrin döküldüğu çağlayan akıntı gibi bahadırım!" deyip, hayvanı böyle görünce hiç canına acımadan kederlenip, "han bahadırım!" diye acı acı bağırarak sevgili yengen Ayçürök ağlayarak kuzeye boynunu çevirdiğinde (Kanıkey'i görür). (12332) Geçmiş zamanların kara yağız güzeli, dişilerin nurlusu, bütün kadınların en akıllısı, kadınların sultanı, sevgili anam Kanıkey'in eti gitmiş, kemiği kalmış. Yaradan'ı görmeyi arzular. (12339) Eti

kömür gibi kararıp, mezardan kalkıp gelmiş gibi, korkunç ruh gibi görünüp, "Çürök'üm!" diye çığırarak acı acı bağırarak geliyor. (12344) Kanıkey'i gördüğünde Ayçürök ağlamaklı bir halde "anacığım" diyerek yalvarıp:

"Eldeki silahım, kurban olayım bedbaht anam, dumanlı ala yalçın dağım!" diyerek elem ve kederle ağladı. (12351) Her zaman pirin himmet ettiği arslan bahadır (Külçoro da) Ayçürök gibi, altın yüzlü savaş baltasını böğrüne dayayıp ağlar. "Anacığım!" diye titrer:

(12355) "Yıldızlar batıncaya kadar, akşamdan sabaha değin beş defa emziren, yavrum aç kalacak diye atın karın yağından ezip yediren (anam), (etrafında) kaz dolaşamayan yüksek dağ gibiyim. (12360) Erişilmez dağ gibiyim. Gerçek büyük hanımım, anacığım, bir yandan bir yana savrulan bereketim!" diyerek büsbütün kederlenen Külçoro, acı acı bağırarak ağladı.

(12365) Ana-çocuk kavuşup, (sevinçten) ağladıkları zaman (onlara) bakan kalabalık halk ağladı. Katı kara yer ağladı. Ağaç bağırıp, söğüt ağladı. (12370) Gören canlıların hepsi ağlayıp, bağırıp çağırıp, her türlü ufak kuş (ile) süt emen taylak ağladı. Gaddarlarla felaket getirenler ağladı. Ağlayanların hepsi kendi kaygılarını hatırlayıp, ağladı. (12375) Ana ile çocuk birleşince ıstırapların hepsi dindi. Kederlerin hepsi dağıldı. Ayrılmış olanları birleşip, kaybolanı bulundu. (12380) Çatılmış kaşlar açıldı. İstıraplar dindi. Kalabalık Argın, kalabalık Kırgız, ruhu onu esirgeyip, bağışlasın diye Baabedin'e kurban etmek için koyun adayıp, dua etti. Ruhlara kurban etmek için at adadı. (12385) Çift hörgüçlünden deve kesti. Halk bağırıp, el çığlık kopardı:

"Fırtına gelse yel değmez, davacı gelse hayvan vermez, kuvvetli bahadır geldi. (12390) Hakimiyeti ele alan Seytek geldi. Bozulan halkı düz yola koyan bahadır geldi" diyerek halk bağırdı. El hep birlikte yürüyüp, ruhu onları esirgeyip, bağışlasın diye Baabedin'e kurban etmek için koyun adadı. Bu her şeyden eğlenceli (oldu). (Halk) ruhlara kurban etmek için at adayıp, "gidenimiz geldi" diyerek güzel düşüncelere daldı. (12400) Kanıkey yeni doğmuş gibi halk (sevinçle) bağırarak toy etti. Kalabalık halk fıkır fıkır kaynayarak bir yığın halinde toplanınca göğe toprak savruldu:

"Kara-Buura, Çatkal'a ev yapsak, gözü dönmüş kulu yok edip, Semetey oğlu Seytek'i han yapsak" diye (halk) toprağı çiğneyip, lanet edip, Kaңçoro'yu kınayarak sövüp saydı:

(12412) "(Ey Kaңçoro, Seytek senin) kapan gibi kıstırdı belini, sımsıkı kapattı yolunu, halkım bağladı elini kolunu. Bilsen, ahlaksız Kaңçoro, çok zorbalık etti. Yiğidi öldürüp, deveyi aldı. Eri öldürüp, kısrağı aldı. Eziyet edip, kavga çıkarıp, sel sularının yolu kapatmasını bekleyip, mal-mülkü gaspetti. Karşılık vereni kılıçtan geçirerek oç aldı. Çekip aldı kızını. Emdiğın sütü burnundan getirdi. (12425) Zorbalıkla parayı alıp, Kırgız'ı güç duruma düşürdü. Kara niyetli, yurt bozucu, gazaba gelen kafir yüzünden her türlü varlık ağlıyor. (12430) Henüz hiçbir şeye akli ermeyen bebek ağlıyor. Direndi diye kargıyı iyi kullanan çevikleri, bir çok akıllı kişiyi kırdı. Bahadırların hepsini bağladı. (12435) Gayrısını söyleyip daha ne yapalım. Nurlu bahadırın biriciğı Semetey arslanı öldürdü. Arkadan saldırıp, yaşlılarını kırdı. Hepsini yetim bıraktı. (12440) Babası gibi (aziz) insan, kurnaz ihtiyar Bakay'ı pehlivanlara kamçılattı. Bütün serveti, sayısız zenginliğı Cediger'e yağmalattırdı. (12445) Han karargahına bir çok (defalar) akın etti. Bahadırların başkanını öldürdü. Bundan başka memesini emdiğı anasına çok eziyet etti. Kaңçoro han olarak oturmaya devam ederse daha neler görürsün. Bütün altını, sayısız serveti, her ay o domuz haraç verirsin. (Eğer) öfkesini çekersen, onun fikrini kabul etmezsen, ecelinden önce ölürsün. Hiddetlenip kaykılrsa, kalabalık Kırgız, çok Argın, onun öfkesini görürsün. (12460) Bu Kaңçoro domuzu yok olmadan halkın işi düzelmez. Bu öfkeli domuz mahvolmadan bu Kırgız'ın işi düzelmez!" diye acı acı ağlayarak ayrıca bilge yaşlılar söylerler. Kulağı delik, gözü keskin bunca halkın hepsi söyler. Akıllı, seçkin kişiler söyler. Engin düşünceli, doğru kişiler söyler:

(12470) "Argın ile Kırgız'ın huzur içinde yaşamasına fırsat vermedi. Kalabalık halkı inleterek kış günü göçürdü. Kargı alıp, atlandı. (12475) "Semetey

nasıl? Ben nasılım?" diyerek sürekli övündü. Akılsız kişileri toplayıp, ordu kurdu. Kendi yurduna akın etti. (12480) Çoğumuzu yok etti. Bu harika ve şaşırtıcı dünyada olmaz böyle iş. Görkemli savaş atlarının hepsini düşmana öldürttü. (12485) Kurulmuş yurdu bozdu."

"Tanrı dileğimizi vermiş, bedbaht Külçoro gelmiş. Ecel geldiyse ölelim. Savaşırsa sevgili bahadıra destek olalım. Yaman savaş yapalım. Erin kalan mirasını Argın, Kırgız birikip, umudumuz olan bahadırı vuruşup, alalım. Yağmur gibi ok atıp, dolu gibi yığınla ok atıp, o ahlaksız adamı oradan kovup, yok edip, karşı karşıya gelip, atışı vuruşarak o belalı kurnazı mahvedip, bundan başka o yeri onarıp, ona lanet edelim. (12505) Semetey oğlu Seytek'i şu Talas'a han yapalım. (İşte) böyle bahadır, söz dinlemeyen insanın yedi atası kafirdir" deyip, ekmek üzerine yemin ettiler. Kuran'a el basıp, ölünceye kadar (birlikte olacaklarına) yemin edip, ant içtiler.

(12515) "Kara niyetli piçi, kötü şeyler söylerse hemen tutalım. Yol üstüne sürükletip, yetişkin erkek köpeklere parça parça yaralım. (12520) Eşek gibi karnınıdeşelim. Akraba demeyip, onu düşman gibi görüp, dışlayalım. Aynen böyle yapmazsak, Akkelte'nin mermisi vursun! (12525) Fitilin ateşi vursun! Tepesi her yandan kapalı gök vursun! Döşü kılı yer vursun! Hiddeti amansız hanı vursun! Kara niyetli insanı vursun! (12530) Vaadden cayarsak hemen Tanrı bizi cezalandırsın!"

Kalabalık halk, uğuldayarak ecel geldiyse ölmeye, ölünceye kadar Seytek ile bahadırlarının yanında olmaya ant içip, vaadlerini pekiştirdiler. Kıymetli kılıcın ucu, Alake adlı hanın dölü, her zaman pirin himmet ettiği Külçoro atmaca gibi atılıp, (onlara) şöyle dedi:

"Ö Kançoro erle esasında biz öz kardeş idik. (12545) Yiğit hana varalım. Emanet kalan beş eşyayı bahadırdan isteyelim. Gürleyen bahadırın (Semetey'in) kemikleri⁴ neredeyse bulalım. (12550) Ağabeyimin kemiğini bulunca tepemsi yerdeki bulak gibi onunla birleşeyim. Çifte meme emişen bizler, aslında (Semetey'le) kardeş idik. (12555) Ey, halkım, böylece kardeşimi bulayım! Kırılan kalpler onarılır. Bize başka akraba nereden bulunur? İstedığımız halde vermezse Akolpok'u... Verirse kardeş olalım. (12560) Bizi akrabalığa kabul et! Böylece hısım olalım. Söylenenleri vermezse, denilen söze gelmezse, istenen şeyleri vermezse, kaba güç kullanayım. İsrarla istendiği halde altın tahtı vermezse -(Ö) ağabeyim (Semetey) hanın tahtı idiyeniden saldırayım. (12569) O kafir Kançoro, "ben ağabeyim" dese "ağabey" idi. (Ben onun büyüklüğünü, ululuğunu kabul ediyorum. O gerçekten ağabey idi.) (Onunla) tay gibi tepişen, dalaşıp meme emişen kardeşliğimiz vardı. Kardeşim diye varayım. (12575) Ansızın kötülük ederse, birdenbire öfkelenirse kılıçla başını alayım. Siz elinizi bulamayın! Hesabını ben göreyim."

(12580) Akıllı Külçoro, galeyana gelen halkın öntüne geçti. Aynı zamanda kederini hatırladı: Pehlivanlarını, arslanlarını hatırlar sevgili er, ağabeyi Semetey'in hüküm sürdüğü yerleri. Han ağabeyinin varlığında, bahtlı bulunduğu zamanda sayısız muhafız vardı. Şimdi ise kaplan kuvvetten düşmüş, afallamış. (12590) Muhafızların hepsi öteye beriye kaçmış, eceli gelen ölmüş, geri kalanlar ise ununu eleyip, eleğini asmış. Çınar, kavak, titrek kavak, su olmayınca solmuş. Cesur ağabeyin ölmüş. O değerli kişi yok. Murdar, melun dünya, sönen yangın yeri gibi olmuş. (12600) Sevgili ağabeyinin varlığında, haysiyet çağında, yediğimiz önlümüzde yemediğimiz ardımızda idi. Bolluk içindeydik. Şimdi ise hiçbir şey yok. (12605) Dünya kara bir

⁴ söök "kemik"

Eskiden Kırgızlar, muhtemelen 6.-9. y.y.larda ölümlerinin sadece kemiklerini gömmüşler. Ölümlerini kaynatıp, kılıçla etlerini kemiklerinden sıyırmışlar. Kaynatmanın sebebi, etlerin kemiklerden kolayca ayrılmasını sağlamak. Daha sonra bu kemikleri kımızla yıkayıp, gömmüşler. Eteri ise kurt kuş yesin diye bozkıra amışlar. Bu yüzden Kırgızlar bugün, ölümlerini Müslimanlık dininin icaplarına göre gömdükleri halde, destandaki gibi *söök kömdük* "kemik gömdük" ya da *söök koyduk* "kemik koyduk, gömdük" derler. Bu eskiden kalma bir deyiştir.

Daha sonraki devirlerde Kırgızlar ölümlerini yakmışlar. Ölümlerin külünü toprak kap içine koyarak evlerinde muhafaza etmişler. Bu devirde öldürdükleri düşmanlarını da yakıp, külünü havaya savurmuşlar. Böyle yapıldığı takdirde düşmanlarının hiçbir şekilde dirilemeyeceğine inanırlarmış. Bu yüzden bir bahadır öldürdüğü düşmanını hemen yakarmış. Ö.D.

yer oldu. Kançoro'nun gazabından Kırgız kaçıp, halk dağıldı. Kalanı elem ve kederle ağlayıp, müteessir oldu. Büyük bir kısmını böylece kırıp, yok etti. (12610) Hiddeti artıp, halk canından umudu kesti. Talas'ı basıp, tozu dumana katmış. Zorbalıkla kendini han yapıp, Arğın, Kırgız halkına cefa salmış. Ağabeyim Semetey'in büyük karısı Çaçıkey'i almış. Yiğit hanın altın tahtında gece gündüz o domuz hiç kalkmadan yatmış, kibrini alabildiğine artırmış. Han olup, tahta oturmuş. Kançoro, kalabalık elin rahatını kaçırap, hüküm sürmüştü. (12625) "Tek hörgüçlüden yüz deve, altı bin kısır tay, deveye yükletilmiş çay ver" deyip, Arğın'ı haraca bağlamış. Haracına dayanamayan Arğın (boyu) ağlayıp, inlemiş. Yüreği bin parçaya bölünüp, göz yaşları dökülüp, şaşakalmış. Söylediğini kabul edememiş. (12635) Haracını bulup verememiş. (Bu yüzden) Arğın (başka) bir yere göçmüş. (Kançoro): "On iki deveye yükleyip çay ver, yaklaşık kırk bin kısır tay ver" deyip, Kırgız'ı haraca bağlamış. (12640) Eşi benzeri olmayan, (gittikçe) büyüyen sevgili halk, dediğini yerine getirememiş. Haracı bulup, verememiş. Sıkıntısını söyleyen, hıçkırarak ağlayan, güçlü tükenip şaşırın (halk):

(12645) "Savaşmamıza gerek kalmayan, yönelip düşman gelmeyen, Çin hanlar hanına boyun eğmeyen, bağımsız kalabalık halk biz idik. Kaplan bahadır ölme! (12650) Böyle ıstırabı kuluna verme!" diyerek acıyla haykırmış. Çok zorbalık (ve) işkence görmüş.

Kuş kendi yerine uçtu. (12655) Gurbet ellerdekiler öz yurduna döndü. Ala doğan kendi yerine uçtu. Boyların birleşmesinden oluşan birlik dağıldı ve herkes kendi yerine gitti.

Halk, "Pehlivanı başka, öfkesi çetin! Bahadır değil, arslan değil! (12660) (Kançoro) ülke yönetip, halk idare edecek faydalı kişi değil! Bahadır asil Semetey, kötü insanlara (Kançoro gibi insanlara) benzeyen kişi değil" dedi. Kançoro halkın gözüne Azrail gibi göründü.

KANÇORO'NUN ÖLÜMÜ

(12668) Akıl yürütüp, her olasılığı iyice düşündükten sonra Külçoro kılıcını çapraz olarak bağladı. Bütün pusatlarını kuşandı. Dimdik çıkan bıyığı, Buharalıların iki yüzlü hançeri gibi, ağzından çıkan sıcaklık, körükten çıkan yalım gibi, göz üstündeki kara kaş, erin soğuk havalarda giymek için kıvrıp eyer kayışına bağladığı kepenek gibi, iki göz pınarı, iki dağın birleştiği geçit gibi, boyu uzun, huyu güzel, her zaman pirin himmet ettiği zavallının yüzünü görünce kuş çandan umudu kes! (12685) Görsen bahadır şöyle: Uzun boylu, geniş omuzlu. Hem pehlivan, hem arslan. İnsanlardan çıkmaz böyle er. Gerçekten akıllı ve en bilge kişi. (12690) Fikri derin, ahlakı güzel. Düşünsen, işte böyle Külçoro, ağabeyi ise Kançoro! Eğer barışırlarsa (Külçoro), "aleyküm selam" diyerek yanına gitmeye, yeniden hısım olup, ağabey-küçük erkek kardeş olarak kalmaya, (bütün) hakaret, zorbalık ve ıstırabı unutmaya hazır. (12699) (Külçoro), ılgınlı Keñ-Kol, Kaşka-Taş yaylalarına dönüp yaylamaya, hem de yeniden hısım olmaya (ve bütün olanları unutmaya hazır). Külçoro, oba üstündeki ahşap kısmı altın, kapısı bakır, Kançoro Han'ın otağına diz büküp, selam vererek girdi. (12706) Nöbetçisi, muhafız takımı, han otağı kapısının bekçisi, hepsi Kül ağabeyini gördüğünde katliam varmış gibi bölük bölük kaçtı. (Külçoro) karargah kapısına, karargaha hiddetle baktı. Yiğit Külçoro bir soluk duraklamadan, Kançoro Han'ın otağına birdenbire girdi. Kapı eşiğini geçip, durdu. Kançoro Han'a baksa, onun yumulan gözü açılmıyor. (12720) Uzatılan bacağı çekilmiyor. Büyük hazza gark olmuş. Ayılıp, dikkat etmiyor. Çaçıkey'in koynundan Kançoro domuzu çıkmıyor. (12725) Kimsenin farkına varmıyor. Arğın, Kırgız, kalabalık halktan hiç kimseye Kançoro, on paralık kıymet vermiyor. Onlar öyle yattığında her zaman pirin himmet ettiği Külçoro, gözü dönmüş demeden, ölümden çekinmeden, ölümlük demeden, gerçek kaplan olan zavallının yüreği hiç ürpermeden, Kançoro gibi belaya on paralık kıymet vermiyor. (Tanrı) mertlik ile cesurluğu çok eskiden bahadıra sınırsız olarak vermiş. (12741) Er Külçoro o vakit Kançoro'ya baksa: (Kançoro) çizme çıkarıp, bacak uzatarak farklı (bir) sultan olmuş. (12745) Kurularak yürüten

çılgın, boz kene gibi semirmiş. Kimseyi umursamamış. Ona karşı çıkan kalmamış. Basışından toz havalanıp, sesinden insan korkup, yaklaşıp gelen olmamış. Onunla karşılaşan insan kalmamış. Yola gelse Kaңoro, (Külçoro) tekrar ağabey olarak ona saygı göstermeye (hazır). (12755) Külçoro akrabam deyip, umutla bekleyerek konuşmaya başladı:

"Es-selamün-aleyküm devletli Kaңoro! Külçoro geldi boyun eğip, tam bir teslimiyet gösterip, dağın alnacı ile kaya yan yana değil mi? Biz ikimiz kardeşiz! Aklını başına toplasan ağabeyim! Kin gütmeyi bırakınız! (12765) Geldiğinde kardeşini akraba diye kucaklayınız! Yarılan baş iyileşir! El kırılrsa kaynar. Bize akraba nereden bulunur? (12770) Küçüklükten beri beraber büyüdük. Çocuklukta birlikte olup, küçükken karşılaşp, bir ırmakta aktık. Bir yuvada çırpındık. (12775) Bir döşekte yattık. Bir büyüyüp, birlikte yetişerek beraber aşık atık. İki tay gibi tepiştik. Dalaşıp meme emdik. (12780) Birlikte büyüyüp, erkeklik çağına erdik. Öz kardeş olarak büyüdük. Talihsiz anam Kanıkey, cesur olsunlar diye bizi kısırağın yağlı parçalarıyla, bilhassa yeke altındaki yağlı parçayla besledi. (12785) Kaymakla karıştırıp, bal verdi. Memesini hem sağ yandan, hem sol yandan vererek ikimizi emzirdi. Hangi düşmana talihsiz ağabeyim (Semetey) bizim öz kardeş olmadığımızdan bahsetti. (Biz üçümüz kardeşiz!) (12790) Yetim kalıp yetiştik. Bahadırlar katarına katıldık. Erlik kademelerinden geçip, bahadır olduk. Bahadır oğlanlarla aynı seviyeye ulaştık. Kıymetli ağabeyimin varlığında, devletin güçlü çağında, kargı alıp, kargının temrenine birlikte bağ bağladık⁵. Ey, ağabey, beri bak, düşmanı beraber kovaladık. (12799) Biz adaş bahadır olalı Keñ-Talas'ı yurt tuttuk. Kaplan ağabeyim Ayköl'e kol kanat olup, dünyaca bilinen işler yaptık. İki yüzlülük ettin. (12805) Kötülük düşündüğünde ruhu insanı çarpan ağabeyimi (Semetey'i) öldürdün! Ahlaksızlık için doğan insan oldun! Kahraman, arslan Semetey'i yok edip, bu Kırgız'a han oldun! (12810) Aklını başına topla ağabey, cevabını ver! Talih yanına geldi. Şu söylediklerimi dinle! Erkek kardeşler nereden bulunur? Kaңoro ağabey, sözümü işit! (12815) Gökteki yıldızlar gibi kaynaşalım! Ağaran tanın alaca karanlığı gibi birleşelim! Altı ay binilse yorulmaz yürük atı olalım! Eski kini yok edip, dipsiz suya salalım! Pişman olup, bütün olanları unutup, bahadır ağabey, sözümü dinle! (12825) Hısım olalım! Yanınıza kaçıp geldim han ağabeyim, kulluk ettiğim yerden. Sönen ateşi yeniden tutuşturup, ölen canı diriltir misin? (12831) Kaybettiklerime kavuşturur musun? Hal-hatırımı sorar mısınız? Soğuktan dondum, gocuğunu ver! "Geri döndüm, akraba oldum" diye sevgili ağabeyim Kaңoro, tekrar olumlu cevabını ver! Ağabeyimden kalan bahadırın adı Seytek koyuldu. Hayatımı bedbaht ettim. (12840) Bırakıp geldim Kıyaz'a ağabeyimden kalan kardeşimi. Kıyaz, yedi günlük ömrümü itibardan düşürüp, beni hor gördü. Han ağabeyim, sana bütün dertlerimi anlatayım. Külçoro adlı zavallı kardeşinin değerini bil! (12849) Bir ay uzaklıktaki yerden havayla birlikte her şeyi içine çekip yok eden boynuzlu kara yılan, sıcaklığı insanı yakan ejderha gibi olan Er Kıyaz'dan zorlukla kaçıp, kurtuldum. Sönmeyen kızıl kor yangınından kaçıp, kurtuldum. (12856) Garip kişinin kaçıp, kurtulamadığı demir halat, büyük zincir tordan kaçıp kurtuldum. Kalsa insanı keskin bir şeyle vurarak ikiye parçalayan, gözü dönmüş, kan içen⁶ Kıyaz'ın elinden kaçıp kurtuldum.

⁵ *boola*- "kargının temrenine bağ bağla-"

Eskiden Kırgızlar, kargının temrenine bağ bağlamışlar. Bu bağ, atın kuyruğundan alınan kıldardan olmuş. Bazen de at kuyruğunu kargının temrenine bağlamışlar. Kırgızlar'da zenginlik belirtisi hayvanlar olmuş. Savaşa ve uzak yerlere gitmenin sebebi de at sürüp getirmek. Bu yüzden kargıya bağ bağlamışlar. Ö.D.

⁶ *Kan içme* "Öldürme"

Eskiden Kırgızlar atlarını sürüp, götüren düşmanlarının kanını içmişler. Kırgızlar, kılıçla başını kestikleri düşmanlarının üst dudağından ip geçirerek ya da üst dudağına bir şey saplayarak kesik kafayı ata bağlarlarmış. (Başın üst dudaktan bağlanması gerekirmiş. Çünkü burası insan başındaki en sağlam yermiş. Başka yerden bağlanırsa orası koparmış.) Atlı evine döndükten sonra kesik boyunda kuruyan kanı suyla yıkayarak tabağına akıtmış. Daha sonra da bu kanlı suyu içermiş. Düşmanın başını ise savurup, atarmış.

Kanatlıının uçup kurtulamadığı, kırk *arkan*⁷ derinliğindeki büyük zindan çukurundan kaçıp kurtuldum. (12865) Dönüşü olmayan öbür dünyayı gördüğümde kaçıp kurtuldum. Ebediyete göçerken kaçıp, kurtuldum. Kanım bir kaşıp kalıp, elim ayağım boşaldı, et zayıfladı. (12871) Hunhar olsan da arslan olsan da akrabalığı gözetiniz! Adaş idik ağabeyim, beni akraba kabul ediniz! (12875) Bahadırım deyip, arslanım deyip, seni görmeye geldim, ey ağabey! Şimdi senin elinden ölmeye geldim, ey ağabey! Söylense de içteki ukde yok olmaz! (12880) Gerçek kan kardeşin Külçoro gibi birisi bir daha eline geçmez. Düşün ağabeyim sözümü, dayanak kabul edeceğim özünü! (12884) Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas, Üyürlüü Maral, Kümüş-Tak'a yurdu düşmanlara karşı korumak için sen konsan, Kara-Buura, Kancaylak, Çatkal tarafına ben konsam, insanlar cüret edebilir mi? (12890) Yırtıcı düşman ilişebilir mi? Bize yönelip, düşman gelebilir mi? Söylediğimi iyi anla! Asil ağabeyim, sözümü dinle! En iyi talih, birliktir. (12895) Birleşsek, bize birileri saldırabilir mi? Kapışıp, düşman yenebilir mi? İleri atılıp, birisi gelebilir mi? Çarpışıp, düşman yenebilir mi? (12900) Kendini bahadır sanan buna cüret edebilir mi? Sen ve ben ikimiz birleşsek, eteğini birisi çekebilir mi? İkimiz öz kardeş olsak ağabey, atını biri sürebilir mi? (12905) Hatırlayıp ağabeyim, sözümü dinle! Bunların hepsi gerçekleşse, hiç kimse bozamaz birleşmiş halkın kalesini! Herkes çalıştırıp kul eder, birlik olmayan halkın çocuğunu! Bu sözümü dinle, söylediğimin değerini bil! Kaçoro ağabeyim, sözümü işit! (12914) Sen burada kalmışsın han ağabeyim, han karargahı yönetip, oğul olup; ben ömür geçirdim han ağabey, Kıyaz'a gidip, kul olup. Bozkırda at sayısız, (Semetey'in) sayısız atını geri ver! (12920) Ebediyen beraber olduğum öz kardeş, beni esareten kurtar! Küçük kardeşini (Külçoro'yu) yetiştirip, bahadır yap! Boyun eğerek kulun geldi yalvarıp, beraber büyüdüğümüz ağabey, beni akrabalığa kabul et! Yalçın kayalıklı dağımız bir, yerleştiğimiz yol da bir, ağabeyimiz idin karındaş! Size güvenip geldim han ağabeyim, seni bahadırım saydım. (12930) İşlemeli sandık, kırk halı, yiğidi pehlivan, kızı altın, neşeli Kırgız, sevgili yurt, halkın esen mi? Tepelerinde altın var, güneşe bakan tarafında gümüş var, dağında karı var, dağ eteğindeki ormanda sık çalılığı var, yaratılan iyi şeylerin hepsi var, havzalı Keñ-Kol, geniş Talas esen mi? (12941) Kırmızı ipek elbiseli, incecik belli, maharetili hanım esen mi? Gonca ağızlı, güzel gözlü kız esen mi? (12945) Eskiden han ağabey, buz gibi rüzgar, yel oldun! Kin düşünmeden han ağabey, hısım olan ben oldum! Esas manasını işit sözümün, kabul et ağabey özümü!". Külçoro bunları söyleyerek baktı. Gözü dönmüş domuz Kaçoro kafiri Tanrı'nın gazabına uğramış. (12955) Ok geçmez gocuğu giyinmiş. Görsen şekli şöyle: Kır kaplan gibi atılıp, sakarlı yabani domuz gibi gözü irice açılıp, çatırdatarak diş gıcırdatan -sanki atlarını sürüp kaçmışız gibi- çılığını gördün mü? Sanki hurçtaki parasını saçmışız gibi hırstan gözü döndü. (12964) Gazaba gelip, kendine hakim olamayarak Külçoro'ya söylendi:

"Ceti-Özön'de yerleşen, savaşmasına gerek kalmayan, gökteki yıldızlar kadar askeri olan, çevik olan, dünya ahret dost olan, ekmek üzerine yemin edip, Kuran'a el basan, ant içip, gizlice mektup vererek bağlılığını bildiren, dost olup, sözüme gelen Bağış'ın oğlu er Kıyaz! (12977) Ey, kul Kıyaz! Sana neler neler etmezsem, hısım-akrabanı ezip kırmazsam! Topuna ıstırap salmazsam, tez yağma etmezsem, Kaçoro olmayıp, öleyim! (12982) Gör, sana neler etmezsem! Tek bir insan bırakmadan halkını kırmazsam! Ben "bahadır Kıyaz" derken, (meğer) o kansız Kıyaz değil miymiş? Tanrı'nın lanetlediği Kıyaz değil miymiş? (12988) Geçen yılın güzünde, yayla zamanının en iyi vaktinde, altı yürük at verdim. "Külçoro'yu yakala, boğ, kılıçlayıp başını al, ortadan kaldırıp, yok et!" yazılı avuç içi kadar mektup verdim. (İsteklerimi) iletsem de kendisine, sağ olmayasınca Kıyaz (dediklerimi)

Kan içmenin sebepleri ise şunlardır:

1- Öldürdükleri düşmanın kuvvet, kudret ve bahadırlığının kendilerine geçeceği inancı.

2- Yürekte yanan kini söndürme arzusu.

Böylece öçleri basılıp, iç sıkıntıları dağılır ve rahatlarlarmış. Bugün de Kırgızlar, kızdıkları birine *kanın içem* "öldürecekim" derler. *Kan iç-* "öldür-" demektir. Ö.D.

⁷ 4-5 metreye denk uzunluk ölçüsüdür.

becerememiş. (12999) Külümü murdar eden Ağış'ın oğlu bu Kıyaz, öldür desem söz dinlemez. Benim kökümü kazımış. (13003) Bu kudurmuş domuzdan uyruk olmaz!" deyip, hırslanarak haykırıp, doğrusunu söylemek gerekirse Tanrı'nın lanetlediği o bahadır Kaçoro, kır renkli yabani domuz gibi homurdanıp -onu gören insanın bütün vücudu titreyip- şimşek gibi gümbürdeyip, boz yalçın kayalıklı dağ gibi balkıyıp, vücudunda kuvvet toplayarak Külçoro'ya söylendi. (13014) Kaçoro kendisini zaptedemez hale geldi:

"Geber Külçoro! Kuduran sahtekar, arsız kull! Gözüme görünme, defol! Yanıma yaklaşma, bas git! Öfkelenip, kızarsam, sağ kalmaz ölürsün! (13021) Dönüşü olmayan gerçek yeri hiddetlenirsem görürsün! Soyuna sopuna gerçek ıstırapı salarım! Kavga arayan Külçoro, hırslanırsam okurum canına! (13026) Benim muhafızlarım sayısız. Yetimim! Sana kızıp, gerekli buyruğu versem, tek başına karşımda durup ne yapacaksın? (13030) Koruyucun (Semetey) ile birlikte olsan da yerin dibine batacaksın! Sinsi sinsi hareket edip, boş laf etme! Aradığını bulursun! Çok sinirlenirsem, ruhu daima sana himmet eden ağabeyinin yanına gidersin! (13037) Dönüşü olmayan yere, talihsiz Külçoro, çok öfkelenirsem gidersin! Havzalı Keñ-Kol, geniş Talas, bildiğimiz yerlerdi. (13041) Yalnız sen değil çılgın, seni dayanak kabul eden arkanı, karaltısı dağ gibi olan dedeni, o (geniş) göğüslü ağabeyini (Semetey'i) yok eden el bu! (13046) Güçsüz geberesice, şimdi sana verilen cevap bu! Yanıma yaklaşmadan git! Kesip, başını almayayım! (13050) Defol, gözüme görünme! Hısım olalım deyip, benimle teklifsizce konuşma! Elçi olarak gönderilen kahrolası, kendini ölmeyen canın biri sanarak "İlgınlı Keñ-Kol, geniş Talas'a tekrar dönüp konalım! Hısım olalım!" dedin ya piç, bu sözünü kim işitsin? (13060) Bir karanlık gece işitsin! Gözüme görünme, defol! Gevezelik etme, defol yanımdan! "Ey, hısım" deyip, saçma sapan konuşarak ikinci (defa) gelersen ölürsün! (13065) Seninle kıyasıya dövüştürüm! Kimseye bakmadan git! Sinsi sinsi hareket eden çılgın, bir saate kalmadan git! Oba için ileri geri konuşmadan git! (13070) İnek güden cariyem var! Kanıkey, Bakay ikisini görmeden git! Muhafıza haber vermeden git! Sen kafir kul, Camgirçi kızı Akbala'nın yanına varmadan git! (13076) Söze karşılık (söylenecek) sözüm var, kibirli kul, senin bana kinin var. Hiddetlenip saldırsam, isyan çıkaracak yerim var. (13080) Kul, han karargahına gelir mi? Kin besleyen alçak düşmanı hanın gözü görür mü?" deyip, çenesi takırdayarak Kaçoro söylene durdu. (13085) Almambet oğlu Külçoro, ak seciyeyi kuran arslan, babası bahadır, tanzim eden er kendinden emin bir sesle konuşmaya başlar:

(13090) "Altı ay binilse yorulmaz Kalküröf'üm deyip geldim. Ey, Kaçoro, seni "hısımım" deyip geldim! Biz aynı yuvadan olan can idik. Söylediklerimi yapmazsam, ne olayım! Ekmek çarpsın! (13099) İşit Kaçoro sözümü! Altı ay binilse yorulmaz demir toynaklı, bakır bilekli, çöle yaraşır yürük atıyım. Bozkırda toy kuşunu kaçırmayan boz ala sungurum. (13105) Güçlü anımda bıraksan, nehir yatağındaki parlak kara tüylü tilkiyi kaçırmayan sarıala⁸ kartalım. Denen söze boyun eğiniz! Önünde duran bahadırın söylediğini şimdi veriniz! (13111) Sataşmadan, dalaşmadan, Akolpok nerede ise veriniz! Kızıp, kibirlensem, yalvarsan da dinlemem özünü! (13115) Başımı eğdim, kesseniz bu sizin bileceğiniz iş! Başınızı kaldırıp, akrabam demediniz! Dedem arslan Bakay nerede? Ağabeyimden kalan hayvan nerede? (13120) Yıldızlar batıncaya kadar sığındığım bahadır anam Kanıkey, o nerede? Isırsa insanı parçalayan, kaplanın üzerine salıp, "hadi" dese karşılaştığını parça parça eden, (kaçan) kurdu kovalasa onu yakalayıp parçalayan, yabani domuzu görüp saldırarak kaburga kemiğini söken, uçanın kaçıp gidemediği, kendine ait dişi sürüsü olan yabani eşeğin kurtulamadığı, han ağabeyimin Kumayık'ı ganimet olarak aldınız. (13133) Güzellikle söylenen söze boyun eğiniz! Han ağabeyimin Kumayık'ı hediye olarak bize veriniz! Dinleyip, dalaşmadan istenenleri veriniz! Kaygının hepsini dağıttınız! (13139) Akolpok ile Kumayık'ın, kederlenen bahadıra, ansızın kızmasına meydan vermeden haberini veriniz! Kanat büklümündeki telekleri ipek, (ayağındaki)

⁸ sarala "sarı ala"

Bozkır kartalı türlerinden biri.

bağı altın olan han ağabeyimin Akşumkar. (Ey Semetey!) Geçenlerde o türbeye sığındığında oynatarak bindiğin savaş atını ganimet alan kul nerede? (13148) Senin söverek hiddetle ve şiddetle saldırışın ne faydalı Her türden can nerede? Benim ağabeyimden kalan hayvan nerede? (13151) Kınını kıymetli yapan, değerli, paha biçilmez yapan, sapına altın dolanan, değeri çok fazla olan, çayıra koysa yangın çıkan, baş çıkararak düşmanı ansızın ölüme gönderen, sinsiz düşmanın başını kesmeden tekrar kına girmeyen, tutuşup keskin yüzü kızaran, çaprazlamasına çekip sallasa gözü okşayan, ağırlığı eli yoran, zevki can dostu, kıymetlisi bahadırın yoldaşı, tokası cevher, sapı altın, han ağabeyimin Zulpukor'u hediye olarak veriniz, o nerede? (13168) Asıldığında düz duran, emanet canın eğlencesi, içine on üç yiv burarak Bölökbay Usta tarafından yapılan, "güm" ettiğinde insanı korkutan, daha dumanı görünmeden kan akan, ayrıca çelik Almabaş, ırak yakın ayırmaz. (13176) Tetiğini çekse dumanı göğe yükselen, eğrilip ısınmayan, seksen gün atsa dayanan, ağabeyimin (Semetey'in) Akkelte'sini hediye ver, alayım! (13181) Soyumuz bir karındaş, neden sana zulüm edeyim? Geçenlerde bağırıp, nara atarak savaşa hazırlanırken tam bele bağlanacağı sırada yok olduğu farkedilen, çalınıp düşmana gitse, kara benekli kaplan, yan tarafa asılan haysiyetli Bozkise, han ağabeyim ile dost torba, onu istedim bahadır, o nerede? (13191) Yiğit ağabeyim, bunları hediye olarak verirsen alırım. "Bey, arslan ağabeyim verdi" diyerek iftiharla belime hediyesi diye takarım. (13196) İsteddiğim bu eşyalardan nasıl vaz geçerim? Kudretli ağabeyimin oğlu, yadigar kalan evladi, karındaş kalan sevgilisi, han ağabeyimin yiğidi, yaratılan yıldız çolpanı, sevgili ağabeyimin kıymetlisi, toyuna doksan hayvan kesilen, adı Seytek koyulan, kardeşiniz geldi, görüntü! (13207) Söylenen eşya, bütün mirası, hediye olarak ağabey veriniz! Akraba olsun, zengin olsun, çok eski zamanlardan beri var olan kocaman göl olsun da asil ağabeyimin biricigi, sığınağın geldi, görüntü! (13213) Bahadırdan kalan sayısız serveti iyilikle, ses çıkarmadan, mırın kırın etmeden, zor kullanmadan boyun eğip, büyüğünden küçüğüne kadar hepsini sayıp, veriniz! (13217) Akıllı ağabey isen bağrıışmadan, dalaşmadan nefreti yok edersin! Dönen biricik güneşini, asilden kalan kardeşini, akrabalığa kabul edersin! (13223) Kan kardeşin gelince şekilden şekile girdin. Tek kişi bırakmadan hepsini kırmıyor diye Han Kızıyaz'a söylendin. (13226) Gözün döntüp, öldürme hırsıyla şekilden şekile girdin. Semetey oğlu er Seytek Cediger boyunda doğdu. (13230) Söylenen söze boyun eğiniz! Semetey'in sayısız servetini, sahibi gelmiş, veriniz! Hakiki hısım, bahadır isen toyunuza sahip çıkıp, delikanlıyı bekleyiniz! (13236) Gittikçe büyüyen kavga ve nefreti ortadan kaldırıp, yok ediniz! Bahadırdan kalan armağan diye çocuğunuz Seytek kardeşinizi miras olarak kabul ediniz! (13241) Soyumuz bir karındaş, nasıl seni hor görürüm? Ala-Too gibi dayanak kabul ederim! Sözümlü dinlersen Kançoro, ak yalçın kayalıklı dağ gibi dayanak kabul ederim. (13246) Herkesten üstün bahadır yaparım. Düşman sana saldırırsa, nara atarak sana destek olmazsam, Tanrı beni cezalandırsın! (13251) Kötü fikirlerin çok ise ey ahmak, sonunda Tanrı seni cezalandırsın! Akla boyun eğip, söz dinlersen, ben de senin söylediklerini dinlerim. (13255) İsteddiğin yola giderim. Dediğine uyarım. (Eğer) ansızın hiddetlenirsen, söylenen sözü hiç dinlemeden, istenen yola hiçbir zaman ayak basmadan, gücünü dahi ölçüp biçmeden, buyruk yağdırsan da dinlemeden, kılıcını hazırlasan da tabiatın bozuk, hiddetin amansız (Kançoro) öfkelenirsen, şakaktan saplayarak oyarım gözünü!⁹ (13266) Beklediğim gün geldi. Seni öldürebilir ya da bütün bahadırılık vasıflarını yok edebilirim. Ta uzaktan veririm cezayı! (13268) Hiddetlenip, küçük ve güçsüz bir şey gibi elle hızla kavrayıp özümlü, kana boyarım kara gözünü!" diyerek Külçoro yanıp yakılarak söylese dinleyen yok. (13273) Hırslanan kahrolasınca, gözü dönmüş hısım Kançoro'nun öfkesinden vaz geçtiği yok. Kükredi, atıldı, Külçoro'ya Kançoro. (13278) Öfkelenerek dişlerini gıcırdatıp,

⁹ *Tuuradan çukuyım közüldü. "Şakaktan saplayarak oyarım gözünü."*

Şakaktan bir şey saplayarak gözü çıkarmak, ön taraftan saplayarak çıkarmaya oranla çok daha fazla acı veren bir yöntemdir. Ö.D.

böğürmesi taş yarıp, haykırması baş yarıp, aç yabani domuz gibi saldırıp, homurdanarak gürlendi, Külçoro'ya söylendi:

(13284) "Geber Külçoro! Bir daha gelme belime! Ölmeden git çılgın, at baktığın yere! Hor görme beni! Heyecanlanan domuz, ölmeden git Kıyaz Han'inal (13291) Yaklaşma benim yanıma! Aniden senirlenirsem, taşkınlık edip ne yapacaksın? Sinsi sinsi hareket eden çılgın geberirsin! (13296) Öfkelenirsem öldürürüm! Yaklaşma Külçoro, gerçekten kızarsam tutup öldürürüm. Hiddetlenip haykırsam, herkesi senin bilmediğin bir yolla yenerim! (13301) Öfkelenirsem ansızın, Kıyaz'ınla beraber ikinizi de yutarım! Benim adım Kañçoro, altı bozkır, uçurumlu bel, izin almadan dolaştığım yoldur. (13306) Senin ağabeyin Semetey'i yok edip, eğen el bu! Beceriksiz bahadır, başaramazsın! (Buna rağmen) hiçbir zaman gayreti elden bırakmazsın! (13312) Öldüreceğim diye oturduğun yerde atılıp durursun! Gocuğunu giyip, tez yola çıkmazsan, ecelinden önce öleceksin! (13316) İmkansızlıklar içindeyken bağırp çağırıp da ne yapacaksın? İyiyi ve kötüyü, hepsini söyleyip ne yapacaksın? (13320) Oturduğun yerde homurdanıp, atılsan da biçare, şimdi dünyadan göçeceksin! Acı söz ulaşır kulağına, kılıç değer boynuna, kan boşalır koynuna! (13325) Ağış'ın oğlu Kıyaz'ın ciddiyetsizliğini bilirim. Aklını başına toplasan çılgın, belki (aklın başına) gelir diye bekliyorum. Söylediğim doğru, gerçek çıktı, sonunda kavga çıktı" diye bağırın Kañçoro'nun kızgınlıktan gözü hiçbir şeyi görmez hale geldi. (13333) Külçoro'yu gördüğünde altmış fikir, bin müşkül tepesine çullandı. Bahadırdan korkup, isim zor deyip, korkusunu belli etmemeye çalışarak ileri atıldı:

(13338) "Minaremin dibinde kırk *arkan* derinliğinde hendeğim var. Rast gelirsen ölürsün! Görersen bu harikalar tam oba kapısının ağzında. "Hadi" dese parçalayıcı, başı hafifçe çıkarsan ölüm getirici altı bin kişilik seçkin ordu var. (13346) Demirden dövülmüş torum var. Hiddetlenip kaykılsam, gergedanım var, filim var. Çok şamata etme, sözümü dinle! (13350) Kavga yerinde kan çıkar, çarpışma yerinde can çıkar! İsteyip, hisım, sözümü işit! Beslediğim üç güçlü kuvvetli kaplanım var. Şahsımda doksan yırtıcı hayvan gücü var. (13356) Akrabaya söylenir sırrım var. Benimle savaşırsan Külçoro'm, sana göstereceklerim var! Ben Kañçoro, hanım! (13360) Belanın kara gözüyüm! Kaplanı ikiye parçalayan felaketin özüyüm! Öfkelensem, kavga çıkarsam, kim karşı koyabilir? (13365) Gumbürdeyerek gazaplansam, çarpışan sağ kalabilir mi? Süt kardeşler idik baştan, ne yapayım bahtsızım, yarı yoldan dönüp git! (13370) Kañçoro'nun hiddeti böyle deyip, kaplanına söylemeye git! Tahtıma göz dikmeden git! Korkudan titreyen Külçoro, bir saate kalmadan git! (13375) Gözümde görünme, defol! Çok yaklaşma yanıma! Kañçoro'nun hanlığını dileyip, muhafaza edip, (bunu iyice) bilip git! Çok gecikmeden tez git! (13380) Hiddetlenirim ansızın, celallenirim birdenbire, saçmalamadan bas git! (13383) Yakası altın, kolu bakır -toygar gözü büyüklüğündeki ilmeklerden dokunmuş iki katlı zırh, çayirmelikesi ağacının koru bile yakamaz, tüfek atsa mermi geçmez, düşmanla karşılaşırsa ordu geçmez- istediğin Akolpok'u hediye olarak verdim, giyip, git! (13390) Soyumuz bir imiş deyip, bu kadrimi bilip, git! Dikkatli ol! Semiren Kıyaz domuzuna benim gazabımı söyle. (13395) Hanımdan kalan eşya diyerek ısrarla istediğin Akkelte, hediye olarak verdim ben onu, boynuna asıp, git! (13400) Kañçoro'nun hanlığını bundan sonra tanıyıp, git!" diyerek geberesice Kañçoro hiddetlenip, böbürlenerek sürekli övüntüp, kasılarak konuştu. (13406) (Bunun üzerine) nazlı kadın Çaçıkey bahadıra öfkeleni. Çaçıkey hiddetlenip, silkinerek meydana çıktı. (13410) Nazlı kadın kendisini tutamayarak Kañçoro ile Külçoro'ya, ikisine arka arkaya söylenip:

"Piç, melez vahşinin arsızlığına bakın! (13415) Yetim kalan, başı boş gezenin çocuğu! Temeli bozuk, soyu murdar, bu piçe bakın! (13419) Kamburlaşıp da belini bağlayan sen, hunhar (Manas) ile aynı zamanda doğan, ne zaman Manas'ın oğlu idin? Çılğının söylediğine bak! Olmadık şeyler ile kavga sözü edip, hiddetle konuşuyorsun! (13425) Sinire dokunuyorsun! Dediğine boyun eğmiyorum! Akkelte'yi vermiyorum! İlginli Keñ-Kol, geniş Talas'ı yurt deyip oturuyorum. (13430) Yere batasınca Kañçoro, ben de seni er deyip oturuyorum. Ciddiyetsiz senin

gibi hayvana er demek doğru olur mu? Olgun insan senin gibi olur mu? (13435) Dişilerin beceriklisi idim. Bukar hanı Şaatemir, Şaatemir'in nazlı kızı idim. (13438) Geçenlerde Bukar'a akın ettiğinde, hediye sunup, hayvan verip, ben bedbahtı aldığımda, gündüz rahat etmeden gece dinlenip uyumadan köşesine pulat büküren, silkeni dermansız düşüren, her tarafını pulat ipe baklava dilimi biçiminde sırayan, giydikten sonra düşmanla çarpışsa insanı yok eden, yaşlı kadını biçip, kızı diken, güzel bir şekilde iğne ardı dikip büküren, maharetli kıza diktiren, biz ile delip diktiren, böylece muhafaza edenin göztünü alan, içini ipekle işleyen, hırçın Çaçıkey'in sonunda ipini dişleyerek kopardığı, yakası pulat, kolu altın, güzel eşya Akolpok'u, daha iyi olsun diye kendim yaptım. (13458) Kul sözüne boyun eğmiyorum! Kudret dokson (kere) vursa da Akolpok'umu vermiyorum! Erliğin çok, aklın yok! Uğursuz insanın biriymişsin Kaңçoro! Adlı sanlı kavgacı, ahlaksız adamın dediğine niye boyun eğdin? (13465) Akolpok ile Akkelte'yi çilgına niye verdin? Hayvana acıyan yaşlı, düşmana acıyan yaralı olur. Vuruşmayan senin gibi insan olur mu? (13471) (Böyle kişiye) adam demek doğru olur mu? Vahşiyi kesip, öldürtüp atmadan... Kafirin sana kini var, güvendiği yeri var! (13476) Can dostun Kıyaz'ı, o eri öldürdüğü gerçek! Gayreti var, kılıcı var! Çarpışmaya hazır görünüşü var. (13480) Görersen kurnaz bahadırı, boz kene gibi semirmiş. Sinsi sinsi hareket eden uğursuz kulu, diri gönderme bu kurnazı! Kaburgasını söktür! (13485) Bırakmadan kanını döktür! Bu Külçoro varken bu Talas size yurt olmaz! Bu Kırgız size el olmaz! Dikili çınar orman olmaz! (13490) Bu han karargahı size taht olmaz!" diye dırlanıp, kendinden geçerek hareket eden Çaçıkey ayağa Kaltı ve Kaңçoro'ya söylendi. Pehlivanlara bağırdı. (13495) Bekçisini çağırdı. Nazlı, delidolu kadın, sayısız kavga çıkardı. Kaңçoro'ya zulmetti. (13499) Han karısı buyruk verince, pehlivanlar her yandan kuşatınca, her zaman pirin himmet ettiği Külçoro kaplan gibi çarpışmak için hazırlandı. (Aklına) birdenbire nereden olduğu belirsiz bir fikir geldi:

(13504) "İyilikle söylenen sözü dinlemezsün, kurnaz imişim keza doğru, tepeli Talas, Çoñ-Çatkal, bel imişim keza doğru! Karşılaşsa insanı keskin bir şeyle vurarak ikiye bölen arslan imişim keza doğru! (13510) Otağı basıp, ücrete bağladım. Söztünü ettiğin er Kıyaz'ın başını kestim! Bayrağını devirip, nara attım. Doğru, Kıyaz hanı öldürdüm. (13515) Hanlarının hepsini kesip, birini dahi bırakmadım. Beylerine azap verdim. Beyleri yakalayıp, öcümü aldım. Hısim diye gelsem yanına, düşmanca boynunu çeviriyorsun! (13520) Yanına gelsem bahadırım, hiddetle homurdanıp, it gibi ısıriyorsun! Kudurmuşsun Çaçıkey, beyin ve sen ikiniz geberin!" diyerek Külçoro öfkelenip, daha fazla sinirlendi. (13526) Sedirde yatan hırçın kadını, kara saçlarından tuttu. Obada taştan ocak, taş ocağa kadını yağda balık gibi atıverdi... (13531) Kaңçoro iyice öfkelenip, gayrete gelerek Külçoro'ya doğru atılınca (Kaңçoro'nun) muhafızları süratle yetişip (Külçoro'yu) kuşattığı sırada kaşla göz arasında, göz açıp yumancaya kadar, Akun'un kızı Ayçürök, ecel geldiyse ölmeye, umut dağı gibi olan Külçoro'ya destek olmaya (geldi). (13542) Bahtsız güzel dilberin içi yanıp, kor oldu. Kavga başlarsa, nasıl sakin dursun? (13546) Ansızın kavga olsa, ansızın patırtı çıksa, takdiri ilahi bu ise ölmeye (geldi). (13549) Bedbaht kadın Ayçürök, uzun ve gür olan örülmüş kapkara güzel saçlarını tepeye sımsıkı toplamış. Çabuk heyecanlanan talihsiz, erkek giyimi giymiş. Destek olmak için bahadır meziyetlerine sahip Ayçürök herkesten önce davrandı. (13557) Onların ardından, kadınların en iyisi, dişilerin en nezaketlisi, bütün kadınların en akıllısı, yaratılan eşlerin sultanı, kocayan anan Kanıkey, (Kaңçoro'ya) sütünü haram edip, bu han karargahına girmeye, kan döken Kaңçoro'yu kurban etmeye, ne zaman ki öcünü almaya, takdiri ilahi bu ise görmeye, çocuğu çevik bahadıra destek olmaya, Kanıkey anan tez davranıp, uçarak gelip, sevinip, Kaңçoro Hanın karargahına Ayçürök'ün ardından o da geldi:

(13576) "Gürleyen çilgin, ansızın zorbalık etmesin? Saçım apak, ölümüm yakın, ecel gelmeden öleyim. (13581) Kurban olduğum çocuğuma destek olayım!" diye Kanıkey konuştu. (13585) Güzel dilber Ayçürök, düşmana esir olan, kederli olan talihsiz, çok acılar çekti. Hiddetli hanın önünde Ayçürök söze başladı:

(13591) "Kıyameti, cehennemi görmeden geldim can kaynım! Uzun yıllar ömür sürüp, insanın öldüğünde gideceği gerçek dünyaya gitmeden geldim can kaynım! (13596) Ayköl nerede, arslan nerede? Bel bağlanan dayanak nerede? İnsandan daha üstün doğan, düşmana nara atan, önden göndersen talih getiren, azametli, sayısız ordu gibi olan bereket nerede? Dayanak nerede? (13603) Güvenilen bahadır nerede? Han ağabeyini yok ederek han karargahı yönetip, han olup, hakimiyeti tek başına ele almışsın! Halk gözünde böbürlenen sultan olmuştun! (13610) Hor gördün istek ve düşüncelerimi! Zulmüntüzü Allah biliyor! Onun bunun çocuğu dedirdin, arslandan kalan çocuğuma! (13614) Başı belaya soktun, pişmeden önce pişirdin, yanmadan önce yaktın, geber bahadır! Oba kapısını kan revan içinde bıraktın! Talas'ı ayaklar altında çiğneyerek tozu dumana kattın! (13620) Ala-Too'ya sahip olup, kendine yurt tuttun! Kırgız'a zulüm edip, kırdın! Kadın erkek, çoluk çocuk, yaşlı genç, hepsine niye eziyet ettin? (13625) Mutlu günüm az oldu! Hiddetli Kıyaz düşman oldu! Aysız karanlık geceler oldu! On dört yıl boyunca köle oldum! Odun toplayıp, hayvan baktık. (13630) Kötüyken iyileştik. Yetim kalıp, büyüdük. Heyecanlanan çılgın, kendi yaptığın kendine, vebalin kendi boynunu!" diyerek Ayçürök öfkeleni, çok kızdı. (13637) Parlayıp, gözü iri iri açıldı. İnci gibi olan apak dişlerini gıcırdattı. (13640) Kañçoro'ya öfkelenip, yırtıcı kuş gibi atıldı. Eskiden beri devamlı yanında olan Aktinte'yi, yakalayıp sapından, çekip çıkardı kınından, kaşla göz arasında, göz açıp yumuncaya kadar, hısımlık diye bağır açan Külçoro, sıçrayarak ayağa kalkıp, kavga edenleri ayırıp, fırlayıp atlayarak Kañçoro Han'a yaklaşıp, yüreğinin aort damarıyla birleştiği yer burasıdır deyip, Aktinte'yi sapladi. (13654) Ayakla dürdüp, çekip çıkardı. Aktinte öldürmeden durur mu? Kendini büyük bir bahadır sayan Kañçoro, altın tahttan yuvarlandı. Yere yüzükoyun kapaklandı.

* * *

(13659) Gözü dönmiş Kañçoro öldü diye halk sevine durduğu sırada, aceleyle Karadöö bu haberi herkese bildirmiş. Dedesi Bakay, kocayan ihtiyarın (bu haberi duyunca) akli başından gitmiş. (13665) Bir ayağı çukurda olan ağabeyin güç duruma düşmüş. Sakalı büsbütün aklaşıp, çektiği eziyet haddi hesabı aşmış. Öleyim der ölemez. (13670) Ölmeye tatlı, sevgili can, öte yandan Bakay cesaret edemez. Kulağı işitmez hale gelmiş. Tanzim eden Bakay ağabeyiniz elaleme maskara olmuş. (13675) Değerli Bakay'ın farkı var. Bu dünyada göz nuru, yakında ölmesi muhtemel olan aziz kişi! Toprağa girmesi yaklaşan, kaplan dedeniz Bakay'ın ölümüne az kaldı. (13682) Yatacağı yeri küçücük olan Han Bakay! Ölümü yaklaşan, aklını yitirmiş yiğit Bakay uzun zaman önce bu duruma düştü. (13687) Bedbaht Bakay ağabeyinin ayağa kalkacak hali yok, kımıldamaya gücü yok, silkinmeye dermanı yok. (13691) Çingirak sesine benzer ses gelse, çatırdayarak ayak patırtısı gelse, karaltı görse o mu, değil mi diye düşünür. İşte Bakay'ın derdi böyle. (13695) Lakırtı gelse kapıdan kulak verip, göz ayırmadan bakar. Hiç iz bırakmadan cehenneme düşmüş gibi olup, sevgili candan umudu keser. (13699) Vücudu seksen parçaya bölünüp, vücut ıstırapı artıp, göz yaşları dökülür:

(13703) "Hey, vaşak kalpak giyip, gezip dolaştığım zamanlarda, hilal nakışı altın kızıl sancağı, eskiden alıp gittiğim zamanlarda, dünyanın bana dar geldiği zamanlarda, kaplan Manas'ın varlığında ölmedim de ne oldu? (13709) Bu cehenneme niye saklandım, niye bunca azaba katlandım? (13711) Bahadır Manas, Semetey, ikisinden birden ayrılarak eziyet çekip, kederlenip, ellerim tutmaz hale gelerek felç olup, bütün vücudum gevşeyip, iki gözümün ferri söntüp, ihtiyarlıktan gülünç ve kötü vaziyete düşüp, var gücümünden ayrılıp, ölmeyip yitmeyip kederlenip, çocuklardan ayrılarak yaşamak ne mümkün? (13722) Gücsüzü güçlüye ezdirip, ölmeyip yitmeyip yaşayarak ihtiyar Bakay dediren uzun zamandan beri ölmeyen bu can, acaba niçin kaldı? (13727) Gökle yerin birleştiği yerdeki Celpiniş, Celpiniş'te doğduğumda, ana ve babam bakıp büyüterek erlik kademelerinden geçtiğimde, kötü yola mı düştüm? (13732) Tanrı tarafından yaratılan ben, (Tanrı'dan) cefa isteyip, kavga arayıp, hiç ölmeyeceğimi mi sandım? (13735) Ölmeden yitmeden büyük kargaşalık ve belaya

kendim mi çattım? Talih getiren kocayan Bakay'ın çektiklerini kimse çekmesin! Benim (bu acılı) uzun ömrümü, yarattığı gerçek ise Tanrı kuluna vermesin! (13742) Kara bıyıklı yiğit olduğum zamanlarda, Acuruk'un soyunu bozkırda ele geçirip, saçtım mı? (13745) Yavrum, tek başıma Tanrı'nın cehennemini bütünüyle ben mi açtım? "Bana ne olabilir?" deyip, velilerini, pirlelerini, evliyasını mı öldürdüm? (13750) Sakalımın aklaştığı, ölmemin yaklaştığı anda, kulübe kadar oldu yaşadığım yer! Bilsen, (nasıl) kötü (bir) düş gördüm? (13754) En yakınım Kaңçoro, onun hakkında kötü şeyler gördüm. Kötü şeyler görmedim, zorbalık gördüm. Obanın terk edilmiş olduğunu gördüm. Ölmeden büyük cehennemi gördüm. Nasıl eziyete uğradım, bu azaba nasıl çattım? (13761) Bu Kaңçoro çocuğumun arpasını gökken mi biçtim? Obasını mı kırdım? Yavrum, Kaңçoro, düzenini mi bozdum? (13765) Kula atlarını sürüp mü kaçtım? Kurulmuş işini mi saçtım? Babana anana mı sövdüm? Buna karşılık sen bana ıstırap çektirdin! Durmadan eziyet ettin! (13770) Sağken ağabeyine zulmedip, kabir azabı çektirdin! Ben sana kötülük mü ettim? Dürüst kişiden kaçan sevgili can! (Ey Kaңçoro!) Seni kızdırdım mı? (13775) Benim gibi koca halkta yok. Gelen, sen kimsin, uzak dur! Atalarının öcü bende yok, yaklaşıma bana felaket! Hey, öte git, ses, öte git!"

(13780) Gövdede kuş can kıymetli. Ses duysa Bakay ulur, çingirak sesi duysa hıçkırarak ağlar. (13783) Çingirak sesine benzer ses duyup Bakay ağlasa, kimsesizler de ağlayıp, dorukları göklere yükselen yalçın kaya, taş da ağlayıp, akan bulak, su ağlayıp, her türlü ot ağlayıp, Argın, Kırgız boyları ağlar. (13789) Ağlayan bütün canlılar ve mahluklar, kendi kaygılarını hatırlayıp ağlar. Han Bakay'ın yanına gelen, işte Karadöo adlı pehlivan yiğit de ağlar. (13793) İki gözünden boşalan yaşlar göğsünden sel gibi akıp, sabanla çizgi çekmiş gibi bütün kemikleri ayrılır. (13796) Yiğit Bakay'ı gördüğünde Karadöo'nün yüreği parça parça olur. Halkı yığamaz, ordu toplayamaz. Gayreti tükenir. Ne kadar uğraşsa da önceki gibi olamaz. (13801) Kederlenip, üzülür. Değerli bahadırı bu durumda gördüğünde, yaşlı kimsesiz adamın zor durumda kaldığını görüp, yüreği parçalanır. (13806) Bakay'ı görünce cesur bahadır Karadöo kederlenip, ses çıkarmadan dövüntüp, inledi. (13810) Kendinden emin bir sesle konuşarak ölümü yaklaşan Bakay adlı biçareye, insan olan Karadöo söz söylemeye başladı:

(13813) "Cehennem azaplarına, zorluklara maruz kalan Bakay esen mi? (13815) Kulübeyi mesken tutan ağabeyim esen mi? Atalar ile beraber büyüyen, zengin olan, her meseleyi en iyi şekilde çözen, yiğit ağabeyim esen mi?" (13821) O zaman yaşlı Bakay:

"Yavrum, sen diğer insanlardan farklı görünüyorsun. Ey, yavrum, bağırdığında ben bedbaht Bakay'ın yüreği parçalanır. (13826) Yiğidimin oğlu, bir çok mahrumiyetlere katlananın evladı, Kutubiy'in çocuğu, kıymetli kılıcın ucu, eskiden yadigar kalan, Kutu neslinin mirası! (13832) Sönen ateşi (yeniden) tutuşturup, ölen canı diriltir misin? Değerli kılıçtan sıkıca kavrayan, (yakında) toprak olacak yaşlı Bakay'ın hal hatırını soran, elçilik için görevlendirilen insan mısın? Haber almaya gelen han mısın? Can kurtarıcı yamaç, bel mısın? (13840) Zavallı (dostumun) dölü, ah yavrum, Karadöo, çocuğum sen mısın? Gözüm seyirdiydi -dileğimi (Tanrı) verir diye, sevdiklerimin yadigarı yetimlerden birisi gelir diye, toprak olacak Bakay ağabeyinin haberini birisi alır diye- (bu yüzden) geleceğini anladım. (13849) Yavrum gelir diye bekledim. Mezarımı derin kazarak bir birine denk çocuklar elleriyle gömerler diye tahmin ettim. Akan kanlı göz, ah yavrum, (bu günü) görür diye tahmin ettim! (13855) Çocuklar tan attığı sırada gelerek dedeleri ihtiyar Bakay'ı görür diye tahmin ettim! Ölümü çocuklar çılgılık kopararak gömerler diye tahmin ettim. (Bunların hepsini önceden anladım.) (13860) Bu ilginli Keñ-Kol, geniş Talas düşmanın yerleşeceği yer miydi? Bu dedeleri Bakay, kocayan insan, gömülmeden kalıp bozkırda, akbabanın deşeceği er miydi? (13865) Ah, Karadöo yavrum! Bahadırın (Semetey'in) yok olup, baştan çıkarılıp gittiği, soyuma düpedüz düşman olan Kaңçoro domuzunun geldiği, yandaşı çok olan kuvvetli Kıyaz'ın ekini biçip çuvallara doldurduğu zaman, çocuğum gitti, ah yavrum, annesinin karnında gitti bir yavru! (13874) Dul kadın olarak gitti Ayçürök! Atsız gitti Külçoro! Tutsak gitti

değerli insan! Ayçürök ile Külçoro umut bağlanan yetimlerim! Yavrum, onlar sağ mı? (13880) (Eğer) insansa, onlar da senin gibi davranıp gelir mi? Ak kefeneye sarıp, temizce yıkayarak asil Bakay ağabeyini çocuklar gelip gömer mi? (13885) Böyle bir gün olur mu? İhtiyar dedemiz Bakay diyerek çocuklar gelip, çığlık kopararak elleriyle mezara koyar mı? (13889) Temizce yıkayıp, kemha ile bağlatıp, zemzem ile yudurup, kumaş ile bağlatıp, ozanlara övdürüp, değerli kişilere korutup, toprağı açıp, mezar kazıp, kargı sallayarak mezarı derin kazıp, çevresini geniş kazıp, çukuru kırk arşın kazıp, kederli Bakay ölür mü? (13900) Göğşe toprak uçup, halk dört bir yandan kuşatarak sabırsızlanıp, hiç kimsenin görmediği bir şey olup, şimdiye kadar görülmüş yağ aşlarından daha görkemli toy olup, tandır yaptırıp, asil deve yavrusu ile kısır kısrağın iyisini seçip kestirerek kalabalık halka ün salıp, toprağa koyulup, ölünecek gün var mı? (13911) Dedeleri yaşlı Bakay'ı çocukların ağlayıp, vedalaşarak ah yavrum, gömecekleri gün var mı? Ayçürök, yetim Külçoro'yu ah yavrum, göreceğim gün var mı? (13916) Ah yavrum, Cediger'den geçtin mi? Ey, kurban olayım yavrum, ondan haber aldın mı? (13919) Yiğidimin dölü, Alake hanın biriciği, yorulmayan arslan Külçoro, Karadöö bundan haber aldın mı? (Külçoro'nun) boyu bosu uzun bir ağaç gibiydi. Ölmemişse geleceği zamandır. (13926) Kaçoro zulüm ettiğinde kederlenirim, yanarım. Umudum olan mükemmel insan Külçoro gelir diye kuvvet topluyorum. (13931) Çok eziyet ve ıstırap çekerek ot kulübede oturuyorum. Ölmemişse gelir diye, karındaki talihsiz küçük yetime bel bağlarım. (13936) Ay alçalıp, gün geçip, aradan bunca yıl geçip, bu fani dünya alt üst olup, yok olacak bu şekilde. (13940) İstırap çektim. Rahatım kaçtı. Kadın da olsa bahtsızın desteği belki ulaşır diye Ayçürök'e umut bağladım. Yavrum, kadındı, talihsiz. (13945) Cediger'e sahip olup halk yapan, er Kıyaz'ı bahadır yapan (Ayçürök'ün) güzel yüzü soldu mu? Umudunu bizden kesti mi? Küçüklük ağzını büzdü mü? (13950) Bizden umudunu kesti mi? Alev alev yanarım. Ayçürök'ten umudumu keserim! Çok şeyler gören ben Bakay, kor olurum, yanarım!" diye kederlenip, dövünerek Bakay konuştuğunda Karadöö üstünlüğünü, cesurluğunu bildirmeyi düşündü. (13959) Ölü gibi yüzü solup, Bakay'ı görüp ağlayarak Tanrı'ya yalvardı:

"Ey, ağabey Bakay, müjde! Gelinin erkek doğurdu! Toyuna doksan hayvan kesildi. (13965) Adı Seytek koyuldu. Gözü dönmüş bahadır Kıyaz yiğit Seytek'e ağı vermek istedi. (13970) Sevgili Çürök engel olarak ağıyı verdirmedi. (Seytek'in) boynuna muska takıldı. Kimsenin bilmediği çöle, kimsenin bilmediği göle (gelip), usta bir bahadır olup, yiğit oğlanlarla aynı seviyeye ulaşmış, çocukluğu bitip, bahadırlığı yaman olup, tastamam öyle büyütüldü. (13979) Han ağabeyim dinle sözümü! Altı yürük at ile Ayçürök'ün yazdığı muska ile yeryüzünü gezdim. Bakay'a dostu Momuncan'ı, en iyi tabip ve eczacıyı, mahir ustayı buldum. (13986) Yedi heybeyi sarıp, bağlayarak hecin devesine yükletip, erlik ve cesurluğu bildirip, yel yetmeyen yürük ata akıllı kişileri seçip, bindirerek her yere haber saldırap, şifalı ilaçtan her bir şehirden aldırıp, güçten düşüp, candan geçerek harcadım bütün varımı! (13997) Tabibi çağırdım. Her zaman pirin himmet ettiği bahadırın omuzunu tekrar eski durumuna getirttim. (14000) Şimdi vücut kuvvetlendi. (Külçoro) eskisinden daha güçlü bahadır oldu. Kıyaz'ı mezara soktu. Kıymetini bildirdi. Kötülük yapan düşman perişan oldu. (14005) Dağılmış olan yetimlerin, dul kadınların, birini dahi bırakmadan hepsini topladı. Kahrolası düşmanı mezara soktu. Bahadırlığını bildirdi. Ağabey, Bakay, müjde! (14010) (Allah) dileğimi vermiş. Sözünü ettiğin Külçoro ümitle beklenen kardeşin gelmiş. (14013) Babası öldüğünde anasının karnında olan küçük yetimin, Cediger'e gidip orada yetişen, değerli kılıcın ucu, arslanının dölü, Argın, Kırgız halkının yarısı, er Semetey çulpanı, yüreğin esas sırrı, Argın, Kırgız şehri, bahadır Semetey'in çocuğu, oğlun Seytek gelmiş. (14023) Ağabey Bakay müjde! Böylece Tanrı dileğini vermiş! Herkesin sultanı, havada yıldız çulpanı, han otağında oturanların en akıllısı, kederlilerin dostu, ay gibi kadın Ayçürök, ay gelinin gelmiş. (14031) İstıraplı günün bitmiş. Ağabey, Bakay, müjde! Ağarıp tanın atmış! Zulmeden düşman yok olup, yaptığı kötü işler düzeliyor, gözü dönmüş düşman yok olup, yeniden işler yoluna konup, beklediğin gelmiş. (14039) (Tanrı) dileğini vermiş. İstediklerin gelmiş. Kederin dağıldı. Haysiyetli insan idin, yeniden bahtın

açıldı. İç sıkıntın dağılıp, sükunet buldun. (14046) Sakalın büsbütün ağardığında, ölümün yaklaştığında, mezarım şimdi geldi deyip, iyi dileklerde bulununuz. (14050) Ta baştan han ağabeyim, dilediğin olmuş. Sevgili Bakay, yiğit ağabey, evvelden işin akmış." deyip Karadöö sustuğu sırada, diz büküp selam vererek Kanıkey ile Ayçürök sevinçle koşarak yiğit Bakay'ın önüne gelip, diz çöktüler. (14061) Elem ve kederle ağlayarak göz yaşları döküp, "han ağabeyim" diye bağırıp çağırarak art arda ikisi elinden tutup, kaygılanıp, bu kederli fakirler böylece birleşip, göz yaşları döktiler. (14067) Bunun üzerine çalışmayı düstur edinmiş ihtiyar Bakay ağladı. Kanıkey elem ve kederle hıçkırarak ağladı. Ayçürök acı acı ağladı. (14070) Çok ıstırap çeken muzdaripler, can sıkıntısı yok oldu. Bütün kederler hemen dağıldı. Bu şekilde karşılaştılar. Onların arkasından bahadır Seytek ile Külçoro art arda geldi. (14077) Kocayan Bakay dedeniz, bahadır Seytek'i gördüğünde, yaygara kopardı. (14080) İhtiyar Bakay kudretli ağabeyin:

"Bu gerçek mi, düş mü? Dileklerim gerçekleşti mi? Gözümü açıp, dikkatle bakınca gördüğüm çocuğum mu? (14085) (Şaşkınlıktan) ağzımı açıp, sevinerek öptüğüm çocuğum mu? Mezarımı derin kazarak beni gömecek kişi geldi mi? Ben öldüğüm zaman asil ağabeyim öldü diye benim yüzümü açıp bakacak kişi geldi mi? (14091) İstediğim bereketim, umudum, bahadırım (Seytek) geldikten sonra -vadim güzel, havza geniş- halkım da gelmez mi? (14095) Parlayarak dağdan görünen ayım gelmez mi? Kurban olayım arslanım, belleyip yeri kazın! Çok elem ve kederle ağlatmadan ağabeyinizi kazdığınız mezara koyun! (14101) Şimdi ölsem gam yemem! Manas ile beraber ölmeyenin vefasız dünyada hali budur!" dedi. Yiğit Bakay bayıldı. (14105) Kucaklayıp başını Külçoro, elem ve kederle ağladı. İşte o zaman:

"Ah, kaplan Bakay! Han ağabeyim! Sözü şeker, konuşması altın! Talihli ağabeyim! ilim ve irfan sahibi insan! (14110) Pulattan kargı sapına temren geçiren, karşısına yüz bin kişilik ordu çıksa, bir insan çıkmış gibi vuruşmaya başlayan, karanlık gecede yol bulan, harareti konuşmada uygun söz bulan, uçuruma atılsa ölmez, yaratılmış insanoğlunda ağabeyim senin gibisi bulunmaz! (14118) Saldırıp, düşmana hücum eden genç bahadır ben idim! Baht kapansa, baht açan bilgili tabip sen idin! Öfkeli söze aldırılmaz, karanlıkta bozkır tilkisinin izini arasa yanılmaz, kederlenip ağlayarak bağırırsak, han ağabeyim senin gibisi bulunmaz. (14127) Nehir yatağındaki çınarım! Canım gibi varlığına ihtiyaç duyduğum! Göçen baba ve atadan miras kalan yadigarım! Yel değmeyen sağlam çınarım! Uzağı gören ağabeyimiz, canımız! Bütün Kırgız'ın yükünü yüklenen kızıl kuyruklu tek hörgüçlü devamız! (14135) Bahadır Bakay dedemiz tekrar gelmez bu dünyaya! Öleceğinde karşılaştın, eceli gelip dünyadan göçeceğinde karşılaştın!" diyerek Külçoro Bakay'la konuştuğunda Bakay'ın gözleri açıldı. (14143) Keder dağılıp saçıldı. Bahtı açıldı. Genç bahadır Seytek, deden ihtiyar Bakay'ı yalnız yağ ile besledi.

SEMETEY'İN HALKINA DÖNÜŞÜ

KARADÖÖ'NÜN SEMETEY'İ GÖRÜŞÜ

(14148) Görkemli dağlık yer, arka tarafı Hindistan, altı şehirden oluşan Margalan, sonra Bukar, Samarkan. (14152) Uzaktan düşman gelmesin diye Kutu'nun oğlu Karadöö yüksek doruklu dağı izler, yalın kılıç kuşanıp, uçsuz bucaksız serap ülkesini on iki günde dolandır, çakaloz topunu çekip, ok atar, canlıları araştırarak dolaşmış. (14160) Kendisine ait dişi sürüsü olan yabani eşeği düşünce görür, yabani eşeği yakalayan yırtıcı kuş görür, ay ışığı ile aydınlanmış türlü toz görür, her türlü mahluk görür, nehir yatağında dolaşır, dağlarda tehlikeli yerleri gezermiş. (14166) Yabani hayvanların yattığı büyük dağ sırtını, bir dal bile bulunmayan beli, yabani eşeğin yattığı kurak yeri, bir dal bile bulunmayan çölü, her yeri gezermiş. (14171) Cediger halkı sakin yaşam sürer, hanları Karadöö ise avcılığa çıkarmış. (14174) Karadöö tepe aşıp, bel geçerek bütün cihanı dolaşır, altmış ayı, yüz arslan avlar, tek başına onları sırığa bağlayıp, tek hörgüçlü deveden tek hörgüçlü deveye yükleyip, ayak tabanı "tak, tak" ederek ses çıkarır, yabani eşek kovalar, av

avlayıp, üç ay, dört ay hiç durmadan avcılık yaparmış. (14184) İşte Karadöö, at yorup, yer yoklayarak yabani hayvan üzerine it koyuverip, alıcı kuşu salıvererek dağ sırtına çıkmış. (14188) Dağın görünmeyen burnunu, yetmiş dağ doruğunu, halkın ayak basmadığı vadiyi, halkın gitmediği çöl toprağını, göklere doğru yükselen boğazı, ayı bekleyip, kaplan kovalayarak geçip bele ulaşmış. (14195) Karadöö'nün oraya varınca yüreği burkuldu. Karadöö'ye boz yalçın kayalıklı dağ gibi durarak Semetey'in kendisi göründü.

(14199) (Karadöö): "Ah, aman! Çok kişi senin için öldü" dedi. "Dönüşü olmayan gerçek yeri, aziz kişi (Semetey) gördü" dedi. Halk ağıt yaktı. Herkes, "(Semetey) çelik palanın yeni eğelenmiş keskin yüzü idi, ruh olup gitti" dedi. (14206) Gerçek ise söylemiş: (Semetey) Narbuurul'a binmiş, Akolpok gocuğunu giymiş. Kargısının tuğu süzülerek dalgalanıyor. (14210) Altın yüzlü savaş baltası Aybalta yorulmaz bilekte parlayarak insanın gözünü alıyor. (Semetey) boz yalçın kayalıklı dağ gibi görüntüyor. Kuvveti dağın beline benziyor. (14215) Heybeti sırtlı bele benziyor. Halk idare eden başbuğa benziyor. Gök ile yerin efendisine benziyor. Pusatlarını kuşanmış bir halde at nalı biçimindeki dağı dolaşiyor. (14220) Parlayan yiğit bahadır, yalın kılıç kuşanmış, çok sinirlenip, öfkelenmiş görüntüyor. İrili ufaklı bir çok tepenin bulunduğu girdap gibi olan yerden yabani eşek sürüyor. (14225) Altında yürük atı Narbuudan'ı tırıs yürüterek at nalı biçimindeki dağı yerle bir ettiriyor. Mahmuzu demir, oturağı bakır, tüneği iki arşın olan genç ama güçlü sunguru, ak sunguru kondurmuş. (14232) Söz söylese peş peşe söylüyor. Keskin azı dişli Aktaygan'ı boş bırakmış. (14235) Yakası altın Akolpok, Semetey'in omzunda parlıyor. Atışa hazır Akkelte omuzda balkıyor. İnsanın gözünü alıyor.

(14240) Semetey'i gördüğünde o zavallı Karadöö'nün göz yaşları döküldü. Söyleyecek söz bulamadı. Bahadır sağmış deyip, sabırsızlıkla bekledi. (14246) Talih getiren han Bakay dedi. Çevik bahadır da dedi. Savaş başladığında kayboldu dedi. (14250) Nerede olduğu bilinmedi, ruh oldu dedi. Bahadır (Semetey) kavgaya girdiğinde, öldüğünü bir kişi göremeden, halk ağıt yakıp gömmeden, muradına yiğit bahadır erdi dedi. (14257) Bu şekilde bahadır yitip, gitti dedi. Halkın uğuldayarak söylediği baştan beri gerçek imiş. (14261) Bu tastamam Semetey'in kendisi imiş. Zavallının kendisiymiş. Sihir yapıp, göz boyayarak perinin kızı Kökmonçok onu götürmüş. (14266) Baştan çıkarıcılar onu kandırmış. Yoldan çıkarıp, kulağını işitmez, gözünü görmez yapmış. Konuşmayan hayvan yapmış. (14270) İnsanlardan ayırmış. Baştan çıkararak götürmüş. Bahadır Semetey'in insan ile işi yok, böyle bir kişi yok. (14275) İnsanla ilişkisini kesmiş, ruh gibi olmuş. (Hiç bilmediği) yabancı bozkıra düşmüş, dağ taş dolaşıp, at yorup, yer yoklayarak yabani hayvan üzerine it koyuverip, alıcı kuş salıvererek ava çıkmış. (14282) Ayılmayıp, bir büyük şaşkınlığa düşmüş. Bunu gören Karadöö'nün yüzünden kan çekildi. (14286) İki gözünden akan yaş göğsünden aşağıya döküldü. Semetey'i gördüğünde bu maksada ulaşmaya, arslan bahadırı yakalayarak Talas'a götürmeye büyük bir coşku ve heyecanla (karar verdi). (14295) Gerçek eğlence başladı. Kuş candan Karadöö gerçekten vaz geçti. Semetey'i gördüğünde ne yapacağını bilemedi. (14300) Bahadırı yakalayarak yiğitlik göstermeyi (düşündü). Karadöö bahadırı yakalayıp, yaşlandığında Kanıkey'e, kocadığında Bakay'a, yumuşak huylu, akıllı, çok akıllı Ayçürök'e, babasının yüzünü görmemiş yetim Seytek adlı delikanlıya, Külçoro'nun kendisine, Argın, Kırgız halkına göstermek için Ayköl'ü tutmaya karar verdi. (14313) Semetey beri gelinceye kadar dikkatle izledi. Atına teğeltiyi güzelce yerleştirip, eyerledi. Pusatlarını kuşandı. Yakalamak için tedbirler aldı. Altındaki yürük ata, eline dolamış olduğu akdiken saplı kıymetli kamçıyı salladı. (14321) Hızla atının diz kapağına vurdu. Öfkelenip haykırdı. "Ağabey" diye çağırırdı. Hiddetlenip, kuvvet topladı: (14325) "Han ağabeyim dur!" diyerek Semetey'e bağırırdı. Karadöö hızla atılıp, Semetey'in yanına gitti ve ona:

(14328) "Geniş dünyanı dar ettin! Yok olup, bizi zor duruma düşürdün! Kargaşalığı başlattın! Altmış kadın, dul yenge, obanı felakete attın! Dini nikahlı masum eşini, karını felakete attın! (14335) Tepeleri altın, düzlüğü hayvan ile dolu yerini felakete attın! Kalabalık Argın, kalabalık Kırgız halkını felakete attın! Yok olup,

alçaltın kendini! (14340) Kandı mı uykunuz? Talana uğrayıp, hırpalandı, kederli oldu Kırgız halkınız! Yıkılıp, kırılan dayanağımız (Semetey) yok oldu. (14345) Hızır'ın her zaman himmet ettiği arslanımız darmadağın olan halka varınız! Halk yönetip, han olup, bahadır, sultan olunuz! Her yana dağılan halkınızı yeniden toplayınız! (14351) Sarı dağ alnacı, bel kaldı, sizden sayısız Kırgız eli kaldı. Yürekte ukde çok. İşte yalancı dünya böyle. (14355) Düşmanın aşıp, asla çıkamadığı, sarı dağ alnacı, bel idin! Gücünüz Kap-too gibi devrilmez bahadır idin! (14359) Pehlivanlığın başkaca, bahadırılığın bir hayli, başbuğ idin, fil idin, böyle adlı sanlı arslan idin! Kaybolarak halkı kurutan, bahadır, yok olup giden sen idin! (14365) Bahadır, on ikiye geldiğinde vergi alan sultan sen oldun. Babanız asil Manas'tan daha iyi han oldun. Ata-Too'yu yurt tutun. (14370) Ala-Too'nun Kırgız'ını akıllıca hareket edip, halk yaptın. Dağ alnacı otlarla örtülü obana, halkına daima iyi şeyler yapan kişi oldun! Ahlaksızlığı olmayan dürüst kişi oldun! (14375) Ünlü bir kişi oldun! Tam anlamıyla bahadır, er oldun! Bununla beraber kaybolarak bahadır, halkını el yordamıyla yürüten sen oldun! Ganimet olup hepimiz, gitti güçlü kuvvetli kocamız! (14381) Bir kaşık kaldı kanımız! Helak oldu halkımız! Söze kulak veriniz! Umudumuz oğlun Seytek var. (14385) Halkını daha da hor görmeden dönut, ona gidiniz! Saygısızlık olacak bu davranışınız. Ey, halkınıza gidiniz! Kabalık olur bu davranışınız. (14390) Doğru söylenen sözü dinleyiniz! Bahadır, dönut, kapılı şehrini, ardında kalıp doğan Seytek adlı oğlunuzu görünüz! (14395) Sırtı olağanüstü güzellikteki belini, surlarla çevrili kapılı yerini yeniden gör han ağabey!" diyerek yalvardı. Karadöö Semetey'e yakararak acı acı bağırdı. (14401) Konuşup dursa da Karadöö, Semetey söylediklerini dinlemedi. Söylediklerini anlamadı. Göz gezdirip farkına varmadı. (14405) On paralık kıymet vermedi. (Semetey'in) apak yüzünü çevirdiği yok. "Ey, sen kimsin?" dediği yok. Karadöö'yü gördüğü yok. Büyük ve yüksek dağ gibi bahadır aldırmadı. (Karadöö'ye) on paralık kıymet vermedi. (Semetey) hiç tepki göstermedi. (14412) Konuşan insanoğluna "sen kimsin?" diye bir çift söz etmedi. Yüzüne hiç bakmadı. (14415) Hiç cevap vermedi. Semetey işte öylece, tek hörgüçlü deve gibi olan Buurul'u tırıs yürüterek ileriye atılmaya zorlayıp, elindeki Akşumkar, Akşumkar'ı çırpındırıp, Aktaygan'ını koşturup, Kayıpça'nın Kara-Ünkür, Kara-Ünkür'e yürütüp, karanlık çöktüp, güneşin battığı, halktan bazılarının yatmaya başladığı vakitte Kara-Ünkür'e girip yok oldu. (14427) Bakıldığı halde göze görünmedi. Nerede olduğu bilinmedi. O mağarada yok oldu. (14430) Karadöö'nün, öldüğü sanılan bahadırın (Semetey'in) ardında kalan yiğidin, kuş canı çırpındı. Sevgili arslandan ayrılınca dayanamayarak elem ve kederle ağlayıp, göz yaşları döktü ve tasalandı. (14435) Gayet dikkatlice baktığı sıradı kaybolan başbuğ yeniden göründü. Karadöö üzülüp, kederlenerek hile düşünmeden bağırap, ağabeyi şimdi gelmiş gibi, "bahadır, arslan" diye çağırıp, yanıp yakıldı. (14442) Öldüğü sanılan bahadırı gördüğünde nasıl sakin dursun? İssiz geniş nehir yatağında keskin bir çığlık kopardı. Büyük nehir yatağında hile düşünmeden bağırdı. (14447) O mağaranın ağzında cesaretleterek Karadöö "ağabey" diye ne kadar haykırdı. (14451) Kederi biraz da olsa azalmadı. Arslan Semetey bulunmadı. Karadöö, "Semetey'i ver!" diyerek boğuk sesle bağırap, düşmanca yaklaşarak o mağaraya saldırdı. (14456) Pulattan yapılan gürzü iki elle tutup döndürdü. "Mağaradaki kara taş, Semetey'i ver!" diyerek hızla indirdi. (14461) Gürzünden kıvılcım çıktı. Kara taştan ateş çıktı. Kuvvetle vuruşundan havaya toz yükseldi. Hiddetinden insanların ödü koptu. (14464) Hırslanıp, bağırap dağı taşı dövüp, "Semetey!" diye haykırap -bahadır imiş Karadöö- pek çok güç sarf etti. (14470) Öyle yaptığı halde Semeñ bulunmaz:

"Yan tarafı büyük kaya, kaykılan yüksek dağ, bu söylenen söze kulak asınız! Koynuna almadan ağabeyimi, hey, mağara, veriniz! (14476) Bu sözüme boyun eğmezsen, dağ sırtındaki sivri kayanı bozup yıkacağım! Arslan ağabeyimi vermezsen, büyük kaya seni yerle bir edeceğim! (14480) Her yerini bozmazsam, senden koyunların yattığı ağıl yapmazsam, dağ sırtındaki sivri kayanı dağıtmazsam, hesabını görmezsem, Karadöö olmayıp, öleyim! (14485) Tanrının bahadır yarattığı ağabeyimi sapasağlam göreyim! Üstündeki yemişini yolmazsam, taşını kırıp, parça parça etmezsem, seni yıkıp, tokmak gibi tepe yapmazsam!" deyip Karadöö

kederlendi. (14493) Karaltısını görtüp de iyice seçmeden sevgili bahadırdan ayrıldı. (14495) Vücudu yorulup, kuvveti tükendi. İki elden kan aktı. Büyük kayayı dövdü. Ay yüzlü savaş baltası ile güzünü yitirdi. En dayanıklı avuç ışıldayarak büsbütün soyuldu. (14501) Gayret azalıp, güç tükendi. Zavallı Karadöö bu şekilde hırslanıp, içi yanarak hiç karşılık alamadan büyük mağara ile vuruştı.

(14506) Zırhı parçalanan Karadöö, altındaki sevgili Kürön'ün başına gözüne vurarak atını bir sağdan bir soldan kamçılıyıp, kah sağdan, kah soldan mahmuzlayarak -(Allah) türlü mahluk yaratmış- altın bulmuş gibi, ruhu onu esirgeyip, başışlasın diye Baabedin'e kurban etmek için koyun adayıp, ruhlara kurban etmek için at adayıp, sevinçle bağırıp, Külçoro'ya seslenerek Talas'a girdi. (14518) İhtiyar Kanıkey'i, Bakay ile yaşlıları çağırıldı. Argın, Kırgız adaş halklarını, bir kişiyi bırakmadan hepsini çağırıldı (ve onlara şöyle dedi):

(14522) "Ay gibi kadın Ayçürök! Ey sevgili yengeciğim müjde! Senin kopanın birleşti. (14525) Saçılanın toplandı. Dertlerin bitti. Asil bahadırın bulundu. (Bundan böyle) düşman kederlensin! Aziz yenge müjde! (14530) Ölen bahadırın dirildi. Ayçürök ile Külçoro, adaşlar işitin! Han işit! Ey halk, hepiniz işitin! Bahadır ölmemiş diri imiş, ölmeyen insanın biri imiş. (14536) Yiten başbuğ bulundu. Ey, yengeciğim, müjde! Görtüp geldim Semeñ'i. Akşumkar'ı yanına almış, Ala-Köl boyunca yürüyor. (14541) Yırtıcı kuşları kaçırıyor. Altındaki Buurul'unu tırıs yürüttüp, ince eli sallanıyor. (14545) Aktaygan'ını yanında yürüttüyor. İnsanın gözünü alıp, boz yalçın kayalıklı dağ gibi görünüyor. Gördüm bahadırı, o gidiyor. Yürek yanıp, bin parçaya bölündü. (14550) Göz yaşlarım döküldü. (Semetey) evliya, bahadır, arslan gibi göründü. Altın boğazlı Aybalta yorulmaz bilekte parlayarak, ok geçmeyen Akolpok gocuğu üstünde balkıyarak, Manas'tan kalan Akkelte omuzda kımıldayarak, Kayıpçı'nın Kara-Üñkür'e atını sürüp, yok oldu. (14561) Taş yıkıp, dağ bozarak acı acı ağlayıp, kederlendim. Kayıpçı'nın mağaraya girince ondan ayrı düştüm. (14565) İz gördüm, bel gördüm, herkesçe tanınan arslanı ben gördüm. Bahadırımın kendisi imiş, bakan onun kara gözü imiş, ölmeyip yitmeyip dipdiri kalarak sevgili bahadırın yaşadığı zaman imiş. (14571) Arslan Semetey'i gördüğümde hile düşünmeden bağırdım. "Ağabey" diye çağırıldı. Kavgaya böyle başladım. (14575) Kuş canı böylece tehlikeye attım. Ağabeyimin kendisini gördüm. Acı acı ağlayıp, bağırdım. "Han ağabeyim" diye çağırıldı. (14580) Eskisinden bin defa ulu olmuş. Söylemeye dili yok, dilsiz olmuş. Hepimiz gidelim. (14585) Bahadırı yakalayalım. Pek çok atı, sayısız hayvanı ruhlara kurban keselim. Eğlenelim, gülelim. Hazineyi müjdelik için saçalım! (14591) Pulat kargının ucuna temren geçirelim! Yalnız maldan değil, talihsiz candan büsbütün geçelim. Göğe uçsun toprak, halk yığılsın küme halinde toplanarak. (14596) İstek ve düşünceler gerçekleşsin! Yer silkinip, halk çılgılık kopararak mükemmel toy olsun! Sayısız hayvan yığılsın! (14600) Büyük insan değil mi Semetey? Dağdan bir parçası görünen ay değil mi Semetey?". Karadöö bunları söylediğinde, ay gibi kadın Ayçürök çok kaygılandı. (14606) Göz yaşları döküldü. Badem gözlerinden devamlı yaş aktı. Kara gözlerinden sicim gibi yaş aktı. (14611) Sevincinden bağırıp çağırarak (şöyle dedi):

"Bu söylediklerin doğru ise kurban olayım Karadöö, hayatta kalmam için gerekli olan bir kaç şeyi bırak, geri kalanların hepsini al! (14616) Akıllı isen bilip al! Kızıl kuyruklu filimi al! Yürük at seçip, hayvanımı al! Kaybolan bahadır bulunsa, Karadöö senin gibi delikanlıya ay gibi yengen Ayçürök şimdi olsun sadaka! (14623) Dökeceğim kanımı, söylediğin söz gerçek ise kurban edeceğim canımı! (14626) Bereketli belimi, hemen getirirsen bahadırımı, kurban olayım Karadöö, yeşillendireceksin bağımlı!" diyen Ayçürök yengeniz kendini tutamayarak coşup, sevindi. Yanan içi basıldı. (14633) Bu müjde karşısında talih açıldı. Gönül coşup, şad oldu. İşte böylece Ayçürök kıymetli kırmızı ipeği top top bağlattı. Müjdeliğe vermek için yükletti. (14639) Kilitli hazinenin baltalayıp ağzını açtırdı. Pek çok serveti, sayısız hayvanı sarfedip, saçtırdı. Saf altını, çil altını, kimsesiz, zavallı, divane ve fakirlere verdirdi. (14646) Çılgılığı dağ gibi yükselerek yüce halka haberi duyurdu. Kederlendiği bilindi. Acı acı ağlayarak sevindi. (14650) Karadöö'den bu sözleri işitip, "Semetey sağ" dediğini işitip, bağı ezildi. Sevincinden ne söyleyeceğini

bilemedi. (14655) Semetey'i görüp de ölmeye hasret olan Ayçürök, bu habere pek çok sevindi.

Her zaman pirin himmet ettiği Külçoro sapasağlam idi. (14660) Yaratılan insanoğlu içinde han soyundan gelen kişi idi. Yanan kızıl kor idi. Bütün cihanda onun gibi biri yok idi. Er Külçoro bahadırın zırh giymiş balkıyor. (14666) Yiğit doğan bahadır insanın gözünü alıp, boz renkli kaya gibi görüntüyor. Uzun boylu, geniş omuzlu, hem pehlivan, hem arslan, bir daha dünyaya böyle bir yiğit gelmez. (14672) Er Külçoro ağabeyiniz, bahadır Seytek çocuğunuz, hepsi hep birlikte geldi. (14675) Argın, Kırgız'ın hepsi, Kanıkey, Bakay adlı ihtiyarı, kaynaşan halkın hepsi, pek çok akıllı kocası, akıllı genci, bir kişi kalmadan bütün halk toplandı. (14681) Görsen ne güzel bir manzara oldu! Göğü yaran çığlık koptu. (Halk) ruhu onları esirgeyip, bağışlasın diye Baabedin'e kurban kesmek için koyun adayarak bağırdı. Bahadır sağ imiş deyip bir birine haber verdi. (14686) Ruhlara kurban etmek için at adayarak halk çığlık kopardı. Bağırıp çağırarak (şöyle dedi):

Bu sözün gerçek ise dört bir yanı gezelim. (14690) O mükemmel yere varalım. Cidden yola çıkalım. Bozkır ve dağdaki bütün halklar kımıldayarak harekete geçmiş gibi olalım. Argın, Manas, Kara Kan, Almambet, Çubak adlı bahadırlar dirilmiş gibi olalım. (14697) Bozkır ve dağdaki bütün Kırgızlar bağırıp çağırarak hareket etmiş gibi olacağız. Aziz anam Kanıkey yeniden Ayköl'ü doğurmuş gibi olacağız. (14702) Kara niyetli düşman karşısında (Semetey) bize yeniden bayrak olmuş gibi görünecek. Semeñ dönse, Kırgız'a bayrak olmuş gibi görünecek. (14706) Bu durumda hakikaten Argın ile Kırgız'ın talihi açılmaz mı? Kısmeti artıp, bahtı açılıp, yolunu şaşırın halk tekrar yola girmez mi? (14710) Sıcaktan insanı koruyan korunaklı çınar gelmez mi? Bahadır yanımıza gelse! Yeniden Tanrı onu bize vermez mi? Kederin hepsini dağıtmaz mı? (14715) Böylece gün neşeyle dolup, taşmaz mı? Gündüzü zevk, gecesi eğlenceyle dolup taşan sevgili halk, Talas'ı yurt edinmez mi? Yapacak bir şey bulamadığında karaca avına çıkıp, yiğidi Semeñ geldiğinde bol bol eğlenip, halk bağırıp çağırarak üşenmeden oynamaz mı? (14723) Ey Karadöö! Bahadır ey! İsteyip durduk iyi de kadir gecesine benzeyen gece nerede? Ölümünden sağ salim kurtulan genç bahadır Semetey'in geleceği gün nerede? (14730) Ölümünden kurtulan bahadırı göreceğimiz gün nerede?" diyerek halk dileğini belirtip, sırrını söyleyerek gürültü kopardı. Halk yürümeye başladı. (14735) (Semetey'i bulmak için) yola çıktı Külçoro, can yoldaşı ise Karadöö. Ok geçmezi giydiler, ok yetmez yürük ata bindiler. Badem çiçekli gocuk giyip, kurutulduktan sonra un gibi dövülmüş etten bolca alarak kayıp olan Semeñ'i aramaya çıktılar.



DİZİN

DİZİNİN DÜZENLENİŞİ

1. Kırgız Türkçesi metnindeki her sözcük ve birleşik şekil sözlükte yer almıştır.

2. Kırgız Türkçesi isim ve fiil kök veya gövdeleri ile sıfatlar, zarflar, edatlar, yabancı asıllı sözcükler ana madde olarak alınmıştır. Ana maddelerin altında kendi içlerinde alfabetik olarak dizilen ara maddeler verilmiştir. Ara madde olarak alınan şekiller şunlardır:

a. Çeşitli birleşikler.

b. Geçici isim ve sıfat teşkil eden eklerle yapılan isim ve sıfatlar ile bu isim ve sıfatlarla kurulan birleşik şekiller.

3. Ana madde olarak alınan sözcüklerin veya birleşiklerin birden fazla anlamı varsa, bu anlamlar 1., 2., 3., ... numaralarıyla gösterilmiştir.

4. Birden fazla anlamı olan ana maddelerin her anlamının sonunda, o anlamıyla ilgili sözcük veya birleşik şekiller, o sözcüğün yapım veya işletme ekleri almış biçimleri ile karışık bir halde alfabetik olarak dizilmiştir.

Sözcüğün geçtiği yer dize numarası verilerek gösterilmiştir.

5. Ara madde olarak alınan sözcük ya da birleşik şekillerin birden fazla anlamı veya ufak tefek mana farkı varsa, bu anlamlar ; (noktalı virgül) işaretiyle ayrılarak gösterilmiştir.

6. Her sözcük ve birleşik anlamı verilirken metinde geçtiği anlam dikkate alınmış ve en ince anlam nüanslarına kadar verilmeye çalışılmıştır.

7. Birleşik şekiller grubun birinci sözcüğünde metinde geçtiği şekilde, diğerlerinde ise 3. Teklik Kişi ağzından söylenmiş biçimi ile verilmiştir.

8. Birleşik şekillerde anlam, birinci sözcükte verilmiştir.

9. Sözlükte ses değişikliğine uğrayan sözcüklerin bütün şekillerinin birlikte değerlendirilebilmesi için, bakınız (bkz.) işareti verilerek sözcüğün diğer biçimlerine bakılması sağlanmıştır.

10. Sözcüklerin dilbilgisi kategorileri ile yabancı asıllı sözcüklerin kökenlerinin hangi dilden olduğu gösterilmemiştir.

A

- a bkz. al I
a. 12619, 13575, 14272
aalam cihan, alem
a.+(ay aalam çal-) 14175
a.+da(ay aalam) 14663
a.+dan 11728, 11794, 14671
a.+dı(ay aalam) 11504, 11641
a.+ga 12803
aalamdik sayısız, hesapsız
a. 12451
aba (yaşlılara hitap tarzı); amca
a. 12810, 12814, 12824, 12876, 12878,
12882, 12904, 12916, 12945, 12947,
12950, 13208, 13962, 14009, 14023,
14032, 14052, 14132, 14396
a.+bız 12927
a.+m 12616, 12788, 12794, 12801, 12827,
12835, 12845, 12847, 12893, 12905,
12913, 12914, 12925, 12929, 13134,
13166, 13189, 13191, 13193, 13198,
13203, 13211, 13217, 13816, 13820,
13979, 14050, 14089, 14107, 14109,
14126, 14325
a.+mdan 12837, 12841, 13119, 13150
a.+mdı 14474, 14485
a.+mdın 12550, 13201, 14577
a.+mı 12805
a.+ñ 12596, 12600, 13035, 13306, 13666,
14080
a.+fidan 12091
a.+fıdı 12708, 13044, 13604, 14099
a.+fıdın 13687
a.+fız 13673, 14672
a.+sı 12585, 12587, 14439
a.+sın 13846, 13883
abake sevgili amca, amcacık
a. 12763, 12797, 12873
a.+ kıl- amca saymak, amca kabul etmek
12754
a.+m 12567, 13131, 13144, 14117, 14478
a.+mdın 13179
abakele- amcacığım diyerek bağurmak
a.-p 14323, 14448, 14573
abal I eski, geçmiş, evvel
a.+dan 11607
abal II hal, vaziyet, durum
a.+ım(al abal) 12832
a.+ın(al abal) 13836
abala- amca diyerek bağurmak
a.-p 14062, 14579
abayla- basiretli olmak
a.-p 11595
abıdan pek, çok, pek çok
a. 14469
abiyr şeref, namus, onur, vicdan
a.+ım cabıl- gerçek benliğimi muhafaza
etmek 12044
acal ecel, ölüm zamanı
a.+(kas acal cet-) 14138
a.+ cet- ecel gelmek 13539, 13580
a.+dan 12456, 13315
a.+ı cet- eceli gelmek 12592
acidaar ejderha
a.+day 12852
acıl-da- hiddetle homurdanmak
a.-p 13520
acıra- ayrılmak
a.-p 13718
acırat- ayrılmak; kavga edenleri ayırmak
a.-ıp 14270
a.-ıp al- kurtarmak 11686
a.-sañ 11895
Acuruk (mitolojik bir boy adı)
a.+tun 13743
aç I aç, tok değil
a. 13281
aç II ıssız; keskin; yorulmaz
a. 14211
a.+ bilek yorulmaz bilek 14554
a.+ bolot mızın calaş- (destanlarda
bahadırların yeminlerini pekiştirmek için
kullandıkları bir deyim); yemin etmek
12514
aç- açmak, kapalı bir şeyi açmak; oyarak ya
da kazarak çukur, delik oluşturmak
a.-alı(külkü aç-) 14588
a.-ıp 14083, 14085
a.-ıp(boor aç-) 13647
a.-ıp(kara cer aç-) 13895
a.-ıp közdü cumguça göz a ç ı p
yumuncaya kadar 13537, 13646
a.-kan(bak aç-) 14120
a.-timbi 13746
Açalbars (Semetey'in hançeri)
a. 11910
açıl- açılmak
a.-at(umaçtay közü açıl-) 12072
a.-bayt 12719
a.-dı(ay kabagı açıl-) 12380
a.-dı(bagı açıl-) 14043
a.-dı(kabaktın baarı açıl-) 14142
a.-dı(kumar açıl-) 14072
açka aç, tok değil
a. 12357
açtır- açtırmak
a.-dı 14640
açuu hiddet, öfke
a.+m kel- hiddetlenmek 13268
a.+suna kabıl- öfkelerini çekmek 12454
açulan- kızmak, hiddetlenmek, öfkelenmek
a.-ıp 13524, 14322
adam I insan
a. 11432, 11433, 11456, 11730, 11732,
12272, 12645, 12751, 12752, 12889,
13164, 13470, 13471, 13738, 13812,
13880, 14199, 14273, 14275, 14414
a.+dan 11524, 11549, 11689, 12688,
13246, 14270
a.+day 11529, 14112
a.+dı 11395
a.+dın 11357, 11384, 12509

- a.+dın közün tayıt- insanın gözünü almak 13452
a.+ga 12290, 14415
a.+ uulu insanoğlu 14116, 14412, 14660
adam II (*şaşma, sevinme gibi duyguları anlatan ünlem*)
a. 12713
adaş- yanılmak, şaşırarak
a.-ıp(adaşıp kal-) kötü duruma düşmek 13686
ademi hem ruhen hem fiziksel olarak güzel, mükemmel, eşsiz insan
a. 11592
adır tepemsi yer, küçük tepeler; bozkır
a. 12234
a.+da 12918
a.+dağı 12551
a.+tı 14335
a.+tıfda 12934
adırmak dağın alnacı, dağın cephesi
a. 11485, 12230, 12761, 14351, 14356, 14372
aga ağabey, büyük erkek kardeş
a. 12570, 12570, 13075
a.+sı 12692
a.+sın 13770
a.+ ini bol- ağabey-küçük erkek kardeş olmak 12696
agala alaca
a. 11480
agar- ağarmak, aydınlanmak
a.-gan 12817
a.-ip 14033
agayın erkek kardeşler; akraba, hısımlar
a. 12557, 12813
Agış (*kahraman, Kıyaz'ın babası*)
a.+tın 11864, 13000, 13325
agıt- bırakmak, (bağlı hayvanları) koyuvermek
a.-ıp(it agıt-) 11737, 14186, 14280
ak I 1. ak, beyaz
a. 11576, 12107, 13245, 13882, 14231
a.+ bol- iyileşmek, sağalmak 12051
a.+ buuday danın çaynaş- ekmek üzerine yemin etmek 12971
a.+ buuday nanın çaynaş- ekmek üzerine yemin etmek 12511
a.+ buudaydan danı ursun ekmek çarpsın! 13098
a.+ cilkının çafı ursun (*yemin ederken kullanılan bir deyim*); harf. beyaz atın tozu çarpsın! 13097
a.+ında(agında) 11453, 13578, 13750, 14046
2. değerli, kıymetli; temiz, namuslu; talih getiren
a. 12538, 13086, 13829, 13834, 13919, 14015, 14053, 14319, 14333
a.+ bolot mlzin calaş- (*destanda bahadurların yemintlerini pekiştirmek için kullandıkları bir deyim*); yemin etmek, ant içmek 12973
a.+ coltoy talih getiren, başarı getiren 13600, 14246
a.+ dilde çil altın 14643
a.+ miltenin çoğu ursun (*karşısındakini dediği şeye inandırmak için edilen yemin*); fitilin ateşi vursun! 12525
3. masum, temiz, saf
a. 14333
ak II haram etme
a.+(emçek sütlin ak kıl-) 13563
ak- akmak, akıp gitmek
a.-ıp(agıp) 12111
a.-kan 13786, 13793, 14286
Akbala (*kadın kahraman, Külçoro'nun karısı*)
a. 11382, 11970, 11975, 12063, 12067, 12081, 12089, 12106, 12151, 13074
a.+ga 12066
a.+tı 11976
akıl akıl
a. 11812
a.+(kayıptan akıl tabıl-) 13503
a.+ bilip al- söylenen sözün değerini bilmek 12912
a.+ kozgo- akıl yürütmek 12668
a.+ tabıl- farkedilmek, anlaşılacak 13184
a.+dan 13685
a.+dan boştoo çaş genç, çok genç 11563
a.+ga 14305, 14306, 14679
a.+ga kel- aklını başına toplamak 12763
a.+ga kön- akla boyun eğmek 13253
a.+ınan tan- akli başından gitmek 13664
akılduu akıllı
a. 14616
akılman düşünceli, anlayışlı; akıllı
a. 12469, 12580, 12689, 13217, 14678
akır kötü; kötülük
a.+ takır zaman kötü, kötülük, kötü iş; felaket, bela 13318
akırın yavaş
a.+ ayt- yavaş konuşmak 11746
a.+ silylş- yavaş konuşmak 11466, 13088, 13810
akırkı son, sonraki
a.+sı 13330
Akkelte (*Semetey'in tülfeği*)
a. 12209, 12524, 13179, 13395, 13465, 14237, 14557
a.+tı 13427
akmak ahmak, aptal
a. 13252
Akolpok (*Semetey'in gocuğu, zırhı*)
a. 12205, 12558, 13112, 13139, 13388, 13456, 13465, 14208, 14235, 14555
a.+um(Akolpogum) 13460
Aksaray (*saray adı*)
a. 11656
Akşumkar (*efsanevi bir kuş, Manas'tan Semetey'e yadigar kalan sungur*)
a. 13144, 14419, 14539

akt antlaşma, yemin
a.+ buz- yemini bozmak 11640
Aktaygan (Manas'tan Semetey'e yadigar kalan
taşı)
a. 12287, 14233
a.+ın 14421, 14545
Aktinte (hançer adı)
a. 13642, 13655
a.+ni 13653
Akun (kahraman, Ayçürök'ün babası)
a.+dun 13538
al I o, şu
a. 11387, 11467, 11544, 11656, 12053,
12166, 12178, 12183, 12200, 12211,
12314, 12498, 12543, 12569, 13005,
13145, 13167, 13476, 14069, 14241,
14429, 14430, 14447, 14455
bkz. a, o I
al II 1. güç, kuvvet; kudret
a.+ cetpe- güç yetmemek 11761
a.+ ket- gücü tükenmek 12316, 14495,
14501
a.+ıbız(alıbız ket-) gücümüz yok
olmak 11605
a.+ımdı(alımdı ketir-) gücümü
yitirmek 13994
2. hal, vaziyet, durum
a.+(tirlü al bol-) 14727
a.+ abal hal hatır 12832, 13836
al- 1. almak, kabul etmek
a. 12560, 14614, 14615, 14617, 14618
a.-(öç al-) 12422
a.-(til al-) 12814, 12893, 12905,
12913, 13253, 13349, 13352
a.-(tilimdi al-) 12156, 12824
a.-a cür- almak 13642
a.-alı 12495, 12507
a.-amın 13192
a.-ar(köç al-) 11873
a.-ar(öç al-) 11875
a.-arın(aytkan tili al-) 13254
a.-arsıñ 13033, 13222
a.-at(esine al-) 12584
a.-ayın 12568, 13180
a.-ayın(başın al-) 12577
a.-bay 13197
a.-bay(aytkan tildi al-) 13258
a.-bay(kol al-) 13798
a.-bay(tınç al-) 13441
a.-bay(til al-) 13001, 13261, 14401
a.-bay(uyku al-) 13442
a.-baybı(Kuday al-) 11395
a.-bayın(başı al-) 13049
a.-çuu(eki tızgın bir çılıbır al-) 12391
a.-dı 12417, 12418, 12423
a.-dı(başın al-) 11914
a.-dı(çaçtan al-) 13527
a.-dı(kol al-) 12478
a.-dı(köç al-) 12420
a.-dı(tülp etekten al-) 11965
a.-dım(kandı al-) 13514
a.-gamın(öç al-) 13517

a.-gan 11733, 11910, 14161
a.-gan(ölçöösün al-) 13040
a.-ganda 13440
a.-ganda(kün esebin al-) 11858
a.-gın(başın al-) 12994
a.-ıñız 12766, 12874, 13240
a.-ıñız(aytkan tildi al-) 11514
a.-ıp 11531, 12193, 12356, 12796, 13629,
14291, 14539, 14740
a.-ıp kal- almak 13132
a.-ıp ket- götürmek 14265
a.-ıp(bet al-) 11368, 11663, 12646
a.-ıp(düynö al-) 12199
a.-ıp(ton al-) 14739
a.-ıpsız(eki tızgın bir çılıbır kolgo
al-) 13607
a.-ıptır(katın al-) 12617
a.-sak 12405, 12408
a.-sañ(til al-) 13244
a.-uuçu 14710
a.-uuga 12754
a.-uuga(kek al-) 13567
2. (yardımcı fiil olarak al-, -p zarf-fiil
ekini almış esas fiile getirildiğinde, iş
yapanın bu işi daha çok kendisi için
yaptığını ve iş sonucunun işi yapan kişiye
yöneldiğini gösterir)
a.-(akıl bilip al-) 12912
a.-(billip al-) 12155, 12812, 12892, 14616
a.-(kültüp al-) 12950
a.-(ugup al-) 12213
a.-a(buzup ala al-) 12907
a.-alı(karmap al-) 12517, 14585
a.-alı(surap al-) 12547
a.-alı(tuugan bolup al-) 12825
a.-basam(bulap al-) 12125
a.-basam(çaap al-) 12980
a.-basam(karaan kılıp al-) 13249
a.-bay(ölüp al-) 13708
a.-dı(culup culup al-) 12313
a.-dı(kurçap al-) 12285
a.-dı(suurup al-) 13654
a.-gamın(taap al-) 13985
a.-gan(kaalap al-) 14091
a.-ganday(taap al-) 14512
a.-ganı(karmap al-) 14300
a.-ıñız(acıratıp al-) 11686
a.-ıñız(cıynap al-) 14350
a.-ıñız(kültüp al-) 13235
a.-ıp(atıp al-) 14177
a.-ıp(karmap al-) 14302
a.-ıp(suurup al-) 11912
a.-ıp(süyröp al-) 11905
a.-ıp(zorduktap al-) 12425
a.-ıptır(catıp al-) 11377, 12620
a.-sa(töröp al-) 11826
a.-sañ(kültüp al-) 12847, 13253
3. (yardımcı fiil olarak al-; -a, -e, -o, -ö,
-y zarf-fiil ekini almış esas fiile
getirildiğinde yeterlik ifade eder)
a.-bay(bara al-) 11461
a.-bay(baştakıday bolo al-) 13800

- a.-bay(bere al-) 12635, 12642
a.-bay(bile al-) 14402
a.-bay(coop bere al-) 11932
a.-bay(kıya al-) 13671
a.-bay(kıya albay tur-) 11561
a.-bay(kömö al-) 14254
a.-bay(könö al-) 12634, 12641
a.-bay(körö al-) 14253
a.-bay(ölö al-) 11459, 13669
a.-bay(özün ölçöp bile al-) 13260
a.-bay(tıya al-) 11388
a.-bay(toktono al-) 14631
a.-bayt(buzup ala al-) 12907
ala karışık renkli, alaca
a. 12349, 13104
a.+(boz ala) 12033
Ala-Köl (bir göl adı)
a.+dü 14540
Ala-Too (Aladağ sıradağları)
a. 12321, 13620
a.+doy 13243
a.+nun 14370
alaçık kulübe
a. 13815, 13932
a.+ bol- kulübe olmak 13752
a.+ kıl- küçücük olmak 13682
alakan avuç
a. 14499
a.+ cay- avuç açmak 11992
a.+day 12991
Alake (kahraman, Almambet'in sevgi, okşama belirtecek biçimde kısaltılmış adı)
a.+ñ 12539
a.+m 13920
alapay
a.+ın tabalba- şaşakalmak 12633, 14299
alar onlar
a. 11823, 12729, 13880
a.+dan 11601, 11822
a.+dın 13557, 14074
alaykum aleyküm, sizin üzerinize
a.+(saloodon saloom alaykum) 12757
alban her
a. 12429, 13089, 13149, 13787, 14163
ald ön, ön kısım
a.+ına 14059
a.+ınan(bet ald) 11352
a.+ında 13556, 13589, 13608
a.+ında 13109
Alda I Allah
a.+ taala yüce Allah, Allahü teala 11431, 12242
alda II (sitem, yakınma, azar, beğenme gibi çeşitli duygular anlatan cümlelerde kullanılan ünlem); heyl
a. 11972, 13611
aldı en iyi
a. 12894
aldır- aldırarak, almak eylemini yaptırmak; mitsaade etmek
a.-bay(sır alır-) 13337
a.-dım 13997
a.-ip 13993
algansı- aldı tasavvur etmek, aldı tahayyül etmek; almış gibi yapmak
a.-p 14504
alım vergi; haraç
a. 14366
a.+ına ber- haraç vermek 12453
alış uzak; uzaklık
a.+ka 12023
a.+kı 12035
a.+tan 11814, 12006, 14152
alış vuruşma, kapışma, savaşma
a.+ tartıp başta- savaşmak, vuruşmak 13469
alış- vuruşmak, çarpışmak, savaşmak
a.-ip 12645, 12967
a.-kan 11629
a.-sa 13446
alma elma
a.+ bışıp köñ bol- yediği önünde yemediği arkasında olmak 12602
a.+day 12107
Almabaş (tüfek adı)
a. 12210, 13174
Almambet (kahraman, Küllçoro'nun babası)
a. 13085, 14695
altı altı, beşten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
a. 12210, 12323, 12819, 12990, 13090, 13100, 13304, 13980, 14150
a.+(on altı) 11376
a.+(on altı bol-) 11364
a.+ miñ altı bin 12626, 13343
a.+ san altı yüz bin; sayısız 12918, 12919
a.+ san bol- altı yüz bin olmak; sayısız olmak 11633
altmış altmış, elli dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
a. 13334, 14176, 14331
altın altın, altından yapılmış
a. 11621, 11799, 11810, 12254, 12352, 12566, 12618, 12702, 12931, 12934, 13143, 13153, 13165, 13383, 13455, 13657, 13704, 14108, 14210, 14235, 14335, 14512, 14553
a.+(appak altın) 14643
a.+ sömöy on parmağında on marifet olan 11591
aman sağ, sağlam, esen
a. 11862, 12009, 12009, 12011, 12015, 12018, 12795, 14730
a.+(közün aman kör-) 12008
a.+ bol- sağ kalmak, sağ olmak 11709, 11874
a.+ cat- esen olmak, sağlam olmak 12940
a.+ kal- sağ kalmak 13366
a.+bı 13879
amanat emanet
a. 13169
ana ana, çocuğu olan kadın
a.+ñ(atası anası de-) 13767

- anda** o zaman
a. 11727, 11848
- andan** ondan, şundan
a. 11951, 13918
- anday** onun gibi, öyle
a.+ **mınday** degiçe kaşla göz arasında, ansızın 11966, 13536, 13645
- anı** onu
a. 13398
- anın** onun
a. 12459, 14172
- ant** ant, yemin
a.+ **kıl-** yemin etmek 12513
- antip** öyle, o şekilde
a. 12729
- añ** yabani hayvan
a. 14541
a.+ **uula-** avlamak 14181
- añdı-** pusu kurup beklemek, yakalamak için beklemek
a.-p 14193
- añgeme** konuşma, görüşme; görüşüp dertleşme
a.+ni **kur-** konuşmak, görüşmek; görüşüp dertleşmek 11606
a.+ni **kura-** konuşmak, görüşmek; görüşüp dertleşmek 11742
- añtara** içini dışına getirme, ters yüz etme
a.+ **say-** yok etmek, yerle bir etmek 13045
a.+ **serp-** alt üst olmak, yerle bir olmak 13938
- appak** apak, bembeyaz
a. 13638, 14406
a.+ **altın** saf altın 14643
- apsay-** korkunç bir surata sahip olmak; hiddetlenmek, öfkelenmek
a.-sam 13268
- ar I** her
a. 11723, 11723, 11724, 12110, 12669, 12909, 13309, 13310, 13993, 14205, 14511
a.+ **düynönü** tefi çeç- her meseleyi en iyi şekilde çözmek 13819
a.+ **kıyal** her duruma uyum sağlayabilen 11591
- ar II** ar, utanma, utanç duyma
a.+tı çok arsız 11750
a.+ıman 11556, 11802
- ara** ara, aralık, boşluk; fasıla
a. 11741
a.+dan 12499, 13937
a.+sın 14190, 14192
- araçala-** kavga edenleri veya dövüşenleri ayırmak
a.-p **kal-** kavga edenleri ayırmak 13649
- arak** içki; votka, rakı
a.+ **leşes** mas delidolu 11562
- arala-** gezmek, dolaşmak
a.-p(tal tokoy taş arala-) 14277
- aram** murdar; piç
a. 13413, 13417
a.+dı 12515, 13418
- a.+ım 13056
a.+ıñ(can aram) 13251
a.+ **zaada** piç 12124
- arbak** ruh; ölüntü ruhu
a.+ı(arbagı) 11634
a.+ı **oor(arbagı oor)** kötülük düşünülmediğinde ruhu insanı çarpan 12805
a.+tay 12341
- arbayt-** biçimsiz bir tarzda açmak, apışmak
a.-a **serme-** küçük ve güçsüz bir şey gibi elle hızla kavramak 13269
- arbin** çok, pek çok
a. 14586, 14641
- argın I** melez
a. 13413
- Argın II** (bir boy adı)
a. 11520, 11610, 11780, 11866, 12232, 12382, 12458, 12470, 12493, 12614, 12630, 12636, 12726, 13788, 14017, 14020, 14310, 14337, 14520, 14675, 14694, 14706
a.+ga 12628
- arı I** öte, öteye
a. 13779, 13779
a.+nan 13671
- arı II** hem
a. 12687, 12687, 14670, 14670
- arı-** yorulmak
a.-bas 13100
a.-gis 12819
- arıl-** uzaklaşmak; temizlenmek
a.-bas(arman arıl-) 12879
a.-bay(armanı arıl-) 14451
a.-dı(arman dartı arıl-) 14526
- arıt-** yormak, bitirmek
a.-ıp 13445
a.-ıp(at arıt-) 11736, 14185, 14279
- arka** 1. vücut, beden
a.+sı 13601
2. arka, koruyucu, kayırıcı
a.+ **kıl-** umut bağlamak 13878
a.+ñdı 13042
- arkan** 1. kalın ip, halat
a. 12857
2. (4-5 metreye denk uzunluk ölçüsü)
a. 12863, 13339
- arkar** dağ koyunu
a.+ (beş arkar cıldız) 12012, 12355, 13120
- arkay-** göklere doğru yükselmek
a.-gan 12164, 13785, 14192
- arkıra-** gürlmek, gürlüdemek
a.-p 12148
- arman** ukde, içe dert olan şey
a. 14353
a.+ (arman müşkül tart-) çok ıstırap çekmek 13931
a.+ (ölsöm arman çok) 14101
a.+ **arıl-** içteki ukdesi yok olmak, kederi azalmak 12879
a.+ **dartı arıl-** dertleri bitmek 14526
a.+dan 11722

- a.+dın baarı basıl- ıstıraplar dinmek
12381
- a.+ı(armanı arıl-) kederi azalmak
14451
- a.+ın ayt- içindeki ukteyi söylemek
11423
- a.+ın aytıp tur- içindeki ukdeyi
söylemek 11900
- armanduu fani, ölümlü, dünyevi
a.+ dartı çaçıl- dünyevi dertleri yok
olmak 12070
- arpa arpa
a. 11846
- a.+sın kam or- işine engel olmak,
düzenini bozmak 13762
- arsız utanması, sıkılması olmayan, yüzüstü
(kimse)
a. 13016
- arsızlık utanmazlık, yüzüstü, arsızlık
a.+ın(arsızlığın) 13414
- arstan arslan
a. 12156, 12436, 13193, 14176, 14290
- a.+dan 13613
- a.+day 12145, 12148
- a.+ımdın 12097
- a.+ıfıdın 14016
- art art, art kısım, arka taraf
a. 13557
- a.+ı 11700, 14074
- a.+ı(bolottun artı toñ bol-) 11539
- a.+ı sasık kendisine iyilik yapan kişiye
kötülük yapan insan; iyilik yapılan
insandan zamanla kötülük görülebileceği
düşüncesi; güçsüz (insan) 13046
- a.+ımda 11648
- a.+ına 11412
- a.+ınan 13574
- a.+ında 11396
- a.+ıfıda 14393
- art- yükletmek
a.-ıptır 11378
- artık daha fazla; daha iyi
a. 11524, 11575, 12892, 13246, 13525,
13598, 13768
- a.+ıraak(artıgıraak) daha iyi 13904,
14368
- artıkça ayrıca
a. 11413, 11434, 11605, 12464, 13174
- artıktık üstünlük; meziyet
a.+ın(artıktığın) 13957
- artil- birinin ardında kalmak; fazla
görülme, yük sayılmak
a.-a tuugan han soyundan gelen 14661
- a.-dım 11455
- a.-gan 12133
- aruu arı, temiz
a. 13882
- as mahzun, hazin
a.+tan 14451
- asıl asil, soylu, yüce
a. 11654, 11697, 12662, 12893, 13211,
13906, 14089
- a.+dan 13221
- a.+ı 13883
- asın- asılmak; kuşanmak
a.-ganda 13168
- aska yalçın kayalıklı dağ
a. 13245
- a.+bız 12926
- askar yalçın kayalıklı dağ
a. 12349, 14197, 14213, 14547
- a.+day 13011
- asker ordu
a.+ı 11633
- asman gök, gökyüzü
a. 14682
- a.+dağı 12815
- a.+dan 11628
- a.+ga 12403, 13900, 14594
- ast 1. alt, alt kısım
a.+ı 11800
- a.+ına basıp kal- altında kalmak
11969
- a.+ında 14225
- a.+ındığı 14318, 14507, 14542
- a.+ıfıdağı 11694
2. ön, ön kısım; bazı, kimi
a.+ı 14425
- a.+ıga 13600
- astı asla, katiyen, hiçbir zaman
a. 12727
- aş yağ aş, ölüyü anmak üzere verilen ziyafet
a.+ınan 13903
- aş- aşmak, yüksek, uzak ya da geçilmesi güç
bir yerin öte yanına geçmek
a.-çuu 12165
- a.-ıp 14174, 14355
- a.-ıp şaşıp aceleyle 13661
- a.-kan 11549
- a.-paybı(tamaşa aş-) 14715
- a.-tı 11794
- aşık fazla
a. 11751
- aşın- üstün olmak; fazla olmak
a.-dım 11575
- aşkere gerçek, hakiki
a. 13233
- aşta- takmak; geçirmek; perçinlemek
a.-gan(ayza aşta-) 14110
- a.-yılı(nayza aşta-) 14591
- at I at, binek
a. 11968, 12990, 13980
- a.+ arıt- at yormak 11736, 14185,
14279
- a.+(ay tuyakka at ayt-) 12384, 12397,
14514, 14686
- a.+ka 11525, 11688
- at II ad, isim
a.+ı 12838, 13205, 13965, 14394
- a.+ı uykış adaş 11866, 12799, 12873,
14520, 14532
- a.+ım 13303
- a.+ın 11855
- at- 1. fırlatmak, atmak

- a.-ip 12497, 14158
a.-kan(ordo at-) 12262
2. ateş etmek; (top, tüfek gibi silahlar için) patlatmak
a.-ip al- vurmak 14177
a.-sa 13178, 13386
3. ağarmak
a.-ip(tafl at-) 13855
a.-iptir(tafl at-) 14033
- ata I baba
a. 14129, 14307
a.+ koşun yurt, vatan 11829
a.+dan 11653, 11990, 11993, 12239, 13415
a.+m 12114, 13729
a.+mdan 11391
a.+fl 12198, 12208
a.+fl anafl de- anana babana sövmek 13767
a.+fidin körü geber!, kahrol! 13015, 13284
a.+flız 14367
a.+sı 12273, 12510, 13087
a.+sın tart- babasına çekmek 11516
a.+sınday 12441
- ata II (kendisine söz söylenen kimse ya da kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen ünlem); ey!
a. 12977, 13702, 14220
a.+ kokuy ey! 11729
- Ata-Too (bir dağ adı)
a.+nu 14369
- ata- adlandırmak, tesmiye etmek
a.-gan 11658
- atak şöhret, ün
a.+ın(atağın) 11783
- atake sevgili baba, babacık
a.+fidin 12205
- ataktuu adlı sanlı, ünli
a. 11743, 13463
- atan- adlanmak, tesmiye edilmek
a.-ip 11632
- atış atış
a.+ka sal- atışa hazır olmak 14237
- atış- 1. karşılıklı fırlatmak, karşılıklı atmak
a.-tık(çükö atış-) 12777
2. hep beraber ateş etmek
a.-ip(elik atış-) 14719
- atta- sıçramak, adımlamak
a.-p 12717
- attan- atlanmak, ata binmek
a.-dı 12474
a.-mak bol- ata binmiş olmak, ata binmek 12149
- attuu adlı, isimli
a. 11892
- ay I 1 ay, yeryuvarlağının uydusu olan gök cismi
a. 11602, 13936, 14602
a.+ karaflğı tün bol- aysız karanlık geceler olmak 13627
- a.+ım 14096
a.+ıfl 12074
2. ay, yılın on iki bölümünden her biri
a. 12819, 13100, 14182, 14182
a.+da 13090
a.+ı sayın her ay 12452
3. (kadın güzelliğinde sembol olarak kullanılır)
a. 14030
a.+day 11600, 11804, 12229, 14029, 14522, 14604, 14621
4. tek tırnaklı hayvan, at
a.+ tuyakka at ayt- ruhlara kurban etmek için at adamak 12384, 12397, 14514, 1468
a.+ tuyakka çal- ruhlara kurban kesmek 14587
- ay II (kendisine söz söylenen kimse ya da kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılan ünlem); ey!
a. 11358, 11850, 12797, 13063, 13092, 14523, 14723, 14723
- ay III bütün; ıssız yer, yaşayarı bulunmayan
a.+ aalam bütün cihan, bütün alem 11504, 11641, 14663
a.+ aalam çal- bütün cihanı dolaşmak 14175
a.+ kabagı açıl- çatılmış kaşlar açılmak, ıstıraplar dinmek 12380
a.+ kıya ıssız yer 11872
- aya- acılamak, merhamet etmek
a.-bay 11917, 11919, 12326, 12363
a.-gan 13467, 13468
a.-p 11806
- ayak 1. ayak, bacakların bilekten aşağı bulunan ve yere basan bölümü
a.+ın(ayagın)(tört ayagın tefl bas-) 11360
2. son, netice
a.+ı(ayagı) 14151
- ayaktaş- bitmek, sonuna yaklaşmak
a.-a kal- öldürmek 13036
- ayaş dost
a.+ı 14028
- Aybalta (yüzü hilal biçiminde olan savaş balası)
a. 12352, 14210, 14498, 14553
- ayban hayvan; değerli hayvan
a. 11383, 11944
a.+dan 11390, 11697, 12120
a.+dı 13432
a.+ga 11457
a.+ı 12325
- aybat heybet
a.+ı 14215
- ayça ince, incecik
a. 12941
- ayçık hilal şeklinde olan nakış
a.+ı(ayçığı) 13704
- Ayçürök (kadın kahraman, Semetey'in ikinci karısı, Akun Han'ın kızı)

- a. 11451, 11548, 11600, 11816, 11826, 11852, 12001, 12010, 12030, 12221, 12229, 12329, 12345, 12350, 13538, 13549, 13555, 13585, 13590, 13635, 13874, 13877, 13914, 13981, 14029, 14057, 14069, 14306, 14522, 14531, 14604, 14621, 14630, 14635, 14656
- a.+kö 13943
a.+tön 12316, 13952
a.+tün 11550, 13574
- ayda- sürmek, kovmak, takip etmek
a.-gan(aydagın colgo bas-) istenen yola gitmek 13259
a.-r 11355
a.-sa 11399, 14115
a.-sañ 13255
- aydalaa ısız yer, yaşayarı bulunmayan
a.+dan 12100
- aydalı omuz; arka
a.+da 14238, 14558
- aydıñ ay ışığı; ay ışığıyla aydınlanmış
a. 14162
- ayık- sağalmak, iyileşmek, sıhhati düzelmek
a.-pay tur- ayılmamak, kendine gelmemek 14282
- ayıl oba
a.+ga 11789, 13069
a.+ına(aylına) 13763
a.+ıñ(aylıñ) 11814
a.+ıña(aylıña) 14372
a.+ıñda(aylıñda) 11471
a.+ıñdı(aylıñdı) 14332
- ayıp kayıp
a.+ bol- kaybolmak 12288, 14249
- ayır- kurtarmak
a.-çı(kulduktan baştı ayır-) 12921
- aykır- haykırmak, bağırarak
a.-ıp 14322
a.-ıp(aykırıp tur-) haykırmak 14450
- ayköl (Semetey'in vasfı); iyi, en iyi; asil, asil kişi; cömert; dürüst; temiz kalpli; nurlu
a. 12091, 12436, 13596, 14021, 14527
a.+dön 14367
a.+dü 14311, 14700
a.+gö 12801
- ayla hile
a.+ tap- hile yapmak, hile düşünmek 14438, 14446, 14572
- aylaker hilekar; kurnaz
a. 12440
- aylan- dönmek, dolaşmak
a.-bas(kaz aylanbas zoo) 12359
a.-dı 13335
a.-gan 13220
a.-ıp 13057, 14157, 14218
a.-ıp(kaar betine aylan-) 14223
- aylana çevre, etraf
a.+sın 13897
- aylanayın kurban olayımı
a. 12067, 12348, 13917, 14097, 14613, 14628
- aylık aylık, herhangi bir aydan beri var olan; bir ay içinde olan ya da bir ay süren
a. 11551, 12849
- ayrı iki hörgüçlü deve
a.+ örköç iki hörgüçlü deve 12385
- ayrıl- ayrılmak, ayrı düşmek
a.-dım 14564
a.-gan 11537, 11993, 12767
a.-ıp 11426, 11601, 11765, 11769, 13712, 13720, 14434, 14494
a.-ıp(cal kuyruktan ayrıl-) 11571
- aysıñ kimsin? (?); (sen kim aysıñ degen çok "ey, sen kimsin dediği yok")
a. 14407
- ayt (harekete geçilmesini bildiren ünlem); heyt; hadi
a. 13124, 13344
- ayt- demek, söylemek
a.-a bar- söylemek 13394
a.-a ber- söyleyivermek 14401
a.-a koy- söylemek 11889, 13142
a.-a sal- söylemek; anlatmak 11515
a.-am sözdün emkisin efendime söyleyeyim 11647
a.-ar 12212, 13356
a.-arına 14582
a.-at 11727, 11728, 11848, 11849, 12465, 12467, 12468, 12469
a.-ayın 11356, 12280
a.-ıp 11783, 11880, 11901, 12330, 12435, 12643, 12951, 13371, 14055
a.-ıp(akırın ayt-) 11746
a.-ıp(armanın ayt-) 11423
a.-ıp(armanın aytıp tur-) 11900
a.-ıp(ay tuyakka at ayt-) 12397, 14514, 14686
a.-ıp(Baabedinin bat ayt-) 12395, 14513
a.-ıp(kep ayt-) 12476, 13423, 14404
a.-ıp(salam ayt-) 12694
a.-ıp(sır ayt-) 14732
a.-ıp ber- anlatıvermek, söyleyivermek 11476
a.-ıp kal- söylemek, demek 12542
a.-ıp koy- söylemek, demek 11751
a.-ıp tur- söylemek, demek; konuşmak 11745, 13405, 13956, 14603
a.-ıptır 11878
a.-kan 12563, 13047, 13133, 13433, 13471, 13504, 14199, 14246, 14247, 14259, 14612, 14624
a.-kan(oñ ayt-) 14390
a.-kan tildi al- söylenen sözlü dinlemek 11514, 13258
a.-kan tiliñ al- söylediklerini dinlemek 13254
a.-kandardı 12562
a.-kandarın 14402
a.-kanım 12155, 12812, 12892, 12912, 13329
a.-kanımdı 13095
a.-kanın 13110

a.-kanına 12634, 13464
a.-pastan(sır ayt-) 11977
a.-sa 12214, 12879
a.-sa(külyüp ayt-) 13272
a.-sa(söz ayt-) 11725
a.-sam 11748
a.-sam(ırdap ayt-) 11752
a.-tı 11881
a.-tı(ay tuyakka at ayt-) 12384
a.-tı(Baabedin dep bata ayt-) 12383
a.-tı(kayaşak ayt-) 12431
aytıl- denilmek, söylenilmek
a.-gan 13207
aytıluu meşhur, ünlü, tanınmış
a. 11475
ayttır- söyletmek, dedirtmek
a.-bay 13305
a.-sam 12997
ayuu ayı
a. 14176, 14193
ayza kargı, mızrak
a. 13896
a.+ aşt- mızrağın sapına temren geçirmek 14110
az az, alışılmış olandan, umulan ya da gerekenden eksik
a. 11520, 12232, 13681
a.+(cırğal künlü az bol-) 13625
az- yolunu şaşırarak
a.-gan 14349, 14709
azap azap, kahr, sıkıntı
a.+(kör azap salıp koy-) 13771
a.+ın(azabın) 11379, 11436
a.+ka 13710, 13760
a.+ka(azapka tüş-) belaya çatmak 13736
a.+tan 11895
azaptuu ıstıraplı, sıkıntılı
a.+ künlü bat- ıstıraplı günün bitmek 14031
azat aza, organ, üye
a.+ boyu bütün vücut 13009
azgır- baştan çıkmak, kanmak, baştan çıkarmak, kandırmak
a.-ıp 14266, 14271
azgırçu baştan çıkarıcı
a.+lar 14266
azgırıl- baştan çıkarılmak, kandırılmak
a.-ıp 13867
azık azık, yiyecek
a.+ım(azığım) 11846
a.+tan(kül azık) 14740
azır şimdi; biraz sonra
a. 12302, 13047, 13110, 13321, 14048, 14439, 14622
azuuluu keskin azı dişleri olan, keskin azı dişli; kuvvetli
a.+dan 12287, 14233

B

baa paha, kıymet
b. 11820, 13152, 14636

b.+sı 13154
Baabedin (*Buhara hamisi Bahauddin; Orta Asya'lı destan kahramanları ona yardıma koşarlar*); pir
b. 14683
b.+ dep bata ayt- ruhu esirgeyip, bağışlasın diye Baabedin'e (Bahauddin'e) kurban etmek için koyun adamak 12383
b.+ın bat ayt- ruhu esirgeyip, bağışlasın diye Baabedin'e (Bahauddin'e) kurban etmek için koyun adamak 12395, 14513
baaluu kıymetli, değerli
b. 13154
baana sığınak; kötülüklerden koruyan, sığınılan kimse ya da şey
b.+yıñ 13212
baanaluu korunaklı
b. 14711
baarı hep, hepsi
b. 11419, 11420, 11421, 11614, 12181, 12190, 12370, 12467, 12938, 14674
b.+(armanın baarı basıl-) 12381
b.+(kabaktın baarı açıl-) 14142
b.+(kapanın baarı açıl-) 12377
b.+(kaygının baarı basıl-) 12376
b.+(kaygının baarı kıyıl-) 12092
b.+ coku çal- her yeri gezmek 14170
b.+bız 14379
b.+dan 12396
b.+ga 13662, 14373
b.+m 11392
b.+n 12434, 13224, 13319, 13624
b.+ñ 14533
b.+n(kaygının baarın coy-) 13138
b.+n(külyüttün baarın bas-) 14714
b.+na 11507
b.+ñdı 12439
b.+sı 11719, 12373, 12590, 12710, 14293, 14675, 14677
b.+sın 11703, 12483
b.+sının 14025
baatır bahadır, yiğit
b. 11401, 11530, 12508, 12618, 12649, 12659, 12662, 12824, 12984, 13190, 14075, 14135, 14348, 14364, 14365, 14378, 14392, 14468, 14551, 14666, 14673, 14684, 14712, 14723
b.+dan 11354, 12301, 13213, 13238
b.+dı 13005
b.+dın 11544, 12245, 12434, 13966
b.+ı 12090
b.+ım 13521
b.+ıñ 13809, 14272
b.+lar 14695
baatırdık bahadırlık, yiğitlik
b.+ı zor bol-(baatırdığı zor bol-) bahadırlığı yaman olmak 13977
b.+ıñ(baatırdığıñ) 11712
baatırlık bahadırlık, yiğitlik
b.+ıñ(baatırlığıñ) 14360

baatırsın- kendini bahadır saymak, kendini bahadır tasavvur etmek

b.-gan 12900

baba ata, cet

b.+bız 14135

b.+dan 12263, 14129

b.+lar 13817

b.+m 13118, 13886

b.+ñ 14146

b.+ñdı 13043

b.+ñız 13680, 14077

b.+sı 11830, 13663, 13856, 13862, 13911

badam badem

b. 14739

badana zırh

b. 14665

b.+(koş badana) 13384

b.+nı 14506

bağıl- bakılmak, büyütülmek

b.-gan 13978

Bagış (*kahraman, Kıyaz'ın babası*)

b.+tın 12976

bak I 1. bağ, bahçe

b. 11620, 11651, 12252

b.+ı(bağı) 11655

b.+ımdı(bağımdı) 14629

2. ağaç, orman

b. 11494, 11497, 13923

b.+ bol- orman olmak 13489

b.+ı(bağı) 12245

bak II baht, talih

b.+ aç- baht açmak 14120

b.+ kon- devlet kuşu konmak 12052

b.+ ös- baht açılmak 14708

b.+ tol- baht açılmak 14633

b.+ıñ açıl-(bağıñ açıl-) bahtın açılmak 14043

bak- 1. bakmak, beslemek, terbiye etmek

b.-ıp(bağıp) 12922, 13729

b.-kan 13353

2. idare etmek, himaye etmek, gözetmek

b.-kan(kalayık bak-) 11532

3. bakmak, gütmek

b.-ar(bağar) 11847

b.-ıp(bağıp) 11946, 12029, 13629

b.-kan 11533, 11739, 13287

4. bakmak, görmek

b.-ıp(bağıp)(maydan bak-) 11531

b.-safı(baş bak-) 13345

bakala- gözlemek

b.-p 14539

bakan sırık

b. 14178

Bakay (*kahraman, bilge kişi*)

b. 12440, 13071, 13118, 13663, 13671,

13673, 13675, 13680, 13683, 13685,

13687, 13694, 13724, 13737, 13781,

13783, 13796, 13811, 13814, 13821,

13835, 13846, 13856, 13862, 13883,

13886, 13899, 13911, 13953, 13956,

13962, 14009, 14023, 14032, 14052,

14059, 14067, 14077, 14080, 14104,

14107, 14135, 14146, 14246, 14518, 14676

b.+day 13824

b.+dı 13806, 13960

b.+ga 13791, 13983, 14140, 14304

bakçu gözcü

b.+su 12183

bakçuu gözcü

b.+su 12707

bakılda- yaygara etmek, bağırıp çağırmak

b.-ysıfı 13317

bakır bakır

b. 14065

bakır- bağırarak

b.-dı 13494

b.-dım 14572, 14578

b.-ıp 11781, 12065, 13331, 14438, 14446, 14465, 14515, 14517, 14683

bal bal

b. 12785

bala yavru; çocuk; delikanlı

b. 11348, 11387, 11407, 11862, 11922, 11967, 12104, 12148, 12365, 12375, 12430, 13873, 14005, 14119, 14145

b.+ga 14308, 14620

b.+m 11523, 11526, 11528, 11533, 11535,

11562, 11565, 11566, 11571, 11600,

11607, 11639, 11644, 11648, 11684,

11687, 11700, 11752, 11757, 11759,

11815, 11885, 11887, 11889, 11898,

11927, 11936, 11954, 12027, 12081,

12085, 12089, 12098, 12176, 12357,

13764, 13822, 13823, 13841, 13879,

13916

b.+ma 13581

b.+mdan 11844

b.+mdı 12048, 13613

b.+mdın 13761

b.+nı 11964, 13235

b.+nın 12144

b.+ñ 12018, 14384

b.+ñdan 12017

b.+ñdı 14394

b.+ñız 13239, 14673

b.+sı 11840, 12001, 13416, 13569, 14021

b.+sın 11825, 12054, 12910

balaa bela

b.+nın 13360

balaaluu belalı

b. 12502

balaket felaket

b. 13778

b.+tın 13362

balalık çocukluk

b. 12771

b.+ı(balalığı) 13976

balban pehlivan, güreşçi

b. 12687, 12931, 13500, 13792, 14670

b.+darga 12442, 13494

b.+darın 12583

b.+day 11532

b.+ı 11613, 12658

balbandık pehlivanlık
b.+ıñ(balbandığıñ) 14359

baldar çocuklar
b. 11540, 11672, 11674, 13622, 13851,
 13855, 13858, 13884, 13887, 13912
b.+ımdan 11426
b.+ıñ 11879

balkılda- balkımak, parıldamak
b.-p 13011, 14238, 14556, 14665

balpıl- homurdanarak şikayet etmek
b.-dap 11750

baltala- baltalamak, balta ile kesmek
b.-p 14640

baltır baldır
b.+ etiñ tolo elek yeterince güçlü
değilsin 12169

bar var, yok karşıtı
b. 11357, 11551, 11613, 11613, 11614,
 11614, 11660, 11759, 12123, 12179,
 12180, 12180, 12181, 12181, 12184,
 12186, 12187, 12188, 12190, 12209,
 12212, 12215, 12279, 12443, 12573,
 12850, 12934, 12935, 12936, 12937,
 12938, 13056, 13070, 13076, 13077,
 13079, 13339, 13343, 13346, 13348,
 13348, 13353, 13355, 13356, 13358,
 13474, 13475, 13477, 13478, 13478,
 13479, 13675, 13718, 14051, 14353,
 14384

b.+ (esen bar bol-) 14726
b.+ (eti ketip söğü bar) 12337
b.+ (korduguna Kuday bar) 13611
b.+ bı 13910, 13913, 13915
b.+ ımdı 13996
b.+ ınan 11558, 11805
b.+ ında 11439, 11540, 11661, 11672,
 12587, 12600, 12794, 13486, 13707
b.+ ında (saparı cakın barında) 11454,
 14047

bar- 1. varmak, ulaşmak
b. 13369, 13371, 13392, 13394
b.-a albay (baralbay) varamaz, gidemez
 11461
b.-alı 12545, 14690
b.-arsın 13038
b.-at 13939, 14327
b.-ayın 12574
b.-baptır 12751
b.-bay 13075
b.-bay kel- gitmeden gelmek 13595
b.-çu (salbuurunga bar-) 14183
b.-dı 12716
b.-gan 12704, 13594
b.-gıça 11961
b.-gıs 13594
b.-ıfız 14346, 14388
b.-ıp 12917, 13229, 14014
b.-uuçu 12167, 12203
b.-uuga 12694, 14311

2. (yardımcı fiil olarak bar-, -p zarf-fiil
ekt almış esas fiile getirildiğinde eylem ve

durum kuvvetlenir veya anlamdan uzaklaşır

b.-amin (buzulup ketip bar-) 11757
b.-ganda (cetip bar-) 11407
b.-ıptır (çıgıp bar-) 14194
3. (yardımcı fiil olarak bar-, -a, -e, -o, -ö,
-y zarf-fiil eklerinden birini almış esas
fiile getirildiğinde eylemlerin birbirinin
eşliğinde gerçekleştiğini anlatır)
b.- (ayta bar-) 13394
b.- (coldon tarta bar-) 13392
b.-alı (tüp kötörö bar-) 14584
b.-ıptır (çıga bar-) 14187

baraan karaltı
b. 13693
b.+ı 13043

barañ (çakmaklı ve fitilli tüfekten farklı
olarak) pistonlu tüfek
b. 12209

barbakta- böbürlenmek, kurulmak
b.-p 13608

bark fark, ayırım
b.+ı 13675

barkılda- bağırarak, boğazını yırtarcasına
bağurmak
b.-p 13823

barmak parmak
b.+ tişte- pişman olmak 12823

barmaktuu insan
b. 12889

bas- 1. tazyik etmek, basmak
b.-ayın (booruna bas-) 12034
b.-kan 12409, 13776
b.-paybı (küyüttün baarın bas-) 14714
b.-tımbı (demlin bas-) 13764
2. ayak basmak, gitmek
b.-amin (colgo bas-) 13255
b.-ıp 11373, 11461, 14118
b.-ıp (astına basıp kal-) 11969
b.-kan (mañ mañ mañ bas-) 11359
b.-kan (tört ayagı teñ bas-) 11360
b.-pas 14190
b.-pay 11399
b.-pay (aydagan colgo bas-) 13259
3. yürümek, kaplamak, örtmek
b.-kan (çañ bas-) 11361
b.-kan (kal bas-) 11362

basık basış, yürüyüş
b.+ ınan (basıgınan) 12749

basıl- durmak, dinmek
b.-dı (armandın baarı basıl-) 12381
b.-dı (cürök oorusu basıl-) 14045
b.-dı (kaygının baarı basıl-) 12376
b.-dı (küyökkön cürök basıl-) 12049
b.-ıp (örttöngön içi basıl-) 12071

basın- hor görülmek
b.-dım 11576

bastaş- atılmak, hücum etmek
b.-aar 12171

bastır- bastırmak, yürütmek
b.-ıp 14423, 14560
b.-ıp (olcoñdoto bastır-) 14226

b.-ip(olcofidotup bastır-) 14543
baş 1. baş, kafa
b. 11447, 11456, 11541, 11543, 11631, 12767, 13280
b.+(çoyun baş) 14456
b.+(kuurap kalgan baş) 13784
b.+(mal baş) 11396
b.+ bak- başı hafifçe çıkarmak 13345
b.+ çayka- bütün olanları unutmak; kabul etmek 12823
b.+ ıldıy baş eğme 13216
b.+ koş- birleşmek 11741, 12771, 14065
b.+ kötör- başını kaldırmak 12286, 13116
b.+ terifi başka körün- diğer insanlardan farklı görünmek 11684, 13822
b.+ıma 13745
b.+ımdan 11573
b.+ımdı tart- başını eğmek 13115
b.+ımdın(kert baş) 13354
b.+ın 11944, 12613, 13157, 13512, 14105
b.+ın al- başını almak, kesmek 11914, 12577, 12994
b.+ıñ al- başını almak, kesmek 13049
b.+ka 12052, 14508
b.+ka(kuu baş) 13804
b.+takı ciniñ karmat- sinirlendirmek, öfkelenmek 13264
b.+tar 12556
b.+tı(kulduktan baştı ayır-) 12921
b.+tı(müşkülğö baştı tašta-) 13614
2. insan; ruh, can
b. 13725, 13773
b.+ka 11389
3. baş, başlangıç
b.+ı(cüröktün tolto başı) 13652
b.+ınan 13367, 14050
b.+tan 14700
başka başka, farklı
b. 11584, 11723, 11728, 12028, 12658, 14724
b.+(baş terifi başka körün-) 11684, 13822
b.+dan 12503
başkaça başkaca, ayrıca
b. 13825, 14359
başkar- yönetmek, idare etmek
b.-ip(curt başkar-) 11652, 12660
b.-ip(el başkar-) 11636
başta- başlamak
b.-bay(alış tartıp başta-) 13469
b.-dı 14330
b.-dı(kep başta-) 11722
b.-dı(kırgındı kızık başta-) 11787
b.-dı(kıyaldı kızık başta-) 12134
b.-dı(kızıktı başta-) 14295
b.-dı(sözdü başta-) 13590
b.-dım(çirdi başta-) 14574
b.-gan 14112
b.-p 14734
b.-p(çır başta-) 14455

b.-p(kep başta-) 11747, 13812
b.-p(söz başta-) 11467
b.-p ket- başlamak 12297
b.-sañ 11886
b.-ylı 12222
b.-yt(kep başta-) 13089
baştağı bkz. baştaki
b.+dan 14001
baştakı önceki, evvelki, eski
b.+dan 14580
b.+day bolo al- önceki gibi olabilmek 13800
b.+mdı 11564
bkz. baştağı
bat I hızlı, çabuk
b. 13018, 13382
bat II güzel isim, yüce isim; itibar, otorite
b.+(Baabedinin bat ayt-) 12395, 14513
bat- 1. batmak, suya batmak; yok olmak, son bulmak
b.-ıptır(azaptuu küñlü bat-) 14031
b.-ıptır(cırgalga bat-) 12721
b.-kan 11798
b.-kan(kızıkka bat-) 12260
b.-kan(tozok müşkülğö bat-) 13814
2. (güneş, ay, yıldız için) batmak
b.-a 14424
b.-kança 12012
b.-kanda 11928
b.-kıça 12355, 13120
3. cesaret etmek, citret etmek
b.-abı 12889, 12900
bata dua
b.+(Baabedin dep bata ayt-) 12383
bay (bir kavak tüñü)
b.+ terek titrek kavak 12594
bayağı bkz. bayakı
b. 11909, 12332, 13642
bayakı önceki, eski, geçmiş zaman
b. 13044
bkz. bayağı
baybiçe büyük hanım, birinci eş
b. 11578
b.+m 12361
bayırkı önceki, evvelki, eski, geçmişteki
b. 11886
b.+mdı 11748
b.+sın 11612
bayka- dikkat etmek; ihtiyatlı davranmak
b.-çuu 14083
baykuş garip, bedbaht, zavallı, biçare
b. 11581, 12487, 14502
b.+tu 11685
b.+tun 11715, 14241
b.+um 13368
b.+uñ 12053, 12734
bayla- bağlamak, bağ ya da başka bir araçla tutturmak
b.-dı 12434
b.-dı(kılıçın kıya bayla-) 12671
b.-gan(bel bayla-) 13597

- b.-p(candı kılga baylap tašta-) 12136, 14576**
b.-p(dem bayla-) 13943
b.-p(koldu cıblı çok bayla-) 11920
b.-p(koldu cıpsız bayla-) 12414
b.-p(köz bayla-) 14263
b.-ym(bel bayla-) 13935
baylan- bağlanmak, bağlanmış olmak
b.-dı(tumandap közü baylan-) 13332
b.-gan 11412, 11415
b.-ıp 11704, 14120
b.-ıp(calañ kılıç baylan-) 14221
b.-ıp(cay caragın baylan-) 14219, 14316
b.-ıp(kınsız kılıç baylan-) 14155
b.-ıp(tıl baylan-) 11931
baylaş- yarışmak, iddialaşmak
b.-a ket- iddialaşmak; savaşmak, vuruşmak 13357
bayloo bağlama, bir araya bağlama
b.+go ket- bağlanarak götürülmek 11817
bedel onur, şeref; itibar, hürmet; denk, bedel
b.+in 12144
beder bir nesneye karışan yabancı madde; bakma, bakış
b. 12177
b.+lñ canga sal- birine bakmak, birini görmek 13066
bee doğurmuş olan kısırak
b. 13907
b.+ni 12418
b.+ saam bir-bir buçuk saate denk zaman 13068, 13374
bek I bek, sağlam
b.+(kañırığı bek tütö-) 13802, 13807
b.+ oylo- iyice düşünmek 12669
b.+ tašta- kati konuşmak, kendinden emin bir ses tonuyla konuşmak 11466, 11746, 13088, 13810
b.+(ubadanı bek kıl-) 12536
bek II bey, boy gibi küçük bir toplumun ya da devletin başkanı
b. 13193, 13517
b.+ine(begine) 13516
bekçey- bükülmek, eğilmek
b.-di 11671
beken (bi? "mi?" soru ekinin e- "i-" filinin belirsiz geçmiş zaman 3. teklik kişi çekimi olan eken "imış" kelimesiyle birleşmesinden oluşmuştur: beken < bi + eken); miydi? miymiş?
b. 11469, 11471, 11759, 11884, 12826, 13929, 13933, 13942, 14340
bekit- sağlamlaştırmak, pekiştirmek
b.-ıp kör- sapaşğlam görmek 14486
bekitlülü kilitli
b. 14639
bel 1. bel, insan bedeninde göğüsle karın arasında daralmış kısım
b. 12941
b.+ge çal- bele bağlamak 13183
- b.+ge tañuu beren umut bağlanan** bahadır, destek olan bahadır 12494
b.+ibiz 11671
b.+ime 13194
b.+in 13419
b.+ıfıdı 12412
2. dayanak, direk
b. 13597, 13602
b.+ bayla- bel bağlamak 13597, 13935
b.+ kıl- dayanak kabul etmek 12928, 13243, 13245
b.+ıbiz 14343
3. güç, kuvvet; kudret
b.+ı 13689
4. bel, dağ sırtlarında geçit veren çukur yer
b. 12165, 13304, 13507, 14351, 14356, 14565
b.+ kes- bel gezmek 14174
b.+den 14167
b.+ge 14194, 14215
b.+ı 11481, 14214
b.+ımdı 14626
b.+ime 13285
b.+ıfıdı 14395
b.+siñbi 13839
5. yayla
b.+ı 11488
bele (bi? "mi?" soru ekinin, e- "i-" filinin belirli geçmiş zaman 3. teklik kişi çekimi olan ele "idi" kelimesiyle birleşmesinden oluşmuştur: bele < bi + ele); miydi?
b. 13861, 13864, 14081
belek hediye, armağan
b. 13238
b.+ kıl- hediyesi kabul etmek 13195
b.+im(belegim) 14130
b.+ke 12207, 12546, 13135, 13167, 13180, 13192, 13199, 13208, 13389, 13398
belem (bi? "mi?" soru ekinin, e- "i-" filinin belirli geçmiş zaman 1. teklik kişi çekimi olan elem "idim" kelimesiyle birleşmesinden oluşmuştur: belem < bi + ele-m); miydim?
b. 14084, 14086, 14088, 14090
beles tepe, dağ sırtı
b. 12234, 14174
b.+ı 14395
b.+ke 14187
belestülü tepeli, sırtlı
b. 13506
belgi belirti, işaret, alamet
b. 12250, 14565
b.+ iş bol- işaret olmak 11390
b.+ge koy- işaret olarak koymak 11650, 12254
b.+m 12028
b.+sın 11878
belgile- işaret koymak, işaret etmek
b.-p 12252
belgilülü belirli, muayyen, malum

b. 11942, 14566
 belsen- kamburlaşmak
 b.-ip 13419
 bende bende, kul, köle; insan
 b. 11433
 b.+den 13598
 b.+sine 13741
 ber- vermek
 b. 12625, 12626, 12627, 12637, 12638,
 12833
 b.-(coop ber-) 12810, 12836
 b.-be 12651
 b.-be(kocuray ber-) 13052
 b.-begen(surak ber-) 12647
 b.-bes 12388, 12558, 12564, 12566
 b.-bese 12562
 b.-beseñ 14478
 b.-besin 12118, 13741
 b.-bey(coop ber-) 14415
 b.-bey(kol ber-) 11992
 b.-beybi 14713
 b.-beymin 13427, 13460
 b.-çi 13167
 b.-di 12784, 12785, 13193
 b.-dim 12990, 12991, 13389, 13398,
 13996
 b.-diñ 13466
 b.-e(coop bere al-) 11932
 b.-e al- verebilmek 12635, 12642
 b.-ell(karaan bolup ber-) 12490
 b.-emin(coobun ber-) 11935
 b.-er 13843
 b.-eslñ(alım ber-) 12453
 b.-eyin(karaan bolup ber-) 13582
 b.-gen 12036, 12045, 12740
 b.-gendey 12308
 b.-gendi(kayaşayak ber-) 12421
 b.-giçe(buyruk ber-) 13499
 b.-giçe(ofidono ber-) 11967
 b.-gin 13180, 14454, 14459
 b.-gin(aytıp ber-) 11476
 b.-gin(ırdap ber-) 11472
 b.-gin(süylöp ber-) 11474
 b.-lñlz 13110, 13112, 13135, 13137,
 13208, 13232, 14475
 b.-lñlz(sanay ber-) 13216
 b.-ip 11380, 11381, 11435, 13439
 b.-ip kal- vermek 12226
 b.-iptir 12068, 12086, 12486, 14010,
 14024, 14039
 b.-se 12559
 b.-se(ayta ber-) 14401
 b.-se(kabar ber-) 12195
 b.-señ 13192
 b.-señ(öküldöy ber-) 13320
 b.-señ(ökürö ber-) 13261
 b.-üüdö 13967
 b.-üügö(karaan bolup ber-) 12534,
 13570
 b.-üügö(karaldı bolup ber-) 13541,
 13554
 berdir- verdirmek

b.-bey 13969
 b.-ip 14645
 bere bu, işte bu
 b. 12261
 beregi beriki, işte bu, bu
 b. 13860, 13862
 bereke bereket
 b. 13602
 b.+m 12362, 14091
 berekelülü bereketli
 b. 14626
 bereki beriki, işte bu, bu
 b. 11477
 beren 1. kuvvetli, kudretli; bahadır, yiğit;
 tanınmış
 b. 11635, 12014, 12208, 12389, 13121,
 13191, 13198
 b.+den 12547
 b.+der 12262
 b.+di(belge tañuu beren) 12494
 b.+din 13998
 b.+lmdin 14567
 b.+lñ 14664
 2. akıllı, hakim; danışman
 b. 11878
 3. aziz, sevgili
 b. 12007, 12299, 14529
 b.+im 12127
 beri beri, buraya, bu yana doğru
 b. 12739, 12797, 14313
 beriş- karşılıklı vermek
 b.-ken 12974
 beş beş, dörtten sonra gelen sayının adı ve bu
 sayıyı gösteren rakam
 b. 12013, 12314, 12356, 12546
 b.+ arkar cıldız (bir yıldız takımı)
 12012, 12355, 13120
 bet 1. yüz, çehre
 b. 12312
 b.+(kara bet) 12038
 b.+ine(kaar betine aylan-) 14223
 b.+ten 12314
 b.+ten kanı suyul- yüzünden kanı
 çekilmek, şaşkınlıktan, korkudan yüzü
 bembeyaz olmak 14285
 2. yüzey, satıh
 b.+ifiden 14487
 3. yön, istikamet
 b.+ al- yönelmek 11663, 12646, 11368
 b.+ ald karşı, ön 11352
 betbak alçak, rezil
 b.+tı 13081
 bette- yönelmek, gitmek
 b.-se 13185
 betteş- yüz yüze gelmek, karşılaşmak
 b.-se 11709
 beybak bahtsız
 b. 11596, 11775, 12011
 b.+tın 13542, 13941
 beyil seciye, huy
 b.+l(beyli) 12015
 beyle- dikkatli olmak

b.-p 14314
beym (bi? "mi?" soru ekinin, de- "de-"
*filinin geniş zaman 1. teklik kişi çekimi
olan deym "derim" kelimesiyle
birleşmesinden oluşmuştur: beym < bi +
de-y-m); mi?*
b. 12036, 12037, 12039, 12040, 12045,
12045
beypay azap, ıstırap, acı; zulüm
b.+ sal- azap vermek 13516
b.+dı(beypaydı sal-) zulüm etmek,
ıstırap çektirmek 13182
beytaalay talihsiz
b. 12007, 13552, 13587
bez- dışlamak, inkar etmek
b.-eli 12522
bezelen- feryat etmek, bağırıp çağırarak
b.-ip 12315
bezilde- acı çekerek kıvrınmak, korkudan
titremek, paniğe kapılmak
b.-gen 13373
bezildet- acı çektirerek kıvrandırmak
b.-pey 11941
biç- biçmek, makasla kesmek
b.-ip 13447
bılçıra- saçma sapan konuşmak
b.-p 13063
b.-sa 12516
bılçıldı- saçma sapan konuşmak
b.-bay 13382
bılçıldıaş- atışmak, ağız kavgası etmek
b.-ip 12501
bılık (hafif bir ses); çıt
b.+ et- çıt çıkarmak; kımıldamak,
kıpırdamak 13215, 13714
bılkılda- silkinmek, kımıldamak
b.-arga 13690
bırkıra- parçalanmak, kırılıp bin parça olmak
b.-p 11418, 12021, 12057, 14294
b.-yt 11720
bış- (aş için) pişmek; olgun duruma gelmek,
olgunlaşmak
b.-ip(alma bışıp köfi bol-) 12602
b.-ip(cañgak bışıp döñ bol-) 12603
b.-pastan 13615
b.-tım 13951
bışar (birisi veya birşey için) yanıp yakılan
kişi
b.+dan 11536
bışır- pişirmek; olgunlaştırmak
b.-dıñ 13615
bit parça
b.+ çit bol- paramparça olmak 11720,
14294
bil fil
b.+ım 13348
bil- bilmek
b.-(kadırı bil-) 13391
b.-(özün ölçüp bile al-) 13260
b.-begen(es bil-) 12430
b.-beseñ 13504
b.-bestin 13973

b.-diñbi(kabar bil-) 13922
b.-e al- bilebilmek 14402
b.-e ket- bilip gitmek 13401
b.-ebiz 11897
b.-er(kabar bil-) 13847
b.-gemln 13326, 13848
b.-gen 12039
b.-genge 11849
b.-ip 13378
b.-ip(akıl bilip al-) 12912
b.-ip al- bilmek 12155, 12812, 12892,
14616
bilek dirsek ile bilek arasındaki bölüm
b. 13101
b.+te 14211
b.+te(aç bilek) 14554
bilgiç- bilgiç, bilge
b. 12689
bilgiz- bildirmek
b.-bey 12974
b.-di 14003, 14008
b.-ip 11508, 13988
b.-mek bol- bildirmeyi düşünmek,
bildirmiş olmak 13958
billn- bilinmek
b.-bey 12291, 14250, 14428
b.-ip 14648
billüçü bilen (kimse)
b. 11595
bir bir, sayıların ilki
b. 11410, 11452, 11526, 11528, 11530,
11630, 11631, 11660, 11700, 11723,
11805, 11835, 11948, 12146, 12185,
12231, 12233, 12237, 12290, 12291,
12636, 12773, 12774, 12775, 12776,
12844, 12869, 12880, 12895, 12926,
12986, 13027, 13060, 13177, 13197,
13309, 13310, 13415, 13873, 13942,
13993, 14112, 14167, 14169, 14253,
14282, 14289, 14360
b.+(bir tuğan bol-) öz kardeş olmak
12903
b.+(eki tizgin bir çılбір al-) 12390
b.+(eki tizgin bir çılбір kolgo al-)
13606
b.+ bol- aynı akıbeti paylaşmak 13523
b.+ kündö üç col maktan- sürekli
övünmek 12477
b.+ tınınga buydal- bir s o l u k
duraklamak 12714
b.+ tuğan öz kardeş 12544, 12920
b.+ tuğan bol- öz kardeş olmak 12781
b.+i 11592, 14535
b.+in 11857
birdiktülü birlik içinde olan
b. 12908
birge birlikte, beraber
b. 12762, 12776, 12777, 12780, 12796,
12798, 12920, 13094, 13181, 13241,
13390, 14102
birik- birleşmek
b.-ip(birigip) 12493

- b.-sek 12901
b.-tlk 12770
birikteş- birleşmek
b.-e ket- birleşmek 12818
birisi- (kendini ...) biri sanmak
b.-p 13054
birlik birlik
b.+tl 12895
birliksiz birlik içinde olmayan
b. 12910
biröö biri, birisi, bir tane, bir tek
b. 12896, 12898, 12902, 12904, 13845,
13847, 14685
b.+gö 12195
b.+mdü 14615
b.+n 12727
b.+nü 14685
b.+nün 13612
bit bit, kehle
b.+tey 12770
biyik yüksek
b. 12681, 14154
biyle- yönetmek, idare etmek
b.-gen(el biyle-) 11500, 11527, 14216
b.-gen(kalk biyle-) 11529
biz biz
b. 11743, 11754, 12248, 12648, 12802
b.+den 13948, 13950
b.+di 12531, 12560, 14329
b.+din 11604, 11671, 11682, 11735,
11887
b.+ge 12557, 12769, 12891, 13135
bokono omuz
b.+ söögüñ bolo elek iyice
kuvvetlenmemişsin, güçlü kuvvetli
değilsin 12175
bol 1. olmak; var olmak; bulunmak
b.-du 11831, 11834, 11836, 11838, 12610
b.-dum 12948, 13708
b.-duñ 14378
b.-gon 13272
b.-o elek olmamış 12171
b.-om 11775, 11984, 12003
b.-or 11851, 13747
b.-so 11814, 12143, 13941
b.-soñ 13030, 13217
2. razı olmak, mutabık kalmak; kabul
etmek
b.-boysuñ 13115
3. *(ol- manasına gelen bol-, yardımcı fiil
olarak çekimli fiillere ya da isim ve isim
soyul kelimelere bağlanarak kullanılır)*
b.-bostoy(aman bol-) 11709
b.-boy(Kaңçoro bol-) 12981
b.-boy(Karadöö bol-) 14484
b.-boyt(bak bol-) 13489
b.-boyt(cer bol-) 13487
b.-boyt(curt bol-) 13003
b.-boyt(el bol-) 13488
b.-boyt(iş bol-) 12482
b.-boyt(tak bol-) 13490
b.-çu(muraa bol-) 13830
b.-çu(tuugan bol-) 12948
b.-çuday(kayra burgak bolçuday)
14222
b.-du(ak bol-) 12051
b.-du(alaçık bol-) 13752
b.-du(attanmak bol-) 12149
b.-du(ay karañğı tün bol-) 13627
b.-du(ayıp bol-) 14249
b.-du(belgi iş bol-) 11390
b.-du(bilgizmek bol-) 13958
b.-du(bolottun artı toñ bol-) 11539
b.-du(cırgal küñü az bol-) 13625
b.-du(cok bol-) 14429
b.-du(cöö bol-) 11767
b.-du(çor bol-) 11446
b.-du(döö bol-) 11766, 11776, 11792
b.-du(ee bol-) 11777, 11793
b.-du(eki közü tört bol-) 14245
b.-du(er bol-) 14001
b.-du(erte sözü keç bol-) 14243
b.-du(kai bol-) 11450, 11669
b.-du(kas bol-) 13626
b.-du(kayıp bol-) 14251
b.-du(kımbattuu tereñ oy bol-) 12399
b.-du(kolu kazık bol-) 11678
b.-du(kor bol-) 11448
b.-du(küç bol-) 11389
b.-du(küñ bol-) 11542
b.-du(muñduu bol-) 11667
b.-du(on eki müçö teñ bol-) 14000
b.-du(opot bol-) 14382
b.-du(toy bol-) 12401
b.-du(törö bol-) 11762
b.-du(uşunday bol-) 11666
b.-du(uulu bol-) 11859
b.-duk(er bol-) 12792
b.-duk(kor bol-) 11676
b.-duk(kökbörü bol-) 11680
b.-duk(teñ bol-) 12793
b.-dum(kara col bol-) 11568
b.-dum(karıp bol-) 11438
b.-dum(kor bol-) 11570
b.-dum(körülüğö zar bol-) 11452
b.-dum(kurulğan şaar zor bol-) 11440
b.-dum(küñ bol-) 13628
b.-dum(tuugan bol-) 12834
b.-duñ(can bol-) 12807, 14366
b.-duñ(çel bol-) yel olmak 12946
b.-duñ(çukutmak bol-) 11927
b.-duñ(er bol-) 14376
b.-duñ(ezdirmek bol-) 11925
b.-duñ(kan bol-) 12809, 14368
b.-duñ(mömö bol-) 14373
b.-duñ(oñ bol-) 14374
b.-duñ(teñ bol-) 14375
b.-gon(alma bışıp köñ bol-) 12602
b.-gon(ayıp bol-) 12288
b.-gon(boz bol-) 12968
b.-gon(can bol-) 11731
b.-gon(cañgak bışıp döñ bol-) 12603
b.-gon(cer bol-) 13846
b.-gon(cetim bol-) 13415

b.-gon(cogolmok bol-) 13677
 b.-gon(dos bol-) 12970
 b.-gon(er bol-) 11983
 b.-gon(kaptalınan col bol-) 11773
 b.-gon(kara cer bol-) 12605
 b.-gon(karıp bol-) 11468
 b.-gon(kas bol-) 14004
 b.-gon(kayıp bol-) 12292, 14741
 b.-gon(kek bol-) 13236
 b.-gon(kor bol-) 11774, 14342
 b.-gon(kul bol-) 11997
 b.-gon(küyüttüü bol-) 13587
 b.-gon(mistedey bol-) 13638
 b.-gon(narday bol-) 14417
 b.-gon(olco bol-) 13586
 b.-gon(oloñdoy bolgon çaç) 13550
 b.-gon(oyron bol-) 12200
 b.-gon(uşunday bol-) 14354
 b.-gon(uul bol-) 11998
 b.-gondoy(tuu bol-) 14703, 14705
 b.-gonu(çoro bol-) 12799
 b.-guça(on altı bol-) 11364
 b.-gun(bir bol-) 13523
 b.-o(baştakıday bolo al-) 13800
 b.-o(bokono söögü bolo elek) 12175
 b.-obu(sendey bol-) 13434, 13470
 b.-obuz(cönöğöndöy bol-) 14698
 b.-obuz(törögöndöy bol-) 14701
 b.-olu(cügürgöndöy bol-) 14693
 b.-olu(tirilgendey bol-) 14696
 b.-olu(tuugan bol-) 12559, 12561
 b.-om(çok bol-) 11882
 b.-om(tuugan bol-) 13051
 b.-omun(kor bol-) 13954
 b.-or(oroyluk bol-) 14389
 b.-orbu(kün bol-) 13885
 b.-ormun(maktaganday bol-) 11749
 b.-orsuñ(tındım bol-) 13340
 b.-ot(koldo carak bol-) 12347
 b.-ot(söddörlük bol-) 14387
 b.-so(aman bol-) 11874
 b.-so(çatak bol-) 13546
 b.-so(erkek bol-) 11840
 b.-so(erkek uul bol-) 11552
 b.-so(katılçu bol-) 12147
 b.-sok(bir tuugan bol-) 12903
 b.-soñ(çoñ cañcal bol-) 12295
 b.-soñ(dümök bol-) 12295
 b.-soñ(kankor bol-) 12871
 b.-soñ(köl bol-) 13210
 b.-soñ(mol bol-) 13209
 b.-soñ(şer bol-) 12871
 b.-soñ(tuugan bol-) 13209
 b.-sun(cürögü mayлуу bol-) 12783
 b.-sun(oy bol-) 14596
 b.-sun(sadaga bol-) 14622
 b.-sun(toy bol-) 14598
 b.-up(aga ini bol-) 12696
 b.-up(altı san bol-) 11633
 b.-up(baatırdığı zor bol-) 13977
 b.-up(bit çit bol-) 11720, 14294
 b.-up(bir tuugan bol-) 12781

b.-up(buluñ kır bol-) 11478
 b.-up(buudan bolup kal-) 12820
 b.-up(canı çok bol-) 14441
 b.-up(cısaana bolup cat-) 12047
 b.-up(coo bol-) 13868
 b.-up(çok bol-) 13543
 b.-up(dal bol-) 13715
 b.-up(dañ bol-) 11634, 13908
 b.-up(dartı çer bol-) 13700
 b.-up(dos bol-) 11629, 12975
 b.-up(duduk bolup kal-) 14583
 b.-up(duu bol-) 13668
 b.-up(er bol-) 13974
 b.-up(erte sözü keç bol-) 14654
 b.-up(esen bar bol-) 14726
 b.-up(içi çok bol-) 11404
 b.-up(içi küñ bol-) 14632
 b.-up(kal bol-) 13716
 b.-up(kan bol-) 11632, 12162, 12449,
 12622, 13605, 14347
 b.-up(kanat kuyruk bol-) 12802
 b.-up(kapa bol-) 14492
 b.-up(kara cer menen teñ bol-) 13674
 b.-up(karaan bolup ber-) 12490, 12534,
 13570, 13582
 b.-up(karaldı bolup ber-) 13541, 13554
 b.-up(kayıp bolup ket-) 14204
 b.-up(kaza bol-) 13924
 b.-up(ker bol-) 13672
 b.-up(kıyşık bol-) 12455
 b.-up(kökbörü bol-) 11445, 11675
 b.-up(kul bol-) 12917
 b.-up(kusa bol-) 14656
 b.-up(kuu bol-) 13667
 b.-up(küñ bol-) 11842
 b.-up(munarık bol-) 11477
 b.-up(oy bol-) 13902
 b.-up(ört bol-) 11907
 b.-up(sopol bolup tur-) 11572
 b.-up(sultan bolup kal-) 13609, 14348
 b.-up(şal bol-) 13714
 b.-up(şat bol-) 14634
 b.-up(teñ bol-) 13975
 b.-up(tirüü al bol-) 14727
 b.-up(tokol bolup tur-) 11574
 b.-up(toy bol-) 13904
 b.-up(tuu bol-) 13970
 b.-up(tuugan bolup al-) 12825
 b.-up(uluk bolup kal-) 14581
 b.-up(uu bol-) 13968
 b.-up(uul bol-) 12915
 b.-uptur(kayıp türlüü bol-) 14276
 b.-uptur(ört öçkөndөy bol-) 12251,
 12599
 b.-uptur(sultan bol-) 12744
 b.-uşup(tuugan bol-) 12695
 b.-uuga(tuugan bol-) 12701, 13058
 4. (Kırgız Türkçesi'nde i- fillinin şart
 çekimi bol- filli ile yapılır)
 b.-so 11807, 13251, 13740, 13880, 14612,
 14624, 14688
 b.-soñ 11890, 13233, 14616

- bolcolsuz** ölçüstüz
b. 11962
- bolcoş** dost
b.+u 13163
- bolkulda-** ağlamak
b.-yt 12353
- bolot** pulat, çelik
b. 11726, 11837, 13443, 13455, 14203, 14591
b.+(aç bolot mızın calaş-) 12514
b.+(ak bolot mızın calaş-) 12973
b.+ solot- çelik ipe baklava dilimi biçiminde sırmak 13445
b.+ton 13834, 14110, 14456
b.+tun 12538, 13829, 13919, 14015
b.+tun artı toñ bol- *harf.* çelik kılıç körelmek; *mec.* ıstıraplı bir ömür sürmek, zor bir hayat geçirmek 11539
- bolpoñ** (*bir yıldız adı*)
b.+bu 12033
- boo** bağ
b.+su 13143
- boola-** bağlamak
b.-dik 12796
- boor** 1. bağır
b.+u aç- bağır açmak 13647
b.+u ezil- bağır ezilmek 12101
b.+uma bas- bağırma basmak 12034
b.+umdu 11925
2. kan kardeşi
b.+uñ 12880, 13223
b.+uñdu 12765
- borbuy** kasık
b.+ etifñ tolo elek yeterince güçlü değılsin 12176
- borçuk** dağ sırtındaki sivri kaya
b.+uñdu(*borçugufıdu*) 14482
b.+uñ buz-(*borçugufı buz-*) kayam bozmak, yerle bir etmek 14476
- bosogo** eşik; kapı sövesi
b. 12717
- boş** boş
b.+ košto- boş bırakmak 14234
- boşo-** gevşemek, boşalmak
b.-p(*köñn boşo-*) 13799
b.-p(*söögü boşo-*) 12021
- boştoo** boş, bilgisiz (?)
b.+(*akıldan boştoo caş*) 11563
- boto** 1. taylak, deve yavrusu
b. 12371, 12943
b.+m 11462, 12267
b.+su 11999
2. (*şaşma, sevinme, okşama, hayran olma gibi duyguları anlatan ünlem*)
b.+m 12985, 13745, 13831, 13841, 13849, 13854, 13873, 13913, 13915, 13944, 14199
- botolo-** (göz yaşları) dökmek
b.-p 11464
- boy** 1. boy, bedenın uzunluğı
b. 13699
b.+ boylo- işim zor demek 13336
- b.+u(*azat boyu*) 13009
b.+u(*kamçı boyu caş ket-*) 14610
b.+um 13715
2. boy bos, endam
b.+u 13923
b.+una ket- gebe kalmak 11825
b.+unda 11550
3. dip; sınır, kenar
b.+una 11350
- boylo-** derinliğini, boyunu ölçmek; (ırmak v.s.) boyunca gitmek
b.-p(*boy boylo-*) 13336
- boyлуу** boylu
b. 12686, 12863, 13339, 14669
- boz** 1. boz, açık toprak rengi; kır
b. 11363, 11485, 13104
b.+ ala beyazı çok olan kül renkli at donu 12033
b.+ bol- çok olmak 12968
b.+unday 12817
2. el değımemiş toprak; bozkır
b.+don 13103
- Bozbuura** (*buğra adı*)
b. 12273
- bozdo-** elem ve kederle ağlamak
b.-du 12350
b.-p 11353, 11377, 11424, 11918, 12060, 12369, 12608, 14061, 14068, 14432
b.-p tur- elem ve kederle ağlamak 14106
b.-sok 14125
- bozdot-** elem ve kederle ağlatmak
b.-poy 14099
- Bozıngen** (*dişi deve adı*)
b. 11353, 11358, 11376, 11379, 11399
b.+di 11403
- Bozkise** (*torba adı*)
b. 13188
- böğönö** bildürün
b.+đöy köz badem göz, güzel göz 14607
- bök-** acı çekerek beklemek
b.-üp kal-(*bögüp kal-*) acı çekerek beklemek 11365
- böksö** ilkyaz oılağı; dağ eteğı
b. 14372
b.+sü 12937
- böksör-** alçalmak, yüksekteı aşığı doğıru inmek
b.-üp 11602, 13936
- böktör-** (bir şeyi) kıvırıp eyer kayışına bağlamak
b.-gön 12678
- böl-** bölmek, taksim etmek
b.-ö 13639, 13639
- bölö-** beslemek
b.-dü(*çılık kazıga bölö-*) 14147
- bölök** başka, farklı; parça, kısım
b. 11689, 11713, 12528, 12789, 14278, 14608
b.+ün(*bölögün*) 12435
b.+üñ(*bölögüñ*) 12578
- Bölökbay** (*kahraman*)

- b. 13171
bölün- bölünmek, taksim edilmek;
davranmak, aceleyle hazırlanmak
b.-dü 14549
b.-dü(köşül ketip bölün-) 14195
b.-dü(köşülü caman bölün-) 11408
b.-dü(köşülü köpkö bölün-) 12055
b.-dü(köşülü saylap bölün-) 12265
b.-dü(öşü bölün-) 11398
b.-gön 12108, 13556
b.-gön(köşül bölün-) 14239
b.-gön(köönü bölün-) 12665
b.-öt 13699
b.-öt(köşülü ketip bölün-) 11716
b.-öt(köönü bölün-) 13825
b.-üp 11419, 12275, 12281, 14278
b.-üp(kabırğa kıyrap bölün-) 14064
b.-üp(kabırğa sööğü bölün-) 14605
b.-üp(köşül bölün-) 14212, 14435,
14546, 14667
b.-üp(köşülü köçüp bölün-) 13805
b.-üp(köşülü köpkö bölün-) 12631
b.-üp(köönü bölün-) 13797
b.-üp(söök bölün-) 13795
bölünt- parçalamak, yarmak; ayılmak, kendine
gelmek
b.-kön 13126
b.-üp 12722
börk kalpak
b. 13702
börül kurt
b.+nü 13126
böyrök böbrek
b.+kö taka- böğüre dayamak 12353
bu bkz. bul I
b. 11503, 11758, 11761, 11777, 12142,
12460, 12462, 12463, 12809, 12911,
13000, 13483, 13486, 13487, 13488,
13676, 14473, 14477, 14612, 14712
buçkak hayvan ayak derilerinden yapılmış
kürk
b.+ına teñebe-(buçkagına teñebe-)
on paralık kıymet vermemek 12728,
12737, 14405
budur tepemsi yer, küçük tepeler
b.+ budur büyüklü küçüklü bir çok
tepenin bulunduğu yer 11482
b.+(budur budur) 11482
b.+dan 11483, 14224
bugu erkek geyik
b. 11483
Bukar Buhara
b. 14151
b.+dın 13436
b.+ga 13438
Bukarlık Buhara'lı
b.+tın 12674
bukulda- kesik kesik ve yavaş sesler
çıkarmak
b.-p 12284
bul I bu
b. 11379, 12650, 13003, 13059, 13122,
13190, 13391, 13418, 13490, 13564,
13761, 14236, 14548, 14724
bkz. bu
bul II para; altın, gümüş gibi kıymetli şeyler
b.+un 12962
b.+uñdu 12425
bula ipek böceği kozası; ipek; kıymetli kumaş
adı
b.+ñdı 12125
bula- çekip almak
b.-p al- çekip almak 12125
bulak bulak, pınar
b. 13786
b.+tay 12551
bulaktuu bulaklı, pınarlı
b. 12234
bular bunlar
b. 13879, 14073
b.+ın 13191
bulga- bulamak, bulaştırmak, kirliletmek;
sallamak
b.-ba 12578
b.-p 13896
bulkun- silkinmek; sallanmak; kurtulmaya
çabalamak
b.-asıfı 13312
b.-up 13408
bulkunt- atılmak
b.-up 14420
bulkuş- silmek, ani bir hareketle sarsmak
b.-kandı 13444
buluñ dağların açığı oluşturacak biçimde öne
doğru çıkmış kısmı
b.+ kır bol- dağın açığı oluşturacak
biçimde öne doğru çıkmış olması 11478
bulut bulut
b.+tay(kayra caaçu buluttay) 13226
bur- burmak, çevirmek, döndürmek
b.-asıfı(duşmança moyun bur-) 13519
b.-baptır(köön bur-) 12722
b.-du 11518
b.-gan 14406
b.-ganda 12331
b.-up(moyun burup tur-) 11535
bura- kokmak, koku vermek; göğe
yükselmek
b.-gan 13176
burak yürük at
b.+ı(buragı) 13827
burç köşe
b.+una 13443
burçak ip, kalın ip; kemer
b.+(moynuna burçak salın-) 12760
burçtan- dağda bir yer açığı yaparak öne doğru
çıkmış olmak
b.-gan 11477
burçuk köşe; köşeli
b. 11480
burgak tipi; kar fırtınası
b.+(kayra burgak bolçuday) 14222

burkura- acı acı ağlamak, yüksek sesle göz yaşları dökmek
 b.-p 11352, 11385, 11424, 11464, 12022, 12153, 12274, 12328, 12343, 12364, 14061, 14432
 b.-p(burkurap tur-) göz yaşları dökmek, acı acı ağlamak 12219, 14399
 b.-p cür- acı acı ağlamak 11947
 burkuraş- karşılıklı acı acı ağlamak
 b.-ıp 12102
 burul- dönmek
 b.-up 11961
 b.-up tur- dönmek 11725
 but 1. ayak
 b.+u(körgö butu salakta-) 13665
 b.+um 12051
 2. bacak
 b.+ sun- bacak uzatmak 12743
 b.+tay 12193
 b.+u 12720
 butkul dağ eteği
 b.+day 12141
 buu- bağlamak; boğmak
 b.-gan(kindığı buugan cer) 11692
 buudan 1. yürük at
 b.+ bolup kal- yürük atı olmak 12820
 2. bahadır, yiğit
 b. 11672, 12808
 b.+ kıl- bahadır yapmak 12922
 b.+ım 13091
 buuday buğday
 b.+ak buuday danın çaynaş-) 12971
 b.+ak buuday nanın çaynaş-) 12511
 b.+dın(ak buudaydın danı ursun) 13098
 buudur- bağlatmak; boğdurmak
 b.-up 13890, 13892
 buuruk- kederlenmek, can sıkılmak
 b.-pasın 13141
 b.-up tur-(buurugup tur-) kederlenmek 13140
 Buurul (Semetey'in atının adı)
 b.+du 14417
 b.+un 14542
 buuş- bağlamak
 b.-kan 13419
 buy rahatsız etme
 b.+ kıl- rahatı kaçırmak 11504, 12623
 buydal- duraklamak
 b.-bay(bir tınınga buydal-) 12714
 buyruk buyruk, emir
 b.+ ber- buyruk vermek 13499
 b.+(buyruk kıl-) buyruk vermek 13027
 buyum eşya
 b. 12546, 13207, 13396, 13456
 b.+dan 13196
 b.+ga 12564
 buz- bozmak
 b.-up(aktı buz-) 11640
 b.-up(borçugu buz-) 14476
 b.-up(örüşü buz-) 13510

b.-up(too buz-) 14561
 b.-up ala al- bozabilmek 12907
 buzguç bozguncu
 b. 12427
 buzuk bozuk, bozulmuş, yıkık; ahlaksız
 b. 11617, 12415, 13263, 13417
 b.+ cür- bozmak, yıkmak 13772
 b.+ sal- akın etmek 13438
 b.+ka 12807
 b.+tu 12498
 b.+tu(buzuktu sal-) akın etmek 12126
 b.+tun 13463
 b.+u çok(buzugu çok) dürtüst, ahlaksız olmayan 14374
 buzul- yıkılmak, bozulmak
 b.-up ketip bar- kederlenmek 11757
 büç (mitolojik hayvan, vahşi hayvan)
 b.+ü 12184
 bügül- bükülmek, eğilmek
 b.-üp(tize cerden bügül-) 12705
 b.-üp(tize cerge bügül-) 11974, 14056
 büğün bugün
 b. 11473, 11768, 11957, 12043, 12093
 büktöt- sarıp bağlatmak, büktürmek
 b.-tül 14637
 b.-üp 13986, 14178
 büktür- büktürmek
 b.-gön 13448
 büldür- bozmak, yıkmak, dağıtmak
 b.-dü(curttu büldür-) 12485
 b.-gön 13123, 13125
 b.-gön(curt büldür-) 11833
 b.-üp(el büldür-) 11502
 büllöö bileği taşı
 b.+mdü 14614
 büllün- tez davranmak; dövüş için aceleyle hazırlanmak
 b.-üp 13571
 bürküt kartal
 b.+ tınar kartal 13107
 bütkön bütün, hep
 b. 12906, 13715
 büttö- düzeltilmek, tamir etmek
 b.-p(iş büttö-) 13801
 büttö her yandan kapalı
 b. 12526
 bütün bütün, tam
 b. 12586

C

caa yay; ok
 c. 14158
 c.+(camgır kılıp caa tart-) 12496
 c.+day 13572
 caa- (kar, yağmur hakkında) yağmak
 c.-çu(kayra caaçu buluttay) 13226
 caak 1. çene
 c.+ı katuu küüllön-(caagi katuu küüllön-) çenesi takırdamak 13083

- c.+ın canı-(caagın canı-) dırlanmak,
çene çalmak 13491
2. bazı nesnelere yan yüzü veya yan kısmı
c. 12352, 14210
- caaldan- celallenmek, öfkelenmek, kızmak
c.-sañ 13257
- caannam cehennem
c.+dı çal- tehlikeli yerler gezmek 14165
- cabdik silah
c.+ıfıdın(cabdıgıñdın) 11703
- cabıl- örtülmek; toptan, güruh halinde üzerine atılmak
c.-a toptan, güruh halinde 12472
c.-ar 12556, 12767
c.-gan 12192, 12196
c.-ıp(abiyiri cabıl-) 12044
- cadaal kavga; gözü dönmüş, öfkeli
c. 14122
c.+ sal- öfkelenmek 13296
- cadal kavga; gözü dönmüş, öfkeli
c.+ım karma- celallenmek, öfkelenmek 13381
- cadat- dermansız düştürmek
c.-kan 13444
- cağdan sandık
c. 12930
- cak yön, yan, taraf
c.+ı(cağı) 14149, 14471
c.+ınan(cagınan) 13557, 14074
c.+ında(cagında) 11646
c.+ka(tuş tuş cak) 12591
- cak- yakmak, tutuşmak
c.-sa 13385
- caka yaka
c.+dan 11631
c.+sı 13383, 13455, 14235
- cakala- kıyı boyunca yürümek, sahilden gitmek
c.-p 14540
- cakın 1. yakın, az bir ara ile ayrılmış olan
c. 13175
c.+(saparı cakın barında) 11454, 14047
c.+(saparı cakın çağında) 13751
c.+ cetip kel- yaklaşmak 11351
2. yakın, hısım, akraba
c. 12521
c.+ım 13754
- cakında- yaklaşmak, yakın gelmek
c.-ba 13297, 13778
c.-p 13651
- cakşı iyi, kötü karşıtı
c. 11789, 13133, 13456, 13504
- caktır- yaktırarak, tutuşturmak
c.-bay otun ölçür- huzur içinde yaşamaya fırsat vermemek 12471
- cal 1. yele
c.+(kök cal) 11993, 12221, 12310, 12393, 12446, 13087, 13711, 13866, 14220, 14244, 14255, 14257, 14376, 14409, 14440, 14534, 14548, 14619, 14666
- c.+(taykı cal) 11695
- c.+ kuyruktan ayrıl- koruyucudan ayrılmak, dayanaktan yoksun kalmak 11571
c.+dan(kök cal) 12198
c.+dı(kök cal) 14300, 14302, 14585, 14730
c.+dın(kök cal) 12306
c.+ga(kök cal) 12489
c.+ınan(kök cal) 11769
2. kısrağın yele altındaki yağı (burası lezzetli parça sayılır)
c. 12784
- calañ yalın, çıplak
c.+ kılıç baylan- yalın kılıç kuşanmak 14221
- Calafıkıç Azrail, ölüm meleği
c. 12667
- calaş- yalamak, karşılıklı yalamak
c.-tı(aç bolot mizin calaş-) 12514
c.-ıp(ak bolot mizin calaş-) 12973
- caldık yüreklilik, yiğitlik
c.+ın(caldığın)(kök caldık) 14008
- calgan yalancı; fani
c.+(şum calgan) 13938, 14354
- calgız tek, biricik, yalnız
c. 13220
c.+ı 11989, 12002, 12436, 13211, 13920
c.+ım 12204
- calın yalın, alev
c. 13951
c.+day 12140, 12676
- calın- yalvarmak, yakarmak, ısrarla ricalarda bulunmak
c.-at 12061, 12066
c.-ıp 11981, 12346, 12924, 14400
c.-sa 12566
c.-sam 11926
c.-sañ 13114
- calooru- umutla beklemek, umutla bakmak
c.-p 12755
- caman 1. kötü, fena
c. 13622
c.+(ıç caman) 12515
c.+ iş kör- kötü şeyler görmek 13755
c.+dan 12521
2. pek, çok, pek çok
c. 12447, 12615
c.+(köfüllü caman bölün-) 11408
- camanda- yermek, çekiştirmek; kınamak
c.-p 12411
- camgır yağmur
c.+ kılıp caa tart- yağmur gibi ok atmak 12496
- Camgırçı (kahrman)
c. 11970, 13074
- camın- örtünmek, kendi üzerine bir şey örtmek
c.-ıp 12955
- can I yan, cihet
c.+ıma 13291
c.+ına 13035

c.+ıñā 13520
c.+ıñda 12845
can II 1. can, ruh
c. 13476, 13592, 13595, 13670, 13780, 14736
c.+ aram kötü fikir, fena fikir 13251
c.+ bol- ruh olmak 11731
c.+ tındır- boğmak, boğarak öldürmek 12993
c.+a kıstalış tüş- zor durumda kalmak 13804
c.+dan 12684, 14296, 14592
c.+dan tüñül- candan umudu kesmek 12611, 13698
c.+dı(candı kılga baylap tašta-) canı tehlikeye atmak 14575
c.+dı kılga baylap tašta- canı tehlikeye atmak 12135
c.+dın 13054, 13163, 13169
c.+ga 14128
c.+ı 11384, 11718, 12020, 14079, 14292, 14431
c.+ı çok bol- yanıp yakılmak, içi yanmak 14441
c.+ıbiz 11683, 12762, 14132
c.+ım 11393
c.+ıma 13288
c.+ımdı 11561, 11808, 13995, 14625
c.+ın 11917, 11919, 12326
c.+ıñ 14489
2. canlı; mahluk; insan
c. 11549, 11567, 11696, 11786, 12120, 12429, 12441, 12856, 13094, 13149, 13594, 13862, 13876, 14042, 14163, 14253, 14511
c.+ bol- insan olmak 12807, 14366
c.+ çık- insanlar korkmak 11779, 12271, 12750, 13351, 14464
c.+ ket- insanı korkutmak 13172
c.+dan 12271
c.+dar 13789
c.+dı 12529, 12830, 12851, 12859, 13123, 13508, 13833, 14710
c.+dı korot- insanı yok etmek 13446
c.+dın 11592, 12370, 14535
c.+ga(bederiñ canga sal-) 13066
cana yine, tekrar
c. 12450
canç- dövmek; parçalamak, ezmek
c.-ıp 12978
c.-kanday 12147
c.-tımbı 13749
canduu canlı, diri
c.+lardı 14159
canı- kah bir yanını, kah öteki yanını sürterek (bıçak, ustura v.b.) bilemek
c.-p(caağın canı-) 13491
canıbar hayvan, değerli hayvan
c. 11358
c.+ım 12238
canıtta- kah bir yanını, kah öteki yanını sürterek (bıçak, ustura v.b.) bilemek (?)

c.-p 13252
cañcal kavga, gürlütü, patırtı
c. 13065, 13423, 13463
c.+(çoñ cañcal bol-) 12295
c.+ iş kıl- kavga çıkarmak 13497
c.+ sal- şamata etmek 13349, 13364
c.+dı(cañcaldı sal-) kavgaya girmek 14252
c.+ga 13544
cañcaldaş- kavga etmek, patırtı çıkarmak
c.-sa 13547
cañgak ceviz
c.+ bışıp döñ bol- bolluk olmak 12603
c.+ı(cañgagı) 12604
cañı yeni; hentüz, az önce
c. 12077, 12080, 12400
cañıl- yanılmak
c.-bas 14124
capa bkz. capaa
c.+ñ çaçıl- kederin dağılmak 14041
capaa cefa, büyük sıkıntı
c.+ sal- cefa salmak, eziyet etmek 12419
c.+ sura- cefa istemek 13733
c.+nı(capaanı sal-) cefa salmak 12615
bkz. capa
car yar, uçurum
c.+ga 14115
car- yarmak, parça parça etmek
c.-alı 12519
c.-basam 12128
c.-gan 14682
c.-ıp 13279, 13280
cara- yaraşmak
c.-r 13102
carak silah
c.+ım(caragım)(koldo carak bol-) 12347
c.+ın(caragın)(cay caragın baylan-) 14219, 14316
c.+ın(caragın)(cay caragın cayla-) 12672
c.+ıñ(caragıñ)(cay caragı caylan-) 11702
caral- yaratılmak
c.-gan 12938, 13202, 13561, 13923, 14116, 14660
c.-ıp kal- yaratılmak 13732
caraluu yaralı
c. 13468
carat- yaratmak
c.-at 14511
c.-kan 13250
c.-kanı 13740
caratıl- yaratılmak
c.-ıp 11731
Caratkan Yaratan, Tanrı
c. 12117, 12225
c.+ga köñlüm tok Yaradan'a yalvardım, gönlüm ferah 11841, 11885
c.+ga(Caratkanga zar kıl-) Yaradan'ı görmeyi arzulamak 12338
carık ışık

c.+ı(carığı) 12078
c.+ım(carığım) 12023
carıktık (yaşlı insanlar için kullanılır); göz
nuru; sevgili
c. 13676, 14052
carıl- yarılmak, çatlamak, patlamak
c.-bas 14115
c.-gan 12556
carkılda- parlamak
c.-gan 14220
c.-p 14211, 14236, 14554
casa- yapmak; düzmek; yaratmak
c.-gam 13457
c.-gan 13152, 14485
caş I 1. genç
c. 13622, 13623
c.+ıñ 11471
c.+sıñ(akıldan boştoo caş) 11563
c.+tan 11813
c.+tı 11512
2. yaş, sin
c.+ıñ 12172
3. hayat, ömür
c.+ımdı 13739
caş II gözyaşı
c. 11464, 13793, 14286
c.+(kamçı boyu caş ket-) 14610
c.+ ket- gözyaşı akmak 14608
c.+ı 11400, 11717, 12056, 12113, 12266,
12277, 12282, 12632, 13701, 14066,
14242, 14606
c.+ım 14550
c.+ın 11366, 11388, 11565
caşık (et için) yavan; arık, zayıflamış
c.+(et caşık) 12870
cat- 1. yatmak, bulunmak
c.-ar 14168
c.-çu 13682
c.-ıp al- yatmak 11377, 12620
c.-kan 11801, 12246, 13526, 13816
c.-kanda 12729
c.-kanın 12237
2. (yardımcı fiil olarak cat-, işin uzun
sürdüğünü ve o ana, o dakikaya uygun
olduğunu ifade eder)
c.-a(dım cat-) 14425
c.-abı(aman cat-) 12940
c.-abı(esen cat-) 12933
c.-abı(esen cat-) 12942, 12944
c.-ar(kayıp cat-) 14166
c.-at(kele cat-) 12343
c.-ıp(cay cat-) 14171
c.-kan(çısaana bolup cat-) 12047
c.-kanda(kaptap cat-) 13871
c.-paybı(eelep cat-) 14718
c.-paybı(oynop cat-) 14722
catış- beraber yatmak
c.-tık 12775
cay I 1. yer, mahal
c. 11704, 12926, 14480
c.+ kıl- toprak yapmak 13512
c.+dı 11956, 12865, 13021, 14200

c.+ga 12636, 13037
c.+ı 13350, 13351
c.+ına 11704
c.+ıñ 11690, 11888
c.+ıñdı 14480
2. durum, hal, vaziyet
c.+ carağın baylan- bütün pusatlarını
kuşanmak, bütün silahlarını kuşanmak
14219, 14316
c.+ carağın cayla- bütün pusatlarını
kuşanmak, bütün silahlarını kuşanmak
12672
c.+ carağın cayan- bütün pusatları
kuşanmak, bütün silahları kuşanmak
11702
c.+da 11442
c.+ı 11879
cay II yavaş; sessiz; sakin
c.+ cat- sakin yaşam sürmek 14171
cay- sermek, yaymak; otağa çıkarmak
c.-ıp(alakan cay-) 11992
c.-ıp cür- otağa çıkarmak, gütmek 11545
caya kısrağın yağlı parçası (burası lezzetli parça
sayılır)
c. 12784
cayıl- yayılmak
c.-bay 12595
cayla- I yaylamak, yazı geçirmek
c.-gan 11588
cayla- II 1. düzmek; yerli yerine yerleşmek
c.-dı(cay carağın cayla-) 12672
c.-ym(cer cayla-) 13932
2. öldürmek
c. 12993
c.-dı 12437
c.-p 12417
c.-ymın 13296
caylan- düzene konmak; sükunet bulmak
c.-gan 11411
c.-ıp(cay carağın cayan-) 11702
cayluu rahat; iyi, hoş
c. 14093
cayna- (göz için) iri iri açılmak, güzel ve
büyük olmak; kaynaşmak
c.-dı(közül cayna-) 11907, 12132, 13637
c.-gan 14662
c.-p(köz cayna-) 11931, 12958
c.-p cür- gezip dolaşmak 13703
caz- yazmak
c.-gan 13981
cazayıl çakaloz topu
c. 14158
cazgır- baştan çıkarmak; aldatmak
c.-ıp(coldon cazgır-) 14267
cazık görev
c.+ım(cazığım) 11847
cazıl- dinmek, kesilmek
c.-dı(çer cazıl-) 14071
c.-dı(küptülü ooru cazıl-) 12050
ce- yemek, karın doyurmak
c.-begen(kep ce-) 12509
c.-bes 11541

c.-besten(ölümdön kaygı ce-) 12732
 c.-p(öz kaygısının cep ıyla-) 12374, 13790
 c.-p ket- yemek 11861
 ceç- deşmek
 c.-ülü 13864
 Cediger (boyadı)
 c. 13229, 14014, 14171
 c.+ kült- Cediger boyuna sahip olmak 13945
 c.+den 13916
 c.+ge 11998, 12444
 cedir- yedirmek
 c.-ip(kazdı kuşka cedir-) 13722
 c.-ip(kuunu kuşka cedir-) 11994
 ceerde sarı-kızıl renkleri arasında bir at donu c. 13872
 cegiz- yedirmek
 c.-gen 12358
 ceke yalnız, tek başına
 c. 13029, 13607, 14178
 cel yel
 c. 13534, 13989
 c.+ bol- yel olmak 12946
 c.+ tly- yel deşmek, yel dokunmak 12387, 14131
 celdet muhafız
 c.+inen 13534
 c.+terim 13026
 cele uçları iki kazığa bağlanarak gerilen, taylor ve buzağıları bağlamak için kullanılan ip c.+(mömö cele) 11753
 cele- yelmek; oturduğu yerde atılıp durmak c.-siñ 13312
 celik- kendini zaptedemez hale gelmek c.-ip tur-(celigip tur-) kendini zaptedemez hale gelmek 13014
 celkele- arkadan yürütmek c.-p 12438
 celkesiz atsız c. 13875
 celmayan hecin devesi; yürük deve c.+ga 13987
 Celpiniş (Cetmuruk halkının yaşadığı gökle yerin birleştiği çok rüzgarlı bir yer)
 c. 13727
 c.+te 13728
 ceñ yen, giysi kolu c.+l 13383, 13455
 ceñi- yenmek c.-begen 12645, 12967
 c.-ebi 12897, 12899
 ceñe yenge c. 14331, 14529
 c.+ñ 12329, 14621
 c.+ñiz 14630
 ceñe ke yengecik, sevgili yenge c. 14523, 14537
 cer yer, mahal c. 11698, 11891, 12239, 12248, 12260, 12262, 12263, 12527, 13429, 13727, 13861, 14597

c.+(kara cer) 12368, 13835
 c.+(kara cer aç-) 13895
 c.+(kara cer bol-) 12605
 c.+(kara cer menen teñ bol-) 13674
 c.+(kara cer menen teñ kıl-) 12806
 c.+(kindiği buugan cer) 11692
 c.+ bol- yurt olmak; toprak olmak 13487, 13846
 c.+ çayla- oturmak, yaşamak 13932
 c.+ çal- yer yoklamak 11736, 14185, 14279, 14734
 c.+ çarçısının çal- dört bir yanı gezmek 14689
 c.+ kes- yer gezmek, dünya gezmek 14175
 c.+ kez- yer gezmek, dünya gezmek 11738
 c.+ kıl- yurt tutmak 12800, 13620, 14369
 c.+ kuçaktap sula- yere yüzükoyun kapaklanmak 13658
 c.+de 11741, 14114
 c.+den 11585, 12240, 12849
 c.+den(tize cerden bügül-) 12705
 c.+di 11519, 11609, 12078, 12231, 14098
 c.+din üstün çal- yeryüzünü gezmek 13982
 c.+ge 11375, 11942, 12895, 13991, 14217, 14690
 c.+ge(kara cerge katıl-) 13679
 c.+ge(kara cerge koyul-) 13909
 c.+ge(tize cerge bügül-) 11974, 14056
 c.+ge kir- yere batmak 13430
 c.+ge kirip ket- yerin dibine batmak 13031
 c.+i 11493, 13475
 c.+ibiz 11735
 c.+im 13079
 c.+imden 12828
 c.+in 11869, 12409, 13682
 c.+indey 12324
 c.+ine 12655
 c.+iñ 12940
 c.+iñdi 11475, 14336, 14397
 c.+iñe 13287
 c.+lerdi 11829
 c.+lerin 12585
 cerde- yerleşmek; yaşamak, oturmak c.-gen 12966
 c.-r 13861
 c.-señ 11891
 cerge 1. obanın konak yeri; yurt c.+ge 11986
 2. çevre c.+si 11497
 cergeleş- yerleşmek c.-ken 11489
 cersiz yersiz, yurtsuz c. 11732
 cesir dul kadın c. 11828, 13874
 c.+ler 12099
 cet- varmak; ermek; ulaşmak

- c.-e elek ulaşmamak 12172
c.-em(tübbünö cet-) 13025
c.-ip 13535
c.-ip(cakın cetip kel-) 11351
c.-ip(kas acal cet-) 14138
c.-ip bar- ulaşmak, ermek 11407
c.-ip kal- ulaşmak, ermek 14256
c.-ip kel- ulaşmak, ermek 11348, 12063
c.-ken(acalı cet-) 12592
c.-ken(tübbünö cet-) 13002
c.-kende 13869
c.-pegen 11624, 13989
c.-pegen(köz cet-) 14156
c.-pes 14738
c.-pey(acal cet-) 13580
c.-peyt(al cetpe-) 11761
c.-se(acal cet-) 13539
c.-se(kaza cet-) 12532
c.-se(tagdır cet-) 12488, 13548, 13568
c.-ülüğö(maksatka cet-) 14289
cetele- yedemek, yedeğe almak
c.-p 14063, 14545
ceti yedi, altıdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
c. 11497, 12321, 12510, 12843, 13986
c.+ miñ yedi bin 13026
Ceti-Özön (yer adı)
c.+dön 11815
c.+dü 12966
cetik elverişli; gerekli; uzağı gören; akıllı; koruyucu
c. 13027, 14132
c.+in(cetigin) 13990
c.+iñ(cetigiñ) 13030
cetil- yetişmek, olmak
c.-dik 12790
c.-gen 11985, 14014, 14596
cetim yetim, öksüz
c. 11828, 12099, 12156, 12213, 13914, 14005, 14308
c.+(cetim bol-) yetim olmak 13415
c.+ kal- yetim kalmak 11985, 12790, 13631
c.+ kıl- yetim bırakmak 12439
c.+den 13845
c.+di 11506, 12218
c.+im 13028
c.+iñ 12017
cetimçe küçük yetim
c.+ge 13935
c.+m 13878
c.+ñ 14013
cetimiş yetmiş, altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
c. 14189
cetkilefi mükemmel, hiçbir kusuru, eksigi olmayan
c. 11507, 13813, 14598, 14690
cetpegen yoksul, fakir
c.+ge 14645
cez bakır
c. 12702, 13101, 13383, 14228
cıgaç ağaç
c. 12369
c.+tın 11701
cık- yıkmak, devirmek, yere çalmak
c.-ıp(cığıp) 13513
c.-kan 12255
cıl yıl
c. 11364, 13725, 13937
c.+dı 13593
c.+dın 12988
c.+ga 11376, 11824, 12289
c.+ı 13628
cıl- kumıldamak, hareket etmek
c.-a sal- gelmek 13285
cılañ yalın, çıplak
c. 11543
cılañaylak yalınayak
c. 11543
cılas yok edilmiş; batmış; değersiz
c.+ı 11654
c.+ım 11429
cıldız yıldız
c. 11628, 12968, 13202, 14026
c.+(beş arkar cıldız) 12012, 12355, 13120
c.+day 12815
cılga değerli yaylak
c. 12096
cılgin ilgin (ağaç)
c. 11347
cılğinduu ilginli
c. 11608, 11868, 12699, 12884, 13055, 13428, 13860
cılkı at
c. 12918, 12919, 13287, 14586
c.+nın(ak cılkının çañı ursun) 13097
c.+ñdı 12904
cılma pürüzsüz; güzel
c. 13448
cılñaylak yalınayak
c. 11843
cırgal haz; zevk; refah
c. 14716
c.+ künüm az bol- mutlu günüm az olmak 13625
c.+ga bat- hazza gark olmak 12721
c.+ımdan 11429
cırgalduu müreffeh, rahat ve huzur içinde yaşayan
c. 11610
cışaana nişane, belirti, işaret
c.+m(cışaanam bolup cat-) alamet olmak, işaret olmak 12047
cıy- yığmak, yığın halinde toplamak, biriktirmek
c.-bay 13798
c.-gan 12187
c.-gıça(oozun cıy-) 11901, 14055
c.-ıp 11538, 12478
c.-sa(esin cıy-) 13327
cıyıl- yığılmak, toplanmak, birikmek
c.-sa 14599

- c.-sın 14595
cıyna- toplamak, yığın halinde toplamak
 c.-dı 14006
 c.-p al- toplamak 14350
cıynal- toplamak, yığılmak
 c.-dı 14525
 c.-ip 12042
cibek ipek, ipekten olan
 c. 13143, 13453
ciber- göndermek, yollamak
 c.-be 13483
 c.-di 14460
 c.-di(kırıp ciber-) 11791
 c.-di(tomukka tartıp ciber-) 14321
cıgıt yiğit, delikanlı
 c. 13742
 c.+i 12931
cın cin, şeytan, ifrit
 c.+(katuu cın kel-) 13038
 c.+i karma- sinirlenmek, öfkelenmek
 13525
 c.+ım karma- sinirlenmek, öfkelenmek
 13034, 13292
 c.+ım tiy- sinirlenmek, öfkelenmek
 13298
 c.+iñ(baştakı cini karmat-) 13264
 c.+iñdi(ciniñdi kak-) cezanı vermek,
 söylenen sözün dinlenilmemesi üzerine
 büyük ceza vermek 13267
cip ip
 c.+i(cıbl)(koldu cıbl çok bayla-)
 11920
cipsiz ipsiz
 c.+(koldu cipsiz bayla-) 12414
clt- yitmek, yok olmak
 c.-pes 13735
 c.-pey 11447, 11547, 13719, 13723, 14569
cobo- üzülme, kederlenmek
 c.-p 14437
cogol- yok olmak, yitmek, kaybolmak
 c. 13017, 13050, 13061, 13062, 13375
 c.-boy 12460, 12462
 c.-gon 12267, 13184, 14188, 14344,
 14436, 14536, 14619
 c.-gonu 12379
 c.-mok bol- yakında ölmesi muhtemel
 olmak 13677
 c.-up 13866, 13976, 14034, 14036, 14257,
 14329, 14363, 14364, 14426
 c.-up(közül cogol-) 14377
 c.-uuga 13681
cogot- yitirmek, kaybetmek
 c.-kon 12240
 c.-up 12406, 12499, 12502, 13049, 13307,
 13604, 14339
 c.-up(dünüyöddön cogot-) 12995
 c.-up(közül cogot-) 12808
cok yok
 c. 11355, 11356, 11471, 12028, 12177,
 12179, 12280, 12597, 12604, 13272,
 13275, 13461, 13688, 13689, 13690,
 13775, 13777, 14273, 14274, 14406,
 14407, 14408, 14582, 14663
 c.+(arı çok) 11750
 c.+(buzugu çok) 14374
 c.+(koldu cıbl çok bayla-) 11920
 c.+(közül çok) 11674, 12596
 c.+(ölsöm arman çok) 14101
 c.+(tübü çok suuga sal-) 12822
 c.+ bol- yok olmak 14429
 c.+ kıl- yok etmek 11640
 c.+tu(baarı çoktu çal-) 14170
 c.+unda(cogunda) 13316
col 1. yol
 c. 11627, 11890, 12518, 13040
 c.+(kaptalınan col bol-) 11773
 c.+(kara col bol-) 11568
 c.+don(orto col) 13369
 c.+don cazgır- yoldan çıkarmak 14267
 c.+don tarta bar- yavaş yürümek;
 dikkatli olmak 13392
 c.+go(aydagan colgo bas-) 13259
 c.+go(tüz colgo sal-) 12392
 c.+go bas- istenen yola gitmek 13255
 c.+go kir- yola çıkmak 13314
 c.+u 13305, 14742
 c.+un çal- yola çıkmak 14691
 c.+uñ 13322
 c.+uñdu 12413
 2. defa, kez
 c.+(bir küñdö üç col maktan-) 12477
 c.+(cumada üç col soy-) 13769
colbors kaplan
 c. 12186, 12589, 13680, 14193
 c.+ko 13124
 c.+ton 13353
 c.+toy 11707, 12957
coldoş yoldaş; arkadaş, dost
 c.+u 13164, 14736
colo- yaklaşmak, yakın gelmek
 c.-bo 13291, 13376
 c.-boy 13018, 13048
 c.-p 12751
coltoy talih getiren; muvaffakiyet taşıyan
 c.+(ak coltoy) 13600, 14246
 c.+(kuu coltoy) 11922, 11948, 11954,
 13934
 c.+dun 13737
coluk- karşılaşmak, rastlamak
 c.-kan 12752
 c.-kandı 13125
 c.-sa 13387
comok kahramanlık destanı; masal
 c.+(cöö comok) 12214
 c.+unan(comogunan) 12222
con dağ sırtı
 c.+unda 12161
condur- yontturmak; yerle bir ettirmek
 c.-up 14227
coo düşman
 c. 12891, 13387, 13468, 14152
 c.+ bol- düşman olmak 13868
 c.+go 12194, 12201, 13185, 13248

c.+go(kulagin coogo tildir-) 12484
c.+go kol sal- düşmana hücum etmek
14118
c.+nu 12798
c.+su 13156
coola- düşmanı kovalamak
c.-dik 12798
coop cevap, yanıt
c. 13047
c.+(coop ber-) cevap vermek 14415
c.+ bere al- cevap verebilmek 11932
c.+un ber-(coobun ber-) cevabını
vermek 11935, 12836
c.+uñ ber-(coobuñ ber-) cevabını
vermek 12810
cooru- (başlıca binek atının sırtının)
sıyrıklarla kaplanmış olmak
c.-dum 11577
coro yoldaş
c. 11583
cort- (av, düşman ardından) koşmak
c.-up(köğörö cortup cür-) 11699
cortulman akıncı
c. 11890
coru bir cins akbaba
c. 13864
çoşul- sel gibi akmak
c.-up 13794
coy- yok etmek; yitirmek
c.-du 11857
c.-uñuz(kaygının baarın coy-) 13138
coyul- yitirmek, kaybedilmek
c.-up 14498
cön 1. sade, basit, ehemmiyetsiz
c. 12168
c.+ ele böylece 13451, 14575
c.+ü 14416
2. yön, taraf
c.+ü 11584
cönö- hareket etmek, yönelmek
c.-dü(ırsı köldöy cönö-) 14144
c.-göndöy bol- hareket etmiş gibi
olmak 14698
cönkü- hareket etmek; yürümek; ilerlemek
c.-dü 11905
cöö 1. yaya
c.+ comok masal 12214
2. atsız, bineksiz
c.+ bol- atsız olmak, bineksiz olmak
11767
cul- yolmak; koparmak
c.-basam 14480, 14487
c.-up 11380
c.-up culup al- orasından burasından
yurtıvermek 12313
culkunt- ileri atılmaya zorlamak
c.-up 14418
culkuş- çarpışmak
c.-up 12899
culun- yolunmak; ileri atılmak
c.-du 12318
c.-up 12898, 13713

cum- (gözleri) yummak
c.-guça(açıp közdlü cumguça) 13537,
13646
cuma hafta
c.+da üç col soy- süreklili eziyet etmek
13769
cumşa- çalıştırmak, birisine bir vazife vermek
c.-p 12909
cumşak yumuşak
c. 14305
cumul- (gözler için) yumulmak
c.-gan 12719
cup çift; eş
c.+tu 14333
curt 1. halk
c. 11658, 11734, 12115, 12386, 12394,
12410, 12537, 12607, 12640, 12648,
13660, 14202, 14597, 14717, 14721
c.+ bol- uyruk olmak 13003
c.+ka 11505, 12090, 13908, 14346, 14647
c.+tar 11629
c.+tu 12472
c.+tun 11507, 11586, 12467, 14677
c.+um 12414, 12555, 14094
c.+una 12614
c.+uñuz 14342
c.+uñuzga 14388
2. yürüklerin yaz ve kış oturdukları yer;
yurt; ülke, memleket
c. 11698, 12427, 12886, 12932
c.+ başkar- yurt yönetmek 11652,
12660
c.+ büldür- yurt bozmak 11833
c.+ kült- yurt yönetmek 11636
c.+ sor- yurt dağıtmak 11502
c.+ka 11634
c.+tu büldür- yurdu bozmak 12485
c.+una 12479
cut- yutmak
c.-amin 13302
c.-kuday 12143
cutun- ileri atılmak, uzanmak
c.-bas 13129
cuu- yumak, yıkmak
c.-p 13882
cuudur- yudurmak, yıkatmak
c.-up 13889, 13891
cüdö- kuvvetten düşmek, zayıflamak
c.-p 12589
cügün- diz çökmek
c.-üp 14060
cügür- koşmak
c.-göndöy bol- harekete geçmiş gibi
olmak 14693
c.-üp 11975, 14058
cük yük
c.+ü(cügü) 11355
c.+ün(cügün) 14133
cüktö- yüklemek
c.-gön 14133
c.-p 11355, 12627
cüktöt- yükletmek

c.-tü 14638
c.-üp 13987, 14179
cün yün; kıl
c. 12080
cür- 1. hareket etmek; yürütmek
c.-bös 14191
c.-düm 12029, 12031
c.-gömün 13328, 13849, 13852, 13854, 13857, 13859
c.-gön 13705, 14184, 14481, 14570
c.-öm 13943
c.-ömün 12916
c.-öt 11845, 14548
c.-üñüz 14386
c.-üp 12780, 13747
2. (yardımcı fiil olarak cür-, işe veya harekete süreklilik ve devam mahtiyeti verir)
c.-böy(tirüü cür-) 12130
c.-çü(çurkurap cür-) 14202
c.-çü(ıylap cür-) 12085
c.-çü(özölönüp cür-) 12087
c.-dümbül(buzuk cür-) 13772
c.-gön(ala cür-) 13642
c.-gön(burkurap cür-) 11947
c.-gön(caynap cür-) 13703
c.-gön(elçiğe cür-) 13837
c.-gön(kabarga cür-) 13838
c.-gön(kulduktā cür-) 12828
c.-gön(şordo cür-) 12151
c.-gön(tosup cür-) 11402
c.-gönüm(tirüü cür-) 11557
c.-öbüz(cayıp cür-) 11545
c.-ömün(kubat kılıp cür-) 13930
c.-ömün(tirüü cür-) 11803
c.-üp(eptep cür-) 14371
c.-üpslñ(kögörö cortup cür-) 11699
cürgüz- harekete geçirmek, yürütmek
c.-üp(kordop cürgüz-) 11506
cürök yürek, kalp
c. 11839
c.+(küyükkön cürök basıl-) 12049
c.+ çoç- yüreği ürpermek 12735
c.+ ooruñ basıl- sükunet bulmak 14045
c.+tün tolto başı yüreğin aort damarıyla birleştiği yer 13652
c.+ü(cürögü)(et cürök) 14653
c.+ü mayлуу bol-(cürögü mayлуу bol-) cesur olmak 12783
cüz I yüz, doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
c. 14176
c.+dön 12625
cüz II yüz, çehre
c.+ün 14406, 14414

Ç

çaar benekli
ç.+(kara çaar) 12145, 13186
çabak çapak balığı

ç.+tay 13530
çabil- çapula ve yağmağa uğramak
ç.-gan 14346
çabış- atılmak, çarpışmak
ç.-sañ 11892
çabuul akın; çapul
ç.+ koy- akın etmek 12445
çaç saç
ç. 12317
ç.+(olofıdoy bolgon çaç) 13550
ç.+ım 13578
ç.+ım(keciğe çaçım çöp eken) 11428
ç.+ım(saamay çaç) 11453
ç.+tan al- saçlardan tutmak 13527
ç.+tın(uzun çaç) 12335, 13558
çaç- saçmak; serpmek; israf etmek
ç.-a albay tur-(çaçalbay tur-) saçmamak 11559
ç.-alı 14590
ç.-pasam 14482
ç.-timbi 13744, 13766
Çaçıkey (kadın kahraman, Semetey'in birinci karısı. daha önce Gökçe'nin oğlu Ümütöy'ün nişanlısıydı. Kaçoro ile Kıyaz'ın Semetey'i öldürmek için tuzak kurmaları sonucu Semetey ortadan kaybolunca Çaçıkey dost ve sırdaş olduğu eşinin düşmanı Kaçoro ile evlendi)
ç. 11795, 11950, 12616, 13406, 13408, 13454, 13491, 13522
ç.+dın 12723
çaçıl- saçılmak
ç.-at(armanduu dartı çaçıl-) 12070
ç.-dı(capası çaçıl-) 14041
ç.-dı(kapa saylap çaçıl-) 14143
ç.-dı(kapanın baarı çaçıl-) 12377
ç.-ganı 14525
ç.-ganım 12042
ç.-ıp(içki küptüsü çaçıl-) 14044
çaçkansı- saçtı tasavvur etmek, saçtı tahayyül etmek
ç.-p 12962
çaçtır- saçtırmak
ç.-dı 14642
çağıl- çatmak, uğramak
ç.-dım(müşkülğö çağıl-) 11443
çağılğan yıldırım; şimşek
ç.+day 13010
çak zaman, vakit
ç. 13925
ç.+ı(çağı) 11554, 11658
ç.+ında(çağında) 12586, 12601, 12795
ç.+ında(çağında)(dünyö kenen çağında) 13706
ç.+ında(çağında)(saparı cakın çağında) 13751
ç.+ında(çağında)(saparı tutam çağında) 13579
çakır- çağırmak, seslenmek
ç.-dı 13495
ç.-dım 14573, 14579

ç.-ip 11783, 14323, 14440, 14448, 14467,
 14516, 14519, 14521, 14685
çal yaşlı adam
 ç. 11785, 13663
çal- I. bağlamak
 ç.-amin 13195
 ç.-ganda(belge çal-) 13183
 2. (hayvan v.b.) kesmek
 ç.-alı(ay tuyakka çal-) 14587
 ç.-uuga(kurmanga karmap çal-) 13566
 3. otlamak
 ç.-bay(çöp çal-) 11373
 4. bakmak; yolu yoklamak; dolaşmak;
 basmak
 ç.-alı(cer çarçısının çal-) 14689
 ç.-alı(col çal-) 14691
 ç.-baptır(uçu tübün çalba-) 12747
 ç.-çu(baarı cektu çal-) 14170
 ç.-çu(caannamdı çal-) 14165
 ç.-gamin(cerdin üstün çal-) 13982
 ç.-gan 13305
 ç.-gan(Kıdır çalgan) 14345
 ç.-ip(ay aalam çal-) 14175
 ç.-ip(cer çal-) 11736, 14185, 14279,
 14734
 ç.-ip(Talastı çal-) 12612
 ç.-sa(liz çal-) 14124
çalkaktuu büyü, heybetli
 ç. 12073
çalkar kocaman
 ç. 13210
çalkay- aşılmak
 ç.-gan 11569
çalkı- yayılmak; ağır ve süzülerek hareket
 etmek
 ç.-dik 12773
 ç.-p(etegl çalkıp kefi üs-) 13818
çama kuvvet, kudret
 ç.-tı ket- gücü tükenmek 12644
çamın- atılmak, saldırmak
 ç.-gan 13187
 ç.-ip 12957
çañ toz
 ç. 14162
 ç.+ bas- tozlanmak 11361
 ç.+ çık- toz kalkmak 11778, 12269,
 12749, 14463
 ç.+ kıl- tozu dumana katmak 12612,
 13619
 ç.+ sal- toz kaldırmak 12259
 ç.+dı 12270, 12272
 ç.+ı(ak cilkının çañı ursun) 13097
çap- kesmek; yağma etmek; atılmak
 ç.-ayın(çabayın) 11945
 ç.-ip al-(çaap al-) yağma etmek 12980
 ç.-ip sal-(çaap sal-) atmak, atıvermek
 13530
 ç.-tı 12412
çar I ot
 ç.+ kıl- yükselmek 14646
çar II çalılık, sık fundalık
 ç.+ı 12937

çarça- yorulmak
 ç.-p 14495
çarçı kere; dört köşeli; dörtlü
 ç.-tı(cer çarçısının çal-) 14689
çarda- malumat almak, vaziyeti yoklamak
 maksadıyla gitmek
 ç.-p 11698
çark güç, kuvvet; kudret; takat, derman
 ç.-tı ket- gücü tükenmek 11770
 ç.-tı(ı(ı)maani çark) 13316
çarşı- çarpışmak
 ç.-kan 13366
çartıl- gümbürdemek, gürlmek
 ç.-p 13010, 13365
çatak kavga
 ç. 13236
 ç.+ bol- kavga olmak 13546
 ç.-tı 13350
çatakt- kavga çıkarmak
 ç.-p 13364
çatakt- kavga çıkarmak, satışmak
 ç.-pay 13111
çatıl- çatmak, uğramak, üzücü olaylarla
 karşılaşmak
 ç.-dim 13710, 13760
Çatkal (Çatkal sıradağı)
 ç. 12235, 12888
 ç.-tı 12404
çay çay
 ç. 12627, 12637
çayka- sallamak, çalkalamak
 ç.-p(baş çayka-) 12823
çayna- çignemek; ısırmak
 ç.-dı 13639
 ç.-p(karsıdata tış çayna-) 12959
 ç.-p(tış çayna-) 13278
çayna- çignemek; ısırmak
 ç.-ip(ak buuday danın çayna-) 12971
 ç.-tı(ak buuday nanın çayna-) 12511
çeç- I. çözmek, düğümü çözmek
 ç.-ip(ötük çeç-) 12743
 2. halletmek, çözmek
 ç.-ken(ar düynönü tefi çeç-) 13819
çeçen söz ustası
 ç.+ (kepke çeçen) 12468
çeke şakak; kenar
 ç.-tı 12077
çen I zaman, an
 ç.-tı 13477
çen II apolet, omuzluk; bir işle
 görevlendirilen insan, rütbesi olan insan
 ç.-tı 13837
çene- ölçmek; denkleştirmek
 ç.-begen 12854
 ç.-bey 12740
çepken kepenek
 ç.-dey 12678
çer keder; ıstırap, can sıkıntısı
 ç.-tı(çartı çer bol-) 13700
 ç.-tı(çer bol-) can sıkıntısı yok olmak
 14071
çet sınır ötesi; kenar, uç

- ç.-inen 12853
 çeti yedi (?)
 ç. 11651
 çıda- katlanmak, tahammül etmek, dayanmak
 ç.-bay 12629, 14432
 ç.-gan 13178
 çigar- çıkarmak; yaptırmak
 ç.-bay 13808
 ç.-ıp tur- yaptırmak 11627
 çık çıt; pis, kötü bir şey
 ç.+ etpes sal- murdar etmek, bir şeyin içine kötü bir şey koymak, salmak 12999
 çık- çıkmak, içeriden dışarıya varmak, gitmek
 ç.-a bar-(çığa bar-) çıkmak, bir şeyin yukarısına varmak 14187
 ç.-at(çığat) 11811, 11813
 ç.-at(çığat)(can çık-) 12271, 13351
 ç.-at(çığat)(çañ çık-) 12269
 ç.-at(çığat)(kan çık-) 13350
 ç.-ıp(çığıp) 11630, 11631, 12080, 12309, 12804, 13644, 14145
 ç.-ıp(çığıp)(can çık-) 12750
 ç.-ıp(çığıp)(çañ çık-) 12749
 ç.-ıp bar-(çığıp bar-) çıkmak, ulaşmak 14194
 ç.-kan 11654, 12139, 12140, 12673, 12675, 12676, 14742
 ç.-kan(seyilge çık-) 12247
 ç.-kanda 13823
 ç.-payt 11696, 12688, 14671
 ç.-sa 14111
 ç.-sa(kobur çık-) 13695
 ç.-tı 11353, 12345, 13329, 13408, 14461, 14462
 ç.-tı(can çık-) 11779, 14464
 ç.-tı(çañ çık-) 11778, 14463
 ç.-tı(çır çık-) 13330
 ç.-tıñbı 13916
 çık kısız çıkmayan; asla çıkmayan
 ç. 14355
 çılbr çılbr
 ç.+(eki tızgin bir çılbr al-) 12390
 ç.+(eki tızgin bir çılbr kolgo al-) 13606
 ç.+dan 12152, 12218
 çilk yalnız
 ç.+ kazığa bölö- yalnız yağ ile beslemek 14147
 çımçık kuş, yırtıcı olmayan kuş
 ç. 12371, 14444
 çımın sinek
 ç. 13780, 14292
 ç.+day 11718, 11917, 12020, 12684, 14296, 14431, 14575
 çımırkan- gergin olmak; heyecanlı olmak, kuvvet toplamak
 ç.-ıp 13019
 çın 1. gerçek, hakiki
 ç. 11956, 12044, 12225, 12361, 12689, 12734, 12880, 13021, 13023, 13037, 13298, 13329, 13505, 13507, 13509, 13594, 13740, 14200, 14206, 14260, 14295, 14297, 14612, 14624, 14688
 ç.-ımdı 11752
 ç.-ıñdı 11474
 2. sık
 ç. 11349
 çınar çınar
 ç. 11620, 11649, 11819, 12033, 12252, 12312, 12594, 13489, 14711
 ç.+ terek çınar 14127
 ç.+dın 11350, 11406, 11645
 ç.+ım 14131
 çınarduu yüksek ağaç
 ç.+ terek (folklorıda) geniş yapraklı yüksek ağaç 11771
 çında- gerçek olmak, hakiki olmak
 ç.-p 11959, 12227, 14691
 ç.-sam 13025
 çıñır- acı acı bağırarak, can tırmalayan bir şekilde bağırarak
 ç.-ıp 11916, 12217, 12311
 ç.-sa 12075
 çıñıroon çığlık; keskin çığlık
 ç.+ tart- keskin bir çığlık koparmak 14445
 çır kavga
 ç.+ başta- saldırmak 14455
 ç.+ çık- kavga çıkmak 13330
 ç.+ kıl- kavga çıkarmak, kavga aramak; kızmak 12419, 13028, 13733
 ç.+dı(çırdı başta-) kavgaya başlamak 14574
 ç.+ım 13358
 çırdan- kızmak, öfkelenmek
 ç.-sam 13019
 çırdaş- dalaşmak
 ç.-pay 13111, 13136, 13218
 çırılda- kavga aramak
 ç.-gan 13024
 çırkıra- bağırıp çağırarak, yaygara etmek
 ç.-p 11417, 11423, 11462, 11882, 12020, 12059, 12152, 12217, 12342, 12371, 14062, 14079, 14292, 14431, 14611
 ç.-yt 11718
 çırp (düşen su damlalarının çıkardığı ses); şıp
 ç.+ et- şıp ettirmek 11374
 çırpık çırpı
 ç. 12604
 çıt parça
 ç.+(bit çıt bol-) 11720, 14294
 çırkin değerli kişi
 ç. 12142
 çoç- ürkmek, ürpermek; korkmak
 ç.-up 13336
 ç.-up(cürök çoç-) 12735
 çoçko evcil domuz
 ç. 12200, 12460, 12462, 12619, 12724, 12953, 13003, 13289, 13869
 ç.+nu 11833
 ç.+nun 12122, 12452
 çoğul- toplanmak, yığılmak
 ç.-up 14680

- çoĝuu** beraber, toptan
ç. 11537
- çok** kor
ç. 11839, 12025, 12854, 14461, 14662
ç.+(canı çok bol-) 14441
ç.+(çok bol-) 11882
ç.+(içi çok bol-) 11404
ç.+ bol- yanıp yakılmak, içi yanmak
13543
ç.+ öt- kor işlemek, kor yakmak 13385
ç.+u(çoĝu)(ak miltenin çoĝu ursun)
12525
- çokmor** gürz, kopuz
ç. 12193, 14498
ç.+ kıl- vuruşmak, döĝüşmek 12495
ç.+unan 14461
- çolpon** çulpan
ç.+bu 12035
ç.+u 13202, 14018, 14026
- çoñ** 1. büyük, ulu
ç. 11350, 11797, 11876, 12235, 12238,
12617, 12721, 12857, 12863, 12865,
13251, 13758, 13896, 14445
ç.+(çoñ cañcal bol-) büyük kavga
olmak 12295
2. büyük, bahadır
ç.+uñ 11513
- Çoñ-Çatkal** (yer adı)
ç. 13506
- çoñoy-** büyütmek; artmak
ç.-duk 12781, 13631
ç.-so 11862
ç.-up 12776
- çoñoyt-** büyütmek; artırmak
ç.-up 13729
- çor** nasır
ç.+ bol- nasır olmak 11446
- çoro** savaş arkadaşı; bahadır
ç. 11583, 12224, 12351, 12389, 12685,
13308, 13480, 13617, 14119, 14247,
14252
ç.+don 13336
ç.+go 12533, 12739, 13140, 13407, 13569
ç.+m 14092
ç.+nun 13109
ç.+ bol- bahadır olmak 12799
- çoy-** bilmek
ç.-gonbu 13949
- çoĝula-** bilmek
ç.-p 14506
- çoyun** dökme demir
ç.+ baş gürz, topuz 14456
- çök-** çökmek, dizler üzerine düşmek; batmak
ç.-öyün(çöĝöyün)(tuulbay tuna
çöĝöyün) 12129
ç.-üp kal-(çöĝüp kal-) çöküp kalmak
11372
- çöl** çöl
ç.+dön 14169
ç.+dün 14191
ç.+gö 13102
ç.+ünö 13972
- çöp** ot; dik ot
ç. 11380, 13787, 13932
ç.+(keciĝe çaçım çöp eken) 11428
ç.+ çal- otlamak 11373
ç.+ü(çöbül) 11484
- Çubak** (kahraman, Manas'ın kırk yiĝidinden
biri)
ç. 14695
- çuku-** kazımak, kazıyıp çıkarmak
ç.-ym 13265
- çukul** olaĝantüstü, fevkalade
ç. 14395
- çukut-** kazıtmak, çıkartmak
ç.-mak bol- çıkarmalı olmak 11927
- çunak** kesik kulak; çocuk
ç.+ı(çunacı) 13199, 13828
- çufukur** çukur
ç.+u 13898
- çurka-** koşmak; kaçmak
ç.-p 11843, 12062, 13650
ç.-p kel- koşarak gelmek 12276
- çurkura-** gürtültü koparmak
ç.-p 12386, 12394, 12401, 14254, 14687,
14697
ç.-p cür- aĝıt yakmak; gürtültü koparmak
14202
- çuu** çıĝlık, gürtültü
ç.+ga kir- gürtültü koparmak 14733
ç.+ga kirip ket- şaşkınlıĝa düşmek
14283
ç.+ kıl- nara atmak 13248
ç.+ sal- nara atmak 13513
ç.+ tur- inlemek 12630, 13858, 13887
bkz. çuulgan
- çuuda** (dizlerde, boyun altında olan) uzun
deveyün
ç.+ları 12275, 12281
ç.+ların 11361
- çuula-** çıĝlık koparmak
ç.-p 11767, 11853, 12386, 14597, 14687,
14721
ç.-ptır 11877
- çuulant-** çıĝlık koparttırmak
ç.-kan 12075
- çuulat-** çıĝlık koparttırmak, inletmek
ç.-ip 12472
- çuulda-** uğuldamak
ç.-p 14259
- çuulgan** bkz. çuu
ç.+ sal- nara atmak 13599
- çükö** aşık kemiĝi
ç.+ atış- hep beraber aşık kemiĝiyle
oyun oynamak 12777
- Çürök** (kadın kahraman, Ayçürök'ün
kısaltılmış adı)
ç. 12173, 13970
ç.+kö 12276, 12299
ç.+tö 11804
ç.+tü 12285
ç.+tün 12264
ç.+üm(çüröĝüm) 12342

D

da (bağlacın Kırgız Türkçesi'nde sadece kalın ünlülü biçimi kullanılır); dahi; de, da
d. 12143, 12163, 12179, 12594, 12997, 13030, 13459, 13575, 13784, 13785, 13880, 13941, 14562
daanışman ilim ve irfan sahibi kişi
d. 14109
dabış ses
d. 13779
bkz. tabış
dağı daha; dahi; keza
d. 11743, 13505, 13507, 13509, 14247, 14692, 14692
dal I Arap alfabesinde "dal" harfinin adı; *mec.* kambur, kamburu çıkmış olan
d.+ bol- güçsüz olmak, yorgun olmak 13715
dal II tastamam, aynen
d. 13978
dalay oldukça çok, bir hayli
d. 13876
daldal yırtılıp parça parça olmuş
d.+ kıl- parça parça etmek 13344
dalı omuzların genişliği
d. 12686, 14669
d.+sın 13999
dan tane, tohum
d.+ı(ak buudaydın danı ursun) 13098
d.+ın(ak buuday danın çaynaş-) 12971
danaker bilgili
d. 14121
dañ şenlik gürültüsü; canlılık
d.+ bol- şenlik olmak 11634, 13908
d.+ sal- neşeli bir gürültü koparmak 12257
dañgıt bir cins köpek adı
d.+targa 12128, 12519
dañk şöhret, ün
d.+ kıl- duyurmak, haberdar etmek 14647
dardañda- kasılarak yürümek
d.-p 13404
darday- kocaman ve şişman görünümde olmak
d.-gan 13393
darı ilaç
d.+dan 13992
darıger eczacı
d. 13984
darman derman
d. 13690
daroo hemen, derhal, çabucak
d. 14072
dart dert, üzüntü
d.+ı 13694
d.+ı çer bol- ıstırabı artmak 13700
d.+ıñ(arman dartı arıl-) 14526
d.+ıñ(armanduu dartı çaçıl-) 12070
dayım daima, her zaman
d. 13310
d.+dan 13310
dayın 1. tanıdık; tanınmış, ünlü; ün
d.+ı 11794

2. asıl, nesil; doğma, doğuş
d.+ıñ(daynıñ) 11691
3. açık, muayyen
d. 12803
d.+ı 11971
dayra nehir, ırmak
d. 12323
d.+dan 12773
d.+day 11706
de- demek, söylemek
d.-besten 12731, 12733
d.-bey 12521, 13069
d.-çlü 11811, 11813, 14274
d.-di 11432, 12243, 14249, 14251, 14256, 14258
d.-dimbi(atası anası de-) 13767
d.-gen 11642, 11949, 12048, 13108, 13721, 13726, 14407, 14473
d.-gen ekensifi demişsin 11945
d.-gende 11930, 13172
d.-genine 12641
d.-geniñe 13256, 13426
d.-giçe(anday mıñday degiçe) 11966, 13536, 13645
d.-p 11384, 11391, 11392, 11393, 11397, 11401, 11458, 11459, 11462, 11648, 11657, 11721, 11744, 11782, 11802, 11807, 11840, 11844, 11863, 11865, 11867, 11869, 11871, 11873, 11875, 11880, 11884, 11899, 11935, 11978, 12031, 12131, 12264, 12320, 12322, 12324, 12342, 12350, 12354, 12357, 12363, 12389, 12391, 12393, 12398, 12405, 12408, 12431, 12464, 12476, 12508, 12510, 12542, 12574, 12610, 12625, 12626, 12627, 12637, 12638, 12649, 12651, 12664, 12755, 12783, 12826, 12834, 12875, 12875, 12992, 12993, 12994, 12996, 13004, 13051, 13063, 13091, 13093, 13117, 13193, 13224, 13238, 13271, 13328, 13331, 13370, 13390, 13396, 13402, 13429, 13431, 13433, 13471, 13518, 13583, 13635, 13647, 13652, 13659, 13669, 13747, 13843, 13845, 13847, 13849, 13852, 13854, 13857, 13859, 13886, 13929, 13933, 13942, 13955, 14048, 14054, 14084, 14086, 14088, 14089, 14090, 14140, 14199, 14201, 14204, 14244, 14317, 14325, 14398, 14413, 14440, 14454, 14459, 14491, 14630, 14651, 14683, 14684
d.-p(Baabedin dep bata ayt-) 12383
d.-se 11356, 12280, 12570, 13124, 13344
d.-sem 12984, 13001
d.-ymın 11556, 12032
d.-yslıbı 11730, 11732
d.-yt 11854, 11855, 11857, 11859
dedir- dedirmek
d.-diñ 13612
d.-gen 11673
d.-ip 11996, 13724

degi mutlaka; tamamen; büsbüttün; hiç
d. 14376, 14377
degiz- dedirmek
d.-di 12789
dem 1. nefes, soluk
d.+ bayla- umut bağlamak 13943
d.+ın bas- 13764
2. güç, kuvvet; kudret
d.+ı 13688
d.+ıñ 12084
dene vücut, beden
d. 12057, 13699, 14495
d.+nın 12110
derdekte- (burun kanatları hakkında)
kabarmak
d.-p 12137
dım ses, seda
d.+ cat- yatmak, uyumak 14425
diykan çok
d. 14306, 14679
dilde altın sikke; altın
d. 12451
d.+(ak dilde) 14643
dobul fırtına
d. 12387
doluş ses
d.+unan 12750
dolono akdiken ağacı
d. 14319
dolu hırçın, delidolu
d. 13454, 13496
d.+nu 13526
d.+nun 12038
doluga cesur, yaman
d. 11553
dofuz yabani domuz
d.+ga 13393
dooçu davacı
d. 12388
door devir; asır
d.+du sür- hüküm sürmek 12624
dos dost
d. 13189
d.+ bol- dost olmak 11629, 12970,
12975
bkz. dost
dost bkz. dos
d.+u 13983
d.+uñ 13476
döbö tepe
d.+ kıl- tepe yapmak 14490
döñ tepe; yüksek yer
d.+(cañgak bışıp döñ bol-) 12603
döb dev; başbuğ; başkumandan
d.+ bol- başbuğ olmak; başkumandan
olmak 11766, 11776, 11792
d.+gö 14216
döölöt 1. servet, devlet; baht
d. 12586, 12811
2. devlet, ülke
d.+tün 12795
dubana divane, deli, kaçık

d. 14644
duduk dilsiz
d.+ bolup kal- dilsiz olmak 14583
duşman düşman
d. 11663, 12646, 12890, 12897, 12899,
12967, 13081, 13157, 13861, 14004,
14007, 14034, 14036, 14355, 14528
d.+dan 11874
d.+day 12522
d.+ga 11851, 12788, 13586, 13599, 14702
d.+ıñ 11708
duşmança düşmanca
d.+ moynuñ bur- düşmanca boyun
çevirmek 13519
duu gürlütü; patırtı; şamata
d. 13735
d.+ bol- haddi hesabı aşmak 13668
d.+ kıl- çığlık kopmak 14682
duula- gürlütü yapmak; uğuldamak
d.-p tur- uğuldamak 12537
dübürt ayak patırtısı
d. 13692
d.+ünön 11779
dümdülü azameli, görkemli
d. 13601
dümök gözdağı; felaket; korkunç
d. 11505
d.+(dümök bol-) kötü alametler olmak
12295
d.+ün(dümögün) 12459
dümpüldök kurt ve koyun oyunu
d.+ oyno- kurt ve koyun oyunu oynamak
12257
dümüröy- kararmak; karaya çalmak
d.-gön 11492
dünyö 1. bkz. düynö 1
d. 12605, 14136
d.+ kenen çağında dünyanın dar geldiği
zamanda 13706
d.+dön cogot- ortadan kaldırmak, yok
etmek 12995
2. bkz. düynö 2
d. 12443
düp (atıldığı anda üfekten çıkan ses); güm
d. 13172
dürbö- yığın halinde yürütmek, hep birlikte
bir yöne gitmek
d.-p 12394, 13534, 14674, 14692
dürkürö- üretmek
d.-p 13009
düynö 1. dünya, yeryuvarlağı
d. 11434, 12598, 13594, 13996
d.+dö 12867, 13676
d.+dön 14138
d.+dön(düynödön keç-) dünyadan
göçmek 13321
d.+nü 14328
d.+nü(ar düynönü tefi çeç-) 13819
d.+ şok (ıy bir yaşam sürülmediğinde
söylenir); vefasız dünya 12026, 14103
bkz. dünyö 1
2. servet, zenginlik; refah

d. 13213, 13231, 14641
d.+ al- servet yapmak 12199
bkz. dünüyö 2
dünyölük ebediyen, sonsuza dek
d. 12970

E

e (başına getirildiği tülmcedeki kavrama göre türlü tonlar alarak kimi duyguları anlatan ünlem); el
e. 11889
ebak çok eski, çok önce
e.+tan 12739
bkz. 'eçak
ebegey bağır
e.+il ezil- bağrı ezilmek 14652
ebep bir ilaç adı
e.+ sebep bir ilaç adı 13992
eç hiç
e. 11679, 12907
eçak bkz. ebak
e. 13686
eçen ne kadar
e. 11786, 12215
eçkir- hıçkırmak
e.-ip 11933
ee I sahip
e. 14217
e.+ bol- sahip olmak 11777, 11793
e.+si 13232
ee II (memnuniyetsizlik ve can sıkıntısı ifade eden ünlem); el
e. 11644, 11982
eeçi- birinin peşinden gitmek, takip etmek
e.-p 13974
eek çene
e.+ln(eegin) 11378
eele- sahip olmak, yerleşmek; benimsemek
e.-p 13620
e.-p cat- sahip çıkmak 14718
e.-p tur- sahip olmak 11499
e.-r 11648
eelikmelüü çabuk heyecanlanan
e. 13552
een yalnız
e.+ kal- tek başına kalmak, yalnız kalmak 12278
eey (kendisine söz söylenen kimse ya da kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen ünlem); ey!
e. 13823
eger eğer, şayet
e. 12693
egerde eğer, şayet
e. 11552
egiz ikiz, çifte; çift; torun
e. 12554
e.+den 12553
e.+l 13826
e.+lfi 11984

eken (e- "i-" fiilinin belirsiz geçmiş zaman 3. teklik kişi çekimidir); imiş
e. 11354, 11365, 11367, 11372, 11402, 11425, 11427, 11432, 12120, 12123, 12219, 12226, 12228, 12239, 12243, 12255, 12288, 12292, 12294, 12297, 12300, 12549, 12692, 12731, 12740, 13002, 13390, 13429, 13431, 13683, 14051, 14053, 14165, 14170, 14173, 14183, 14203, 14205, 14206, 14244, 14260, 14261, 14262, 14265, 14271, 14468, 14534, 14535, 14567, 14568, 14570, 14684
e.+(keçge saçım çöp eken) 11428
e.+(nayza salım köp eken) 11430
e.+l 14250, 14428
e.+lm 13505, 13507, 13509
e.+sifi 11949
e.+sifi(degen ekensifi) 11945
e.+siz 13462
eki iki, birden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
e. 11362, 11369, 11449, 11450, 11669, 12137, 12679, 13716, 13793, 14229, 14286, 14496
e.+(on eki) 12289, 12637, 12969, 14157
e.+(on eki mliçö teñ bol-) 14000
e.+ közü dört bol- sabırsızlıkla beklemek 14245
e.+ tizgin bir çalbir al- hakimiyeti ele almak 12390
e.+ tizgin bir çalbir kolgo al- hakimiyeti ele almak 13606
e.+ge(on eki) 11827, 11995, 14365
ekinçi ikinci
e. 13064
eköö iki tane
e. 11801, 14063, 14076
e.+bilz 12901, 12903
e.+büzgö 12787
e.+mdü 14615
e.+nö 13412
e.+nön 13712
e.+nü 13071
e.+fi 13030, 13523
el 1. soy; kabile; halk
e. 11489, 11511, 11693, 11763, 11767, 11770, 11853, 11877, 11894, 12367, 12386, 12392, 12402, 12666, 12726, 13972, 13973, 14190, 14191, 14259, 14352, 14709
e.+ başkar- halk yönetmek 11636
e.+ biyle- halk yönetmek 11500, 11527, 14216
e.+ bol- halk olmak 13488
e.+ büldür- halk bozmak, halk dağıtmak 11502
e.+ kıl- halk yapmak 13945, 14371
e.+ kült- halk yönetmek 11652, 12660
e.+de 13775
e.+den 14521
e.+derdi 11830

- e.+di 11509, 11521, 11611, 11681, 12075, 12233, 12581, 12623, 14363
e.+din 12163, 12908, 12910, 14425
e.+ge 11513, 11782, 14386
e.+i 11490, 12249, 14171
e.+ibiz 11898, 14382
e.+in 11867
e.+iñ 12933
e.+iñdi 14338, 14385
2. (aynı boy birliğine dahil olan) soydaş
e.+ine 12657
- elçi** elçi
e.+ge cür- elçilik için görevlendirilmek 13837
- elçilik** elçilik
e.+ke kel- elçilik görevi üstlenerek gelmek 12693
- ele I** (cümlelerin anlamını sınırlamak veya ona kesinlik vermek için kullanılır; sık sık tekrar edildiğinde ise büsbütün manasını kaybeder); yalnız; daha; haydi
e. 12517, 13653, 13654, 14050, 14297
e.+(cön ele) 13451, 14575
- ele II** (e- "i-" fiilinin belirli geçmiş zaman 3. teklik kişi çekimidir); idi
e. 11348, 11394, 11481, 11488, 11490, 11493, 11549, 11551, 11554, 11555, 11651, 11655, 11658, 11660, 11811, 11813, 11824, 11827, 11831, 11834, 11836, 11838, 11959, 12209, 12245, 12247, 12441, 12567, 12570, 12573, 12588, 12952, 12954, 13040, 13168, 13830, 13842, 13923, 13925, 13944, 14073, 14202, 14249, 14251, 14256, 14258, 14657, 14659, 14661, 14662, 14663, 14674, 14742
e.+k 11743, 11753, 11755, 12085, 12087, 12544, 12554, 12648, 12873, 13094, 13367
e.+m 11567, 11569, 11575, 11576, 11577, 11578, 11581, 11592, 11593, 11596, 13435, 13437, 14119
e.+ñ 12927, 13421, 14042, 14121, 14356, 14358, 14361, 14361, 14362, 14364
- elek** ("daha", "henüz" manasına gelen, -a, -e, -o, -ö, -y zarf-fiil eklerinden birini almış esas fiille birlikte kullanılan ve esas fiile olumsuz mana veren bir kelimedir)
e.+(baltır eti tolo elek) 12169
e.+(bokono söğü bolo elek) 12175
e.+(bolo elek) 12171
e.+(borbuy eti tolo elek) 12176
e.+(cete elek) 12172
e.+(kete elek) 12174
e.+(körö elek) 14307
- elik** karaca
e.+ atış- karaca avına çıkmak 14719
- elkin** tek, eş olmayan
e. 12640
- elsiz** halksız; kimsesiz
e. 11730
- em-** (emziği, memeyi) emmek
e.-gen 12448
emçek meme
e. 12107, 12553, 12572, 12779
e.+ sütün ak kıl- sütünü haram etmek 13563
e.+i(emçegi) 12173
e.+lm(emçegim) 11435
e.+ln(emçegin) 12448, 12786
emçekteş süt kardeşler
e. 13367
emdi emen, emmiş
e.+(kısır emdi) 11414, 11444, 11913
emdiği şimdiki
e.+sin 11616, 11639
eme şey; nesne
e.+dey 12283, 12709
emes değil
e. 11456, 11583, 12165, 12167, 12168, 12203, 12659, 12659, 12661, 12663, 13041
e.+pi 14600, 14602
emgektülü bir çok mahrumiyetlere katlanan
e.+nün 13827
emi şimdi; şu anda
e. 11386, 11518, 11519, 11521, 11762, 11965, 11969, 12070, 12103, 12105, 12311, 12313, 12531, 12581, 12582, 12716, 12717, 12756, 13527, 13530, 14000, 14101, 14385
emiş- birlikte emmek
e.-ken 12553, 12572
e.-tik 12779
emiz- emzirmek
e.-di 12787
e.-gen 11435, 12013, 12356
emki şimdiki; ilerdeki
e.+sin(aytam sözdün emkisin) 11647
emne ne
e. 12123, 13726
bkz. ne
ene ana
e. 11673, 11755, 12007, 12104, 12365, 12375, 13729
e.+ge 12121
e.+m 12127, 12336, 12348, 12782, 13121, 14699
e.+mden 12004
e.+me 12119
e.+ñ 12064, 12173, 12216, 13562, 13571
e.+ñdin 12212
e.+ñe 11534
e.+si 11363, 11580, 11582, 11587, 11760, 11772, 12150
e.+sin 11553, 12448
e.+sine 11981
eneke anacık, sevgili ana
e. 11468, 11473, 11729, 11850, 11982, 12018, 12354
e.+m 12361
e.+ñ 11958, 12214
enekele- anacığım diyerek bağırarak
e.-p 12061, 12346

- eñ** en; pek
e. 12689, 13556, 13984, 14499
- eñke** dağ koyununun aşık kemiği
e. 13462
- eñkey-** bükülmek, eğilmek
e.-gen 13623
- epte-** bir işi ustalıkla, usulüyle yapmak
e.-p 13974
e.-p **clür-** akıllıca hareket etmek 14371
e.-p **koşul-** zorlukla kavuşmak 11986
- er** 1. erkek; koca, eş
e.+iñ 13523
2. er, yiğit, bahadır
e. 11397, 11516, 11661, 11744, 11892, 11924, 11958, 12015, 12131, 12167, 12203, 12418, 12543, 12584, 12678, 12688, 12741, 12791, 12793, 12852, 12976, 13087, 13228, 13431, 13433, 13511, 13555, 13603, 13685, 13792, 13864, 13946, 13967, 13975, 13988, 14018, 14052, 14078, 14104, 14145, 14220, 14255, 14409, 14664, 14666, 14671, 14672
e.+ **bol-** bahadır olmak 11983, 12792, 13974, 14001, 14376
e.+ **kıl-** bahadır yapmak, yiğit yapmak 13946
e.+**di** 13476, 13796, 13803
e.+**din** 11772, 12492
e.+**i** 11613
e.+**iñ** 11499
- erdlk** erlik, erkeklik, yiğitlik
e.+**l(erdlği)** 12168
e.+**iñ(erdlğiñ)** 13461
e.+**tl sal-** yiğitlik göstermek 14301
- ereen** olgunluk, yetkinlik
e. 13434
e.+**i** 14679
- eren** yiğit, kahraman
e. 12545
e.+**di** 12417
e.+**din** 12906
e.+**i** 14720
e.+**imdın** 13826
- ereşen** ergin, olgun; anlayışlı
e.+ **tart-** büyüyüp erkek olmak 11983, 12792
e.+ **tartıp tur-** büyümek, yetişmek, boy atmak, erlik kademelerinden geçmek 13730
- ergl-** zıplamak, sıçramak, atlamak
e.-gen 11812
- erik-** yapılacak bir şey bulunmadığında boş kalmaktansa bir şeyle meşgul olmak
e.-pey 14722
e.-se 14719
- erikteş-** kaynaşmak, birleşmek
e.-e **ket-** kaynaşmak 12816
- erke** nazlı
e. 13406, 13410, 13437, 13496
- erkek** erkek
e. 11853, 13553, 13963
- e.+ **bol-** erkek olmak 11840
e.+ **uul bol-** erkek bebek olmak 11552
- erkelet-** nazlandırmak; okşamak; şımartmak
e.-ken 12121
- erkin** erkin, serbest
e. 14721
- erlik** erlik, erkeklik, yiğitlik
e. 12738
- ermek** eğlence
e.+**l(ermegi)** 13169
- erte** erken
e.+ **sözü keç bol-** söyleyecek söz bulamamak; söz söylemekte gecikmek 14243, 14654
- erteñki** yarınki
e.+**mdi** 11659
- es** us, akıl; hafıza
e. 13685
e.+ **bil-** akıllı ermek 12430
e.+**in cıy-** aklını başına toplamak 13327
e.+**ine al-** hatırlamak 12584
e.+**iñ** 13461
e.+**ten tan-** bayılmak 14104
- ese** defa, kez
e. 14580
- eselek** ciddiyetsiz
e. 12122, 13432
e.+**in(eseleğin)** 13326
- esen** esen, sağlıklı, sıhhatli
e. 11807
e.+ **bar bol-** sağ olmak 14726
e.+ **cat-** esen olmak, sağ olmak 12933, 12942, 12944
e.+**bi** 13814, 13816, 13820
- esep** hesap
e.+**in(esebin)** 11835, 11948
e.+**in(esebin)(esebin tap-)** hesabını görmek 12579
e.+**in(esebin)(kün esebin al-)** 11858
e.+**iñdi tap-(esebiñdi tap-)** hesabını görmek 14483
- esepsiz** hesapsız, sayısız
e. 13497
- eser** akılsız; budala
e.+**den** 12478
- esir-** kudurmak; taşkınlık etmek
e.-**ipsiñ** 13522
- este-** hatırlamak
e.-p 11756, 12213, 12905
e.-p **tur-** hatırlamak 12582
e.-se 12279
- eş-** deşmek, oymak
e.-**elli** 12520
- eşek** eşek
e.+**tey** 12520
- eşik** kapı
e. 12702
e.+**in(eşiğin)** 12707
e.+**inde(eşiğinde)** 12182
e.+**ten** 13695
- et** et
e.+ **caşık** yavan et 12870

e.+ cürök yürek, kalp 14653
e.+i 12339, 14180
e.+i ketip sööglü bar eti gitmiş kemiği kalmış 12337
e.+ifi(baltır eti tolo elek) 12169
e.+ifi(borbuy eti tolo elek) 12176
e.+inen(iç etinen) 11622
e.+inin 11419
et- (yardımcı fiil) etmek
e.-ip(zıñ zıñ etip kenebe-) 12725
e.-kize(şap etkize) 11964
e.-kızıp(çırp et-) 11374
e.-pes(çık etpes sal-) 12999
e.-pey(bilk et-) 13215, 13714
e.-pey(kıñk et-) 13214
etek etek; dağ, tepe, yığın gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü
e.+l(etegli) 12236
e.+i çalkıp kefi ös-(etegli çalkıp kefi ös-) zengin olmak 13818
e.+ifi(etegliñ) 12902
e.+ten(tüp etkten al-) 11965
ey (kendisine söz söylenen kimse ya da kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılan ünlem); ey!
e. 12067, 13917, 13962, 14533
ez- ezmek
e.-ip 12358
ezdir- ezdirmek
e.-mek bol- ezdirmeli olmak 11925
ezel ezil
e.+den 12326
ezil- 1. ezilmek
e.-ip(booru ezil-) 12101
e.-ip(ebegeyi ezil-) 14652
eziliş- birbirini kucaklamak
e.-ip tur- özlem gidermek 12103

G

gana (cümlelerin anlamını sınırlamak için kullanılır); yalnız
g. 13041
go (kimi duyguları güçlendirmek amacıyla tümcein başında ya da sonunda kullanılır); ya!
g. 11562, 11563, 13056, 13328, 13849, 13852, 13854, 13857, 13859
güldöt- yeşillendirmek
g.-ösüñ 14629
g.-üp 14588

I

ıktuu nezaketli; uygun; rahat
ı. 12469
ı.+nu 11788, 12432
ı.+su 13559
ıldıy aşağı
ı. 14287
ı.+baş ıldıy) 13216

ılga- ayırmak, seçmek
ı.-bas 13175
ıntımak ittifak, birlik
ı. 12894
ır şiir; şarkı; gerçek durum
ı.+ıñdı 11472
ıraak irak, uzak
ı. 13175
ıras hakikaten, gerçekten
ı. 14706
ırçı ozan
ı.+larga 13893
ırda- şarkı söylemek
ı.-p ayt- gerçeği söylemek 11752
ı.-p ber- söylemek, demek 11472
ırgı- sıçramak, atlamak, fırlamak
ı.-p 13650
ı.-p tur- sıçramak, fırlamak 13648
ırıs talih, kismet
ı. 12894
ı.+ küçö- kismetini artmak 14708
ı.+ı kaynap tol- talihini açılmak 14707
ı.+ı köldöy cönö- bahtı açılmak 14144
ısı- ısınmak
ı.-bay 13177
ısıık sıcak
ı.+tan 14710
ıyla- ağlamak
ı.-gan 13789
ı.-gandın 12373
ı.-p 11385, 11882, 11916, 11933, 12217, 12231, 12233, 12237, 12364, 12367, 12368, 12369, 12370, 12371, 12372, 12630, 13782, 13784, 13785, 13786, 13787, 13788, 13792, 13912, 13960, 14061, 14067, 14069, 14125, 14578
ı.-p(öz kaygısın cep ıyla-) 12374, 13790
ı.-p(zar ıyla-) 14068
ı.-p cür- ağlamak 12085
ı.-p tur- ağlamak 12022, 12059, 12153, 12330, 12366
ı.-sa 13783
ı.-yt 12429, 12430

İ

iç iç, iç kısım
ı.+ etinen çıplak ten üzerine 11622
ı.+ kayna- içi yanmak 14503
ı.+ zırkır- içi sızlamak 12025
ı.+i(içi kayna-) içi yanmak 13543
ı.+i caman kara niyetli 12515
ı.+i çok bol- yüreği yanmak, içi yanmak 11404
ı.+i kül bol- yanan içi basılmak 14632
ı.+in 13170, 13453
ı.+inen 12804
ı.+ifi(örttöngön içi basıl-) 12071
ı.+ki küptüñ açıl- iç sıkıntının dağılmak 14044
iç- içmek

l.-er(kan iç-) 12860
 l.-pes(arak içpes mas) 11562
 l.-pey 11374
 l.-tımbl(mürök suusun iç-) 13734
 içke ince
 l. 14544
 içme içme
 l.+ñ(kan içme) 13227
 il- asmak, takmak
 l.-e ket- asıp gitmek 13399
 l.-lpsîñ 11701
 ilekte- yüz bin olmak
 l.-p 14111
 ilep sıcaklık; sıcak hava
 l.+i(ilebi) 12139, 12675, 12851
 ilgerki eski; evvelki
 l.+sîn 11637
 ilin- takılmak, ilişmek
 l.-bey(közgö ilin-) 14427
 imer- sallamak, vurmak
 l.-di 14320, 14457
 İndistan Hindistan
 l. 14149
 ini küçük erkek kardeş
 l.+ (aga ini bol-) 12696
 l.+mdî 12841
 l.+ñ 14012
 l.+ñdi 12848, 13221, 13239
 l.+ñiz 13206
 irgelt- dökmek
 l.-ip 11366
 irme- (tüfeğin tetiğini) çekmek
 l.-se 13176
 iş iş, çalışma
 l. 12396
 l.+ (belgi iş bol-) 11390
 l.+ (caman iş kör-) 13755
 l.+ (cañcal iş kıl-) 13497
 l.+ (iş bol-) iş olmak 12482
 l.+ blütö- çok üzülme 13801
 l.+ kıl- iş yapmak 12803
 l.+ kör- kötü şeyler görmek 13756
 l.+l 12461, 12463, 14035, 14037, 14273
 l.+lmbî 14082
 l.+lın 13766
 l.+lîñ 14053
 işte- işlemek
 l.-gen 13453
 iştüil maharelli
 l. 13449
 it it, köpek
 l.+ agıt- yabani hayvanlar üzerine it
 koyuvermek 11737, 14186, 14280
 l.+ kıl- hor görmek 12842
 iy- eğmek, bükme
 l.-dlîñ(özün iy-) 14339
 l.-gen 13307
 l.-ip(kirgizip iy-) 14564
 iyet bkz. neet
 l. 11424
 iylın omuz
 l.+de 14236

izde- aramak, araştırmak
 l.-p 11553, 14154, 14742
 l.-p kel- araştırmak 12005
 l.-r 11867, 11869, 11871
 iz iz
 l.+lın+ çal- izini aramak 14124

K

kaala- istemek
 k.-dım 13190
 k.-gam 13266
 k.-gan 13969, 14082
 k.-ganı 13968
 k.-ganıñ 12010, 13033, 13388, 13395,
 13511, 14011, 14040
 k.-p 13352, 13378
 k.-p al- istemek 14091
 k.-p tur- isteyip durmak, istemek 14724
 kaapır kafir
 k. 12162
 k.+dı 12954
 k.+dın 12178
 kaar öfke, hiddet
 k.+ betine aylan- kanı başına
 sıçramak, öfkelenmek 14223
 k.+ kör- ıstırap çekmek, eziyet görmek
 13940
 k.+dı 12736
 k.+dı kıl- öfkelenmek 13407
 k.+ga katıl- eziyete uğramak 13759
 k.+ı 11503, 12170, 12528, 12610, 13370
 k.+ı toluk öfkeli, hiddetli 11501
 k.+ım 13394
 k.+ım kel- hiddetlenmek 13347, 13380
 k.+ım tögül- gazaplanmak 13365
 k.+ın 11508, 13275
 k.+ın katuu sal- iyice öfkelenmek,
 çok öfkelenmek 13533
 k.+ın kör- öfkesine çatmak, öfkesine hedef
 olmak 11937
 k.+ın sal- hiddetlenmek 11934, 11959
 k.+ın tašta- hiddetlenmek 12712
 k.+ın tök- hiddetlenmek 13409, 14324
 k.+ınan 11784, 12606
 kaardan- öfkelenmek, kızmak
 k.-ip 13640
 kaarduu bkz. kaarlıu
 k. 12160, 14036
 kaarlan- öfkelenmek, kızmak
 k.-dı 13636
 k.-gan 12428
 k.-ip 12457, 12964, 13078, 13113, 13278,
 13403
 k.-sam 13022
 kaarlıu öfkeli, kırgın, gözil dönmiş
 k. 11513, 11950, 12406, 12731, 12860,
 12953, 13274, 13589, 13626, 13966,
 14114
 k.+dan 11953
 bkz. kaarduu
 kabak göz kapağı

k. 12141
k.+ı(kabağı)(ay kabağı açıl-) 12380
k.+tın baarı açıl- gözler açılmak
14142
kabar haber
k. 11558, 11834
k.+ ber- haber vermek 12195
k.+ bil- haber almak 13922
k.+ sal- haber salmak, haber vermek
13073, 13662
k.+ saldır- haber saldırmak, haber
göndermek 13991
k.+ uk- haber almak, haber duymak
11822, 12192, 13918
k.+ga cür- haber almaya gelmek 13838
k.+ın 11515, 13142
k.+ın(kabarın bil-) haberini almak
13847
k.+ıfıda 11759
kabar- hırslanmak
k.-gandan 12327
kabil- kapılmak, düşmek; karşılaşmak,
rastlamak
k.-gan 12197
k.-ıp 12043
k.-sa 13508
k.-sañ(açuusuna kabil-) 12454
kabilan (bununla Kırgızlar belirli bir hayvanı
değil, genelde iri ve kaplana benzer bütün
hayvanları kasdederler); kaplan; destanda
bahadırların sık sık karşılaşılan vasfı
k. 11772, 12114, 12304, 12649, 12734,
12801, 13186, 13707, 14107
k.+day 13502
k.+dı 13361
k.+dın 12002
k.+ıfıa 13371
kabırğa kaburğa
k. 13128
k.+sın 13484
k.+ kıyrıp bölün- kaygılanmak 14064
k.+ söğü bölün- çok kaygılanmak
14605
kacaygala- ısrar etmek, diretmek
k.-p 13397
kaç- kaçmak
k.-ıp 12607, 12827, 12853, 12855, 12856,
12858, 12861, 12864, 12866, 12868,
13129, 13773
k.-ıp(kayrat kaç-) 11437, 14501
k.-ıptır 12591
k.-tı 12710
k.-tımbı(kuuy kaç-) 13765
kaçan ne zaman
k. 12789, 13309, 13421
k.+dan 13309
kaçankı ne zaman ki
k. 13567
kaçır- 1. çalınmak
k.-ıp 13185
2. saldırmak
k.-ıp 13127

k.-sam 13078
kaçkansı- (atları) sürüp kaçtı tasavvur etmek,
(atları) sürüp kaçtı tahayyül etmek; sürüp
kaçarmış gibi yapmak
k.-p(kuuy kaçkansı-) 12960
kadir kadir, kıymet
k.+ tün kadir gecesi 11593, 13266, 14725
k.+ım bil- kadrime kıymetimi bilmek
13391
kadirduu değerli, kıymetli
k. 12096
kadirman vefalı, kadir kıymet bilen
k. 11599
kadımki baştan beri
k.+dey 14260
kağılayın kurban olayım!
k. 11982, 12154, 13581
kağış çarpışma, kapışma
k.+tın 13351
kağış- çarpışmak, kapışmak
k.-a tur- çarpışmak 13479
kak tam; tastamam
k. 11406, 11645, 11936, 14261
kak- kaldırmak, oynatmak; çatmak
k.-am(kagam)(cinin kak-) 13267
k.-pay(kaş kak-) 14411
kakan Çin hanlar hanı
k.+ga 12647
kakay- kaykılmak
k.-sa 12457
k.-sam 13113, 13347
kakbaş yaşlı, ihtiyar
k. 13724
kakır kurak yer
k. 14168
kakşa- 1. hıçkırmak, acı acı ağlamak
k.-gan 11761
k.-p 14069
k.-p tur- acı acı ağlamak 11904
2. gevezelik etmek
k.-bay 13062
kakşaal kötülerin kötüsü, en kötü; kahrolası,
vahşi
k. 12160, 12206
k.+dar 12189
k.+dı 12241, 13472
k.+dın 13413
k.+ga 12166
kakşan- hıçkırarak ağlamak
k.-ıp 12643
k.-ıp tur- hıçkırarak ağlamak 11758
kakşık hor görme
k.+ sal- hor görmek 13288
kal leke
k.+ bas- harf. perde inmek; mec.
gözünün ferri sönmek, hayatta çok ıstırap
çekmek 11362
k.+ bol- harf. perde inmek; mec.
gözünün ferri sönmek 11450, 11669,
13716
kal- 1. kalmak; geri kalmak
k.-abı(aman kal-) 13366

- k.-baptır(ukuruk kayrar kalba-) 12748
k.-gan(een kal-) 12278
k.-gan(karında kal-) 13200
k.-gan(keterine tez kal-) 13678
k.-gan(kursakta kal-) 14013
k.-gan(muraaga kal-) 14130
k.-gan(taň kal-) 11734
k.-ıp(cetim kal-) 11985, 12790, 13631
k.-ıp(kursakta kal-) 11997, 12016
k.-ıptır(müşkülge kal-) 13666
2. (yardımcı fiil olarak kal-, işin aniden, birdenbire olduğunu anlatır)
k.-alı(buudan bolup kal-) 12820
k.-am(ölüp kal-) 12733
k.-amin 13197
k.-ar(kelip kal-) 11555
k.-ar(körünüp kal-) 11554
k.-arsıñ(ayaktaşa kal-) 13036
k.-at 12357, 13721, 13726
k.-ayın(koşuluşup kal-) 12552
k.-ayın(sayratıp kal-) 12844
k.-baptır 12752
k.-bay 11683, 13068, 13374, 14680
k.-baybı 11396
k.-çu(salbuurun ketip kal-) 14173
k.-çuu(kelip kal-) 13925
k.-dı 11763, 14381
k.-dı(astına basıp kal-) 11969
k.-dı(aytıp kal-) 12542
k.-dı(cetip kal-) 14256
k.-dı(ketip kal-) 14258
k.-gan 11354, 11391, 11392, 11653, 11830, 11883, 12017, 12091, 12115, 12239, 12250, 12263, 12301, 12492, 12546, 12837, 12841, 13119, 13150, 13199, 13213, 13221, 13238, 13396, 13613, 13681, 14351, 14352, 14557
k.-gan(adaşıp kal-) 13686
k.-gan(berip kal-) 12226
k.-gan(bögüp kal-) 11365
k.-gan(caralıp kal-) 13732
k.-gan(çögüp kal-) 11372
k.-gan(kelip kal-) 12228
k.-gan(kuurap kalgan baş) 13784
k.-ganda(toktoy kal-) 11422
k.-gamı 12608
k.-gansız(alıp kal-) 13132
k.-gıça(araçalap kal-) 13649
k.-gıça(kurçap kal-) 13535
k.-ıfız(sultan bolup kal-) 14348
k.-ıp 11990, 12869, 14393
k.-ıp(karmay kal-) 11911, 13643
k.-ıp(kömtülböy kal-) 13863
k.-ıpsıñ 12914
k.-ıpsız(sultan bolup kal-) 13609
k.-ıptır(duduk bolup kal-) 14583
k.-ıptır(kelip kal-) 12074, 12076, 12079, 12082, 12084, 12098, 13575
k.-ıptır(uluk bolup kal-) 14581
k.-sa 11844, 12859, 14120
k.-uuga 12696
kalaa şehir, kale
k.+ñdı 14391
k.+sı 14020
k.+sın 12908
kalaluu surlarla çevrili
k. 14397
kalayık 1. halk
k. 12611, 12665, 13901, 14533, 14687, 14733, 14734
k.+ bak- halk gözetmek 11532
k.+ka 11793
k.+tı 11618
2. tutsak
k. 11877
kalayman kargaşalık
k. 12296
k.+dı 14330
k.+ sal- isyan çıkarmak 13079
kalcanda- davranmak
k.-p 13772
kalcıra- gülünç ve kötü vaziyete düşmek
k.-p 13717
kaldañda- kasılmak, böbürlenmek
k.-p 13403
kalday- öne doğru çıkık olmak
k.-ıp 14197
kaldık yadigar
k.+ı(kaldığı) 12095, 13844
kalıluu bağımsız
k. 12648
kalıñ kalabalık, sık; çok; derin
k. 11489, 11503, 11508, 11509, 11520, 11681, 11763, 11767, 12163, 12367, 12382, 12402, 12458, 12537, 12623, 12726, 13461, 13908
k.+(kapanı kalıñ taşa-) 13588
kalıs dürtüst kişi
k.+tan 13773
kalk halk
k. 12394, 12401, 14254, 14259, 14595
k.+ biyle- halk yönetmek 11529
k.+ı 14680
k.+ıñ 12983
k.+ıñı 14349
k.+ka 11753
k.+tı 13798
k.+tın 12461
kalkılda- süzülerek dalgalanmak
k.-p 14209
kaltar parlak kara tüylü tilki
k. 13106
kaltır- bırakmak
k.-bay 12983, 13224, 13485, 13515
kam ham, olmamış, çiğ
k.+(arpasın kam or-) 13762
kaman yabani domuz
k.+day 12958, 13007, 13281
k.+dı 13127
kambarsı- kendini büyük bir bahadır saymak
k.-gan 13656
kamçı kamçı
k. 12108, 14319

k.+ boyu caş ket- sicim gibi ya ş
akmak 14610
k.+(olbuy solbuy kamçı ur-) 14509
kamda- hazırlamak
k.-gan 11589
kamdan- hazırlanmak; tedbirler almak
k.-ip 13234, 14317
kamık- müteessir olmak, kederlenmek
k.-ip(kamığıp) 12062
kamın- çarpışmak için hazırlanmak
k.-dı 13502
k.-gan 12194
k.-gan(mıktap kamın-) 12201
k.-ip 12541, 13531
kan I kan
k. 12111, 13324
k.+ çık- kan çıkmak, kan akmak 13350
k.+ iç- kan içmek 12860
k.+ içme öldürme 13227
k.+ ket- kan akmak 12315, 13173,
14496
k.+ kıl- kan revan içinde bırakmak
13618
k.+dı 13565
k.+(betten kanı suyul-) 14285
k.+ıbız 14381
k.+ım 12869
k.+ımdı 11806, 14623
k.+ın 13485
k.+ının 11420
kan II han, hükümdar
k. 11579, 11580, 11642, 11650, 11766,
11776, 11792, 12304, 12328, 12587,
12711, 12827, 12845, 12847, 12914,
12916, 12929, 12945, 12947, 13189,
13201, 13225, 13604, 13683, 13791,
13979, 14050, 14062, 14107, 14126,
14246, 14325, 14396, 14579
k.+ bol- han olmak 11632, 12162,
12449, 12622, 12809, 13605, 14347,
14368
k.+ kıl- han yapmak, kendini han ilan
etmek 12613
k.+ kötör- birisini han yapmak 12408,
12507
k.+dan 12250
k.+dı 12528, 12718
k.+dı al- hanı öldürmek 13514
k.+dın 11479, 11486, 11488, 11490,
11493, 11496, 11498, 11615, 11619,
11638, 11743, 11784, 11796, 11937,
12539, 12567, 12618, 12703, 12715,
13082, 13131, 13134, 13144, 13166,
13573, 13589, 13920
k.+dırımın 13359
k.+ga 11448, 11542, 11755, 12545, 13651
k.+ı 13436, 14172
k.+ıbız 11604, 11682
k.+ıma 11924
k.+ımdan 13396
k.+ın 13515
k.+ıñ 11501, 14532

k.+ıña 13290
k.+sıñı 13838
Kan-Caylak (bir dağ adı)
k.+tın 12236
kan- kanmak
k.-dı(uykusu kan-) 14340
kana nerede
k. 11930
kanat kanat
k.+(kanat kuyruk bol-) kol kanat
olmak 12802
kanattuu kanatlı; kuş
k. 12862
Kancaylak (bir dağ adı)
k. 12887
kancayloo yayla zamanının en iyi vakti (üç ay
olur)
k.+nun 12989
kañça ne kadar; kaç
k. 13725, 14360
kañçalık ne kadar; kaç
k. 14450
Kañçoro (kahraman, Semetey'in
yiğitlerinden)
k. 11448, 11542, 11544, 11604, 11619,
11642, 11682, 11755, 11762, 11766,
11776, 11782, 11784, 11792, 11796,
11801, 11832, 11892, 11924, 11934,
11952, 12124, 12160, 12162, 12166,
12202, 12206, 12211, 12253, 12415,
12449, 12460, 12543, 12569, 12624,
12666, 12692, 12703, 12715, 12718,
12724, 12727, 12753, 12758, 12814,
12835, 12913, 12953, 13005, 13014,
13084, 13092, 13099, 13244, 13274,
13277, 13303, 13331, 13359, 13370,
13402, 13411, 13430, 13462, 13532,
13565, 13573, 13651, 13656, 13659,
13754, 13761, 13764, 13869, 13926
k.+ bol- Kañçoro olmak 12981
k.+doy 12736
k.+go 12296, 13493, 13498, 13640
k.+nu 12411, 12742
k.+nun 11436, 12606, 13377, 13400
kanda- kana boyamak
k.-yın 13270
kanday nasıl
k. 11384, 11486, 11488, 11490, 11498,
11724, 11935, 12475, 12475, 13759,
13760, 14511
kandık hanlık, hükümdarlık
k.+ın(kandığın) 13377, 13400
kandır- tatmin etmek, doyurmak
k.-gan 13161
k.-(kiçuusun kızık kandır-) 13161
kanduu kanlı, kanlanmış olan
k. 13853
Kanıkey (kadın kahraman, Manas'ın üçüncü
karısı, Buhara Hanı Temir'in en küçük
(12.) kızı)
k. 11458, 11522, 11581, 11596, 11673,
11715, 11721, 11747, 11754, 11775,

- 11881, 11899, 11915, 11963, 11980,
12019, 12053, 12064, 12150, 12216,
12336, 12400, 12782, 13071, 13121,
13562, 13571, 13583, 14057, 14068,
14303, 14518, 14676, 14699
k.+di 12344
k.+din 11657
kanış han karısı
k.+ı 13499
kankor savaşta çok kişi öldüren, hunhar;
Manas'ın olumlu vasfı
k.+um 12875
k.+uñ 13420
k.+ bol- hunhar olmak 12871
kantip nasıl
k. 13197, 13242, 13545, 14443
kañgır- yersiz yurtsuz dolaşmak
k.-gan 11538
kafırık konuşmasında ve işitmesinde
bozukluk olan kimse
k.+ı bek tütö-(kañırığı bek tütö-)
çok kederlenmek 13802, 13807
kap kın
k.+ınan(kabınan) 11912, 13644
k.+ınday(kabınday) 12138
Kap-too (Kaftağı)
k.+doy 14357
kap- kapınak, ısırarak
k.-ip tur-(kaap tur-) kapmak, ısırarak
13521
kapa keder, can sıkıntısı; kederli, müteessir
k.+dar 11898
k.+nın 11856
k.+ bol- kederlenmek 14492
k.+nı kalın taştan çok acı çekmek
13588
k.+nın baarı açıl- kederlerin hepsi
dağılmak 12377
k.+ saylap açıl- keder dağılıp
saçılmak 14143
kapalan- kederlenmek, müteessir olmak
k.-ip 13801, 14433
kapalık keder, üzüntü
k.+tan 11597
kapaluu kederli, üzüntülü
k. 11754
kapır kafir
k. 12510, 13075
k.+dan 12428
k.+dın 12183, 12191
k.+ga 12170
k.+ıñ 12569
k.+ıñdın 13474
kapka sokak kapısı; şehir kapısı
k. 14397
k.+mdın 13618
k.+nın 13342
k.+sı 12711
Kapkak-Taş (bir dağ adı)
k. 11487
kapkaluu şehir kapısı olan; kapılı
k. 14391
kapkañça küçük kapan
k. 12412
kapkaydan ta uzaktan, çok uzaktan
k. 13267
kapta- 1. çuvallara doldurmak
k.-p cat- çuvallara doldurmak 13871
2. her yandan kuşatmak
k.-p 11568, 13901
k.-p kel- her yandan kuşatmak 13500
kaptal yan, yan kısım
k. 14471
k.+ınan 13187
k.+ınan col bol- talihsiz olmak 11773
kar I kar
k.+ı 12936
kar II hor görülen, zillete uğrayan
k.+ kıl- hakir görmek, hor görmek
14329
kara 1. kara, siyah
k. 11577, 11978, 12111, 12317, 12677,
12850, 13270, 13527, 14262, 14458,
14462, 14505, 14568
k.+ cer toprak 12368, 13835
k.+ cer aç- toprak kazmak 13895
k.+ cer menen teñ bol- maskara
olmak, rezil olmak 13674
k.+ cer menen teñ kıl- öldürmek
12806
k.+ cerge katıl- toprağa girmek, ölmek
13679
k.+ cerge koyul- toprağa koyulmak
13909
k.+ çaar kara benekli 12145, 13186
k.+ küröñ doru renkli 11695
2. tam
k. 11644
3. kötü, uğursuz; çirkin
k. 11832, 12202, 12241, 12427, 12529,
13360, 13634
k.+ bet talihsiz, bahtsız; zavallı, biçare;
şanssız 12038
k.+ cer bol- kötü yer olmak 12605
k.+ col bol- kara yol olmak 11568
k.+ köñül gaddar; namussuz 12372
4. acı; matem, yas
k. 13322
5. ıstırap çekmiş
k. 11410
6. büyük, ulu; güçlü
k. 11569, 11626, 14166, 14230, 14471,
14479, 14497
k.+(kargıлуу kara too) 12360
7. esmer
k.+ sur kara yağız 12332
Kara-Buura (bir dağ adı)
k. 12235, 12404, 12887
Kara-Döbö (bir dağ adı)
k. 12261
Kara kan (kahraman)
k. 14694
Kara-Üñkür (bir mağara adı)
k. 14422, 14426, 14559

k.+gö 14423
kara- bakmak, görmek
k.-bay 11916, 11918, 12712
k.-çı 12911, 13414, 13418
k.-gan 12271, 12367, 14568
k.-p otur- görmek 12683
k.-p tur- bakmak 12952, 12982
k.-sa 12272, 12286, 12718, 12742, 14427
k.-sak 11696
k.-sam 11526, 11528, 11530
k.-sañ 14681
karaan karaltı; destek, dayanak, umut
k.+ bolup ber- destek olmak 12490, 12534, 13570, 13582
k.+ kıl- dayanak kabul etmek 12883
k.+ kılıp al- destek olmak 13249
k.+ı 13544
k.+ı tly- desteği ulaşmak, yardımı dokunmak 13942
k.+ım 12024, 12349, 14092
k.+ın kör- karaltısını görmek 14493
k.+ıñ 12003
karaansız izsiz, hiçbir iz bırakmama
k. 13697
karaarıñkı siyahımsı, siyahımtırak
k. 11487
Karadöö (*kahraman, Kutubiy'in oğlu*)
k. 13661, 13792, 13797, 13806, 13812, 13841, 13865, 13922, 13958, 14054, 14153, 14172, 14177, 14184, 14241, 14284, 14296, 14312, 14327, 14399, 14404, 14408, 14430, 14437, 14449, 14460, 14468, 14491, 14502, 14603, 14613, 14620, 14628, 14723, 14736
k.+ bol- Karadöö olmak 14484
k.+dön 14650
k.+nün 14196
karagat frenk üzümü
k.+tay 14609
karal dayanak, destek; umut
k.+ kıl- dayanak kabul etmek 12928
karaldı dayanak, destek; umut
k. 12027, 13540, 14012, 14384
k.+ bolup ber- destek olmak 13541, 13554
k.+ kıl- dayanak kabul etmek, güvenmek 13042, 13475, 13928
k.+ kılıp otur- geleceğe umutla bakmak 11764
k.+ tuygun genç bahadır, büyüdüğünde bahadır olacak çocuk 14728
karalduu can kurtarıcı
k. 13035, 13839
karaluu yaşlı
k. 13467
karan I destek, dayanak, umut
k.+ı tly- desteği ulaşmak, yardımı dokunmak 12826
karan II I. felaket, bela
k.+ kıl- bedbaht etmek 12839
k.+ taşta- felakete atmak 14332, 14334, 14336, 14338

2. bakımsız
k. 12278
karafığı karanlık
k. 12009, 13060, 14113
k.+(ay karafığı tün bol-) 13627
k.+da 14123
karar- kararmak, kara olmak
k.-gandan 11668
k.-ıp 12339
karçıga atmaca
k.+day 12541
kargı tasma
k.+nı 12293
kargıluu sağlam, dayanıklı, yıkılmaz;
 inançlı, güvenilir
k.+ kara too yalçın dağ, erişilmez dağ;
 iyi meziyetlerin hepsine sahip olan 12360
kargış kargış, lanet
k.+tı katuu sal- lanet etmek 12504
karı yaşlı, ihtiyar
k. 11512, 12465, 14067
k.+bız 14380
k.+nı 12440, 13911, 14146
k.+ñdı 12438
k.+sı 14676, 14678
k.+sın 13856
karı- kocamak, yaşlanmak
k.-gan 12064, 14077
k.-gan(kargan) 13562, 13623, 13663, 13737, 13775
k.-ganda 11774, 14303
k.-ganda(karganda) 11943
k.-gandın(kargandın) 13835
karılık yaşlılık, ihtiyarlık
k.+tan 13717
karın karın
k.+da kal- ana karında olmak 13200
k.+ın(kardın) 12520
karıp garip, yalnız, kimsesiz
k. 11939, 11980, 12856, 14644
k.+ bol- garip olmak 11438, 11468
karıya yaşlı, ihtiyar
k. 11739, 11758, 12058, 13821, 13886, 14080, 14518
k.+sın 14519
karıbar (*okşama, sevgi, merhamet gösterme gibi duyguları anlatan ünlem*);
 aziz kişi
k. 13677
karma- yakalamak, kapmak
k. 12992
k.-dı(cini karma-) 13525
k.-p 12152, 12218, 12474, 13227, 13705, 14311, 14457
k.-p(kurmanga karmap çal-) 13566
k.-p(tolgoıy karma-) 14320
k.-p(tutkağı karmap tutul-) 12963
k.-p al- tutmak, yakalamak 12517, 14300, 14302, 14585
k.-p ket- yakalamak 14291
k.-sa(cini karma-) 13034, 13292
k.-y kal- kavramak 11911, 13643

k.-yın 14317
 k.-yının 13298
 k.-yt(cadalı karma-) 13381
 karmaş çarpışma, vuruşma
 k.+ kılıp tur- savaş başlamak 14248
 k.+tı katuu sal- yaman savaş yapmak
 12491
 karmaş- hep beraber yakalamak, hep birlikte
 tutmak
 k.-ıp 12897
 k.-ıp(keleme şarıp karmaş-) 12512
 k.-kan(keleme şarıp karmaş-) 12972
 k.-sa 12489
 karmat- yakalatmak, tutturmak
 k.-sañi(baştakı cini karmat-) 13264
 karmoo yakalama, tutma
 k.+do ket- tutsak gitmek 13876
 karoolçu muhafız; nöbetçi
 k.+nun 12190
 k.+su 12191, 12706
 k.+sun 13495
 karp tam; düpedüz, bayağı
 k.+ kurp birdenbire, aniden 12716
 karsak bozkır tilkisi
 k.+tın 14123
 karsıldat- çatırdatmak
 k.-a tiş çayna- çatırdatarak di ş
 gıcırdatmak 12959
 kartay- kocamak, ihtiyarlamak
 k.-gan 11980
 k.-ganda 11842, 14304
 karuu kuvvet; kudret
 k.+su toluk kudretli 11952
 k.+sunan 14463
 kas düşman; düşmanlık eden, düşmanca
 münasebette bulunan
 k. 13157, 14702
 k.+ acal cet- eceli gelmek 14138
 k.+ bol- düşman olmak 13626, 14004
 kasaba kargının tuğu
 k.+sı 14209
 kasap gazap, hiddet; gözlü dönmüş
 k. 13659
 k.+ın(kasabın) 11433
 kasaptan- öfkelenmek, gazaba gelmek
 k.-ıp 11938
 kasıyet haysiyet
 k.+tın 12601
 kasıyettü haysiyetli
 k. 14042
 kasıyettülü haysiyetli
 k. 13188
 kaş kaş, gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi
 oluşturan kısa kıllar
 k. 12677
 k.+ kak- harf. kaş oynatmak; mec. tepki
 göstermek 14411
 k.+ı 12141
 k.+ıña 12811
 kaşay- (gözler hakkında) akmak
 k.-gan 13853
 k.-ıp(köz kaşay-) 11676

kaşık kaşık
 k. 12869, 14381
 kaşka 1. sakar; sakarlı hayvan
 k. 12958
 2. şuurlu, ileri görüşlü adam
 k.+(köy kaşka) 11585
 Kaşka-Taş (yayla adı)
 k. 12699
 kaşkay- parlamak; ağarmak, ak olmak
 k.-ıp 14095
 kat mektup
 k. 12974, 12991, 13981
 kat- katmak, ilhak etmek, ilave etmek
 k.-pay(koynuna kat-) 14474
 k.-pay(söz kat-) 14413
 katar sıra, dizi
 k. 11601, 13412, 13712, 14063, 14076
 k.+dan 11991
 k.+ı 12791
 katıl- I saldırmak, dokunmak
 k.-çu bol- saldırmak 12147
 k.-ıp 12896
 katıl- II saklanmak, gizlenmek; uğramak
 k.-dım(kaarga katıl-) 13759
 k.-dım(tozokko katıl-) 13709
 k.-ıp(kara cerge katıl-) 13679
 katın kadın
 k. 11804, 11852, 11950, 12001, 12229,
 12299, 12985, 13406, 13410, 13549,
 13622, 13941, 13944, 14005, 14029,
 14331, 14504, 14522, 14604
 k.+dı 13529
 k.+dı al- kadın almak, evlenmek 12617
 katuu katı, sert; amansız; çok
 k. 12170, 12279, 12368, 13034
 k.+(caagı katuu küülön-) 13083
 k.+ cın kel- öfkelenmek, sinirlenmek
 13038
 k.+(kaarın katuu sal-) 13533
 k.+(kargıştı katuu sal-) 12504
 k.+(karmaştı katuu sal-) 12491
 k.+(kayratı katuu kayna-) 11908
 kay hangi
 k. 12788
 kayaşayak nazlanma
 k.+ ayt- karşılık vermek, direnmek
 12431
 k.+ ber- karşılık vermek, direnmek
 12421
 kayçılış karşılıklı, mütekabil
 k. 13058
 kayda nerede
 k. 11692, 11693, 12549, 13112, 13118,
 13119, 13122, 13147, 13149, 13150,
 13167, 13190, 13596, 13596, 13597,
 13602, 13602, 13603, 14250, 14428,
 14725, 14729, 14731
 kaydan nereden
 k. 12557, 12769, 12813, 13182
 kaygı kaygı, üzüntü
 k.+(ölümdön kaygı ce-) 12732

k.+ tüş- kederlenmek, çok kederlenmek
11405
k.+nın baarı basıl- ıstırapların hepsi
dinmek 12376
k.+nın baarı kıyıl- kaygının hepsi
dağılmak 12092
k.+nın baarın coy- kaygının hepsini
dağıtmak 13138
k.+sın(öz kaygısın cep ıyla-) 12374,
13790
kaygır- kederlenmek, tasalanmak
k.-amın 13927
k.-dım 14562
k.-gan 14041
k.-ıp 11597, 11763, 11768, 13713, 13719,
14125, 14433, 14492
kayı- iğne ardı dikmek, iki şeyi birbirine
kavuşturarak sıkı dikişle dikmek
k.-p 13448
kayıp kayıp, gitme
k.+ bol- kayıp olmak, ruh olmak 12292,
14251, 14741
k.+ bolup ket- ruh olup gitmek 14204
k.+ cat- yabancı hayvan yatmak 14166
k.+tan akıl tabıl- akla birdenbire bir
fikir gelmek 13503
k.+ türlü bol- ruh gibi olmak 14276
Kayıpça bkz. Kayıpçı
k.+nın 14422
Kayıpçı (geviş getiren yabancı hayvanların
koruyucusu, hamisi)
k.+nın 14559, 14563
bkz. Kayıpça
kayır- çevirmek, bükmek
k.-çı 12919
kayıt- iğne ardı diktirmek
k.-kan 13450
kaykala- kayılmak
k.-gan 14472
k.-gan kırañça büyük ve yüksek
dağların önünde bulunan küçük dağdaki
eğimli sırt 12244
kaykañ dağlar arasındaki çukur, vadi
k.+ga 11346
kaykañca iki yanı yüksek, orta yeri çukur
olan dağ sırtı
k. 12261
kayk 1. dağ yamacında doğal biçimde
oluşmuş seki
k. 12230
2. içeriye batık, bükük
k.+(mañday söğül kayk) 11425
kaykıl- kumıldamak
k.-p 14558
kaymak kaymak
k.+ka 12785
kaymal cinsi olgunluğa ermiş olan genç dişi
deve
k. 11363
kayna- kaynamak, fokurdamak
k.-dı 13636
k.-dı(kayratı katuu kayna-) 11908

k.-gan(şoru kayna-) 11413
k.-p 12402
k.-p(ırısı kaynap tol-) 14707
k.-p(iç kayna-) 14503
k.-p(iç kayna-) 13543
k.-p(kursak kayna-) 11839
k.-p(şor kayna-) 11932, 13940
kaynar kaynar, kaynak, pınar
k.+dın 11644
kaynı kayın, karı veya kocanın erkek kardeşi
k.+m 13592, 13595
k.+ñ 12088
kayra geri; geriye; tekrar
k. 11956, 12356, 12836, 12865, 13021,
13037, 13057, 13158, 13999, 14136,
14200, 14700, 14709
k.+ burgak bolçuday öfkeli, hidetli,
kızgın 14222
k.+ caaçu buluttay öfkeli, hidetli,
kızgın; gözül dönmüş, taş yürekli 13226
k.+dan 12568, 12695, 12701, 14037,
14043, 14350, 14396, 14702, 14713
kayra- çevirmek, bükmek
k.-r(ukuruk kayrar kalba-) 12748
kayran (ölen kişilerin ardından söylenir);
sevgili; kıymetli; zavallı
k. 11447, 11540, 11541, 11598, 11674,
12248, 12263, 12312, 12329, 12336,
12489, 12584, 12600, 12640, 12835,
12932, 13203, 13550, 13670, 13698,
13773, 13970, 14201, 14434, 14494,
14570, 14699, 14717
k.+dardan 13720
k.+dın 14262
k.+ı 13200
k.+ımdın 12095, 13840, 13844
kayrat gayret; cesaret
k.+ kaç- gayret tükenmek 11437, 14501
k.+ kıl- gayrete gelmek 13532
k.+ süylöp tur- gayrete gelerek
konuşmak 13584
k.+ı 11617, 13478
k.+ı katuu kayna- kızgınlıkla bütün
gücünü toplamak 11908
k.+ı kemi- gayreti tükenmek 13799
k.+ınan 14464
k.+ıñ(keñ kayrat) 11711
k.+ıñdı koy- gayretini elden bırakmak
13311
kayrattan- cesaretlenmek
k.-ıp 14449
kayrattuu gayrelli
k. 14499
kayrıl- dönmek, geri dönmek
k.-bastan 12867
k.-dım 12834
k.-ıp 12013, 12700, 12952, 14386, 14392
k.-sa 14704
kaysa- keskin bir şeyle vurarak ikiye bölmek
k.-çu 13361, 13508
k.-gan 12859
kaysı hangi

k. 11479, 11481, 11493, 11496
kayt- geri dönmek
k.-ıp 13369
k.-pay 13020
kaytar- gütmek
k.-gan(uy kaytar-) 13070
kaytarçu (hayvan) gülden kişi
k. 11470
kaz kaz
k.+ aylanbas zoo harf. kazın bile dolaşamayacağı kadar yüksek dağ; *mec.* güvencilir sığınak 12359
k.+dı kuşka cedir- güçsüzü güçlüye ezdirmek 13722
kaz- kazmak, oynamak
k.-ıp 11921, 13850, 13895, 13896, 13897, 13898, 14087
kaza alınyazısı, kader
k.+ bol- ölmek 13924
k.+ cet- ecel gelmek 12532
kazı kısrağın karın yağı ile boyun altındaki yağından yapılan sucuk
k. 11541
k.+dan 12358
k.+ga(çılık kazığa bölö-) 14147
kazık kazık
k.+(kolu kazık bol-) 11678
kazına hazine
k. 14589, 14639
k.+da 12177
kazır şimdi
k. 12877
kebel- hareket etmek, kıvıldamak
k.-bey 12165
keciğe ense
k.+ çaçım çöp eken saçımı süpürge ettim 11428
keç geç, erken karşıtı
k.+(erte sözlü keç bol-) 14243, 14654
keç- geçmek, vazgeçmek, bırakmak
k.-esif(düynödön keç-) 13321
k.-ıp tašta- vazgeçmek 14297, 14593
k.-üügö 12698
keçee dün; geçenlerde
k. 11622, 13145, 13183, 13438, 13705
keçik- gecikmek
k.-pey 13379
kek kin, gazez
k. 12947
k.+(kek bol-) nefret oluşmak 13236
k.+l(kegi) 12123, 13474
k.+lñ(kegin) 13077
k.+lñ al-(kegin al-) öcünü almak 13567
k.+tl 12821
k.+tl suuga sal- kin gütmeyi bırakmak 12764, 13219
kel- 1. gelmek, beriye söyleyene doğru hareket etmek
k.-begen 11663, 12646
k.-bes 11567, 11956, 14136
k.-beske 14152

k.-bey(kepke kel-) 12196
k.-beybi 14711
k.-çlü 11812
k.-çüddöy 14439
k.-dl 12389, 12391, 12393, 12398, 12759, 12811, 12924, 13206, 13212, 14048, 14090, 14674
k.-dim 12827, 12840, 12876, 12878, 14538
k.-e cat- gelmek 12343
k.-e tur- gelmek 14729
k.-ebi 12891, 12896, 12898
k.-er 11807, 13328, 13845, 13849, 13929, 13933
k.-erbi 13080, 13881
k.-erifdi 13848
k.-et 11975
k.-et(kaarı kel-) 13380
k.-gemin 13091, 13093
k.-gen 11585, 12037, 14084, 14086, 14088, 14092
k.-gen turbaybı gelmez mi? 14094, 14096
k.-gende 14365, 14720
k.-gendey 12310, 12340
k.-geni 14076
k.-geninde 12765
k.-giçe 11995, 14313
k.-ıp 11876, 13855, 13884, 13887
k.-ıp(açuusu kel-) 13268
k.-ıp(kaarı kel-) 13347
k.-ıp(kıcırı kel-) 13299
k.-ıp kal- gelmek 11555, 12074, 12076, 12079, 12082, 12084, 12098, 12228, 13575, 13925
k.-ıp tur- gelmek 11740
k.-iptir 12069, 12088, 12487, 13232, 14012, 14022, 14030, 14038, 14040
k.-işse(elçilikke kel-) 12693
k.-se 11401, 12031, 12387, 12388, 13223, 13691, 13692
k.-se(katuu cin kel-) 13038
k.-se(kıcırı kel-) 13301
k.-se(tilge kel-) 12753
k.-sem 13518, 13520
k.-señ 13064
k.-señ(akılga kel-) 12763
2. (yardımcı fiil olarak kel-, işin aralıksız, kesilmeden meydana geldiğini ya da gelmekte olduğunu gösterir)
k.-dl(cetip kel-) 11348
k.-dl(çurkap kel-) 12276
k.-dim(barbay kel-) 13595
k.-dim(izdep kel-) 12005
k.-dim(körböy kel-) 13592
k.-gen(tındırıp kel-) 13477
k.-gen(ulup kel-) 12300
k.-gende(cakın cetip kel-) 11351
k.-gende(cetip kel-) 12063
k.-gende(kirip kel-) 12302
k.-giçe(kaptap kel-) 13500
kelbet endam, boy bos

- k.+iñ 11525, 11688
keleme kelim, söz
 k.+ şarıp karmaş- Kuran'a el basmak
 12512, 12972
keler gelecek
 k. 11594
kelin gelin
 k. 12256
 k.+iñ 12011, 13963, 14030
keliş- uyuşmak, anlaşmak
 k.-ken(sözgö keliş-) 12975
keltekçe küçük değnek
 k. 12138
keltir- getirmek
 k.-ip(oy keltir-) 14312
 k.-señ 14627
kem eksik, daha az
 k.+ kıl- kırmak, öldürmek 13621
kemege tandır
 k.+ni oydur- tandır yaptırmak 13905
kemi- eksilmek
 k.-p(kayratı kemi-) 13799
kemil- eksiltmek
 k.-ip 12842
kempir yaşlı kadın, kocakarı
 k. 11410, 11417, 11465, 11750, 11896,
 11929
 k.+di 11904, 11939, 11941
 k.+din 11947
 k.+ge 11467, 11533
 k.+l 13447
kene kene, sakırğa
 k.+dey 12746, 12772, 13481
kene- aldurmak, önem vermek, değer vermek
 k.-bey 12149, 12735, 14403, 14410
 k.-beyt(zıñ zıñ etip kenebe-) 12725
kenen geniş; bol
 k.+(dünyüñ kenen çağında) 13706
 k.+ kıl- artırmak, çoğaltmak 12621
kenendik cömertlik
 k.+iñ(kenendigiñ) 11710
keñ geniş; bol
 k. 11608, 11868, 12109, 12469, 12686,
 12800, 12884, 12939, 13039, 13055,
 13428, 13860, 14093, 14328, 14444,
 14669
 k.+ kayrat irade 11711
 k.+ köynök kadın 12334, 13560
 k.+ taalay talihli 12052
 k.+(etegi çalkıp keñ ös-) 13818
Keñ-Kol (yayla adı)
 k. 11588, 11608, 11868, 12699, 12884,
 12939, 13039, 13055, 13428, 13860
Keñ-Moynok (dağ adı)
 k. 12164
kep söz; konuşma
 k. 11881, 11893, 12508, 14353
 k.+ ayt- demek, söylemek, konuşmak
 12476, 14404
 k.+ başta- söz etmeye başlamak, söz
 söylemeye başlamak, konuşmaya
 başlamak 11722, 11747, 13089, 13812
 k.+ ce- söz dinlemek 12509
 k.+ oylo- her şeyi iyice düşünmek 12668
 k.+ sal- konuşmak; anlatmak 11564
 k.+ süylö- söz söylemek 14232
 k.+ uk- duymak, işitmek 14650
 k.+i(kebi) 11723, 11724, 14108
 k.+im(kebi) 13076
 k.+imdi(kebi)di(kebi)di uk-)
 sözümlü dinlemek 12157
 k.+in(kebin) 13422
 k.+iñ(kebiñ) 14612, 14624, 14688
 k.+iñdi(kebiñdi) 11476
 k.+iñdi(kebiñdi)(kebiñdi uk-) sözümlü
 dinlemek 13059
 k.+ke çeçen akıllı 12468
 k.+ke kel- uyuşmak, nasihatlarla kulak
 asmak 12196
 k.+ten(kırcıllu kepten kıl-) 13424
 k.+tl ayt- demek, söylemek, konuşmak
 13423
 k.+tl sal- konuşmaya başlanak 12756
 k.+tl uk- sözü dinlemek 14390
kepinde- kefenlemek, kefen sarmak
 k.-p 13882
ker I koyu doru (at donu); kara
 k.+ murut kara bıyık 13742
ker II sağır
 k.+ bol- sağır olmak 13672
kerden boğazlı, boğazı olan
 k. 14553
kereez vasiyet
 k.+i 12094
kerek gerek; gerekli
 k.+im(keregim) 14128
kerelen- karşı gelmek, direnmek
 k.-sem 13076
kerik gergedan
 k.+im(kerigim) 13348
keriş kavga; çekişme
 k.+ke 12197
kert kendi, yalnız kendisi
 k.+ baş şahıs, kendi 13354
kerül 1. ota örtülü dağ yamacı
 k. 11346
 k.+döy 11710
 2. oba
 k.+sü 11479, 11486
kes- I kesmek
 k.-ip 12784, 13512
 k.-ken(nar kesken) 14203
 k.-pese 13157
kes- II bkn. kez-
 k.-ip(bel kes-) 14174
 k.-ip(cer kes-) 14175
kesir kibirli, kendini beğenen
 k. 13077
 k.+di 12621
ket- 1. gitmek, uzaklaşmak
 k. 13018, 13048, 13066, 13068, 13069,
 13072, 13073, 13075, 13290, 13372,
 13374, 13378, 13391, 13776, 13779,
 13779

k.-e elek daha gitmedi, henüz gitmedi 12174
k.-er 12513
k.-erine tez kal- ölümü yaklaşmak 13678
k.-esif 13319
k.-esif(Kudayına ket-) 13295
k.-et 11416
k.-ip 13630, 13939
k.-ip(al ket-) 14495, 14501
k.-ip(caş ket-) 14608
k.-ip(çaması ket-) 12644
k.-ip(eti ketip sööğü bar) 12337
k.-ip(kamçı boyu caş ket-) 14610
k.-ip(kan ket-) 14496
k.-ip(köfül ketip bölün-) 14195
k.-ip(köfülü ketip bölün-) 11716
k.-ip(olcogo ket-) 11987
k.-ip(salbuurun ketip kal-) 14173
k.-ip kal- gimek 14258
k.-ken 12023, 12198, 12607, 12655, 12657, 14271, 14364
k.-ken(al ket-) 11605
k.-ken(bayloogo ket-) 11817
k.-ken(boyuna ket-) 11825
k.-ken(can ket-) 13172
k.-ken(çarkı ket-) 11770
k.-ken(kan ket-) 13173
k.-ken(kordukka ket-) 11821
k.-ken(mürt ket-) 13156
k.-ken(olcogo ket-) 11818
k.-ken(ölçöösü ket-) 11460
k.-ken(ört ket-) 13155
k.-ken(zordukka ket-) 11816
k.-kende 12248, 13867
k.-kenge 11823
k.-kenibiz 12398
k.-kenim 12043
k.-kenimdin 12094
k.-kenif 12083
k.-kin 13286, 13382
k.-kin(şar ket-) 13379
k.-ti 11861, 11863, 11865, 11867, 11869, 11871, 11873, 11875, 13872, 13873, 13874, 13875, 14380
k.-ti(al ket-) 12316
k.-ti(kan ket-) 12315
k.-ti(karmoodo ket-) 13876
2. (yardımcı fiil olarak ket-, işin aniden, birdenbire olduğunu anlatır)
k.-(bile ket-) 13401
k.-(ile ket-) 13399
k.-(kiye ket-) 13389
k.-(koyup ket-) 11942
k.-(soyup ket-) 11940
k.-eli(birikteşe ket-) 12818
k.-eli(erikteşe ket-) 12816
k.-esif(cerge kirip ket-) 13031
k.-ip(buzulup ketip bar-) 11757
k.-ip(kulap ket-) 11570
k.-iptir(çuuga kirip ket-) 14283
k.-iptir(uuga kirip ket-) 14281
k.-ken(alıp ket-) 14265

k.-ken(baştap ket-) 12297
k.-ken(cep ket-) 11861
k.-ken(kübülüp ket-) 11670
k.-ken(taştap ket-) 12294
k.-señ(baylaşa ket-) 13357
k.-ti(kayıp bolup ket-) 14204
k.-tim(üzülüp ket-) 12831
k.-üügö(karmap ket-) 14291
keter geçmiş
k.+di 11594
ketir- uzaklaştırmak
k.-ip(al ketir-) 13994
ketmende- bellemek, belle kazmak
k.-p 14098
keyi- kederlenmek
k.-genden 11387
k.-p tur- kederlenmek 11386, 11394
keyip keyif; moral
k. 14437
kez I arşın
k. 13898, 14229
k.+i 14230
kez II zaman, an
k. 11798, 11801, 12704, 14627
k.+de 11798, 12770, 12771, 12945
k.+i 11365, 11367, 11372, 11402, 11831, 11834, 11836, 11838, 12226, 12228, 12288, 12292, 12294, 12297, 12300, 14265, 14570
k.+imde 13703, 13705, 13742
k.+inde 11623, 11625, 12989
k.+if 12171
kez- gezmek, dolaşmak
k.-ip 14164
k.-ip(cer kez-) 11738
bkn. kes- II
kezeñ (dağda) çallak, yarı; dar boğaz
k. 13304
keziğış- karşılaşmak
k.-ip tur- karşılaşmak 12105
kezik- karşılaşmak
k.-ip(keziğip) 12100, 12365, 12772
k.-se 12194
k.-señ 13340
k.-tif 14137, 14139
kıbıla kible
k.+nı 11368
kıçıl-da- kaynaşmak, pek çok olmak
k.-p 14677
kıçır öfke, hiddet
k.+ga tıy- öfkelenmek 12576
k.+ga tıyıp tur- sinire dokunmak 13425
k.+ım kel- hiddetlenmek, öfkelenmek 13299, 13301
kıçırлуу öfkeli, hiddetli
k. 12462
k.+ kepten kıl- hiddetle konuşmak 13424
kıçık iki nesnenin birleşmesinden meydana gelen köşe
k.+ı(kıçığı) 12679
kıçuu kaşını

- k.+sun kızık kandır- gözü okşamak
13161
- Kıdır Hızır**
k.+ çalgan Hızır'ın her zaman himmet
ettiği 14345
- kıdır-** dolaşmak, bir şey araştırarak dolaşmak
k.-ıp 11698, 14159, 14164
- kıl kıl**
k. 13872
k.+ga(candı kılga baylap taşta-)
12136, 14576
- kıl-** yapmak, etmek, kılmak
k.-(buudan kıl-) 12922
k.-(tuugan kıl-) 12925
k.-abız(korduk kıl-) 11546
k.-abız(önör kıl-) 11738
k.-am(bel kıl-) 13243, 13245
k.-am(karaan kıl-) 12883
k.-am(kor kıl-) 13242
k.-am(kurman kıl-) 14625
k.-am(sarıp kıl-) 14623
k.-am(şer kıl-) 13246
k.-ar(kıylanı kıl-) 11863
k.-asıñ(kıcırлуу kepten kıl-) 13424
k.-at(kul kıl-) 12909
k.-ayın 13368
k.-basak 12523
k.-basam 12977, 12982, 13095
k.-basam(döbö kıl-) 14490
k.-basam(korun kıl-) 14481
k.-basam(talkan kıl-) 14488
k.-bay(kor kıl-) 14385
k.-çu(uşak kıl-) 14205
k.-dı(cañcal iş kıl-) 13497
k.-dı(cetim kıl-) 12439
k.-dı(it kıl-) 12842
k.-dı(küç kıl-) 13498
k.-dı(tacaaldık kıl-) 14469
k.-dı(tüz kıl-) 12480
k.-dı(ubara kıl-) 14103
k.-dık(cer kıl-) 12800
k.-dık(iş kıl-) 12803
k.-dım(bel kıl-) 12928
k.-dım(cay kıl-) 13512
k.-dım(karal kıl-) 12928
k.-dım(karan kıl-) 12839
k.-dım(may kıl-) 13510
k.-dım(şer kıl-) 12929
k.-dıñ(cer kıl-) 13620, 14369
k.-dıñ(çañ kıl-) 13619
k.-dıñ(el kıl-) 14371
k.-dıñ(kan kıl-) 13618
k.-dıñ(kar kıl-) 14329
k.-dıñ(kara cer menen teñ kıl-) 12806
k.-dıñ(kem kıl-) 13621
k.-dıñ(kor kıl-) 13610, 13624
k.-dıñ(tar kıl-) 14328
k.-gan 14456
k.-gan(alaçık kıl-) 13683
k.-gan(arka kıl-) 13878
k.-gan(Caratkanga zar kıl-) 12338
k.-gan(cok kıl-) 11640
- k.-gan(karaldı kıl-) 13042, 13475,
13928
k.-gan(kor kıl-) 11512, 11641
k.-gan(meder kıl-) 13603
k.-gan(meke kıl-) 13122
k.-gan(tacaal kıl-) 12119
k.-gan(tüz kıl-) 11618
k.-gança(kayrat kıl-) 13532
k.-ganı(kaardı kıl-) 13407
k.-ganıñ 13633
k.-ıp(abake kıl-) 12754
k.-ıp(ant kıl-) 12513
k.-ıp(belek kıl-) 13195
k.-ıp(buy kıl-) 11504, 12623
k.-ıp(camgır kılıp caa tart-) 12496
k.-ıp(çañ kıl-) 12612
k.-ıp(çar kıl-) 14646
k.-ıp(çır kıl-) 12419, 13733
k.-ıp(çokmor kıl-) 12495
k.-ıp(çuu kıl-) 13248
k.-ıp(dañk kıl-) 14647
k.-ıp(duu kıl-) 14682
k.-ıp(el kıl-) 13945
k.-ıp(emçek sütün ak kıl-) 13563
k.-ıp(er kıl-) 13946
k.-ıp(kan kıl-) 12613
k.-ıp(karaan kılıp al-) 13249
k.-ıp(karaldı kılıp otur-) 11764
k.-ıp(karmaş kılıp tur-) 14248
k.-ıp(kırgın kıl-) 12422
k.-ıp(kor kıl-) 13770
k.-ıp(korduk kıl-) 11943
k.-ıp(kör kıl-) 14268
k.-ıp(kubat kılıp cür-) 13930
k.-ıp(küñ kıl-) 11560
k.-ıp(mal kıl-) 14269
k.-ıp(meder kıl-) 13194
k.-ıp(meken kıl-) 13815
k.-ıp(muraa kıl-) 13240
k.-ıp(naalat kıl-) 12410
k.-ıp(olco kıl-) 12199
k.-ıp(sarıp kıl-) 14642
k.-ıp(söz kıl-) 12664
k.-ıp(şert kıl-) 12535
k.-ıp(şum kıl-) 11505
k.-ıp(tartuu kıl-) 13439
k.-ıp(tındım kıl-) 13473
k.-ıp(tındım kılıp sal-) 12996
k.-ıp(tilek kıl-) 14732
k.-ıp(tilek kılıp tur-) 14049
k.-ıp(tuu kıl-) 13247
k.-ıp(tuugan kıl-) 12766, 12874, 13222
k.-ıp(ubadanı bek kıl-) 12536
k.-ıp(zarıp kıl-) 13995
k.-ıp(zarloo kıl-) 14649
k.-ıp(zıyarat kıl-) 14060
k.-ıptır(kenen kıl-) 12621
k.-sa(kıyşıktık kıl-) 12575
k.-sam(buyruk kıl-) 13027
k.-sam(çır kıl-) 13028
k.-uuçu(daldal kıl-) 13344
k.-uuçu(ölüm kıl-) 13345

- kılay- bir parça gözükmek
k.-ip 12073, 12077, 14601
- kılça azıcık, gayet az
k. 11919
- kıldat mahir usta
k.+tı 13985
- kılı bıçağın eğelenmiş keskin yüzü
k. 14203
- kılıç kılıç
k. 13323
k.+(calañ kılıç baylan-) 14221
k.+(kınsız kılıç baylan-) 14155
k.+ın kıya bayla- kılıcını çapraz olarak bağlamak 12671
k.+ıñdı 13262
- kılıçta- kılıçlamak
k.-p 11914, 12577, 12994
- kılım dünya, alem
k. 11586
k.+da(kulak ugup köz körgön kılım) 12482
- kılılda- süzülme, sallanmak
k.-y 11928
- Kilküröñ (at adı)
k. 11518, 11960, 13090
- kımbat kıymetli, değerli
k. 11389, 11820, 12107, 12794, 13151, 13152, 13675, 13780, 13803, 14636
k.+ı 13164
- kımbatker değerli kişi
k.+ge 13894
- kımbattık kıymet, değer
k.+ın(kımbattığın) 14003
- kımbattuu kıymetli, değerli
k.+ tereñ oy bol- derin düşüncelere dalmak 12399
k.+nun 12597
- kımkap kemha
k. 13890
- kın kın
k.+ga 13158
k.+ın 13151
- kına- sıkıca kavramak, muhkemce sıkamak
k.-gan 13834
k.-p tly- sınıksız toplamak 13551
- kıncı zincir
k. 12857
- kında- daha iyi olmak
k.-p 13457
- kınsız kinsız
k.+ kılıç baylan- yalın kılıç kuşanmak 14155
- kıñır eğri
k.+ın 12392
- kıñık (ses taklidi ifade eden söz)
k.+ et- ses çıkarmak 13214
- kıñışla- kısık sesler çıkarmak
k.-p 12298
- kır kenar, satır; dağ sırtı; tepeli tümsekli bozkır
k. 14166
k.+(buluñ kır bol-) 11478
- k.+(sarı kır) 11485
k.+ga kır- yola çıkmak 14735
- kır- kırmak, yok etmek
k.-basam 12978, 12983
k.-bayt 13224
k.-dı 12433, 12438
k.-ip 12609
k.-ip ciber- kırıp geçirmek 11791
- kıraaki akıllı
k. 11821
- kıraan 1. çevik
k. 13569, 13641, 14247
2. (bahadırların sık sık tesadüf edilen vasfı)
k.+dardın 11582
k.+dın 11587, 12837, 13807
k.+ım 12040
- kırañ dağ sırtı
k. 14215
- kırañça küçük bir dağdaki eğimli sırt
k.+(kaykalagan kırañça) 12244
- kırçın yaş, taze; genç
k.+dın 11349
- kırdaal uygun an, münasip an
k.+ı 11837
- kırgın kılıçtan geçirme, katliam
k.+ kıl- kılıçtan geçirmek 12422
k.+ sal- kırmak, kılıçtan geçirmek 13763
k.+ tly- katliam olmak 12709
k.+dı kızık başta- kılıçtan geçirmek 11787
- Kırgız (bir Türk boyu)
k. 11520, 11610, 11866, 11894, 12232, 12382, 12458, 12493, 12607, 12614, 12726, 12932, 13488, 13788, 14017, 14020, 14133, 14310, 14337, 14342, 14352, 14520, 14675, 14697
k.+dan 12187
k.+dı 13621
k.+dın 12463, 12470, 14706
k.+ga 11780, 12426, 12639, 12809, 14704
k.+ın 14370
- kırk kırk, otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
k. 11583, 11583, 11584, 11585, 11587, 12863, 12930, 13339, 13898
k.+ miñ kırk bin 12146
k.+ miñçe kırk bin kadar 12638
k.+ının 11584
- kırka sıra, dizi
k. 11494, 11651
- kırman harman
k.+dın 11988
- kırmızı kırmızı ipek
k. 12941, 14636
- kısır kısır, döl vermeyen
k. 12626, 12638, 13907
k.+ emdi anasını iki yıl emen güçlü kuvvetli tosun 11414, 11444, 11913
- kısta- zorlamak; zulüm etmek
k.-p 13621

- kıstalış zor durumda kalma, sıkıştırılma**
k.+(cana kıstalış tüş-) 13804
- kıstoo zorlama, sıkıştırma**
k.+ tüş- zor durumda kalmak 12652
- kış kış**
k.+tın 12473
- kıy- kıymak, acımayıp öldürmek, acımayarak büyük bir kötülük yapmak; cesaret etmek**
k.-a al-(kıyal-) cesaret edebilmek 13671
k.-a albay tur- kıyamamak, öldürememek 11561
k.-bay 11808
k.-gan 12253
- kıya 1. yamaç; bayır; yol**
k. 13839
k.+dan(ay kıya) 11872
2. çapraz, çapraz olarak
k.+(kılıçın kıya bayla-) 12671
k.+ tart- çaprazlamasına çekmek 13160
- kıyal hayal; rüya; düşünce; düşünceye dalma**
k.+(ar kıyal) 11591
k.+dı kızık başta- ilginç düşüncelere dalmak 12134
k.+ı 14305
k.+ıfı 13263
- kıyalaş yan yana**
k. 12761, 12926
- kıyalduu güzel yapılı**
k. 11495
- kıyamat kıyamet**
k. 13684
k.+tı 13591
- kıyan sel, su taşması**
k.+ı tos- sel sularının yolu kapatmasını beklemek 12420
- Kıyaz (kahraman, Bağış'ın oğlu, Cediger boyunun beyi)**
k. 11909, 11996, 12842, 12852, 12860, 12976, 12977, 12984, 12985, 12987, 12998, 13000, 13290, 13393, 13476, 13511, 13514, 13626, 13870, 13966
k.+dı 13946, 14002
k.+dın 13325
k.+ga 11864, 12840, 12917, 13225
k.+ıfı 13302
- kıygaçta- düşmanca yaklaşmak; kurnazca bakmak**
k.-p 14453
- kıyık inat; inatçılık, dik kafalılık**
k.+ına tly-(kıyığına tly-) kızdırmak, öfkelenmek 13774
- kıyıl- çarpık kesilmek; eğrilmiş olmak**
k.-dı(kaygının baarı kıyıl-) 12092
- kıyın 1. güç, zor**
k.+dı(kıyındı sal-) güç d u r u m a düşürmek 12426
2. cesur; kuvvetli; usta
k. 12596
k.+dar 11861
3. pek, çok
k. 12653
- kıyındat- güçleştirmek, zorlaştırmak**
k.-ıp 13889
- kıyır 1. kenar, uç, sınır**
k.+ıbızdan(kıyırızdan) 14344
2. hısum-akraba
k.+ıfı(kıyırıfı) 12978
- kıykır- haykırmak, bağırma**
k.-ıp 11918, 12652, 13004, 13183
k.-sam 13299
- kıykırık haykırmak, bağırma**
k.+ı(kıykırığı) 13280
- kıyla çok, oldukça çok, hayli**
k. 12433, 14678
k.+bızdı 12480
k.+nı 12450, 12609
k.+nı kıl- büyük savaşlar yapmak 11863
k.+fı 13300
- kıymaluu işlemeli, bezekli**
k. 12930
- kıymılda- kılmak, hareket etmek**
k.-arga 13689
k.-bay 13214
- kıyra- yıkılmak; kırılmak; parça parça olmak**
k.-dı 14004
k.-p 12710, 14343
k.-p(kabırğa kıyrap bölün-) 14064
k.-sa 12768
- kıyşalakta- mırın kırın etmek**
k.-p 13215
- kıyşay- eğrilmek, eğilmek**
k.-ıp 13177
- kıyşık eğri, yamuk**
k.+ bol- aynı fikirde olmamak 12455
- kıyşıktık eğrilik, yamukluk**
k.+ kıl- kötülük etmek 12575
- kız kız**
k. 12256, 13447
k.+ga 13449
k.+ı 11795, 11970, 12931, 13074, 13437, 13538, 14264
k.+ıfı 12944
k.+ıfı 12423
- kızar- kızarmak, kırmızı ya da ona yakın bir renk almak**
k.-gan 13159
- kızık zevk, haz; eğlence**
k. 11660, 12215, 12396, 14681
k.+ı(kızığı) 13163
k.+tın 11614
k.+ka bat- eğlenceye sahne olmak 12260
k.+(kıçusun kızık kandır-) 13161
k.+(kırgındı kızık başta-) 11787
k.+(kıyaldı kızık başta-) 12134
k.+tı başta- eğlence başlamak 14295
k.+ ut- bilinmeyen bir yola yenmek 13300
- kızık- ilgilenmek, alaka göstermek**
k.-ıp(kızığıp) 12891
- kızıktuu zevkli, eğlenceli; neşeli**
k. 12932
- kızıl kızıl, parlak kırmızı renk**
k. 12854, 13704, 14134, 14617, 14662
k.+ til belagat; dert 12846
- kızıtalak murdar, pis; mec. değerli**

k. 12135, 12598
kidir- duraklamak, ağır hareket etmek
 k.-bey 13314
killem halı
 k. 12930
kim kim
 k. 11499, 11500, 11501, 11503, 11511, 11513, 11690, 11690, 11691, 11691, 11888, 11888, 12907, 12909, 13059, 14205, 14407
 k.+ge 11679
 k.+sifi 13776, 14413
kindik göbek
 k.+lfi buugan cer(kindıgifi buugan cer) harf. göbeğinin kesildiği yer, doğum yeri 11692
kir- girmek, dışarıdan içeriye geçmek
 k.-begen 13158
 k.-besefi(colgo kir-) 13314
 k.-di 14517
 k.-di(çuuga kir-) 14733
 k.-di(kırğa kir-) 14735
 k.-e(külüğüm kir-) 14424
 k.-gen(cerge kir-) 13430
 k.-ip 12716, 14426, 14560
 k.-ip(cerge kirip ket-) 13031
 k.-ip(çuuga kirip ket-) 14283
 k.-ip(uuga kirip ket-) 14281
 k.-ip kel- girmek 12302
 k.-se 13544
 k.-üügö 13564
kirgiz- girdirmek, içeriye sokmak
 k.-di(körgö kirgiz-) mezara sokmak 14002, 14007
 k.-ip iy- girmek 14564
kirpik kirpik
 k.+ üyrü- göz açmak; tepki göstermemek 14411
kıse torba
 k. 13189
kışı kişi, insan
 k. 13902, 14201, 14274
 k.+ge 12291
kıy- giymek
 k.-besefi 13313
 k.-çü 12207, 13313
 k.-e ket- giyip gitmek 13389
 k.-gen 11677
 k.-ip 13702, 14665
 k.-ip tur- giymek 11623
 k.-iptir 13553, 14208
 k.-iştı 14737
kıyım giyim, elbise
 k.+ın(kıyımın) 13553
kıyın sonra
 k. 12117, 13401
kobur söz; lakırdı
 k.+ çık- lakırdı gelmek 13695
kocoñdot- saldırtmak
 k.-up 14234
kocura- çene çalmak; teklifsizce konuşmak
 k.-y ber- teklifsizce konuşmak 13052

kohar cevher
 k. 11810, 13165
kokus ansızın, birdenbire
 k.+tan 12516, 12576, 13141, 13301, 13380, 13546, 13577
kokuy (umutsuzluk haykırışı. bu söz ıstırap çeken insanlara seslenirken de kullanılır)
 k. 14475
 k.+ata kokuy) 11729
kol I el
 k. 12578, 12768, 13045, 13307, 13851
 k.+ ber- selamlaşmak 11992
 k.+do(koldo carak bol-) elde silah olmak, güvence olmak 12347
 k.+don 14496
 k.+du 13162
 k.+go 12193
 k.+go(ekil tızgın bir çılbur kolgo al-) 13607
 k.+go(kolgo tiy-) gelmek, yanına gelmek 14712
 k.+go tiy- gelmek, yanına gelmek 12040
 k.+u 11412, 13888
 k.+tubuz(kolu kazık bol-) eli kolu kurumak 11678
 k.+um 11449, 13714
 k.+uma tiy- yanıma gelmek 11884
 k.+umdu(kolun cıblı çok bayla-) elini kolunu bağlamak 11920
 k.+un 14544
 k.+unan 11909, 12861
 k.+unda 12178, 12206, 12208, 12211
 k.+undagı 14419
 k.+uñıa 12877, 12881
 k.+uñıa(koluñıa tiy-) yanına gelmek 12083
 k.+uñıdan 11936
 k.+uñıdu(kolun cıpsız bayla-) eli kolu bağlamak 12414
kol II ordu
 k. 11630, 13387, 14111
 k.+coogo kol sal-) 14118
 k.+ al- ordu kurmak; ordu toplamak 12478, 13798
 k.+ sal- akın etmek, hücum etmek 12479
 k.+doy 13601
 k.+du 12146
 k.+um 13343
koldo- himaye etmek, himmet etmek
 k.-p(koş koldop) 14457
 k.-gon(şay koldogon) 11517, 12224, 12351, 12540, 12682, 12730, 13501, 13998, 14658
kolomto obanın içinde ateş yakılacak olan yer
 k.+do 13528
komdon- (yırtıcı hayvan ve köpek hakkında) art ayaklarını büküp, burnunu öne doğru uzatılmış ayaklarının üzerine koyarak yatmak
 k.-gonuñ 11707

- komuttuu** üzüntülü, kederli; hoşnutsuz
k. 14035
- kon-** 1. konmak, kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek
k.-som 12888
k.-son 12886
k.-uptur 12249
k.-uuga 12700, 13057
2. konmak, bir şeyi emeksiz edinmek
k.-du(bak kon-) 12052
- kondur-** kondurmak, konmak eylemini yaptırmak
k.-up 14231
- koñgura-** çingirak sesine benzer ses gelmek
k.-p 13691, 13782, 13783
k.-p(koñgurap tur-) inlemek 13809
- kor I** kor
k.+ bol- kor olmak 13954
- kor II** hor, değersiz, aşağı
k.+ bol- hor görmek 11448, 11570, 11676, 11774, 14342
k.+ kıl- hor görmek, eziyet etmek 11512, 11641, 13242, 13610, 13624, 13770, 14385
- kordo-** hor görmek, hakir görmek; eziyet etmek
k.-du 11681, 12447
k.-gon 11511, 14034
k.-p 13768
k.-p cülgüz- hor görmek 11506
- korduk** hor görme, küçük düşürme; rezalet
k. 11923, 12116, 12697, 13668
k.+ kıl- kederlenmek, üzülmek 11546, 11943
k.+ kör- horlanmak, hakarete uğramak, eziyet çekmek 11455, 11951, 12115
k.+ sal- zorbalık etmek, zulüm etmek 13577, 13926
k.+ka ket- eziyete uğramak 11821
k.+tu kör- eziyet çekmek 11685
k.+uñña Kuday bar(korduguñña Kuday bar) zulmünü Allah biliyor 13611
- korgon** kale
k. 11495
k.+dor 11819
- korkunuçtuu** korkunç
k. 12189
- koroo** kale
k. 11497
k.+loy 12188
- korot-** harcamak, eksiltmek
k.-kon(candı korot-) 13446
- korsoñdoş-** kabaca bağrıışmak, kabaca haykırıışmak
k.-poy 13218
- korun** ağıl
k.+ kıl- ağıl yapmak 14481
- koş I** hoş
k. 13702
- koş II** çift; çifte; iki katlı
k. 11846, 11902
k.+ badana iki katlı zırh 13384
- k.+ koldop iki elle 14457
k.+ košto- çift çift olmak 14232
k.+ tildüü iki yüzlü 12804
- koş-** katmak, birleştirmek
k.-up(baş koş-) 11741, 12771, 14065
- koşo** birlikte, beraber
k. 13302
- koşoktoluu** koşulmuş
k. 11902
- košto-** çift çift olmak; (atı) yedeğe almak
k.-p(boş košto-) boş bırakmak 14234
k.-p(koş košto-) 14232
k.-p 14267
- koštoş-** veda etmek, vedalaşmak; iyilik dilemek
k.-up 13912
- koşul-** katılmak, birleşmek
k.-duk 12791
k.-gan(eptep koşul-) 11986
k.-up 12366, 12375, 13791
k.-uşup kal- birleşmek, kavuşmak 12552
- koşun** asker; ordu
k.+ (ata koşun) 11829
- koy** koyun
k. 14481
- koy-** 1. koymak, bırakmak
k.-boston 14167, 14169
k.-boy 14006, 14521
k.-boysuñ 13117
k.-du 11855
k.-gon 13275
k.-guday 13768
k.-so 13155
k.-sok 12895
k.-up 14614, 14615
k.-uptur 14275
2. bırakmak, müsaade etmek
k.-boy 11857, 12698
3. gömmek
k.-gula 14100
k.-orbu 13888
k.-up ket- gömmek 11942
4. (yardımcı fiil olarak koy-, ibareye kuvvet ve anilik verir)
k.-boysuñ(kayratın koy-) 13311
k.-çu(okşop koy-) 12663
k.-du(çabuul koy-) 12445
k.-gon(belgige koy-) 11650, 12254
k.-gon(sayıp koy-) 11649
k.-gonbu(küdürün üzüp koy-) 13950
k.-guday(kör azap salıp koy-) 13771
k.-ormun(aytıp koy-) 11751
k.-soñ(ayta koy-) 11889
k.-uñuz(ayta koy-) 13142
k.-up(kulak koy-) 13696
- koybos** (mitolojik hayvan, vahşi hayvan)
k. 12184
k.+tun 12185
- koygula-** çarpmak, vurmak
k.-p 14508
- koygulaş-** karşılaşmak, rastlamak, rastlaşmak
k.-kan 11708

- koykoyt-** ince ve zarif gözükmek
k.-up 11369
- koyul-** koyulmak, ad verilmek; gömülmek
k.-gan 12838, 13205, 13965
k.-up(kara cerge koyul-) 13909
- koyun** koyun, kucak
k.+unan(koynunan) 12723
k.+uñña(koynunña) 13324
k.+uñña kat-(koynunña kat-) koynuna almak 14474
- kozgo-** harekete geçirmek; kıvıldatmak; sallamak
k.-p(akıl kozgo-) 12668
- kozgol-** hareket etmek, kıvıldamak
k.-gon 12969
k.-up 11628
- köç** göç, yer değiştirme
k.+ al- mal-mülkü gaspetmek 12420
k.+ün al- göçü başlatmak 11873
- köç-** göçmek, bir yerden bir yere gitmek
k.-kön 12636
k.-üp 12227
k.-üp(köñülü köçüp bölün-) 13805
- köçük** arka, kıç
k. 14149
- köçür-** göçürmek, göçmesine neden olmak
k.-dü 12473
- ködö** bozkır otu
k.+dön 11380
- kögör-** direnmek, karşı koymak
k.-ö cortup cür- süreklî gezmek 11699
- kök** 1. gök, gökyüzü
k. 12526, 14217
2. genç
k. 14230
3. kır
k. 11988, 12746, 12957, 13007, 13011, 13481, 14197, 14213, 14547, 14668
k.+ cal kır yeleli (kurt); bahadır 11769, 11993, 12198, 12221, 12306, 12310, 12393, 12446, 12489, 13087, 13711, 13866, 14220, 14244, 14255, 14257, 14300, 14302, 14376, 14409, 14440, 14534, 14548, 14585, 14619, 14666, 14730
k.+ caldık yüreklilik, yiğitlik, bahadırılık 14008
k.+ zoñkok tek başına yükselen muazzam dağın tepesindeki kaya 12319
- kökbör** bkz. kökbörü
k.+ tartıl- atılınca teke gibi çekilmek, sürüklenmek 11457
- kökbörü** ikiye ayrılan atlıların boğazlanan tekeyi, bazen tonunu çekiştirme oyunu
k.+ bol- atılınca sağa sola çekiştirilen teke olmak; oyuncak olmak 11445, 11675, 11680
bkz. kökbör
- Kökmonçok** (kadın kahraman, Ayçürök'ün kardeşi)
k. 14264
- köksö** çok yaşlı
- k. 11896
- köl** 1. göl
k.+ bol- göl olmak 13210
k.+döy(ırısı köldöy cönö-) 14144
k.+ünö 13973
2. güzel, geniş
k. 12690
- kölbü-** ağır ağır sallanmak, dalgalanmak; bir yana savrulmak
k.-p tur- bir yandan bir yana savrulmak 12362
- kölpöñdö-** kurularak yürümek, çalım satmak
k.-gön 12745
- köm-** gömmek, defnetmek
k.-ö al- gömebilmek 14254
k.-ö tur- gömmek 13913
k.-ör 13852, 13859
k.-örbü 13884
k.-örüm 14088
- kömül-** gömülmek, defnedilmek
k.-böy kal- gömülmemek 13863
- kömülgür** geberesice
k. 13405
- kömür** kömür
k.+döy 12339
- kömülüçü** mezarcı
k.+m 14048
- kön-** kabul etmek, muvaffakat etmek
k.-böşö(sözgö kön-) 12563
k.-böşö(sözünö kön-) 14477
k.-böymün 13426
k.-böymün(sözünö kön-) 13458
k.-düñ 13464
k.-ö al- kabul edebilmek 12634, 12641
k.-ömmün 13256
k.-üñüz(sözgö kön-) 13108, 13133, 13230, 14473
k.-üp(akılga kön-) 13253
- könök** su taşımaya yarayan deriden yapılmış büyük kap
k. 11381
- köñ** gübre, tezek
k.+ (alma bışıp köñ bol-) 12602
- köñül** gönül
k. 12025
k.+ (kara köñül) 12372
k.+ bölün- dikkati çekmek, gözü almak 14212, 14239, 14435, 14546, 14667
k.+ ketip bölün- yürek burkulmak, yürek parçalanmak 14195
k.+ küy- yürek yanmak 14549
k.+ tolku- gönül coşmak 14634
k.+dö 14353
k.+dögü 11856
k.+dün 14019
k.+gö 12024
k.+ü caman bölün- yüreği parçalanmak 11408
k.+ü ketip bölün- kalbi dayanamayıp parçalanmak 11716
k.+ü köçüp bölün- yüreği parçalanmak 13805

k.+ü köpkö bölün- yüreği bin parçaya bölünmek 12055, 12631
k.+ü sayılap bölün- yüreği parçalanmak 12265
bkz. köön
köödön göğüs; gövde, vücut
k. 13044, 13700
k.+dö 13780
k.+dön 14071
k.+ündö 13012
köön bkz. köñül
k.+üm(Caratkanga köönü tok) 11841, 11885
k.+ boşo- gayret tikenmek 13799
k.+ü bölün- yüreği parçalanmak 12665, 13797, 13825
k.+ün bur- dikkat etmek 12722
köörük körük
k.+tön 12140, 12676
köp çok
k. 11443, 11469, 11610, 11756, 11898, 12026, 12029, 12046, 12119, 12250, 12260, 12274, 12382, 12416, 12445, 12458, 12648, 13065, 13207, 13349, 13376, 13379, 13404, 13593, 13608, 13788, 13853, 13931, 13960, 13994, 14049, 14070, 14072, 14099, 14133, 14199, 14301, 14337
k.+(nayza salım köp eken) 11430
k.+(sandan köp) 12588
k.+üröök(köbüüröök) daha çok 11897
k.+kö(köñülü köpkö bölün-) 12055, 12631
k.+ kör- çok saymak, çok hesaplamak, çok kabul etmek 12466
k.+tü kör- çok şeyler görmek 13953
köpkön arsız
k. 11954
köpkülöñ caka satan, kurulan
k. 11922
kör I kör, ama
k.+ kıl- kör yapmak, kör etmek 14268
kör II mezar, kabir
k. 13895
k.+ azap salıp koy- kabir azabı çekirmek 13771
k.+dön 12309, 12340
k.+gö 14100
k.+gö butu salakta- bir ayağı çukurda olmak 13665
k.+gö kirgiz- mezara sokmak 14002, 14007
k.+ü(atañdın körlü) 13015, 13284
k.+ümdü 13850
bkz. köy II
kör- 1. görmek, seçmek
k. 13422, 14396
k.-bödü(mış kör-) 13756
k.-böş 13902
k.-böstün 13972
k.-böşün 13738
k.-böşün(korduk kör-) 12115

k.-böy 13072, 14414, 14493
k.-böy kel- görmeden gelmek 13592
k.-dü 14201
k.-düm 13758, 14548, 14565, 14565, 14566, 14577
k.-düm(caman ış kör-) 13755
k.-düm(közlün aman kör-) 12008
k.-düm(küç kör-) 13756
k.-düm(müşkül tüş kör-) 13753
k.-düm(toktu mayın toñ kör-) 13757
k.-düñbü 12961
k.-gön 12305, 12307, 12370
k.-gön(korduktu kör-) 11685
k.-gön(köp kör-) 12466
k.-gön(köptü kör-) 13953
k.-gön(köz kör-) 14408
k.-gön(kulak ugup köz körgön kılım) 12481
k.-gön(kün kör-) 11409, 13723
k.-göndö 11403, 11714, 11976, 12054, 12270, 12303, 12344, 12708, 13333, 13796, 13803, 14078, 14240, 14298, 14442, 14571
k.-göndördün 13903
k.-gönü 12876, 13668
k.-gönün 13738
k.-güçö 14314
k.-güçö(kaar kör-) 11937
k.-güçö(korduk kör-) 11951
k.-ö al- görebilmek 14253
k.-ö elek daha görmedi; henüz görmedi 14307
k.-ö tur- görmek 13915, 14731
k.-öm 12048
k.-ör 13854, 13857
k.-örbü 13082
k.-ördö 12866
k.-örsün 13065
k.-örüm 14084, 14090
k.-örüm(kün kör-) 11427
k.-örüñdö 14137
k.-ösün 12450, 12459, 13022
k.-öyün 11957, 14486
k.-sö 12561, 13693, 14212, 14239, 14546, 14667
k.-söñ 12144, 12415, 12685, 12956, 13341, 13480, 13753, 14635
k.-sün 14528
k.-ünüz 13206, 13212, 14392
k.-üp 12112, 12231, 12233, 12237, 12522, 12653, 13127, 13806, 13960, 14161, 14162, 14163, 14284, 14538, 14655
k.-üp(kaar kör-) 13940
k.-üp(karaanın kör-) 14493
k.-üp(korduk kör-) 11455
k.-üp(kün kör-) 11665, 11946
k.-üp(tüş kör-) 14160
k.-üp tur- görmek 11906, 13008
k.-üptür(künün kör-) 12593
k.-üügö 13568, 14288
k.-üügö zar bol- görmeye muhtaç olmak 11452

2. saymak, hesap etmek, ... diye düşünmek
k.-örsün 11566

3. (yardımcı fiil olarak kör-, -p zarf-fiil ekini almış esas fiile getirildiğinde deneme, sınama ifade eder)
k.-çü(bekitip kör-) 14486

körgöz- göstermek
k.-dü 12416
k.-düñ 11923

körkөmdөlüü görkemli
k. 14148

körsöt- göstermek
k.-ör 13358

körün- görünmek, gözükme
k.-böy 12290, 13017, 13050, 13061, 13375
k.-dü 11410, 14198, 14552
k.-gön 12667, 14095, 14601
k.-öt 11524, 11689, 11713, 14703, 14705
k.-öt(baş terifi başka körün-) 11684, 13822
k.-üp 12341, 14213, 14436, 14547, 14668
k.-üp kal- görünmek 11554

körünö açık, aşikar; halkın gözünün önünde
k. 11955, 13051

körüş- birbirini görmek, karşılaşmak; selamlaşmak
k.-üp 12102, 14073

kötör- kaldırmak
k.-öt(tüp kötörö bar-) 14584
k.-üp(baş kötör-) 12286, 13116
k.-üp(kan kötör-) 12408, 12507
k.-üp(tam kötör-) 12405
k.-üp suuga sal- yok etmek 13237

köy I seçkin, müstesna
k.+ kaşka başkalarından iyi vasıflarıyla ayrılan kişi, seçkin kişi; bahadır 11585

köy II bkz. kör II
k. 14007

köynök elbise
k. 12941
k.+tün 11421
k.+tün(keñ köynök) 12334, 13560
k.+ü(köynögü) 12109

köyüstөн dağlık yer
k. 14148

köz 1. göz, görme organı
k. 12677, 12943, 13384, 13853, 14493
k.+(kulak ugup köz körgөн kılım) 12481
k.+ bayla- göz boyamak 14263
k.+ cayna- göz iri iri açılmak, göz parlamak 11931, 12958
k.+ cet- uçsuz bucaksız olmak 14156
k.+ kaşay- eziyet çekmek 11676
k.+ tap- yol bulmak 14113
k.+dөн 12277, 13793, 14286
k.+dü(açıp közdü cumguça) 13537, 13646
k.+dü(tuuganga közdü sal-) 12872

k.+dün 11366, 11388, 12679, 13701, 14066, 14606
k.+gö 14508
k.+gö ilin- göze görünmek 14427
k.+ü 12719, 13082, 14262, 14314, 14568
k.+ü(eki közü dört bol-) 14245
k.+ü(közü cayna-) gözü iri iri açılmak, gözü parlamak 12132
k.+ü(közü kurgur tart-) azap çekmek 12046
k.+ü(tumandap közü baylan-) 13332
k.+ü cayna- gözü iri iri açılmak, gözü parlamak 11907, 13637
k.+ü çok ölü 11674, 12596
k.+ü kurgur tart- gözü seyirmek 13842
k.+ü öt- ölmek 11441
k.+übüz 11669
k.+üm 11450, 11978, 13716
k.+ümdü 11927, 14083
k.+ümö 13017, 13050, 13061, 13375
k.+ümön 14550
k.+ümün 13360
k.+ün 11362, 12307
k.+ün(adamdın közün tayıt-) 13452
k.+üñ(umaçtay közü açıl-) 12072
k.+üñ cogol- kaybolmak, yok olmak 14377
k.+ün cogot- yok etmek 12808
k.+ün kör- görmek 14408
k.+üñ sal- gözünü dikmek 13372
k.+ünçö 12127
k.+üñdü 13265, 13270
k.+üñdü(közünñdü aman kör-) iyi görmek, sağ görmek, esen görmek 12008
k.+üñdün 11565
k.+ünö 12666, 14196, 14310
k.+ünön 11400, 11717, 14242, 14609
k.+ünön(bөddөndөy köz) 14607
k.+ünün 12056, 12113, 12266, 12282, 12632

2. göz, suyun topraktan kaynakığı yer
k.+ündө 11644

kuban- kıvanmak, iftihar etmek; sevinmek
k.-çı tur- kıvanmak, sevinmek 14515
k.-ıp 14632
k.-ıp tur- sevinmek 13660

kubant- sevindirmek, şenlendirmek
k.-kan 12078

kubar- (yüz için) solmak
k.-ıp 11398

kubat kuvvet, gayret
k.+ kılıp cür- kuvvet toplamak 13930

kubul- renkten renge girmek, yeni bir şekle girmek
k.-up(öñü kabul-) 13959

kuçak kucak
k. 11700

kuçakta- kucaklamak, kucağa almak
k.-p 14105
k.-p(cer kuçaktap sula-) 13658

Kuday Tanrı, Huda

- k. 12036, 12086, 12308, 12486, 14024, 14713
k.+(korduguña Kудay bar) 13611
k.+(Kудay ur-) 12531, 13250
k.+ al- Tanrı almak, ölmek 11395
k.+ ur- Tanrı tarafından cezalandırılmak, Tanrı'nın gazabına uğramak, Tanrı tarafından lanetlenmek 12954, 12986, 13006
k.+dan 13732
k.+dın 13745
k.+ga ünü uğul- Tanrı'ya yalvarmak 13961
k.+ıña ket- gebermek, ölmek 13295
kuduret kudret; Allah'ın vasfı
k. 11431, 12242
k.+(Kuduret ur-) Allah tarafından cezalandırılmak 13459
kul kul, köle
k. 12977, 13016, 13075, 13077, 13080, 13147, 13458
k.+ bol- köle olmak, kul olmak 11997, 12917
k.+ kıl- kul etmek 12909
k.+du 12406, 13482
k.+u 12187
k.+uñ 12924
kula kula
k.+sın 12960, 13765
kula- yıkılmak, yuvarlanmak, düşmek
k.-p ket- yıkılmak 11570
kulaalı ala doğan
k. 12656
kulak kulak, işitme organı
k.+(uzun kulak) 12466
k.+ koy- kulak vermek 13696
k.+ sal- kulak vermek 14383
k.+ ugup köz körgön kılım harika ve şarırtıcı dünya 12481
k.+ı(kulagı) 13672
k.+ın 14268
k.+ın coogo tildir-(kulagın coogo tildir-) düşmana öldürtmek 12484
kulan yabancı eşek
k. 13130, 14160, 14168, 14181, 14224
k.+dı 14161
kulat- yıkmak, devirmek, indirmek
k.-am 14479
k.-ıp 11968, 12255
kulcuñda- sinsi sinsi hareket etmek, kötülüğü yaptığı işlerle belli olmak
k.-gan 13067, 13294, 13482
k.-p 13032, 13292
kulduk kulluk, kölelik
k.+ta cür- kulluk etmek 12828
k.+tagı 11870
k.+tan baştı ayır- esaretten kurtarmak 12921
kulun süt emen tay; çocuk
k.+darım 11439
k.+day 12778
k.+dun 11441
k.+um 12081, 13865, 13872, 13917
kumar sıkıntı, iç sıkıntısı
k.+(kumar açıl-) kederler dağılmak 14072
Kumayık (hiçbir yabancı hayvanın kurtulamadığı efsanevi bir köpek)
k. 12301, 13131, 13134, 13139
k.+tı 12303
kunan üç yaşındaki tay
k.+day 12571
k.+ıfı 12922
kundak dipçik
k.+ıñ(kundagıñ) 11700
kup çok, pek
k. 14657
kupkuu çok solgun, çok soluk
k. 13667
kur kemer
k.+un(moynuna kurun salın-) 12923
kur- kurmak, dikmek, tanzim etmek
k.-asıñ(añgemeni kur-) 11606
k.-gan 12485, 13086, 13087, 13673
kura- toplamak, biriktirmek
k.-dik(añgemeni kura-) 11742
kural- toplanılmak, bitirilmek
k.-gan 13766
kurama (Manas zamanında on iki boyun birleşmesinden oluşan birlik)
k. 12657
kurbaldaş denk, aynı içtimai durumda bulunan adamlar
k. 12925
kurcun hurç, heybe
k. 13986
k.+da 12962
kurç çelik; kılıç
k. 13174
k.+u 13478
kurça- kuşatmak, çevirmek
k.-p al- kuşatıvermek, kuşatmak 12285
k.-p kal- kuşatmak 3535
kurga- kurumak
k.-gan(kurgan) 13862
kurgur 1. azap
k.+(közü kurgur tart-) 12046, 13842
2. zavallı, biçare
k.+dun 12682
k.+ga 13811
k.+um 13038
kurman kurban, kurban kesme
k.+ga karmap çal- kurban etmek 13566
k.+ kıl- kurban etmek 14625
kurp (tam; düpedüz; gerçekten anlamlarına gelen eş anlamlı tekrar grubunu oluşturan kelimelerden ikincisi)
k.+(karp kurp) 12716
kursak karın, iç; ana karnı
k.+ta 11990, 13873, 13879
k.+tagı 13934
k.+ kayna- içi yanmak 11839
k.+ta kal- ana karnında olmak 11997, 12016, 14013

- kuru boş**, bir işe yaramayan
k.+ süylö- boş laf etmek 13032
kuru- ortadan kalkmak, yok olmak
k.-p 11991
kurul- kurulmak, inşa edilmek
k.-gan şaar zor bol- görkemli bir şehir gibi olmak 11440
kusa hasret; tasa
k.+ bol- hasret çekmek, özlemek 14656
kuş yırtıcı kuş
k. 14161
k.+(teli kuş) 12654
k.+ sal- alıcı kuş salmak 11737, 14186, 14280
k.+ka(kazdı kuşka cedir-) 13722
k.+ka(kuunu kuşka cedir-) 11994
k.+tarın 14541
k.+tay 13641
kutkar- kurtarmak, yardımına yetişmek
k.-bas 13103, 13106
kutpa kuzey
k.+ga 12331
Kutu (*kahraman, Kutubiy'in kısaltılmış biçimi*)
k. 13831
k.+nun 14153
Kutubiy (*kahraman, Karadö'nün babası*)
k.+dın 13828
kutul- kurtulmak
k.-bas 12856, 12862, 13130
k.-du 14560
k.-dum 12853, 12855, 12858, 12861, 12864, 12866, 12868
kutur- kudurmak, taşkınlık etmek, azmak
k.-a tart- taşkınlık etmek 13293
k.-gan deli 11940, 13016
kuturgur çılgın
k. 12745, 13041, 13067, 13286, 13294, 13327, 13576, 13632
k.+du 12961
k.+dun 13422
k.+ga 13466
kuu I kuğu
k.+nu kuşka cedir- *harf.* kuğuyu yırtıcı kuşa yedirmek; *meç.* güçsüzü güçlüye ezdirmek 11994
kuu II ak, beyaz
k.+ bol- aklaşmak, beyazlaşmak 13667
k.+day 13578, 14046
kuu III kuru, kurumuş; talihsiz, zavallı; ıstırap çeken, cefa çeken; kötü, uğursuz; melun
k. 11434, 12135, 12372, 12598, 13482, 14168, 14592
k.+ baş çocuksuz insan, yaşlı ve kimsesiz insan 13804
k.+ coltoy uğursuz; talihsiz 11922, 11948, 11954, 13934
k.+ mastan cadı 11929
kuu- kovmak, kovalamak
k.-p 12240, 12499, 14181, 14193
k.-sa 13126
k.-y kaç- (atları) sürüp kaçmak 13765
k.-y kaçkansı- (atları) sürüp kaçtı tahayyül etmek; sürüp kaçarmış gibi yapmak 12960
kuura- kurumak, tükenmek, yok olmak
k.-ganın 12039
k.-p kalgan baş kimsesiz 13784
k.-sa 11808
kuuragır kuruyasıca
k. 11972, 13320
kuurat- kurutmak, yok etmek
k.-kan 14363
k.-pagın 12158
kuy- dökülmek, göl ya da denizde son bulmak
k.-gan 12161
kuyruk kuyruk
k. 14134, 14617
k.+(kanat kuyruk bol-) 12802
k.+tan(cal kuyruktan ayrıl-) 11571
kuytu sahtekar, yalancı
k. 13016
kuyul- dökülmek, göl ya da denizde son bulmak
k.-gan 11483, 12323
k.-up 14287
kübül- dökülmek
k.-üp ket- dökülüp gitmek 11670
küç güç, zor; kuvvet, kudret; amansız
k. 11617, 12613, 12658, 13263
k.+ bol- güç olmak, zor olmak 11389
k.+ kıl- zulmetmek 13498
k.+ kör- kötü şey görmek 13756
k.+ü 12186
k.+üm 13355
k.+ümdön 13718
küçö- kuvvetlenmek, şiddetlenmek, kuvvet almak
k.-p(ırs küçö-) 14708
küçtülü güçlü, kuvvelli
k. 14380
küdör umut
k.+ün(küdürlün üz-) umudunu kesmek 13948
k.+ün üzüp koy- umudunu kesmek 13950
k.+ üz- umudu kesmek 12684
kül I kül
k.+(içi kül bol-) 14632
kül II dövülmüş
k.+ azık kurutulduktan sonra un gibi dövülmüş et 14740
Kül III (*kahraman, Külçoro'nun kısaltılmış adı*)
k. 11462, 12708
kül- gülmek
k.-üp 12836
Külçoro (*kahraman, Almanbet'in oğlu*)
k. 11451, 11463, 11599, 11817, 11870, 12014, 12030, 12221, 12223, 12364, 12487, 12540, 12580, 12670, 12691, 12704, 12713, 12730, 12741, 12756, 12759, 12848, 12880, 12951, 13015,

13024, 13085, 13271, 13284, 13297,
13373, 13411, 13486, 13501, 13524,
13540, 13648, 13875, 13877, 13914,
13921, 13929, 14011, 14075, 14105,
14140, 14531, 14658, 14664, 14672,
14735
k.+go 12965, 13013, 13277, 13283, 13531
k.+m 11548, 13357
k.+nu 12992, 13333, 14516
k.+nun 11973, 14309
küldü çicekli, çiçeklerle bezenmiş
k. 14739
külkü gülme, gülüş
k.+ aç- gülmek 14588
külük yürük at, koşu atı
k. 12990, 13980
külüstön mükemmel
k. 13928, 14442
k.+ün 12713
kümböz türbe
k. 13145
kümüş gümüş
k. 11810, 12935
Kümüş-Tak (bir yer adı)
k. 12885
kün 1. gülneş
k. 11928, 14424
k.+ün 12079
k.+üñdö 13220
2. gün, gündüz
k. 11800, 13178, 13910, 13913, 13915,
14715, 14729, 14731
k.+ bol- gün olmak 13885
k.+ öt- gün geçmek 11437, 11602, 13936
k.+de 14157
k.+dö (bir kündö üç col maktan-)
12477
k.+ü 12619
k.+üm (cırgal künlü az bol-) 13625
k.+üñ (azaptuu künlü bat-) 14031
3. zaman
k.+dö 12772
k.+ esebün al- gün hesap edilmek
11858
k.+ü 12473
4. hayat, ömür
k.+ kör- yaşamak 11409, 11427, 11665,
11946, 13723
k.+dö ötkör- ömür sürmek 13593
k.+übü 11666
k.+ümdü 12839, 12843
k.+ün kör- gününü doldurmak, ununu
eleyip eleğini asmak 12593
kündük günlük, üzerinden gün geçmiş ya da
geçecek
k. 12843
kündüz gündüz
k.+ü 14716
k.+ündö 13441
küñ köle kadın, cariye
k. 12011

k.+ bol- cariye olmak, köle olmak
11542, 11842, 13628
k.+ kıl- cariye olmak 11560
k.+üm 13070
küñdük kölelik, esirlik
k. 11409, 11665
k.+tö tur- cariye olmak 11603
küñgöy güneşe bakan taraf, güneş tarafı
k.+üñdö 12935
küñgürön- boğuk sesle bağurmak
k.-üp 14453
küp küp
k.+ümö (kübümö) 12999
küptü keder; hüzn; sıkıntı, iç/can sıkıntısı
k.+ñ (içki küptüsü çayı-) 14044
bkz. küptüü
küptüü bkz. küptü
k.+ ooru cazıl- ruh ağrısı dinmek 12050
kürdö hazine
k. 14589
kürdölüü bütün, hepsi
k. 14337
kürdöö asıl mana, esas mana
k.+sün 12949
kürkürö- homurdanmak, kükremek,
gürlemek
k.-dü 13276
k.-gön 12548, 14717
k.-p 13007, 13282
küröñ doru, koyu al (at donu)
k.+ (kara küröñ) 11695
Küröñçö (at adı); sevgili Küröñ
k. 14507
kürsüldö- gürlemek, kükremek
k.-gön 13576
kürüldö- çağlamak, gürlemek
k.-dü 13282
küt- yönetmek, idare etmek; itina etmek,
uğraşmak
k.-kön (curt küt-) 11636
k.-kön (el küt-) 11652
k.-söñ 11894
k.-üp (Cediger küt-) 13945
k.-üp (el küt-) 12660
k.-üp (ordo küt-) 12915, 13605
k.-üp al- kabul etmek; sahip çıkmak
12847, 12950, 13235
küügüm alaca karanlık
k.+ kır- karanlık çökmek 14424
küülön- atılmak; kuvvet toplamak; galeyana
gelmek; kendine hakim olmak
k.-dü 13276, 13337, 14324
k.-gön 12581, 13921
k.-üp 12131, 12964, 13012, 13281, 13410,
13492, 14327
k.-üp (caagi katuu küülön-) 13083
küy- yanmak
k.-böstön 13616
k.-ömün 11843, 13927, 13954
k.-öt 11683
k.-üp 13617, 14441
k.-üp (köñül küy-) 14549

k.-üp ayt- yanıp, yakılarak söylemek
13272
küydük öfke, kızgınlık; hırs; garez
k. 11546
küygüz- yakmak
k.-dün 13616
k.-üp 11510
küyör (birisi veya bir şey için) yanıp yakılan
kişi
k. 11536
küyük- yanmak
k.-kön cürök basıl- yanan yürek
sükunet bulmak 12049
k.-üp(küyügüp) 12062
küyün- yanmak, müteessir olmak
k.-gön 12608
k.-öm 13951
küyünçü deri, keder
k. 11851, 14528
küyüt keder, tasa
k.+ün 12582
k.+tün baarın bas- kederin hepsini
dağıtmak 14714
küyüttülü kederli, tasalı
k. 13899
k.+ bol- kederli olmak 13587
küz güz, sonbahar
k.+ündö 12988
küzdöö güz yaylağı; yurdu düşmanlara karşı
koruma
k.+gö 12886
küzgü ayna
k.+döy 13947

L

lök lök, tek hörgüçlü erkek deve
l. 11577

M

maani mana, anlam
m.+ çark güç, kuvvet 13316
maga bana
m. 13747
maksat maksat, amaç
m.+ka cet- maksada ulaşmak 14289
makta- övmek, methetmek
m.-ganday bol- övünmüş gibi olmak
11749
maktan- övünmek, caka satmak
m.-dı(bir kündö üç col maktan-)
12477
m.-ganday 11566
m.-ip 13404
m.-sam 11593
maktat- övdürmek
m.-ip 13893
makuluk mahluk, yaratık
m. 13789
mal hayvan

m. 12278, 12388, 13119, 13150, 13439,
13467, 13629, 14335, 14586, 14599,
14641
m.+ baş mal-mülk 11396
m.+ kıl- hayvan yapmak 14269
m.+dı 14592
m.+ı 11357
m.+ım 11391
m.+ımdı 14618
m.+ıñ 11469
Manas (kahraman, Semetey'in babası)
m. 11650, 13421, 13707, 13711, 14102,
14367, 14694
m.+tan 11830, 14557
m.+tın 11579
mañ mañ mañ (devenin basışını taklit eden
söz)
m.+ bas- bütün cüssesiyle ağır ağır
basmak 11359
mañday alın
m.+da 12246
m.+ söğlü kaykı talihsiz, şanssız
11425
mañdaylaş- karşılaşmak, karşı karşıya
gelmek
m.-ip 12500
mar yılan
m. 12850
Margalan (bir yer adı)
m. 14150
mas sarhoş, mest
m.+sın(arak içpes mas) 11562
mastan cadı
m.+ (kuu mastan) 11929
maşa- iyi olmak; yapmak
m.-gan 13151
maşayık meşayih, şeyhler
m.+tın 13748
matat- büktürmek, kıvırtmak
m.-kan 13443
may 1. yağ
m.+ın(toktu mayın toñ kör-) 13757
2. ücret
m.+ kıl- ücrete bağlamak 13510
maydan cephe
m.+ bak- savaş yapmak 11531
mayлуу yağlı
m.+ (cürögü mayлуу bol-) 12783
meder umut, dayanak; yardım
m.+ kıl- gururlanmak, iftihar etmek;
güvenilmek 13194, 13603
m.+dın 11805
m.+ım 11883
m.+ıñ 13777
meke sığınak
m.+ kıl- sığınmak 13122
meken mesken
m.+ kıl- mesken tutmak 13815
men ben
m. 11581, 11596, 11715, 11748, 11775,
11896, 11984, 12003, 12018, 12038,
12475, 12888, 12916, 12948, 12984,

- 13359, 13398, 13431, 13440, 13824,
13953, 14119, 14566
- m.+de** 13777
m.+den 13065
m.+dey 12881, 13775
m.+i 13250
m.+ın 13026, 13150, 13291, 13303,
13394, 13739
- menen ile**
m. 11381, 11409, 11451, 11463, 11536,
11548, 11594, 11665, 11726, 11761,
11778, 11780, 12030, 12274, 12470,
12533, 12543, 12613, 12738, 12793,
13139, 13189, 13411, 13420, 13465,
13817, 13851, 13877, 13888, 13890,
13891, 13892, 13975, 13980, 13981,
14057, 14102, 14217, 14273, 14505,
14531
m.+(kara cer menen teñ bol-) 13674
m.+(kara cer menen teñ kıl-) 12806
- mıkçı-** ezmek; sıkmak
m.-p 12785
- mıkta-** bir nesneyi sağlam ve dayanıklı
yapmak
m.-p 12126, 12197
m.-p kamın- gerekli tedbirler almak
12201
- mıktı** seçkin, ileri gelen, akıllı kişi; en iyi
m. 12468, 13343
m.+sı 13558
bkz. mıktuu
- mıktuu** *bkz.* mıktı
m. 14362
m.+nu 11789, 12433
- mıltık** tüfek
m. 12210, 12524
- mına** işte
m. 11522, 11890, 11891, 11892, 11893,
11894, 11896, 11915, 12223, 12263,
12670, 13792, 14416
- mınça** bunca, o kadar
m. 13710, 13937
- mından** bundan
m. 12117, 13401, 13922
- mınday** böyle, bu gibi
m. 11881, 12116, 12220, 12542, 12688,
12691, 13069, 13370, 14274, 14598,
14635, 14671
m.+(anday mınday deglçe) 11966,
13536, 13645
- milte** fitil
m.+nın(ak miltenin çoğu ursun)
12525
- min-** binmek, ata binerek gezmek
m.-diñ(oynoto min-) 13146
m.-er 13090
m.-gen 11525, 11688
m.-geniñ 11694
m.-ip 11733
m.-ip tur- binmek 11625, 11643
m.-ipsiñ 11697
m.-iptir 12622, 14207
- m.-iştli** 14738
m.-se 12819, 13100
- minet-** öyle yapmak
m.-ip öyle, şöyle, bu şekilde 11438,
11603, 13939, 14502
m.-ken 12609
bkz. mint-
- mingiz-** bindirmek
m.-ip 13990
- mint-** *bkz.* minet-
m.-ip öyle, şöyle, bu şekilde 11383,
11465, 12325, 12555, 14574
m.-se 14470
- mifñ bin**
m. 13334, 14580
m.+(altı mifñ) 12626, 13343
m.+(ceti mifñ) 13026
m.+(kırk mifñ) 12146
- mifçe** bin kadar
m.+(kırk mifçe) 12638
- miskin** biçare, zavallı
m. 11939, 14644
m.+di 11828
- miste** fıstık
m.+dey bol- fıstık gibi olmak 13638
- miz** keskin bir aygıtın yüzü; sivri uç
m.+i 13159
m.+ın(aç bolot mizin calaş-) 12514
m.+ın(ak bolot mizin calaş-) 12973
- mol** çok, bol
m. 14740
m.+ bol- zengin olmak 13209
- Momuncan** (*kahraman, tabip ve eczacı*)
m. 13983
- moynokço** *harf.* yolun dağın üstünden aşarak
görünmez olduğu yer; *meç.* kötü bir
durum
m.+go tüş- kötü yola düşmek 13731
- moyun** boyun
m.+un(moynun) 11370, 11375, 12331
m.+una(moynuna) 13971
m.+undagı(moynundagı) 12293
**m.+una burçak salın-(moynuna
burçak salın-)** boyun eğmek, tam
bir teslimiyet göstermek 12760
**m.+una kurun salın-(moynuna kurun
salın-)** boyun eğmek, tam bir
teslimiyet göstermek 12923
m.+uñña 13399
m.+uñña(moynuñña) 13323
**m.+uñ(moynuñ)(duşmança moyun
bur-)** 13519
**m.+uñ burup tur-(moynuñ burup tur-
) ilgi göstermek** 11535
- möltürö-** parlamak, ışıldamak
m.-p 14500
- mömö** meyve, yemiş
m.+ cele nimet 11753
m.+ñ 14487
m.+sü 11771
m.+ bol- nimet olmak 14373
- möndür** dolu

m.+döy 12497
 möñkü- sıçramak
 m.-dü 11903
 munara minare
 m.+mdın 13338
 munarık devamlı serap olan yer
 m. 14156
 m.+ bol- serap olmak; bir görüntü bir kaybolmak 11477
 m.+tın 12000
 munu bunu
 m. 11499, 11727, 11848, 12019, 12112, 12220, 14006, 14284
 munun bunun
 m. 13766
 munun bunun
 m.+uz 14387, 14389
 muñi keder, can sıkıntısı
 m.+u 12212, 12279
 m.+un 12643
 muñdaş- kederlenmek, keder ve tasayı paylaşmak
 m.-ıp 12101
 muñduu kederli, dertli, kaygılı
 m. 11724, 12099, 14065
 m.+ bol- kederli olmak 11667
 m.+lar 14070
 muñkan- kederlenmek, tasalanmak; hasret çekmek
 m.-ıp 12216, 12363, 13955
 mura miras; dayanak
 m. 13207
 muraa (öten kişinin ardında kalan bahadıra seslenirken kullanılır); miras
 m.+ kıl- miras olmak 13240
 m.+nın 14430
 m.+ bol- yadigar kalmak 13830
 m.+ga kal- miras kalmak 14130
 muraap miras
 m.+tı 12091, 13831
 m.+ım 12027
 muraaz miras
 m.+ına 14255
 muras miras
 m.+tı 11653
 m.+tın 12492
 murda önce, daha evvel
 m. 11595
 murdağı eski, evvelki
 m.+nı 11756
 murun önce, evvel
 m. 12456, 13173, 13315, 13615, 13616
 murunku eski, evvelki
 m. 12821, 12945
 muruntan eskiden, öteden beri
 m. 13830
 murut büyük
 m.+ (ker murut) 13742
 m.+u 12673
 muun eklem, mafsal
 m.+ üzül- eli ayağı boşalmak, güç kuvvet tükenmek 12870

muzdak buz gibi, soğuk, donmuş
 m. 12946
 muzoo buzağı
 m. 11470, 11538, 11847, 11902, 11946, 12029
 m.+sun 11545
 müçö 1. organ, uzuv
 m.+ (on eki müçö teñ bol-) 14000
 2. heybet
 m.+fidü 11526, 11528, 11530
 müçöülü meziyetli
 m. 11958, 13555
 mülk mülk; zenginlik
 m. 12443, 12451
 m.+ün 11701
 mürök abı hayat, ölümsüzlük suyu
 m.+ suusun iç- abı hayat suyu içmek 13734
 mürt ansızın ölüm
 m.+ ket- ansızın ölüme göndermek 13156
 müşkül müşkül, güç, zor
 m. 12155, 13334, 13721
 m.+dü 12697
 m.+gö (tozok müşkülö bat-) 13813
 m.+ şum sır, önceden duyulmayan 11849
 m.+ (arman müşkül tart-) 13931
 m.+gö baştı taştı- başı belaya sokmak 13614
 m.+gö çağıl- zorluklarla karşılaşmak 11443
 m.+gö (müşkülö kal-) güç duruma düşmek 13666
 m.+ sal- ıstırap vermek 11781, 12026, 13023
 m.+ tart- ıstırap çekmek 14070
 m.+ tüş kör- kötü düş görmek 13753
 müyüz boynuz
 m.+ü 12850
 m.+üm 11573

N

naalat lanet, kargış
 n.+ kıl- lanet etmek 12410
 nan ekmek
 n.+ın (ak buuday nanın çaynaş-) 12511
 nar tek hörgüçlü deve
 n.+dan 12625, 14179
 n.+ga 14179
 n.+ıbız 14134
 n.+ kesken kılıç gibi bıçak 14203
 n.+day bol- tek hörgüçlü deve gibi olmak 14417
 Narbuudan (at adı)
 n. 11624, 14225
 Narbuurul (at adı)
 n.+du 14207
 nayza kargı, mızrak
 n. 11531, 11733, 11788, 12432, 12474, 12796

n.+ salım köp eken iyi g ü n
görmedim 11430
n.+ aşta- mızrağın sapına temren
geçirmek 14591
nazar nazar, bakma, göz atma
n.+ sal- göz gezdirmek, bakmak 13072,
14403
ne bkz. emne
n. 11432, 11660, 12243, 13148, 13368,
13464, 13466, 13708, 13721, 13747
n.+ge 13624, 13709
n.+ler 12179, 12179
neçen kaç
n. 12424
neet niyet
n. 12241
bkz. iyet, niyet
neme nesne, şey; kişi
n. 11516, 11517, 12661, 12663, 14661
n.+dey 12305, 12307
net- ne yapmak, nasıl hareket etmek
n.-ebiz 12435
n.-eslâ 13029, 13293, 13317
nikelüü dini nikahlı .
n. 14333
niyet bkz. neet
n. 11832, 12202, 12427, 12529
nurluu nurlu
n.+su 12333

O

o I bkz. al I
o. 12970
o II (sesin tonuna göre pişmanlık, öfke,
özlem, beğenme gibi duygular anlatan
ünlem); ahl; ey!
o. 11885, 12555, 13841, 13842, 13854,
13865, 13873, 13913, 13915, 13916,
14107, 14199, 14388, 14537
obo hava
o.+do 14026
obol evvel, önce
o.+don 14053
oçogor (bir çeşit eski zaman tüfeği)
o. 13386
ok ok; mermi
o. 11589, 11622, 11624, 12497, 12955,
13386, 14555, 14737, 14738
o.+u(ogu) 12524
okşo- benzemek
o.-p 14214, 14215, 14216, 14217
o.-p koy- benzemek 12663
okus tesadüf, beklenilmedik vakıa
o.+tan 12575, 13257, 13381, 13547
olbuy sağdan, sağ taraftan
o.+ solbuy kamçı ur- kah sağdan kah
soldan kamçılmak 14509
olco (savaşta, avda) ganimet
o. 11852
o.+ bol- esir olmak 13586
o.+ kıl- ganimet almak 12199

o.+do 11972
o.+go ket- ganimet olarak gitmek 11818,
11987
olcolo- ganimet almak
o.-gon 13147
o.-p 13132
olcolon- ganimet alınmak
o.-up 14379
olcoñdot- atı tırıs yürütmek
o.-o bastır- tırıs yürütmek 14226
o.-up 14418
o.-up bastır- tırıs yürütmek 14543
olofı eyer kayışına takılan arka kolon
o.+doy(olofıdoy bolgon çaç) uzun
ve gür, örülmüş kapkara kadın saçı 13550
oluya evliya
o. 11785, 14551
o.+sın 13749
omol- kötü durumda olmak, harap olmak
o.-up 13630
ompol yüksek
o. 11621
omuroo insan göğsü
o. 14287
o.+do 13794
on on; dokuzdan sonra gelen sayının adı ve
bu sayıyı gösteren rakam
o.+ altı on altı 11376
o.+ ekl on iki 11827, 11995, 12289,
12637, 12969, 14157, 14365
o.+ dört on dört 13628
o.+ üç on üç 11824, 12172, 13170
o.+ altı bol- on altı olmak 11364
o.+ eki mülçö teñ bol- vücudu
kuvvetlenmek, vücudu güçlü kuvvetli
olmak 14000
oñ uygun; iyi; doğru
o.+ ayt- doğru söylemek 14390
o.+ bol- dürtüst kişi olmak 14374
o.+ tetiri temin- kah sağdan kah
soldan mahmızlamak 14510
oñ- I muvaffak olmak; yoluna konulmak
o.-bodum 11442
o.-bogon 12998, 13308
o.-boptur 12998
o.-boybu 14709
o.-boysuñ 13308
o.-obu 13433, 13471
oñ- II (rengi) solmak
o.-du 11677
oñdo- 1. bir işi sağ taraftan, sağ elle v.s.
yapmak
o.-p 12786
2. yapmak, tamir etmek, düzeltmek
o.-gon 13171
oñdol- düzeltmek
o.-gon 13154
oñdon- kendine çekidüzen vermek
o.-o ber- dengesini kaybetmek 11967
oñgura- (tabiat taklidi ses) çıtırdamak
o.-p 13692, 13781, 13808, 13955
oñol- düzeltmek, yoluna konulmak

o.-boyt 12461, 12463
o.-duk 13630
o.-up 14035, 14037
ofiol- düzeltmek, tamir etmek
o.-up 12503
oo (seslenmek ya da ilgi ve dikkat çekmek için kullanılan ünlem); hey!
o. 13779
oodarıl- devrilmek
o.-bas 14358
oolak uzak, uzakta, uzaktaki
o. 13776
oor ağır
o.+(arbagı oor) 12805
ooru hastalık; hasta
o.+(küptülü ooruz cızıl-) 12050
o.+ñ(cürök ooruz basıl-) 14045
ooru- (insanlar hakkında) hastalanmak
o.-dum 11578
ooz 1. ağız
o. 12943
o.+umdu 14085
o.+un 11518
o.+un cıy- susmak 11901, 14055
o.+un(oymoktoy ooz) 13949
o.+un tart- dizgini çekmek 11960
o.+unan 12139, 12675
2. ağız, bir şeyin çıkacağı delik, çıkış
o.+un 13618, 14640
o.+unan 14447
o.+unda 13342
op nefes, soluk
o.+ tart- havayla birlikte her şeyi içine çekmek 12849
opol büyük ve yüksek, koskocaman
o. 14409
opot helak; ölüm
o.+ bol- helak olmak 14382
opsuz gayet, aşırı
o. 11385
or çukur, hendek
o. 13898
o.+um 13339
o.+umdu 11921
o.+unan 12864
or- ekini, otu biçmek
o.-dumbu(arpasın kam or-) 13762
o.-up 13871
ordo 1. boy beyinin tahtının, evinin, adamlarının, konuklarının topluca bulunduğu yer; han karargahı; han otağı
o. 11657, 12707, 13490
o.+ küt- han karargahı yönetmek 12915, 13605
o.+do 11656
o.+don 13492
o.+go 12445, 12703, 12715, 13080, 13564, 13573
o.+nu 12711
o.+su 11498, 11615, 11619
2. aşık oyunu
o.+ at- aşık atmak 12262

ordolu 1. sarayı olan, saraya malik olan
o.+nun 14027
2. yandaşı çok olan kimse
o.+nu 13870
ordu bkz. orun
o.+fidan 13116
orgu- yükselmek
o.-gan 12270, 12272
o.-p 12269, 12269
orkoyt- kamburlaştırmak
o.-up 11370
orolmo at nalı biçimindeki dağ; tek başına yükselen muazzam dağ
o.+nu 14218
o.+ too tek başına yükselen muazzam dağ 12319, 14227
orompoy tek ayak üstünde zıplayarak oynanan kovalamaca oyunu
o. 12258
oroñdoş söverek hiddetle ve şiddetle saldırış
o.+uñ 13148
oroñdot- söverek hiddetle ve şiddetle saldırmak
o.-up 14420
oroyluk kabalık
o.+ bol- kabalık olmak 14389
orto orta, yarı
o.+ col yarı yol 13369
o.+su 11621, 14017
o.+suna 11415
ortolo- arasında olmak, ortada olmak
o.-p 11588
orun yer, mahal
o. 12503
o.+unan(ordunan) 11371
bkz. ordu
oşentip bu şekilde, bu suretle
o. 11397, 11744, 11899, 12264, 12476, 13271, 13402, 13583, 13635, 14054, 14398, 14491
oşo şu, o
o. 12704, 14184
bkz. oşon
oşol öteki
o. 11638, 11642, 11643, 11770, 12207, 12263
oşon bkz. oşo
o.+usu 14206
oşondo o zaman
o. 11522, 11721, 11845, 11915, 12150, 12223, 12670, 12741, 13821, 14106
oşondoy öyle, böyle
o. 11558, 12351, 13885
ot ateş
o. 14462
o.+tu 12829, 13832
o.+un(caktırbay otun öçür-) 12471
otun odun
o. 13629
otur- 1. oturmak, yerleşmek
o.-am 13429, 13431

2. (yardımcı fiil olarak otur- için sürekliliğini ifade eder)
o.-gan(karaldı kılıp otur-) 11764
o.-up(karap otur-) 12683
oy I fikir, düşünce
o.+(kımbattuu terefi oy bol-) 12399
o.+ bol- düşünce olmak; meşgale olmak
13902, 14596
o.+ keltir- karar vermek 14312
o.+u 12690
o.+uñ 13056
oy II ova, çukur yer; bozkır
o. 14692, 14697
o.+una 11349
oy III ey!
o. 12876, 12878
oy- oymak, kazmak
o.-gula 14098
o.-or 11978
o.-up 14100
oydur- oydurmak, kazdırmak
o.-up(kemegeni oydur-) 13905
oygon- uyanmak, aklı başına gelmek
o. 12810
oylo- düşünmek
o.-boy 12947
o.-p(bek oylo-) 12669
o.-p(kep oylo-) 12668
o.-sok 11786
o.-soñ 12691
oylon- düşünceye dalmak, kendini düşünceye
kaptırmak
o. 12882
o.-sok 11819
oymok yüksük
o. 12943
o.+toy ooz kütüçük ağız 1394
oyno- oynamak, eğlenmek; şaka yapmak
o.-p 14721
o.-p(dümpüldök oyno-) 12257
o.-p(selkinçek oyno-) 12259
o.-p cat- oynamak 14721
oynot- oynatmak
o.-o min- oynatarak binmek 13146
oyron 1. harap, yıkık, yok edilmiş
o. 13549, 13687
2. güçlü, kuvvetli; korkunç, müthiş
o.+ bol- güçlü olmak 12200
3. bahadır, yiğit
o.+dor 11818
o.+u 13201
oyun oyun, eğlence; şaka
o. 11797, 12258, 14716

Ö

öç öç, intikam
ö.+ al- öç almak 12422
ö.+ü 13777
ö.+üm al- öcümü almak 13517
ö.+ün al- öcünü almak 11875
öç- sönmek, yok olmak

ö.-kön 12829, 13832
ö.-köndöy(ört öçköndöy bol-) 12251,
12599
öçöş- kin beslemek; kızmak
ö.-kön 13081
öçür- söndürmek
ö.-dü(caktırbay otun öçür-) 12471
ögöö eçe
ö.+mdü 14614
öksö- acı acı ağlamak, hıçkırarak ağlamak
ö.-dü 11768
ö.-p 12085, 13782, 14578
öksük eksik
ö.+ün(öksügün) 12086
öksüü sıkıntı
ö.+lör 12093
öküldö- elçi olarak gönderilmek
ö.-gön 13053
ö.-y ber- oturulan yerde homurdanarak
atılmak 13320
ökünt- pişman olmak
ö.-üp 11977
ökür- yaygara koparmak; acı acı ağlamak
ö.-düm 14562
ö.-ö ber- buyruk yağdırmak 13261
ökürük bağırsık, haykırış
ö.+ü(ökürügü) 13279
öl- ölmek
ö.-bö 12649
ö.-böğön 13054, 14535
ö.-böş 13735
ö.-böşö 11664, 13924, 13933
ö.-böşün 12114
ö.-böy 11447, 11547, 11557, 11803,
13286, 13290, 13719, 13723, 13725,
13758, 14102, 14534, 14569, 14727
ö.-çüldöy 13959
ö.-dü 11785, 11785, 11786, 13659, 14089,
14199
ö.-e 11914
ö.-gön 12830, 13617, 13833, 14530
ö.-gönü 12878
ö.-gönün 14253
ö.-güçö 11938, 11953, 13670
ö.-ö al- ölebilmek 11459, 13669
ö.-ö tur- ölmek 12535, 13910
ö.-ölü 12488
ö.-ömmün 11933, 11936, 13669
ö.-örbü 13899
ö.-ördö 12868
ö.-örsüñ 13064
ö.-örüñdö 14139
ö.-ösüñ 12456, 13020, 13315
ö.-öyün 11459, 11556, 11802, 11955,
12130, 12981, 13580, 14484
ö.-söm(ölsöm arman çok) ölse
gam yemem 14101
ö.-üp 12513
ö.-üp al- ölmek 13708
ö.-üp kal- ölmek 12733
ö.-üptür 12592
ö.-üüçü 13811, 14079

ö.-ülügö 12532, 13539, 13548, 14655
 ölçö- ölçmek, ölçüp biçmek
 ö.-p(özün ölçöp bile al-) 13260
 ö.-sö 14435
 ölçölülü muayyen, belirli
 ö. 14128
 ölçöö ölçü
 ö.+sü ket- ölçülsüz olmak 11460
 ö.+sün al- bilinmek, tanınmak 13040
 ölorman çalışmayı düstur edinmiş kimse
 ö. 14067
 öltür- öldürmek
 ö. 13001
 ö.-dü 12446
 ö.-üp 12418
 ölük ölü
 ö.+üm(ölügüm) 13858
 ölüm ölüm
 ö.+ kıl- ölüm getirmek 13345
 ö.+dön 14726, 14730
 ö.+dön kaygı ce- ölümden çekinmek
 12732
 ö.+gö 11460
 öndür vadi
 ö.+üm 14093
 önor hüner, ustalık
 ö. 11812
 ö.+ kıl- hüner göstermek 11738
 ön I gerçek
 ö.+üm 14081
 ö.+ümbü 12032
 ön II yüz, çehre
 ö.+ü bölün- beti benzi sararmak 11398
 ö.+ü kabul- yüzü solmak 13959
 ö.+ün slüz- yüzü solmak 13947
 öndön- benzemek
 ö.-gön 12498, 12650
 ö.-üp 13881
 öndülü 1. sıhhatli
 ö. 11813
 2. benzeyen, benzer
 ö. 14725
 öp- öpmek
 ö.-örüm(öbörüm) 14086
 ördö- (ırmak, dere v.b.) boyunca yukarıya
 doğru yürütmek
 ö.-p 12700
 ördök ördek
 ö.+töy 11370
 örköç hörgüç
 ö.+tön(ayrı örköç) 12385
 ö.+ün 11369
 öröpkü- heyecanlanmak
 ö.-bö 12204
 ö.-gön 13289, 13632
 ört yangın
 ö. 11568
 ö.+ünön 12855
 ö.+ bol- yangın olmak 11907
 ö.+ ket- yangın çıkmak 13155

ö.+ öçköndöy bol- harf. sönen yangın
 yeri gibi olmak; mec. yok olmak 12251,
 12599
 örttö- yakmak
 ö.-gön 12851
 ö.-p 11510
 örttön- yanmak, tutuşmak
 ö.-gön 13003
 ö.-gön(örttöngön içi basıl-) yanan
 içi ferahlamak 12071
 ö.-üp 11404, 12132, 13159, 13637
 örttöngür geberesice, kahrolasica
 ö. 13046, 13273
 örüş oba yakınındaki otlak, mera
 ö.-ün buz- otağını basmak 13510
 ös- büyümek
 ö.-çü 13623
 ö.-kön 11693, 12640, 13817
 ö.-kön(etegi çalkıp kefi ös-) 13818
 ö.-üp 12776
 ö.-üp(bak ös-) 14708
 öt- 1. geçmek; işlemek
 ö.-kön 12988
 ö.-pögön 14555
 ö.-pös 11589, 11622, 12955, 13386, 13387
 ö.-pös(çok öt-) 13385
 ö.-pöstü 14737
 ö.-pöy(sözülü öt-) 11679
 ö.-tüñbü 11815
 ö.-üp 13937
 ö.-üp(kün öt-) 11437, 11602, 13936
 2. göçmek, ölmek
 ö.-kön 14129
 ö.-kön(közülü öt-) 11441
 ötköl iki dağ arasındaki dar ve uzun yol,
 geçit
 ö.+döy 12680
 ötkör- geçirmek
 ö.-üp(kün ötkör-) 13593
 ötkörö aşın; daha iyi
 ö. 11971
 ötüük çizme
 ö.+ çeç- ayakkabı çıkarmak 12743
 öydö yokuş; yukarı, üst
 ö.+ tur- kalkmak, ayağa kalkmak
 11371, 13688
 öz 1. öz, kendi
 ö. 12479, 13633, 13745, 13754, 14082
 ö.+ kaygısın cep ıyla- kendi
 kaygısını hatırlayıp ağlamak 12374,
 13790
 ö.+ü 11461, 12146, 12306, 12580, 12597,
 14198, 14261, 14567
 ö.+übüz 11680
 ö.+üm 12579, 13457, 13736
 ö.+ümdü 11560, 12158, 12950
 ö.+ümö 13018, 13048, 13052, 13062,
 13376
 ö.+ümün 13362
 ö.+ün 12305, 14577
 ö.+ündö 12185, 13354
 ö.+ündü 12005

ö.+ünö 12506, 12997, 14309
 ö.+ün 13029
 ö.+üñdön 12028
 ö.+üñdü 12883, 13092, 13114, 13269
 ö.+üñdü ölçüp bile al- gücünü ölçüp
 biçebilmek 13260
 ö.+üñdü(özüñdü iy-) özünü alçaltmak
 14339
 ö.+üñdün 12088
 ö.+üñö 11740, 13518, 13633
 ö.+üñüz 11889
 2. dip
 ö.+ündö 11645
 ö.+ünö 11406
 3. ahlak
 ö.+ü 12690
 özgöçö başka, farklı
 ö. 12447, 12744
 özölön- üzölmek; hıçkırarak ağlamak
 ö.-üp cür- hıçkırarak ağlayıp durmak
 12087
 özön havza
 ö. 14093
 ö.+dön 11626, 11630
 ö.+gö 12249
 ö.+ü 11347, 11496
 özöndülü bir derenin menbanı teşkil eden
 kaynak
 ö. 12939, 13039, 14127

P

paşa padişah
 p. 11782
 paşaa padişah
 p.+sı 12335, 13561, 14025
 payda fayda, kazanç
 p. 13148
 p.+sı 12661
 pende bende, kul, köle
 p.+m 12243
 p.+nin 13008
 p.+sine 12118, 12651
 peri peri
 p.+nin 14264
 p.+ zaada güzel dilber 13542, 13585
 perzent bebek
 p. 11551
 peyildülü seciye, huy
 p. 13086
 pil fil
 p. 14361
 p.+i 12180
 p.+imdi 14617
 pir pir
 p.+lerin 13748

S

saa sana
 s. 13047, 13358
 saam sağın

s.+dan(bee saam) 13068, 13374
 saamay pürçek, zülüf
 s.+ çaç pürçek, zülüf 11453
 sabat- kamçılattmak
 s.-tı 12442
 sabıl- birini uzun zamandır gelecek diye
 beklemek, gelen o mu değil mi diye
 düşünmek
 s.-at 12060, 13693
 s.-ıp 12345, 12759, 14398
 s.-ıp(sabilıp tur-) 11979
 sadaga sadaka
 s.+(sadaga bol-) sadaka olmak 14622
 saga sana
 s. 12977, 12982, 13028
 sakal sakal
 s. 13713
 s.+tı 13667
 s.+ımdın 13750
 s.+ıñ 14046
 sakçı muhafız, muhafız takımı
 s. 12588
 s.+ga 13073
 s.+lardın 12590
 s.+sı 12180, 12182, 12706
 saktat- muhafaza ettirmek, korutmak
 s.-ıp 13894
 sal- 1. yapılmak, inşa edilmek
 s.-abı(cañcal sal-) 13364
 s.-alı(kargıştı katuu sal-) 12504
 s.-alı(karmaştı katuu sal-) 12491
 s.-alı(tübü çok suuga sal-) 12822
 s.-am(müşkül sal-) 13023
 s.-arsıñ(kekti suuga sal-) 13219
 s.-ayın(beypaydı sal-) 13182
 s.-ayın(suuk ukuruk sal-) 12565
 s.-ba(kakşık sal-) 13288
 s.-basam(buzuktu sal-) 12126
 s.-basam(tozok sal-) 12979
 s.-basın(korduk sal-) 13577
 s.-bay(bederifi canga sal-) 13066
 s.-bay(cañcal sal-) 13349
 s.-bay(kabar sal-) 13073
 s.-bay(közü sal-) 13372
 s.-çu(atışka sal-) 14237
 s.-çu(kalayman sal-) 13079
 s.-çu(tüz colgo sal-) 12393
 s.-dı 13653
 s.-dı(kaarın sal-) 11959
 s.-dı(kepti sal-) 12756
 s.-dı(kıyındı sal-) 12426
 s.-dı(kol sal-) 12479
 s.-dı(ündü sal-) 12311
 s.-dım(çuu sal-) 13513
 s.-dımı(kırgın sal-) 13763
 s.-gamın(beypay sal-) 13516
 s.-gan 11495, 12188
 s.-gan(coogo kol sal-) 14118
 s.-gan(çuulgan sal-) 13599
 s.-gan(müşkül sal-) 12026
 s.-ganda(buzuk sal-) 13438
 s.-ganda(cañcaldı sal-) 14252

s.-ganda(korduk sal-) 13926
s.-ganı(erdikti sal-) 14301
s.-gıça(kaarın katuu sal-) 13533
s.-ıñız(kekti suuga sal-) 12764
s.-ıñız(kötörüp suuga sal-) 13237
s.-ıñız(kulak sal-) 14383
s.-ıñız(tuuganga közdü sal-) 12872
s.-ıp 13124, 14460
s.-ıp(capaa sal-) 12419
s.-ıp(çañ sal-) 12259
s.-ıp(çık etpes sal-) 12999
s.-ıp(dañ sal-) 12257
s.-ıp(kör azap salıp koy-) 13771
s.-ıp(kuş sal-) 11737, 14186, 14280
s.-ıp(müşkül sal-) 11781
s.-ıp(nazar sal-) 13072, 14403
s.-ıptır 11375
s.-ıptır(capaanı sal-) 12615
s.-ıptır(kabar sal-) 13662
s.-ıptır(salım sal-) 12628, 12639
s.-sa(kaarın sal-) 11934
s.-sa(tış sal-) 13123
s.-sam(cadaal sal-) 13296
s.-sam(kep sal-) 11564
s.-sañ 13600
2. (yardımcı fill olarak sal-, hareketin bittiğini ya da birdenbire olduğunu anlatır)
s.-ba(cıla sal-) 13285
s.-dı(çaap sal-) 13530
s.-gın(tındım kılıp sal-) 12996
s.-ıñız(ayta sal-) 11515
salakta- sallanmak, sarkmak
s.-p(körgö butu salakta-) 13665
salam selam
s.+ ayt- selam vermek 12694
salbuurun avcılık
s.+ga bar- avcılığa çıkmak 14183
s.+ ketip kal- avcılığa çıkmak 14173
saldır- salmak, hemen göndermek; eski durumuna getirmek
s.-dım 13999
s.-ıp(kabar saldır-) 13991
salım haraç
s.+(nayza salım köp eken) 11430
s.+ sal- haraca bağlamak 12628, 12639
s.+ın 12635, 12642
s.+ına 12629
salın- koymak, takmak
s.-ıp(moynuna burçak salın-) 12760
s.-ıp(moynuna kurun salın-) 12923
salış- birbirini dövmek, dövüşmek
s.-ar(teñ salış-) 11865
salmak ağır; ağırlık
s.+ı(salmagı) 13162
s.+ıñız(salmagıñız) 14357
saloo ("saloom" sözünün vezin için bozulmuş, anlamı olmayan biçimi)
s.+don saloom alaykum es-selamün-aleyküm 12757
saloom selam
s.+(saloodon saloom alaykum) 12757
Samarkan Semerkant

s. 14151
san yüz bin; sayı
s. 13213, 13231, 13601
s.+(altı san) 12918, 12919
s.+(altı san bol-) 11633
s.+dan köp sayısız 12588
sana- saymak, hepsini saymak
s.-y ber- büyüğünden küçüğüne kadar her şeyi sayıp vermek 13216
sanaa fikir; şuur
s. 13334
s.+mdı 13610
s.+nı 12669
s.+sı 14019
s.+sın 12906
sanaluu kederli, hüzünlü
s.+nun 14028
sancırgaluu vazifeli, itibarlı, bahtlı; devletli
s. 12758
sanda- pek çok olmak, sayısız olmak
s.-gan 11469, 12232, 14352
sansız sayısız
s. 12443, 12451
sañoor kanat bükümündeki telekler
s.+u 13143
sap sap, bir aracı tutmaya yarayan bölüm
s.+ı(sabı) 13165
s.+ına(sabına) 13153
s.+ınan(sabınan) 11911, 13643
sapar sefer, yolculuk
s.+ım cakın barında ölümüm yaklaştığında 11454
s.+ım cakın çağında ölümüm yaklaştığı anda 13751
s.+ım tutam çağında ölümüm yaklaştığında 13579
s.+ıñ cakın barında ölümün yaklaştığında 14047
saptuu saplı, sapı olan
s. 14319
sarala (bozkar kartalı türlerinden biri)
s. 13107
sarbap kumaş
s. 13892
sarı 1. sarı
s. 11346, 11494, 14351, 14356
s.+ kır dağ sırtı 11485
2. büyük
s. 12230
sarıp sarf, harcama
s.+ kıl- sarfetmek, dökmek 14623, 14642
bkz. zarıp
sasık pis kokan; pis koku
s.+(artı sasık) 13046
say I seçkin, mümtaz; büyük
s. 14600
say II 1. nehir yatağı
s. 14164
s.+dan 13106, 14444, 14445
2. (tüfekte, vidada) yiv
s. 12210
s.+ sayla- sabanla çizgi çekmek 13795

say III (kemik anlamına gelen eş anlamlı tekrar grubunu oluşturan kelimelerden ikincisi)

s.+ söök bütün kemikler 11719, 14293
say- 1. saplamak, batırmak
s.-çu 12432
s.-ganday 11726
2. (ağaç) dikmek
s.-gan 12245, 12252
s.-ip koy- dikmek 11649
3. yenmek, mağlup etmek
s.-gan(añtara say-) 13045
saygak bülvelek
s. 11903
saygakta- (sığırlar için) bülvelek sokunca koşmaya başlamak
s.-p 11416
sayın her
s.+(ayı sayın) 12452
sayla- nehir yatağı boyunca yürütmek
s.-p(kapa saylap çaçıl-) 14143
s.-p(köñülü saylap bölün-) 12265
s.-p(say sayla-) 13795
sayrat- çok konuşmak, çok söylemek
s.-ip kal- anlatmak 12844
sebeb bir ilacın adı; tabip
s. 14121
s.+(ebep sebep) 13992
sebepker tabip
s. 13984
sebepkor tabip
s.+du 13997
seksen seksen, yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
s. 12256, 12256, 13178, 13699
selkinçek salıncak
s.+ oyno- salıncakta sallanmak 12259
Semeñ (kahraman, Semetey'in kısaltılmış adı)
s. 14470, 14704, 14720
s.+di 14538, 14741
Semetey (kahraman, Manas ile Kanıkey'in oğlu)
s. 11463, 11580, 11598, 11615, 11635, 11638, 11760, 11859, 12407, 12437, 12475, 12505, 12585, 12616, 12662, 13228, 13306, 13711, 14018, 14198, 14261, 14272, 14313, 14416, 14452, 14571, 14600, 14602, 14651, 14655, 14728
s.+den 11765
s.+di 14240, 14288, 14298, 14454, 14459
s.+din 11655, 11989, 11999, 13231, 14021
s.+ge 14326, 14400
Semeteyle- Semetey diyerek bağurmak
s.-p 14467
sen sen
s. 11562, 11813, 12167, 12203, 12886, 12901, 12914, 13041, 13042, 13075, 13217, 13289, 13420, 13617, 13881, 14121, 14364, 14378, 14407, 14413
s.+den 11955, 12168

s.+dey 11696, 13432, 14117, 14126, 14620
s.+dey bol- senin gibi olmak 13434, 13470
s.+i 12929, 13242, 13252, 13431, 14479
s.+in 11525, 12176, 12845, 12877, 13077, 13148, 13306, 14524
s.+sifibi 13841
sefir dağ doruğu
s.+dey 11712
serme- hızla kavrayıp almak
s.-p(arbayta serme-) 13269
serp- sallanmak, ani bir hareket yapmak
s.-ip(añtara serp-) 13938
seyil gezinti
s.+ge çık- gezintiye çıkmak 12247
Seytek (kahraman, Semetey ile Ayçürök'ün oğlu)
s. 11386, 11397, 11401, 11727, 11744, 11848, 11855, 11880, 11961, 11979, 11984, 12003, 12018, 12035, 12054, 12060, 12131, 12391, 12533, 12838, 13205, 13228, 13239, 13965, 14022, 14075, 14145, 14308, 14384, 14394, 14673
s.+im(Seyteğim) 12031, 12154
s.+ke 11405, 13967
s.+ti 11860, 12407, 12505, 14078
s.+tin 11906, 12112
sın huy, karakter
s.+dı 11897
s.+ı 12681
sın- kırılmak
s.-gan 14343
s.-ip 11573
sına- sınamak, denemek
s.-ptır 11876
sınaakı denenmiş, sınanmış
s. 11820, 12090
sınçı sınayan kişi
s. 11876
sınduu endamlı
s. 12312
sır sır, giz
s.+ım 13356
s.+ aldir- sırrını belli etmek, sırrını açıklamak 13337
s.+ ayt- sır söylemek 11977, 14732
Sırnayza (bir kargı adı)
s. 11837
sırt dış görüntü, dış taraf
s.+ı 12681, 13479
siyak yüz, çehre
s.+ın(sıyagın) 12683
siyalgır yok ol!, kaybol!; talihsiz
s. 13944
sızıl- sızmak, akmak
s.-gan 12111
silkin- silkinmek
s.-ip 13409, 14597
siz siz
s.+den 14352

- s.+ge 13487, 13488, 13490
sok- vurmak, dövmek, çarpmak
s.-kon 11705, 13346
solbuy soldan, sol taraftan
s.+(olbuy solbuy kamçı ur-) 14509
soldo- bir işi sol taraftan, sol elle v.s.
yapmak
s.-p 12786
solkulda- titremek, sallanmak
s.-yt 12354
solot- baklava dilimi biçiminde sırmak
s.-kon(bolot solot-) 13445
solton önemli
s.+tu 13203
solu- solmak, tazeliğini, diriliğini,
parlaklığını yitirmek
s.-ptur 12595
sonun 1. iyi, harika
s. 12938
s.+dar 13341
2. nahoş hal, felaket; horluk, zorbalık
s.+du 11923, 12416
soñ sonra
s. 11441, 14092
soñkok büyük
s. 11480
sopol kuyruksuz, kısa kuyruklu; çok arık at,
kötü at
s.+bolup tur- yalnız kalmak, tek
kalmak 11572
sor- emmek
s.-gon(curt sor-) 11502
soy- deri yüzmek; (hayvanı) kesmek
s.-boy tur- kesmek; öldürmek 13655
s.-du 11854
s.-guday(cumada üç col soy-) 13769
s.-up 12385, 13472, 13515
s.-up ket- kesmek, öldürmek 11940
soydur- kestirmek
s.-up 13907
soyul- deri yüzülmek; kesilmek
s.-gan 13204, 13964
s.-up 14500
söğült- (dikiş yeri hakkında) sökmek
s.-kön 13128
söktür- söktürmek, sökmek eylemini
yaptırmak
s.-gün 13484
sölböt biçim, şekil
s.+ün 11523, 11687
sölököt dış görünüş, biçim
s.+ün 11523, 11687
söddörlük saygısızlık
s.+bol- saygısızlık olmak 14387
söök kemik
s.+bölün- bütün kemikleri boşalmak,
gevşemek 13795
s.+tlün(say söök) 14293
s.+ü(söögü) 11411, 12057
s.+ü(söögü)(etil ketip söögü bar)
12337
s.+ü(söögü)(kabırğa söögü bölün-)
14605
s.+ü boşo-(söögü boşo-) kemikleri
boşalmak 12021
s.+üm(söögüm)(mañday söögü
kaykı) 11425
s.+ümdün(söögümdün)(say söök)
11719
s.+ün(söögün) 12549, 12550, 13128
s.+ün(söögün)(bokono söögü bolo
elek) 12175
söömöy şahadet parmağı, işaret parmağı
s.+(altın söömöy) 11591
söz söz, kelim
s.+ayt- söz söylemek 11725
s.+başta- söz etmeye başlamak, söz
söylemeye başlamak, konuşmaya
başlamak 11467
s.+kat- söz söylemek 14413
s.+kıl- söz söylemek; konuşmak 12664
s.+tap- uygun söz bulmak 14114
s.+tly- söz ulaşmak 13322
s.+dön 11886
s.+dü 13504
s.+dü başta- söze başlamak 13590
s.+dün(aytam sözdün emkisin) 11647
s.+gö 14122, 14383
s.+gö keliş- söze gelmek 12975
s.+gö kön- söze gelmek, söze boyun
eğmek 12563, 13108, 13133, 13230,
14473
s.+ü 14108
s.+ü(erte sözü keç bol-) 14243, 14654
s.+übüz 11667, 11887
s.+übüz(sözübüz öt-) sözümtüz geçmek
11679
s.+ümdü 12004, 12159, 12882, 12911,
13099
s.+ümdü uk- sözümtü dinlemek 11809,
11926, 13979
s.+ümdün 12949
s.+ümö kön- sözüme boyun eğmek
14477
s.+üñdü 12006
s.+üñö kön- sözüne boyun eğmek 13458
sula- uzanmak, uzanıp yatmak
s.-dı(cer kuçaktap sula-) 13658
sulat- devirmek, yere sermek
s.-ıp 12253
sultan sultan, hükümdar
s. 11661, 14366
s.+bol- sultan olmak 12744
s.+bolup kal- sultan olmak 13609,
14348
suluu güzel
s. 11971
s.+su 11590, 12332
sun- uzatmak
s.-ar 11838
s.-up(but sun-) 12743
sunçu saplayan kişi
s. 11788

sunul- uzatılmak
 s.-gan 12720
sur boz, açık toprak rengi
 s.+dun(kara sur) 12332
sura- sormak; rica etmek; idare etmek
 s.-çı 12832
 s.-dım 13196
 s.-gan 13836
 s.-gandı 13137
 s.-p(capaa sura-) 13733
 s.-p(surak sura-) 14347
 s.-p al- istemek, rica etmek 12547
 s.-p tur- sormak 11519, 11521, 11607, 11609, 11611
 s.-sa 12558, 12564
 s.-sañ 11612, 11616, 11637, 11639, 11659, 13397
surak sorgu, tahkikat
 s.+ ber- boyun eğmek 12647
 s.+ sura- halk yönetmek 14347
suu su
 s. 11374, 11381, 12595, 13786
 s.+ga(kekti suuga sal-) 12764, 13219
 s.+ga(kötörüp suuga sal-) 13237
 s.+ga(tübü çok suuga sal-) 12822
 s.+sun(mürök suusun iç-) 13734
suuk 1. soğuk
 s.+ka 12833
 2. kötü şey, nahoş şey
 s.+ ukuruk sal- kaba güç kullanmak 12565
suur- çekip çıkarmak
 s.-up 13644
 s.-up al- çekip çıkarmak 11912, 13654
suyul- seyrekleşmek; çekilmek
 s.-gan 11484
 s.-up(betten kanı suyul-) 14285
sülösün orman vaşağı
 s.-ösün 13702
sür- ileri hareket ettirmek
 s.-lüptür(doordu sür-) 12624
süt süt
 s.+töy 12015
 s.+ün(emçek sütün ak kıl-) 13563
süy- sevmek
 s.-gön 11357
süylö- söylemek, konuşmak
 s.-bö(kuru süylö-) 13032
 s.-dü 14326
 s.-gön 13230, 14412
 s.-p 13319
 s.-p(akırın süylö-) 11466, 13088, 13810
 s.-p(kayrat süylöp tur-) 13584
 s.-p ber- söylemek, demek 11474
 s.-sö(kep süylö-) 14232
 s.-yt 11664
süylön- söylenmek, kendi kendine söylenmek
 s.-dü 12965
 s.-düñ 13225
 s.-üp 13013, 13283, 13412, 13493
 s.-üp(süylönüp tur-) söylene durmak 13084

süylöt- söyletmek; söylemesine yol açmak
 s.-pöy(til süylöt-) 14269
süyrö- sürüklemek, yerde çekerek götürmek
 s.-p al- sürüklemek 11905
süyröl- sürüklenmek, yerde çekilmek
 s.-üp 11417
süyröt- sürükletmek
 s.-üp 12518
süyün- sevinmek
 s.-göndön 12058, 14611
 s.-üp 13572, 14085, 14649, 14653
 s.-üp tur- sevinmek 14657
süyünçü mtjide
 s. 11850, 12089, 13962, 14009, 14023, 14032, 14523, 14529, 14537
 s.+gö 14590, 14633, 14638
süyünçülü- sevinmek
 s.-p 12065, 14058
süz- (yüz için) solmak
 s.-dübü(öñün süz-) 13947

Ş

şaar nehir
 ş. 14150, 14391
 ş.+dan 13993
 ş.+(kurulgan şaar zor bol-) 11440
Şaatemir (kahraman, Çaçıkey'in babası)
 ş. 11795, 13436, 13437
şabiyet (sırtlar birbirine verilip oturularak oynanan oyun)
 ş. 12258
şal felç, inme
 ş.+ bol- felç olmak 11449, 13714
şalbut sungur
 ş. 14230
şamal yel, rüzgar
 ş. 12946
 ş.+day 11705
şamdagay çevik, atik
 ş.+ı 11962
şap I iki yüzlü hançer
 ş.+ınday(şabınday) 12674
şap II şıp, şıp diye
 ş.+ etkize ansızın 11964
şar çağlayan akıntı
 ş. 12324
 ş.+ ket- tez gitmek, çabuk etmek 13379
şarıp şerif, kutsal
 ş.+(keleme şarıp karmaş-) 12512, 12972
şaş- 1. acele etmek
 ş.-ıp(aşıp şaşıp) 13661
 2. şaşmak, afallamak
 ş.-ıptır 12589
şaştır- koşturmak; acele ettirmek
 ş.-ıp 14224, 14421, 14541
şat şad, sevinçli, neşeli
 ş.+ bol- şad olmak 14634
şay 1. görkemli, muhteşem
 ş. 12483
 2. şeyh; pir

ş.+ koldogon her zaman pirin himmet ettiği 11517, 12224, 12351, 12540, 12682, 12730, 13501, 13998, 14658
şayla- seçmek, tercih etmek
ş.-sañ 13262
şeker şeker
ş. 11893, 14108
şer 1. arslan
ş. 11963, 13509
2. güçlü, kuvvetli; cesur; bahadır
ş. 11517, 12224, 12351, 12659, 12687, 12808, 13086, 13118, 13233, 13596, 13921, 14358, 14362, 14440, 14452, 14485, 14551, 14570, 14670
ş.+ bol- arslan olmak 12871
ş.+ kıl- bahadır yapmak; bahadır saymak; bahadır kabul etmek 12929, 13246
ş.+den 14434, 14494
ş.+di 12437, 14442, 14478, 14566, 14571
ş.+din 11760, 12133, 14059
ş.+i 12310, 14290
ş.+ibiz 14345
ş.+im 12875, 13820
ş.+imdi 14627
ş.+in 11871
ş.+iñ 11500, 14527
ş.+lerim 14097
ş.+lerin 12583
şerdik yüreklilik, cesurluk
ş.+in(şerdigin) 13957
ş.+ti 12738, 13988
şert şart; ant
ş.+ kıl- ant içmek, yemin etmek 12535
şıykırçıla- büyülemek, sihir yapmak
ş.-p 14263
şibegellü biz ile delinen
ş. 13450
şibe-
ş.-p torgo- sınıksıkı kapatmak 12413
şiber çayır
ş.+ge 13155
şilte- sallamak, baş çıkarmak
ş.-gen 13156
ş.-se 13160
ş.-señ 13105
şok şuh; vefasız
ş.+ (düynö şok) 12026, 14103
şonço şunca, şu kadar
ş. 12610
şor felaket, bela
ş.+go 12283
ş.+u 12163
ş.+do cür- eziyet çekmek 12151
ş.+ kayna- çok ıstırap çekmek; çok zavallı olmak 11932, 13940
ş.+u kayna- çok ıstırap çekmek; çok zavallı olmak 11413
şordu bedbaht, talihsiz
ş. 11382, 11456, 11747, 12150, 12348, 12782, 12788, 12848
ş.+nu 13440
ş.+nun 13824

şorgolo- sicim gibi akmak
ş.-r 13324
şum kurnaz; hilekar
ş. 12653, 13505
ş.+ calgan fani dünya 13938, 14354
ş.+ kıl- hile yapmak 11505
ş.+du 11728, 11745, 12502, 13483
ş.+du(müşkül şum) 11849
ş.+u 12215
şumduk kurnazlık
ş. 13423
ş.+tu 13480
ş.+tun 12181
şumkar sungur
ş.+dı 14231
ş.+mın(tınar şumkar) 13104
şurkuya yoldan çıkmaya yatkın kadın; delidolu
ş. 13496

T

taala teala
t.+(alda taala) 11431
taalay talih, kısmet
t.+(keñ taalay) 12052
taalayluu talihli, kısmetli; mesut
t. 14109
tabıl- bulunmak
t.-ar 12557, 12769
t.-at 12813
t.-bas 12881, 14117, 14126
t.-bay 14452
t.-bayt 14470
t.-dı 14527, 14536
t.-dı(kayıptan akıl tabıl-) 13503
t.-gan(akıl tabıl-) 13184
t.-ip 12379
t.-sa 14619
t.-sañ 12455
tabılgı çayırmelikesi, erkeçsakalı
t. 13385
tabış bkz. dabış
t. 13691
tacaal halkın başına gelen felaket ve musibet günleri
t.+dı 12116
t.+(tacaal kıl-) eziyet etmek 12119
tacaaldık gaddarlık
t.+ kıl- güç sarfetmek 14469
tagdır takdir, kader
t.+ cet- ecel gelmek 12488, 13548, 13568
tagıl- takılmak
t.-gan 13971
tak I muayyen; tam
t. 12523, 13342
tak II 1. taht
t. 11495, 11621, 12254, 12566, 12618
t.+ bol- taht olmak 13490
t.+ı(tagı) 11638, 11643, 12567
t.+ıma(tagıma) 13372
t.+ka 12622
t.+tan 13657

t.+tın 11799
 2. yer
 t. 12247
 taka- yanaştırmak, dayamak
 t.-p(böyrökkö taka-) 12353
 takıl-da- takırtı yapmak
 t.-p 14180
 takır katiyen, hiçbir zaman; büsbütün
 t. 12698, 13275, 14500, 14593
 t.+(akır takır zaman) 13318
 takta sedir
 t.+da 13526
 tal 1. söğüt
 t. 11649, 12369
 t.+ tokoy taş arala- dağ taş dolaşmak
 14277
 2. dal, çubuk; tutam
 t. 12318, 14167, 14169
 t.+ınan 12318
 talaa I uçsuz bucaksız bozkır
 t. 13304
 t.+da 11392, 13863
 t.+dan 12104, 13744
 t.+ga 14278
 t.+sı 12000
 t.+sın 14191
 talaa II teala
 t.+(alda talaa) 12242
 talaan talan, yağma
 t.+ga tüş- yağınalanmak 11393
 Talas (yer adı)
 t. 11475, 11608, 11868, 11891, 12164,
 12238, 12506, 12884, 12939, 13039,
 13055, 13428, 13487, 13506, 13860
 t.+ka 11777, 12227, 14290, 14517
 t.+tı 11662, 12800, 13619, 14718
 t.+tı çal- Talas'ı basmak 12612
 t.+tın 12161
 talaş- dolaşmak, münakaşa etmek
 t.-ip 12572, 12779, 13684
 talat- yağmalattırmak
 t.-tı 12444
 taldır- yormak
 t.-gan 13162
 talık- yorulmak, güçten düşmek
 t.-pay 11394
 t.-payt 11887
 talkala- ufalamak, parça parça etmek
 t.-p 11944, 12821
 talkan kavut
 t.+ kıl- kırıp parça parça etmek 14488
 talmız ülmiz, öğrenci (?)
 t.+ı 11988, 13919
 taloon talan, yağma
 t.+go tüş- talana uğramak 14341
 talpın- çırpınmak, kurtulmaya çalışmak
 t.-dik 12774
 tam saray
 t.+ı 12188
 t.+ kötör- saray yapmak 12405
 taman (ayağın veya ayakkabının) tabanı
 t. 14180

t.+ı 11418
 t.+ım 11446
 tamanda- çiğnemek, basmak
 t.-p 12409
 tamaşa temaşa, hoşlanarak bakma; zevk
 t.+(tañ tamaşa) 11797
 t.+ aş- neşeyle dolup taşmak 14715
 tamır damar
 t. 12969
 tamız- tutuşturmak, yakmak
 t.-çu 13832
 t.-ip 12829
 tamşan- şaşırmaq
 t.-ip 12644
 tamtıksız örselenmiş, hırpalanmış
 t. 14341
 tan- inkar etmek, yadsımak
 t.-dı(esten tan-) 14104
 t.-ıptır(akıldan tan-) 13664
 tanda- seçmek, iyisini ayırıp seçmek
 t.-p 13907, 13990, 14618
 tanoo burun deliği
 t. 12137
 tañ I tan, şafak
 t.+dın 12817
 t.+ at- tan atmak, şafak sökmek 13855
 t.+ıñ at- tan atmak, şafak sökmek 14033
 tañ II hayret, şaşakalma
 t.+ tamaşa zevk, eğlence 11797
 t.+ kal- hayret etmek 11734
 tañ- bağlamak
 t.-ip 14637
 tañday damak
 t.+da 12846
 t.+ıñan 12174
 tañıl- bağlanmak
 t.-ar 12768
 t.-bas 14122
 tañıuu bağ, köstek, bukağı
 t.+(belge tañıuu beren) 12494
 tap zaman, an
 t.+ı(tabı) 11555
 t.+ımdı tap-(tabımdı tap-) güçlü
 anımı bulmak 13105
 tap- bulmak, ele geçirmek
 t.-a albay(tabalbay)(alapayın
 tabalba-) 12633, 14299
 t.-alı(tabalı) 12549
 t.-ar(tabar) 11831, 11836
 t.-ayın(tabayın) 11949, 12555
 t.-ayın(tabayın)(esebin tap-) 12579
 t.-ıp(taap) 12635, 12642, 13744
 t.-ıp(taap)(tabımdı tap-) 13105
 t.-ıp al-(taap al-) 13985, 14512
 t.-kan(köz tap-) 14113
 t.-kan(söz tap-) 14114
 t.-pasam(esebin tap-) 14483
 t.-pay(ayla tap-) 14438, 14446, 14572
 t.-sa 12550
 tar dar
 t.+ kıl- dar etmek 14328
 tarak tarak

- t. 12317
tart- çekmek, sürüklemek
t.-a(coldon tarta bar-) 13392
t.-abı 12902
t.-ip 11910, 12423, 12568, 14158
t.-ip(alış tartıp başta-) 13469
t.-ip(arman müşkül tart-) 13931
t.-ip(camgır kılıp caa tart-) 12496
t.-ip(çıfıroon tart-) 14445
t.-ip(ereşen tart-) 11983, 12792
t.-ip(ereşen tartıp tur-) 13730
t.-ip(kıya tart-) 13160
t.-ip(kutura tart-) 13293
t.-ip(tomukka tartıp ciber-) 14321
t.-iptır 11382
t.-kan(atasın tart-) 11516
t.-kan(közü kurgur tart-) 12046
t.-kan(müşkül tart-) 14070
t.-kan(op tart-) 12849
t.-kan(tozok tart-) 11534
t.-kıça(oozun tart-) 11960
t.-kıs 13037
t.-pas 12865, 13021, 14200
t.-tı(közü kurgur tart-) 13842
t.-tım 11434
t.-tım(başın tart-) 13115
tartıl- çekilmek, sürüklenmek
t.-bayt 12720
t.-dım 11445
t.-dım(kökbör tartıl-) 11457
tartuu hediye
t.+ kıl- hediye sunmak 13439
taş taş
t. 11480, 11810, 13279, 13528, 13529, 13785, 14458, 14561
t.+(tal tokoy taş arala-) 14277
t.+ıfıdı 14488
t.+ka 11378, 11418, 11446
t.+tan 11811, 14462
t.+tı 14466
taşta- atmak
t.-bay 13473
t.-dı(candı kılga baylap taşta-) 12136
t.-dı(kaarın taşta-) 12712
t.-dı(kapamı kalıñ taşta-) 13588
t.-dı(karan taşta-) 14334, 14338
t.-dı(keçip taşta-) 14297
t.-dım(candı kılga baylap taşta-) 14576
t.-dıñ(karan taşta-) 14332, 14336
t.-dıñ(müşkülgö baştı taşta-) 13614
t.-p 12840
t.-p(bek taşta-) 11466, 11746, 13810
t.-p ket- atmak 12294
t.-yılı 12220
t.-yılı(keçip taşta-) 14593
t.-yt(bek taşta-) 13088
tatıt- tat vermek
t.-tı(tuzun tatıt-) 12424
tattuu tatlı, hoş
t. 13670
tay iki yaşındaki tay
t. 12571, 12626, 12638, 12778
t.+ taylak iki yaşındaki taylak 13906
tay- sığınmak
t.-ip tur- sığınmak 13145
tayan- dayanmak
t.-gan(ay kıyadan tayan-) 11872
taybas (mitolojik hayvan, vahşi hayvan)
t. 12184, 13355
taygıl- kaymak, ayak kaymak
t.-sañ 13392
tayı- kurban vermek
t.-sak(ubadadan taşı-) 12530
tayıt- kurban verdirmek
t.-kan(adamdın közün taşıt-) 13452
taykı 1. (tüy hakkında) kısa
t. 11427
2. yatık, eğik
t.+ cal yatık yeleli (at) 11695
taylak iki yaşına girmiş olan deve yavrusu,
taylak
t. 13906
t.+(tay taylak) 13906
taypañ dağ yaylası
t.+ga 11347
taza temiz; dürüst; akıllı; en iyi
t.+sı 12334, 13560, 14027
tebiş- tepişmek, birbirini tepmek
t.-ken 12571
t.-tik 12778
teek yırtıcı kuşun oturağı
t.+l(teegi) 14228
tegerek daire; ünek
t.+l(tegeregi) 14229
tegerekte- kuşatmak, etrafında dolaşmak
t.-p 12284
teğiz bir boyda olan, hepsi aynı güzellikte
olan
t. 11620, 13851
tek temel, esas
t.+l(tegi) 13417
teköör mahmuz
t.+ü 14228
telegey çevre, muhit
t.+l teñ her şeyi tam, sapaşğlam 14659
telegeylüü cihanşümül, dünya çapında
t. 14375
teli deli, aklını yitirmiş olan
t.+ kuş (ete alıştırıldığı takdirde yırtıcı olan
küçük bir kuş) 12654
telmir- umutla yalvarırcasına bakmak
t.-ip(telmirip tur-) umutla yalvarırcasına
bakmak 12106
tem yer, yuva
t.+ine 12654, 12656
temin- mahmuzlamak, atı sürmek için ayakla
böğrine vurmak
t.-ip(oñ tetiri temin-) 14510
temir demir
t. 12857, 13101, 14228
t.+den 13346
t.+dey 11711
temselet- el yordamıyla yürütmek

t.-ken 14378
tenti- başıboş gezmek, serserice dolaşmak; yurdundan kendi halkından ayrıлып gitmek
t.-gen 12655
t.-gendin 13416
t.-p 11991
teñ denk
t. 13817
t.+(ar dliynönü teñ çeç-) 13819
t.+(kara cer menen teñ bol-) 13674
t.+(kara cer menen teñ kıl-) 12806
t.+(on eki müçö teñ bol-) 14000
t.+(telegeyi teñ) 14659
t.+(tört ayagı teñ bas-) 11360
t.+ bol- denk olmak, aynı seviyede olmak 12793, 13975, 14375
t.+ salış- savaşmak 11865
teñde- yerleştirmek, müvazeneli bir şekle koymak
t.-p 14315
teñe- denkleştirmek
t.-bey(buçkagına teñebe-) 12737, 14405
t.-beyt(buçkagına teñebe-) 12728
tep- tepmek, ayakla vurmak
t.-ip(teep) 13654
tepkile- tekmelemek, tekme atmak
t.-p 14087
tepse- ayaklar altında çignemek
t.-p 13619
terdik teğeli
t. 14315
terek kavak
t. 11771, 12594
t.+(bay terək) 12594
t.+ım(teregim)(çınar terək) 14127
terefi derin
t. 12690, 13850, 14087
t.+(kımbattuu terefi oy bol-) 12399
teri deri
t.+ñ(baş teriñ başka körün-) 11684, 13822
tetigi öteki, işte öteki
t. 11482, 11491, 11620, 11644
tetiri tersine, bilakis
t.+(oñ tetiri temin-) 14510
tez tez, çabuk
t.+(keterine tez kal-) 13678
tın- rahat etmek, dinlenmek
t.-ip 13442
tınar yırtıcı kuş; sungur
t.+mın(bürküt tınar) 13107
t.+ şumkar bir sungur türü 13104
tınç rahat, huzur
t.+ al- rahat etmek 13441
tındım boğazı sıkma, öldürme
t.+ bol- ölmek, yok olmak 13340
t.+ kıl- boğazını sıkarak öldürmek, öldürmek 13473
t.+ kılıp sal- boğazını sıkarak öldürmek, öldürmek 12996
tındır- öldürmek

t.-ip(can tındır-) 12993
t.-ip kel- öldürmek 13477
tınım soluk, nefes
t.+ga(bir tınımga buydal-) 12714
tırmak tırmak; pençe
t. 12314
tırmaktuu pençeli; yırtıcı
t. 12890
tıtıl- yırtılmak, didiklenmek
t.-gan 12109
t.-ip 11421
tıy- tutmak; engel olmak
t.-a al- tutabilmek, denetimi altına alabilmek 11388
t.-dı 12581
tıyıl- son verilmek, menedilmek
t.-dı 12093
tıypıl hepsi, herkes
t. 11537, 13472
tigi şu, öteki
t. 11484, 11487
tigilüü dikili
t. 13489
tik dik, eğik olmayan
t. 12517
tik- I (ağaç) dikmek
t.-ken 11494, 11620
tik- II (iğne, iplik ile) dikmek
t.-ken 13447
tikte- beklemek, muhafaza etmek
t.-gen 12037
t.-gende 13451
t.-geniñ 12069, 14038
t.-p 13378
tiktir- (iğne, iplik ile) diktirmek
t.-gen 13449
til 1. dil, tat alma organı
t.+ baylan- dil bağlanmak 11931
t.+i 11356, 12280, 14582
t.+ibiz 11664
2. söz
t.+ al- söz dinlemek 13001, 13253, 13261, 14401
t.+di(aytkan tildi al-) 11514, 13258
t.+ge kel- söze gelmek 12753
t.+ımdi al- sözlümü dinlemek 12156, 12814, 12824, 12893, 12905, 12913, 13244, 13349, 13352
t.+ımdi(kızıl til) 12846
t.+iñ(aytkan tili al-) 13254
t.+ süylöt- konuşmak 14269
tilde- sövüp saymak
t.-yt 12410
tıldır- dildirnek, kestirmek
t.-di(kulagin coogo tildir-) 12484
tıldüü dilli
t.+(koş tıldüü) 12804
tile- dilemek, istemek
t.-geniñ 14051
tillek dilek, istek
t. 13610, 14596
t.+ kıl- dilediğini söylemek 14732

- t.+ kılıp tur- dilekte bulunmak 14049
t.+im(tilegim) 11845, 12036
t.+lmdl(tilegimdl) 12045, 13843, 14010
t.+ln(tilegin) 12225, 12308
t.+lñdi(tilegñdi) 12068, 14039
t.+tl 12486
- tilsiz dilsiz, konuşamayan kimse
t. 14504
- tim sükut, sükunet
t. 14551
- tiptik dimdik
t. 12673
- tiptirüü dipdiri
t. 14569
- tirgiz- diriltmek
t.-çl 12830
t.-çlü 13833
- tiril- dirilmek
t.-di 14530
t.-gendey bol- dirilmiş gibi olmak
14696
t.-lp 12309
- tirüü diri, yaşayan
t. 12341, 13020, 13483, 13770, 14244,
14534, 14651, 14684
t.+ al bol- sağ salim olmak, sağ kalmak
14727
t.+ cür- yaşamak 11557, 11803, 12130
t.+löy 11921, 13866
t.+sündöy 14552
- tirüülöy diri diri, diri halde
t. 12593
- tiş diş
t. 13638
t.+(karsıldata tiş çayna-) 12959
t.+ çayna- diş gıcırdatmak 13278
t.+ sal- ısırarak 13123
t.+lbiz 11670
- tişte- 1. dişlemek, ısırarak
t.-p(barmak tişte-) 12823
2. (deri v.b. sağlam olması için)
dişlemek; (ip v.b.) koparmak
t.-gen 13454
- tiy- değmek, dokunmak, saldırmak
t.-bes 12317
t.-bes(cel tiy-) 12387, 14131
t.-çlü 12661
t.-dimbi(kıyığına tiy-) 13774
t.-ebi 12890, 12904
t.-er 13322
t.-er(karaanı tiy-) 13942
t.-er(karaanı tiy-) 12826
t.-er(koluna tiy-) 11884
t.-gen 12314
t.-gen(kırgın tiy-) 12709
t.-gen(kolgo tiy-) 12040
t.-lp 11903, 12108
t.-lp(kırcıga tiyip tur-) 13425
t.-lp(koluna tiy-) 12083
t.-se(cinl tiy-) 13298
t.-se(kırcıga tiy-) 12576
t.-se(kolgo tiy-) 14712
- tize diz
t.+ cerden bügül- diz bükerek selam
vermek 12705
t.+ cerge bügül- diz bükerek selam
vermek 11974, 14056
- tizgin dizgin
t.+(eki tizgin bir çılbr al-) 12390
t.+(eki tizgin bir çılbr kolgo al-)
13606
- tok tok, aç olmayan
t.+(Caratkanga köönü tok) 11841,
11885
- tokmok tokmak
t.+toy 14490
- tokmokto- yumruklamak, pataklamak
t.-p 14466, 14497
- tokol boynuzsuz
t.+ bolup tur- boynuzsuz kalmak
11574
- tokoy onnan
t. 11567, 12937
t.+(tal tokoy taş arala-) 14277
- tokson doksan, seksen dokuzdan sonra gelen
sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
t. 11854, 12186, 13204, 13355, 13459,
13964
- tokto- durmak, duraklamak
t.-y kal- durmak 11422
t.-y tur- durmak 14325
- toktol- durmak; sakin durmak
t.-boy 14182
t.-up 13545, 14443
- tokton- durmak, duraklamak
t.-o al- durabilmek 14631
- toktot- durdurmak, duraklatmak
t.-poy 12980
- toktu toklu, doğurmamış genç koyun
t.+ mayın toñ kör- obanın terk edilmiş
olduğunu görmek 13757
- tokun- kendisi için eyerlemek
t.-up 14315
- tol- dolmak, olgunlaşmak
t.-boybu(ırısı kaynap tol-) 14707
t.-du 11824, 11827
t.-guça 12289
t.-o(baltır eti tolo elek) 12169
t.-o(borbuy eti tolo elek) 12176
t.-up(bak tol-) 14633
t.-uptur 12746, 13481
- tolgo- eline dolamak, eline sarmak
t.-gon 13153, 13170
t.-y karma- eline dolamak, eline sarmak
14320
- tolku- dalgalanmak; kızmak, öfkelenmek
t.-ganda 12142
t.-ganiñ 11706
t.-p(köñül tolku-) 14634
- tolkun dalga
t.+u 14214
t.+un 14646
- tolto bıçağı sapına pekiten halkacak yahut
tokacak

t.+(cüröktün tolto başı) 13652
 t.+su 13165
toluk dolu, tamamıyla
 t. 13746, 14589
 t.+(kaarı toluk) 11501
 t.+(karuusu toluk) 11952
tolukşu- coşmak
 t.-p 14631
tompoyt- yıkmak
 t.-up 14489
tomuk diz kapağı
 t.+ka tartıp ciber- hızla atın diz
 kapağına vurmak 14321
tomuray- yukarıya doğru çıkmak, yukarıya
 doğru yitksekemek
 t.-gan 12268
ton gocuk; savaş elbisesi
 t. 12207
 t.+ al- gocuk giymek 14739
 t.+du 12955
 t.+u 14556
 t.+ubuz 11677
 t.+un 11589, 14208
 t.+uñ 12833, 13313
toñ 1. don, donmuş, soğuk
 t.+(toktu mayın toñ kör-) 13757
 2. çiğ, ham; körelmiş
 t.+(bolottun artı toñ bol-) 11539
toñ- donmak, üşümek
 t.-dum 12833
too dağ
 t. 11569, 12143, 12267, 14154, 14164,
 14188, 14472, 14692, 14697
 t.+ buz- dağ bozmak, dağ yıkmak 14561
 t.+day 14547
 t.+dayım(kargılıu kara too) 12360
 t.+don 11705, 12073, 14095, 14601
 t.+doy 12349, 13043, 13245, 13540,
 14197, 14213, 14409, 14489, 14646
 t.+nu 14466
 t.+nu(orolmo too) 14227
 t.+nun 11481, 11491, 12138, 12680,
 14189, 14190, 14192, 14214
 t.+nun(orolmo too) 12319
 t.+sunda 12936
toodak toy kuşu
 t. 13103
top top, yığın, küme
 t.+ top yığınla, yığın halinde 12497
 t.+uñña(tobuñña) 12979
topura- bir yığın halinde toplanmak,
 sabırsızlanarak hareket etmek
 t.-p 12402, 13901, 14595
topurak toprak
 t. 12403, 13900, 14594
tor tor, sık gözlü ağ
 t.+um 13346
 t.+unan 12858
torgo- engel olmak, yolu kapatmak
 t.-p(şibelep torgo-) 12413
torgoy toygar, tarlakuşu
 t. 13384

toro- mani olmak, alikoymak
 t.-p 13517
torol- büyümek, erkeklik çağına ermek
 t.-duk 12780
torpok iki yaşındaki tosun
 t. 11470, 11533, 11739, 11930
 t.+ko 11444, 11675
 t.+tor 11416, 11422
 t.+tu 11913
 t.+tun 11414
tos- 1. yolu kapatmak
 t.-up(kıyanı tos-) 12420
 2. beklemek
 t.-up cür- beklemek, bekleyip durmak
 11402
toso yön, yan, taraf
 t. 12888
toy toy, ziyafet, yemekli eğlence
 t.+ bol- toy olmak, toy etmek, ziyafet
 vermek 12401, 13904, 14598
 t.+un 11854, 11861
 t.+una 13204, 13964
 t.+uñuzga 13234
toz- dağılmak, dağılıp toz olmak
 t.-gon 14349
tozok 1. cehennem
 t. 13684, 13697
 t.+tu 13591, 13758
 t.+un(tozogun) 13746
 2. azap, ıstırap
 t.+(tozok mlişküllö bat-) cehennem
 azaplarına, zorluklara maruz kalmak
 13813
 t.+ sal- ıstırap salmak 12979
 t.+ko(tozokko katıl-) cehenneme
 gizlenmek, saklanmak 13709
 t.+tu 12650
 t.+tu tart- azap çekmek 11534
tozoku cehennemlik
 t. 11929
töbö tepe; (töbödön cıldız boz bolgon, on eki
 tamır kozgolgon, o dünyölük dos bolgon
 "tepede yıldız çok, on iki damar kımlıdadı,
 o dünya ahret dost oldu"; destanda bir
 konudan başka bir konuya geçişi sağlayan
 üçlü mısra grubu; tam olarak anlamını
 söylemek güçtür)
 t.+dön 12968
 t.+gö 13551
 t.+ñö 13634
 t.+sü 12526
 t.+sünö 13335
tögöngüs sayısız, hesapsız
 t. 14599
tögül- dökülmek
 t.-dü 11400, 12056, 12266, 14550
 t.-gön 14242
 t.-öt 11717, 13701
 t.-sö(kaarı tögül-) 13365
 t.-üp 11420, 12113, 12277, 12282, 12632,
 14066, 14606
tök- dökmek

t.-kön 13565
t.-ö(tögö) 12024
t.-örsüñ(tögörsüñ) 11565
t.-pöy 11806
t.-üp(tögüp)(kaarın tök-) 13409, 14324
t.-üp tur-(tögüp tur-) dökmek 11367
töktür- döktürmek
t.-gün 13485
tömön aşağı, aşağıya
t. 11646, 12120
töb deve
t. 11354, 11363, 12273, 12385, 12625
t.+gö 11733, 12627, 12637
t.+nü 12417
t.+sü 12274
Töp Küncüt (*Hindistan'ın kuzeyinde Nepal sınırında, Pamir Dağları'nın güneyinde "Hunza" adlı boyun yaşadığı yer*)
t. 11735
tör yüksek dağ otlığı, yayla
t. 12234
törö efendi; başbuğ; bahadır
t. 11632, 14436, 14536
t.+m 12320, 12322, 12324
t.+nün 12304, 12548
t.+ñ 14530
t.+sü 11586
t.+sü(törösü bol-) efendisi olmak
11762
t.+sün 12446
törö- doğurmak
t.-gön 13963
t.-göndöy bol- doğurmuş gibi olmak
14701
t.-p 11853
t.-p al- doğurmak 11826
t.-p tur- doğurmak 11860
törölö- bahadır diyerek bağlamak
t.-p 12328
törölülü hanlı, hanı olan
t. 11734
tört dört, üçten sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam
t. 14182
t.+(eki közülü dört bol-) 14245
t.+(on dört) 13628
t.+ ayagın teñ bas- ahenkle yürütmek
11360
Törtkül (*bir yer adı*)
t.+dün 11646
töş döş, göğüs
t.+ü 12527
töşök döşek, yatak
t.+kö 12775
tötölö- doğru yönde hareket etmek
t.-p 14544
tukul uç
t.+u 12538, 13829, 14015
tukum döl, nesil, soy
t. 11844
t.+u 12097, 12133, 12539, 13831, 13840,
14016

t.+un 13743
tukumsuz dölstüz, nesilsiz
t. 11509
tul dul
t. 14005, 14331
tulga sacayağı
t. 13528
t.+ga 13529
tulpar savaş atı, yürük at
t. 11576, 14225, 14618, 14738
t.+dan 13989
t.+dı 13146, 14318
t.+dın 12483
t.+mın 13102
tumanda- sis kaplamak, sis bürümek
t.-p közülü baylan- hiddetten gözünü dönmek 13332
tumar muska
t. 13971
tumsuk dağ burnu
t.+tan 12268
t.+tu 14188
t.+unday(tumsugunday) 12322
tumsukça küçük dağ burnu
t. 11492
tuna helak, mahvolma
t.+(tuulbay tuna çögöyün) 12129
tur- 1. ayağa kalkmak, ayakta durmak
t. 12797
t.-baptır 12724
t.-basam 13096
t.-bay 11371, 12620
t.-baybı 12985, 12987
t.-du 12717, 13492, 13812, 14073
t.-gan 11662, 13109
t.-ganda 11383, 11465, 11880, 12325
t.-mak 12306
t.-sa 14404
t.-up 12340, 13029
2. ikamet etmek, bulunmak
t.-gan 12585
t.-ganım 13752
t.-sa 12449
3. yaşamak, sağ olmak
t.-abız 11547
4. kayıtsız kalmak, bir şey yapmadan durmak
t.-sun 13545, 14443
5. (*yardımcı fiil olarak tur-, işin sürekliliğini ve devamlılığını gösterir*)
t.-(karap tur-) 12982
t.-(ugup tur-) 12159
t.-alı(soyboy tur-) 13655
t.-abız(kelip tur-) 11740
t.-am(çaçalbay tur-) 11559
t.-am(kıya albay tur-) 11561
t.-am(küñdüktö tur-) 11603
t.-amin(sopol bolup tur-) 11572
t.-amin(tokol bolup tur-) 11574
t.-ar(öydö tur-) 13688
t.-asıñ(kaap tur-) 13521
t.-asıñ(kacırga tiyip tur-) 13425

t.-asıñ(moyun burup tur-) 11535
 t.-asıñ(surap tur-) 11607, 11609, 11611
 t.-at(ıylap tur-) 12059
 t.-at(telmirip tur-) 12106
 t.-baybı(kelgen tur-) 14094, 14096
 t.-du(aykırıp tur-) 14450
 t.-du(bozdop tur-) 14106
 t.-du(burkurap tur-) 14399
 t.-du(celigip tur-) 13014
 t.-du(estep tur-) 12582
 t.-du(ezilişip tur-) 12103
 t.-du(ıylap tur-) 12022, 12153
 t.-du(karap tur-) 12952
 t.-du(keyip tur-) 11386, 11394
 t.-du(keziğışip tur-) 12105
 t.-du(kofigurap tur-) 13809
 t.-du(sabilip tur-) 11979
 t.-du(surap tur-) 11519, 11521
 t.-du(süylönüp tur-) 13084
 t.-du(süyünüp tur-) 14657
 t.-duk(kaalap tur-) 14724
 t.-gan(ayıkpay tur-) 14282
 t.-gan(burkurap tur-) 12219
 t.-gan(buurugup tur-) 13140
 t.-gan(eelep tur-) 11499
 t.-gan(kagışa tur-) 13479
 t.-gan(kakşanıp tur-) 11758
 t.-gan(kakşap tur-) 11904
 t.-gan(kele tur-) 14729
 t.-gan(kiyip tur-) 11623
 t.-gan(kölbüp tur-) 12362
 t.-gan(kömö tur-) 13913
 t.-gan(körö tur-) 13915, 14731
 t.-gan(körüp tur-) 11906, 13008
 t.-gan(minip tur-) 11625, 11643
 t.-gan(ölö tur-) 12535, 13910
 t.-gan(tögüp tur-) 11367
 t.-ganda(aytıp tur-) 11745, 13956, 14603
 t.-ganda(çıgarıp tur-) 11627
 t.-ganda(duulap tur-) 12537
 t.-ganda(ereşen tartıp tur-) 13730
 t.-ganda(ıylap tur-) 12330, 12366
 t.-ganda(karmaş kılıp tur-) 14248
 t.-ganda(kayrat süylöp tur-) 13584
 t.-ganda(kubanıp tur-) 13660
 t.-ganda(tayıp tur-) 13145
 t.-ganda(töröp tur-) 11860
 t.-ganda(uçuraşıp tur-) 14141
 t.-ganı(aytıp tur-) 13405
 t.-guça(armanın aytıp tur-) 11900
 t.-guça(ırgıp tur-) 13648
 t.-gun(toktoy tur-) 14325
 t.-uñuz(tilek kılıp tur-) 14049
 t.-up(burulup tur-) 11725
 t.-up(çuu tur-) 12630, 13858, 13887
 t.-up(kubançı tur-) 14515
 turçuu bekçi
 t.+nu 11790
 turguz- dikmek; kaldırmak; uyandırmak
 t.-bay 11791
 turuktuu eski zamanlardan beri var olma

t. 13210
 turuş- karşılıklı ayakta durmak
 t.-up 12500
 tuş karşı taraf
 t.+ tuş cak öteye beriye 12591, 12591
 tut- tutmak, yakalamak
 t.-up 11560
 tutalan- hırslanmak, kin beslemek
 t.-at 14465
 t.-ıp 13004, 13273, 14503
 tutam dört parmak genişliğinde olan uzunluk ölçüsü
 t.+(saparı tutam çağında) 13579
 tutkak öfkeli oluş, asabılık
 t.+ı karmap tutul-(tutkagı karmap tutul-) hırstan gözü dönmek 12963
 tutul- tutulmak, yakalanmak, ele geçirilmek
 t.-du(tutkagı karmap tutul-) 12963
 t.-up 11823
 tutuş- tutuşmak, kapışmak, saldırmak
 t.-kan 13248
 tuu bayrak
 t. 11790, 13096, 13247, 13704
 t.+ bol- bayrak olmak 13970, 14703, 14705
 t.+ kıl- bayrak olmak 13247
 t.+sun 13513
 tuu- doğurmak
 t.-gan 12122, 14666
 t.-gan(artıla tuugan) 14661
 t.-ganda 13728
 t.-ganday 12400
 tuugan hısım, akraba
 t. 12769, 13063, 13233, 13274, 13352, 13518
 t.+(bir tuugan) 12544, 12920
 t.+(bir tuugan bol-) 12781, 12903
 t.+ bol- hısım olmak, akraba olmak 12559, 12561, 12695, 12701, 12834, 12948, 13051, 13058, 13209
 t.+ bolup al- hısım olmak, akraba olmak 12825
 t.+ kıl- akrabalığa kabul etmek 12766, 12874, 12925, 13222
 t.+bız 13647
 t.+dı 12555
 t.+ga 13356
 t.+ga közdü sal- akrabalığı gözetmek 12872
 t.+ım 12574, 12755, 13093, 13117
 tuugandık akrabalık
 t.+ı(tuugandığı) 12573
 t.+ka 12560
 tuul- doğmak, doğmuş olmak
 t.-bay tuna çögöyün doğduğum saat kahrolsun! 12129
 t.-gan 11987, 12016, 12807, 13229, 13598, 14393
 t.-up 11693
 tuur alıcı kuşun oturduğu tünek
 t.+uñ 12082
 tuura I. doğru; dürtüst

t. 11510, 13006, 13329, 13514
 2. yan
 t.+dan 13265
 tuuruk çatlamış, kabuk bağlamış
 t. 12051
 tuuş- aynı zamanda doğmuş olmak
 t.-kan 13420
 tuyak toynak
 t. 13101
 t.+ı(tuyacı) 13198
 t.+ka(ay tuyakka at ayt-) 12384,
 12397, 14514, 14686
 t.+ka(ay tuyakka çal-) 14587
 tuygun beyaz atmaca
 t.+(karaldı tuygun) 14728
 tuytulufıda- söz dinlemek; dinlemek
 t.-p 13136
 tuyuktuu kapalı, çıkmaz
 t. 11626
 tuz tuz
 t.+uñdu(tuzuñdu tatıt-) emdiğin sütü
 burnundan getirmek 12424
 tübölük daima, ebediyen
 t. 12920
 tügön- tükenmek, sona ermek
 t.-gön 11491, 13727
 tügöngür kahrolası
 t. 13053
 tügül değil
 t. 12604, 14592
 tük hiç, hiçbir zaman, asla
 t. 13258, 13259, 14414, 14415
 tüktüü tüylü, kılı
 t. 12527
 tülö- (kuşlar, hayvanlar hakkında) tüyünü
 dökmek ve değiştirmek
 t.-p 12080
 tümön sayısız, hesapsız; on bin
 t. 14111, 14586, 14641
 tün gece
 t. 12009, 13060, 14725
 t.+(ay karañğı tün bol-) 13627
 t.+(kadır tün) 11593, 14725
 t.+dö 13442, 14113
 t.+ü 11800, 12619, 14716
 t.+üñdü(kadır tün) 13266
 tündük oba üstündeki ahşap kısım
 t.+ü(tündügü) 12702
 tünör- azıcık gözükme, uzakta karaltı
 halinde görünmek
 t.-üp 11668, 12327
 tüñül- vazgeçmek, umudu kesmek; yüz
 çevirmek
 t.-gön(candan tüñül-) 12611
 t.-öm 13952
 t.-öt(candan tüñül-) 13698
 tüp 1. dip, alt; kök, temel
 t.+ etekten al- etekten tutup yere
 çekmek 11965
 t.+ kötörö bar- hep birlikte gitmek
 14584

t.+ü çok suuga sal-(tübü çok suuga
 sal-) harf. dipsiz suya salmak; mec. yok
 etmek 12822
 t.+ümö(tübümö)(tübümö cet-)
 kökümü kazımak 13002
 t.+ün(tübün)(uçu tübün çalba-) 12747
 t.+ündö(tübündö) 12544, 12554, 13338
 t.+ünö(tübünö) 11790, 13096, 13247
 t.+üñö(tübüñö)(tübüñö cet-)
 kökünü kazımak 13025
 2. soy, menşe, ecdat
 t.+ü(tübü) 13417
 t.+übüz(tübübüz) 13181, 13241, 13390
 t.+ümö(tübümö) 13868
 tüptüü köklü, esaslı; sağlam
 t. 14131
 tüptüz dipeditiz
 t. 13868
 tür tür, biçim, şekil
 t.+ü 12667, 12956
 t.+ün 14275, 14307
 t.+üñö 13023
 türlön- şekilden şekile girmek
 t.-dññ 13223, 13227
 türlüü türlü, biçimli
 t. 12429, 13089, 13149, 13787, 14162,
 14163
 t.+(kayıp türlüü bol-) 14276
 tüş düş, rüya
 t.+(müskül tüş kör-) 13753
 t.+ kör- düş görmek, rüya görmek
 14160
 t.+ümbü 12032, 14081
 tüş- inmek, sarmak
 t.-kön(talaanga tüş-) 11393
 t.-pöy 11800
 t.-tü(kayı tüş-) 11405
 t.-tübü(azapka tüş-) 13736
 t.-tübü(moynokçogo tüş-) 13731
 t.-üp(cana kıstalı tüş-) 13804
 t.-üp(kıstoo tüş-) 12652
 t.-üp(taloongo tüş-) 14341
 tüşkönsü- indi tasavvur etmek, indi tahayyül
 etmek
 t.-p 13697
 tütö- tütmek, tutuşmaya başlamak
 t.-p(karıñğı bek tütö-) 13802, 13807
 tütün duman
 t. 13176
 t.+dön 13173
 tüy- düğümlemek, örme
 t.-üptür(kınap tüy-) 13551
 tüyün sır, gizli anlam
 t. 14019
 tüz 1. diz
 t. 13168
 2. doğru, yalan olmayan
 t. 12681
 t.+ colgo sal- düz yola koymak, düz
 yola sevk etmek 12392
 3. düzlük, ova
 t.+ü 14335

4. yok etme, yerle bir etme
t.+(tüz kıl-) yok etmek 11618, 12480
tüzöñ düzlük, ova
t.+dön 11373

U

ubada vaat
u.+dan tayı- vaatten caymak 12530
u.+nı bek kıl- vaadi pekiştirmek
12536
ubal vebal, günah
u.+ıñ 13634
ubara rahatsız etme, zahmet verme
u.+ kıl- rahatsız etmek, zahmet vermek
14103
uç uç
u.+tu túbün çalba- kimseyi
umursamamak 12747
u.+unan 12110
uç- uçmak
u.-kan 12654, 12656
u.-kanı 13129
u.-pay 14444
u.-sun 14594
u.-tu 12403
u.-up 12862, 13572, 13900
uça kuyruksokumu bölgesi, bütün vücut
organları
u.+sınan 12986
uçtan- sivrilmek
u.-gan 11478
uçuraş- karşılaşmak, birbirine rastlamak
u.-ıp tur- karşılaşmak 14141
ugul- duyulmak, işitilmek
u.-up(Kudayya ünü ugul-) 13961
uk- duymak, işitmek; dinlemek
u. 13099, 14532, 14533
u.-kanda 12019
u.-kun 12949
u.-kun(kebin uk-) 12157
u.-kun(söz uk-) 11809, 13979
u.-pay 13672
u.-paym 13114
u.-payt(söz uk-) 11926
u.-sa(kabar uk-) 12192
u.-sañ 11893
u.-sun 13060
u.-sun(kebin uk-) 13059
u.-tuñbu(kabar uk-) 11822, 13918
u.-uñuz(kepti uk-) 14390
u.-up(ugup) 12004, 12006, 14651
u.-up(ugup)(kep uk-) 14650
u.-up(ugup)(kulak ugup göz körgön
kılım) 12481
u.-up al-(ugup al) dinlemek 12213
u.-up tur-(ugup tur-) dinlemek 12159
ukkus duymaz, işitmez
u. 14268
ukum parça
u.+u 12096

ukuruk sürüden at yakalamaya yarayan
üzerinde kemendi olan uzun sırık; *meç*.
karşı söz
u.+ kayrar kalba- karşı ç i k a n
kalmamak 12748
u.+(suuk ukuruk sal-) 12565
ula- ulamak, eklemek, katmak
u.-çı 12831
ulamaluu bilge
u. 12465
ulan- ulanmak, eklenmek, katılmak
u.-dı 14524
u.-ıp 12041, 12378
ulu- ulumak
u.-p 13781
u.-p kel- uluyarak gelmek 12300
u.-p uñşup uluyarak 12298
uluk ulu; başbuğ
u. 14361
u.+ bolup kal- ulu olmak 14581
uluu ulu, büyük
u. 13735, 14647
umaç bir çeşit tirit veya bulamaç
u.+tay közlüñ açıl- faltaşı gibi göz
açılmak 12072
umtul- atılmak, hücum etmek
u.-du 13641
uñşu- ulumak, hazin sesler çıkarmak
u.-p(ulup uñşup) 12298
ur- vurmak, cezalandırmak
u.-du(Kuday ur-) 12954
u.-gan(Kuday ur-) 12987
u.-ganı(Kuday ur-) 13006
u.-sa(kuduret ur-) 13459
u.-sun 12524, 12526, 12527, 12528,
12529, 13252
u.-sun(ak buudaydın danı ursun)
13098
u.-sun(ak cılıkının çañı ursun) 13097
u.-sun(ak miltinin çoğu ursun) 12525
u.-sun(Kuday ur-) 12531, 13250
u.-sun(olbuy solbuy kamçı ur-) 14509
ura- yuvarlanmak, yıkılmak
u.-dı 13657
uraan soy, ırk
u.+ıñ 11691, 11888
urat- yıkmak, tahrip etmek
u.-am 14476
u.-ıp 14561
urçuk doruk
u.+tan 12267
u.+tu 14189
u.+u(urçugu) 14154
u.+unday(urçugunday) 12320
urçukça dağın sona erdiği yer
u. 11491
urgaaçı dişi
u. 11963
u.+nın 11590, 12333, 13435, 13559
uruk boy, kabile
u.+uñ(uruguñ) 11690
urunduu bir çok yolların kavuştuğu yer

u. 12680
 uruş- vuruşmak, dövüşmek
 u.-tu 14505
 u.-up 12501
 uskat önderlik
 u.+ıñ 11713
 usta usta
 u. 13171
 ustukan vücut, beden
 u. 11411
 u.+ıñ 11714
 uşak dedikodu; iftira
 u.+ kıl- iftira etmek, dedikodu yapmak
 14205
 uşu bu, şu
 u. 11473, 11662, 11755, 11798, 11957,
 13725, 14688
 u.+nu 12951
 bkz. uşul
 uşul bkz. uşu
 u. 12396, 12482, 12506, 12812, 13045,
 13047, 13196, 13305, 13307, 13341,
 14416
 uşunça bunca, o kadar
 u. 12467
 uşunda bunda
 u. 13694
 uşundan ondan; onun hakkında
 u. 13755
 uşunday öyle
 u. 11442, 11879, 12508, 12523, 12685,
 12956, 13978, 14362, 14681
 u.+ bol- öyle olmak 11666, 14354
 uşuntip böylece, bu şekilde
 u. 12664, 14024, 14257
 ut- (oyunda) kazanmak, yutmak
 u.-amın(kızık ut-) 13300
 uu I ağı, zehir
 u.+ bol- ağı olmak, zehir olmak 13968
 u.+sun 13969
 uu II av
 u.+ga kirip ket- ava çıkmak 14281
 uuç avuç
 u. 11846
 uul çocuk, evlat
 u.+(erkek uul bol-) 11552
 u.+ bol- oğul olmak 11998, 12915
 u.+u 11743, 11864, 11996, 12407, 12505,
 12793, 12976, 13000, 13085, 13228,
 13325, 13421, 13612, 13975, 14153
 u.+u bol- oğlu olmak 11859
 u.+um 11598, 11599, 11635, 11661,
 11809, 11940, 12037, 12157, 12159
 u.+uman 11883
 u.+una(adam uulu) 14412
 u.+unan(adam uulu) 14116, 14660
 u.+uñ 12014, 14022
 uula- avlamak
 u.-p(añ uula-) 14181
 uy inek
 u.+ kaytar- inek gütmek 13070
 uya yuva

u.+dan 12774
 uyalış bir anadan olan, bir evde büyüyen
 u. 12762, 12927, 13094, 13181, 13241
 uykaş kafiye; kafiye
 u.+(atı uykaş) 11866, 12799, 12873,
 14520, 14532
 uyku uyku
 u.+ al- uyumak 13442
 u.+ñuz(uykuñuz kan-) uykunuz
 kanmak 14340
 uyulgan girdap, burgaç
 u. 11482
 uz becerikli, maharetili
 u.+u 13435
 u.+uñ 12942
 uzak uzun (zaman)
 u. 13739
 uzun uzun; uzunluk
 u. 12686, 14669
 u.+ çaç kadın 12335, 13558
 u.+ kulak olup biten her şeyden haberi
 olan, kulağı delik insan 12466

Ü

üç üç, ikiden sonra gelen sayının adı ve bu
 sayıyı gösteren rakam
 ü. 11551, 14182
 ü.+(bir kündö üç col maktan-) 12477
 ü.+(cumada üç col soy-) 13769
 ü.+(on üç) 11824, 13170
 ü.+kö(on üç) 12172
 ü.+üm 13353
 üçün için
 ü. 11432, 12243
 üksöy- saçları karışık ve dik olmak
 ü.-söm 13363
 ülkön ulu, yüce kişi
 ü. 14282, 14472
 ün ün, ses
 ü. 13808
 ü.+dü sal- çığılık koparmak 12311
 ü.+ü(Kudayga ünü ugul-) 13961
 ü.+uñ 12076, 13823
 üñkür mağara
 ü. 14475, 14505
 ü.+döğü 14458
 ü.+dün 14447
 ü.+gö 14429, 14455, 14563
 üñül- göz ayırmadan bakmak
 ü.-öt 13696
 üst üst, bir şeyin yukarı yanı
 ü.+ün(cerdin üstün çal-) 13982
 ü.+ündö 12677, 14556
 ü.+ünö 11799, 12518
 ü.+ünön 11968
 ütüröy- somurtmak; öfkelenmek
 ü.-üp 13363
 üyül- toplanmak, kümelenmek
 ü.-gön 12283, 13236
 üyür bir kaç kısrak ve bir tek aygırdan ibaret
 olan at sürüsü

ü.+ü(üyrü) 11778
üyr- çevirmek, döndürmek
ü.-üp(üyrüp)(kırpik üyrü-) 14411
üyürlüü kendisine ait kısarak sürüsü olan at
ü. 13130, 14160
Üyürlüü Maral (bir yer adı)
ü. 12885
üz- kesmek, koparmak
ü.-(küdür üz-) 12684
ü.-dübü(küdüürün üz-) 13948
ü.-üp(küdüürün üzüp koy-) 13950
üzül- kesilmek, kopmak
ü.-dü(muun üzül-) 12870
ü.-gönü 12378, 14524
ü.-gönüm 12041
ü.-üp ket- ayrılmak, kopmak 12831

Z

zaada zade, evlat
z.+(aram zaada) 12124
z.+(peri zaada) 13585
z.+(peri zada) 13542
zaar hiddet, öfke
z.+ı 11617, 12658
z.+ıfı 13263
zakımda- hızlı koşmak
z.-p 13650
zaman zaman, vakit
z.+dın(akır takır zaman) 13318
zanzam zanzam
z. 13891
zañgel kaya
z. 12761
zar hıçkırık, acı acı ağlama; muhtaç olma
z.+(Caratkanga zar kıl-) 12338
z.+(körüügö zar bol-) 11452
z.+ ıyla- hıçkırarak ağlamak 14068
zardal başbuğ
z.+day 11527
zarıp bkz. sarıp
z.+ kıl- sarfetmek, harcamak 13995
zarlan- sızlanmak, tasalanmak; acı acı ağlamak
z.-ganı 14648
z.-ıp 11458, 12464
zarloo acı acı ağlama, sızlanma
z.+ kıl- acı acı ağlamak 14649
zayıp eş, zevce
z. 13561
z.+ı(zayıbı) 11579, 11796, 11973, 12616
z.+ıñdı(zayıbıñdı) 14334
zından zindan, hapishane
z. 12863
zıñ (ses taklidi ifade eden söz)
z.+ zıñ etip kenebe- kimsenin farkına varmamak 12725
zıñgıra- on paralık kıymet vermemek
z.-dı 14410
zırkıra- zonklamak, pek şiddetli ağrımak
z.-p(iç zırkıra-) 12025

ziyarat Mekke hariç mukaddes yerleri ziyaret etme
z.+ kıl- Mekke hariç kutsal yerleri ziyaret etmek 14060
zoñkok kaya
z.+(kök zoñkok) 12319
z.+toy 14668
z.+tun 12321
zoñkokço kayalık dağ
z. 12246
zoo kaya
z. 13785, 14471, 14479
z.+dayım(kaz aylanbas zoo) 12359
z.+nu 14497
zor 1. büyük; görkemli
z. 13897
z.+(baatırdığı zor bol-) 13977
z.+(kurulgan şaar zor bol-) 11440
2. güç, kuvvet; kudret
z. 13870, 14080
3. başbuğ; bahadır
z.+uñ 11503, 11511
zorduk zorbalık
z. 12653, 12697
z.+ka ket- zorbalıkla götürülmek 11816
zordukta- zorla almak, zorbalık etmek
z.-p al- 12425
Zulpukor (Zülfıkar, Hz. Ali'nin kılıcı)
z. 13166
zulüm zulüm, eziyet
z.+dun 11835

DÜZELTMELER VE NOTLAR

Sayakbay Karalayev'in söyleyip, Amanat Baycigitov'un yazıya aktardığı, Kırgız İlimler Akademisi tarafından 1960 yılında basılan 11346-14742. dizeleri arasındaki Seytek Destanı metni üzerinde yaptığımız düzeltmeler şunlardır:

11363 Bozkaymal: boz kaymal; 11480 Sofkok: sofkok; 11491 urçukka: urçukça; 11539 ton: tofi; 11779 Doburtunan: Dübürtünön; 12287 Azuuludan: Azuuluudan; 12329 Kanıkey: Ayçürök; 12497 toptop: top top; 12907 Eçkim: Eç kim; 12968 boo: boz; 13043 Baranı: Baraanı; 13056 bargo: bar go; 13108 köñüñüz: köñüñüz; 13318 zamanın: zamandın; 13575 Ada: A da; 13732 Carılıp: Caralıp; 13892 Sarbar: Sarbap; 14047 Saparın: Saparıñ; 14226 Oncoñdoto: Olcoñdoto; 14418 Oncoñdotup: Olcoñdotup=14543.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**